

सुभाषित-पद्य-रत्नाकर

(चौथा भाग)

सन्मार्गदर्शक जीषाद् हेयज्ञेयत्वबोधकम् ।
आनन्दकन्दजीमूत सदा सूक्त मता मुखे ॥

मुनिराज श्री विशालविजयजी

શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જૈન ત્રયમાળા, પુ૦ ૫૨

॥ અર્હમ્ ॥

સુભાષિત-પદ્ય-રત્નાકર

(ચોથો ભાગ)

સમ્રાટક અને અનુવાદક

સુનિરાજ શ્રી વિશાળવિજયજી

પ્રથમ આવૃત્તિ

૧૦૦૦

વીર સ ૨૪૬૫

ધર્મ સ ૧૭

વિ સ ૧૬૯૫

કિ ૧-૪-૦

પ્રકાશક —

દીપત્ય દ બાઠીયા

મત્રી, શ્રી વિજયધર્મસુરિ જૈન ગ્રંથમાળા

છોટા સગદા—ઉજ્જવેન

પ્રકાશકનું નિવેદન

જ્ઞાનના પ્રચારમા, સાહિત્યના સર્જનમા, તીર્થોના ઉદ્ધારમા અને જૈનશાસ્ત્રની પ્રભાવનામા પોતાના જીવનની આદૃતિ આપનાર સ્વ. ગુરુદેવ શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મસૂરિજી મહારાજનો સમુદાય પણ, તેઓશ્રીના જ પગને ચાલી માહિલની સેવામા જે મોટા ફાળો આપી રહ્યો છે, એ કદાચથી અનુચિત નથી એ સ્વ. ગુરુદેવના પ્રગિય્મ અને શાતભૂતિ વિદ્વાન્ મુનિમહાગજ શ્રી જયન્તવિજયજીના શિષ્ય, ગુરુભક્તિપરાયણ, મુનિરાજ શ્રી વિશાળવિજયજીના થોડા વખત પહેલા બહાર પાડેલા ત્રણ ગ્રંથો પછી, આ ચોથો ગ્રંથ બહાર પાડતા અમને ખરેખર આનંદ થાય છે.

ઉપદેશકોને અને સામાન્ય શ્રદ્ધસ્થોને પણ જે ઘડી આત્માની શાંતિ માટે સ્વાધ્યાયનું એક અપૂર્વ સાધન બની શકે એવા આ ચારે ગ્રંથો તેમજ થોડા વખત પહેલા બહાર પડેલ પાંચમો ભાગ પણ જરૂર જોડોને મહાઉપકારી થશે, એવી અમને ખાતરી છે (આ પાંચમો ભાગ આ ચોથા ભાગની પહેલા જ તૈયાર થઈ શકવાથી પ્રગટ કરવામા આવ્યો છે એમા જિનસ્તુતિ વગેરેનો સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે.)

ત્રણ ભાગોની માફક જ આ ચોથો ભાગ પણ લગભગ ચારસો પાનાનો થયો છે.

અમને એ જણાવના હર્ષ થાય છે કે—પહેલા ભાગને વાંચ્યા પછી અનેક વિદ્વાનોએ આ ગ્રંથ માટે જોયા અભિપ્રાયો લખી મોકલ્યા છે અમારી પાસે પહોંચેલા એ અનેક અભિપ્રાયોમા કોઈ કોઈ મહા નુભાવોએ કરેલી સૂચનાઓમા મુખ્ય બે સૂચનાઓ આ છે.

૧ અનુવાદ નાગરી ટાઇપમા છપાવો હોત તો ઠીક થાત.

૨ ગ્રંથમા આવેલા શ્લોકોની અનુક્રમણિકા આપવી જોઈતી હતી.

આ સ બધી અમારો ખુલાસો આ છે —

આ પ્રથમ પદ્ધતિ જે ગ્રાહકો નોંધાયેલા હોય અને જેઓ તરફથી ખાસ મદદ મળી છે તેઓ બધા ગુજરાતી હોઈ તેઓની ઇચ્છા પ્રમાણે ગુજરાતી ટાઈપમાં અનુવાદ આપવો પમદ કર્યો છે અનુક્રમણિકા પ્રત્યેક ભાગમાં આપવાથી પ્રથમના ત્રણ ભાગોનું ખર્ચ અને કલેવર વધી જતું હોવાથી ચાર ભાગોના પ્રોગ્રામની અનુક્રમણિકા એક સાથે ને યા ભાગમાં આપવાનું ગમ્યું હતું અને તે પ્રમાણે આ ચોથા ભાગને છેડે આપવામાં આવી છે

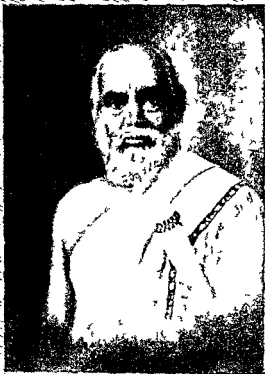
શ્રી આનંદ પ્રેસ—ભાવનગરના પ્રાચીન શ્રીકૃષ્ણ દેવચંદ દામજી જેઠે આ પુસ્તકને પ્રેમજ્ઞાની દ્રષ્ટિએ સુદર બનાવવામાં અને જલ્દી તૈયાર કરી આપવામાં જે સાગલી અને કાજદ બતાવી છે તે માટે અમે તેમના આભારી છીએ

ગુરૂંચ આત્મ બીજી સરસ્વતી તથા ઉપયોગી માહિત્ય સારા પ્રમાણમાં પ્રસિદ્ધ કરવાનું સામર્થ્ય અમેને અપેા એ જ કમલ

મતી—

શ્રી વિ ધ મૂ જૈન નથમાળા—૬૭જૈન

॥ गुरुभ्यो नमः ॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥

श्री विजयधर्म मूर्तिधरजी महाराज.

जन्म संवत् १८२८

होला संवत् १८३८

आश्विन शुक्ल १८

स्वर्गमार्ग संवत् १८७८

श्री महादेव प्रो. प्रेम-भावनग.

આ સ બધી અમારો ખુલાસો આ છે —

આ પ્રથમ પહેલેથી જે ગ્રાહકો નોંધાયા છે અને જેઓ તરફથી ખાસ મદદ મળી છે તેઓ બધા ગુજરાતી હોઈ તેઓની ઇચ્છા પ્રમાણે ગુજરાતી ટાઇપમા અનુવાદ આપવો પસંદ કર્યો છે અનુક્રમ શ્લોકા પ્રત્યેક ભાગમા આપવાથી પ્રથમના ત્રણ ભાગોનું ખર્ચ અને કલેવર વધી જવું હોવાથી ચારે ભાગોના ગ્રંથોની અનુક્રમશ્ચિત્ત એક સાથે ચોથા ભાગમા આપવાનું ગમ્યું હતું અને તે પ્રમાણે આ ચોથા ભાગને છેકે આપવામા આવી છે

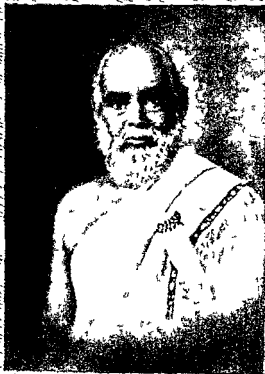
શ્રી આનંદ પ્રેસ—બાવનગરના માલિય શ્રીયુત દેવચંદ દામણ શેઠે આ પુસ્તકને પ્રેસદાનની દૃષ્ટિએ સુદૃઢ બનાવવામા અને જલ્દી તૈયાર કરી આપનામા જે સામગ્રી અને કાળજી બતાવી છે તે માટે અમે તેમના આભારી છીએ

ગુરુદેવ આવું બીજું સરવું તથા ઉપયોગી સાહિત્ય સારા પ્રમાણમા પ્રમિદ્ધ કરવાનું સામર્થ્ય અમેને અપો એ જ ઇચ્છા ।

મત્રી—

શ્રી વિ ધ સૂ નૈન પ્રથમાળા—ઉત્તરૈન

જગત્પુત્ર-શાસ્ત્રિનાન્દ-જનાચાર્ય

શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ.

જન્મ સંવત-૧૯૨૪

દીપા અવસ-૧૯૪૮

આશીર્વાદ મ. ૧૯૫૫

સ્વર્ગગમન સંવત-૧૯૭૮

શ્રી મહા ૧ શ્રી પ્રેમ-ભાવનગર

जगत्पूज्य-श्रीविजयधर्मसूरीश्वराणां स्तुतिपञ्चकम् ।

यस्याऽऽसीदुपदेशपद्मतिरहो ! भव्यात्ममोदप्रदा,
यस्याऽऽमन् प्रगुणा गुणाश्च सुलक्ष सद्भिः स्तुताश्चादृता ।
यस्य प्रस्फुरदस्ति पण्डितगणे शुभ्राशुजित् सद्यश ,
त श्रीधर्मगुरु नमामि मनसा नम्र सुभक्त्याकुल ॥ १ ॥
येनाहो ! किल लोकचोधनकृते ग्रन्थागलि स्थापिता,
सुग्रन्था शतश प्रसृत्य विदुषा व्याप्तास्ततो मानसम् ।,
पाश्चात्यैरपि तेन लब्धममल जैनीयपाणीफल,
भूतास्ते वशिनो विदेशिविपुधा यस्य प्रभोस्त स्तुवे ॥ २ ॥
सर्वे लोका हि मन्यन्ते, धनिविद्वत्सुसाधव ।
राजानोऽपि नमस्यन्ति, धर्मसूरिं भजामि तम् ॥ ३ ॥

भो ! भो ! जना वच्मि सुनिश्चयेन,
ससेव्यता धर्मगुरु सुभक्त्या ।
यदीप्यते धर्मसुखेद्वसिद्धि-
रत्रास्ति मान तु ममानुभूति ॥ ४ ॥
तव प्रसादेन गुरो ! मयेद,
कार्यं कृत लोकरहिताय किञ्चित् ।
स्वामिन् ! गृहीत्वा हि मम प्रयास,
मह्य पदयास्तु विशिष्टशक्तिम् ॥ ५ ॥

—स्वचरणचञ्चरीक—

विशालविजयः

शान्तमूर्ति मुनिराज

महाराज

हमारी ग्रन्थमालाकी हिन्दी, सिन्धी व अंग्रेजी पुस्तकें

४ आषकाज्ञार	श्रीविद्याविजयजी ८
५ विजयधर्मसूरि के वचन-कुसुम	" ०-४-०
७ सैरिंग ऑफ विजयधर्मसूरि	डॉ. क्राउ ०-४-०
(Sayings of Vijaya Dharma Suri) (Dr. Krause)	
९ विजयधर्मसूरि अष्टाक्षरीपूना श्रीविद्याविजयजी	०-४-०
१६ एन आइडियल मक-आवश माधु ए जे सुनावाला	५-०-०
(An Ideal Monk)	(A J Sunawala)
२१ प्रह्लादचरित-दर्शन	श्रीविजयधर्मसूरि ०
२९ मन्मथकृत्यमंथीप	ड. मंगलविजयजी ०
३३ मेरी मेवाडयात्रा	श्रीविद्याविजयजी ०-३-०
३४ वना वना	" ०-६-०
३८ अहिंसा	" ०-२-०
४१ सच्चा राक्षस (सिंधी)	पायती सी पट्टयानी भेट
४२ धीर धन (करिता)	धीरभक्त ०-२-०
४३ अहिंसा (सिंधी)	पायती सी पट्टयानी भेट
४४ कुलनमूठ (सिंधी)	" भेट
४७ जैन धर्म	श्री विद्याविजयजी ०-४-०
५० श्री विद्याविजयजी क व्याख्यान	०-८-०
आवू (७५ चित्र सहित)	आजयतविजयजी २-८-०

मिलनेका पता —

श्री विजयधर्मसूरि जैन ग्रन्थमाला
छोगमराफा, उज्जैन (मालवा)

જેમની

પવિત્ર છત્રછાયામા

આ

આશુ ય હવન

જ્ઞાન-ધ્યાન અને સયમ આરાધનમા

પસાર કર્યું,

જેમની

અગ્રીમ કૃપાથી

આત્મસાધનાનો પવિત્ર માર્ગ લાધ્યો

તે

હવન-સર્વસ્વ સમા

પરમ પૂજ્ય, ગુરુમહારાજ, શાતમૃતિ

શ્રી જય તવિજયહ મહારાજ

ને

માદગ સમર્પણુ

—વિશાળવિજૃ

જેમની

પવિત્ર છવછાયામાં

આ

આપુલ જીવન

જ્ઞાન-ધ્યાન અને સયમ આરાધનમાં

પમાર કયું,

જેમની

અસીમ કૃપાથી

આત્મસાધનાનો પવિત્ર માર્ગ લાધ્યો

તે

જીવન-સર્વસ્વ સમા

પગ્મ પૂજ્ય, ગુરુમહારાજ, શાતમૃતિ

શ્રી જય તવિજય જી મહારાજ

ને

સાદર સમર્પણ

—વિશાળવિજય

અમારી અંથમાળાના ગુજરાતી પુસ્તકો

૧ વિજયધર્મસૂરિ-સ્વર્ગવાસ પદ્યો	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૨-૮-૦
૬ વિજયધર્મસૂરિના વચન-કુસુમો	"	૦-૪-૦
૧૦ આખૂ (૭૫ ફોટા સાથે)	શ્રી જયન્તવિજયજી	૨-૮-૦
૧૧ વિજયધર્મસૂરિ	ધીરજલાલ ટો શાહ	૦-૨-૦
૧૨ આવકાચાર	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦-૩-૦
૧૩ શાણી સુલસા	,	૦-૩-૦
૧૪ સમયને ઓળખો બા ૨ નો	"	૦ ૧૦ ૦
૧૫ સમયને ઓળખો બા ૧ લો	"	૦ ૧૨ ૦
૧૭ સમ્યક્ત્વપ્રદીપ	શ્રી મગગવિજયજી	૦-૪-૦
૧૮ વિજયધર્મસૂરિ-પૂજા	,	૦-૪-૦
૨૦ બ્રહ્મચર્યદિગ્દર્શન	શ્રી વિજયધર્મસૂરિ	૦-૪-૦
૨૨ વક્તા મનો	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦-૬-૦
૨૩ મહાકવિ શોભન અને તેમની કૃતિ	શ્રી દ્વિભાશુવિજયજી	૦-૩-૦
૨૪ બ્રાહ્મણવાડા	શ્રી જયન્તવિજયજી	૦-૪-૦
૨૫ જૈનતત્ત્વગાન	શ્રી વિજયધર્મસૂરિ	૦-૪-૦
૨૬ પ્રત્યપ્રદીપ	શ્રી મગગવિજયજી	૦-૪-૦
૨૮ ધર્મોપદેશ	શ્રી વિજયધર્મસૂરિ	૦-૬-૦
૩૨ ધર્મપ્રદીપ	શ્રી મગગવિજયજી	૦-૪-૦
૪૦ આખૂ લેખસંદોહ	શ્રી જયન્તવિજયજી	૩-૦-૦
૪૫ વિદ્યાવિજયજીનાં વ્યાખ્યાનો	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦-૮-૦
૪૬ શ્રી દ્વિભાશુવિજયજીના લેખો	"	૧-૮-૦
મારી સિ ધયાના	"	(૭૫૫ છે)

મગવાલુ ઠેકાણુ —

શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જૈન અંથમાળા
છોટા સરાશ, ઉત્તરજૈન (માળવા)

અમારી ગ્રંથમાળાના ગુજરાતી પુસ્તકો

૧ વિજયધર્મસૂરિ-સ્વર્ગવાસ પછી	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦
૬ વિજયધર્મસૂરિના વચન-કુસુમો	"	૦
૧૦ આખૂ (૭૫ ફોટા સાથે)	શ્રી જયન્તવિજયજી	૨
૧૧ વિજયધર્મસૂરિ	ધીરજલાલ રો શાહ	૦-
૧૨ શ્રાવકાચાર	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦-
૧૩ શાશ્વી સુલસા	,	૦-
૧૪ સમયને ઓળખો ભા ૦ ને	"	૦ ૧
૧૫ સમયને ઓળખો ભા ૧ લો	"	૦ ૧
૧૭ સમ્યક્ત્વપ્રદીપ	શ્રી મગજવિજયજી	૦-૪
૧૮ વિજયધર્મસૂરિ-પૂજા	"	૦-૪
૨૦ બ્રહ્મચર્યાદિગદ્યર્થન	શ્રી વિજયધર્મસૂરિ	૦-૪
૨૨ વક્તા અને	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦-૬-
૨૩ મહાકવિ શોભન અને તેમની કૃતિ	શ્રી હિમાનુવિજયજી	૦-૩-
૨૪ બ્રાહ્મણવાડા	શ્રી જયન્તવિજયજી	૦-૪-
૨૫ નૈનતત્ત્વજ્ઞાન	શ્રી વિજયધર્મસૂરિ	૦-૪-
૨૬ દ્રવ્યપ્રદીપ	શ્રી મગજવિજયજી	૦-૪-
૨૮ ધર્મોપદેશ	શ્રી વિજયધર્મસૂરિ	૦-૬-૧
૩૨ ધર્મપ્રદીપ	શ્રી મગજવિજયજી	૦-૪-૦
૪૦ આખૂ લેખસંદોહ	શ્રી જયન્તવિજયજી	૩-૦-૦
૪૫ વિદ્યાવિજયજીનાં વ્યાખ્યાનો	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	૦-૮-૦
૪૬ શ્રી હિમાનુવિજયજીના લેખો	"	૧-૮-૦
મારી સિન્ધયાના	"	(૭૫૫૫ છે)

મગવાનુ ટેકાઉ —

શ્રી વિજયધર્મસૂરિ નેન ગ્રંથમાળા
હોટા સરાધા, ઉજ્જૈન (માળવા)

લગભગ વીસેક વર્ષ પહેલાની વાત છે સર્કૂટ કાવ્યમયો અને ચરિત્ર-ચેતો અભ્યાસ અને વાચન કરતા, 'ભવિષ્યમા વ્યાખ્યાનાદિ પ્રસંગે કામમા આવશે,' એ ધરાદાથી કેવળ મારા જ ઉપયોગને માટે નોંધી લેવાતો 'શ્લોકસંગ્રહ' આમ બીજાઓના પણ ઉપયોગ માટે પુસ્તકાકારે બહાર પડશે, એવી રવિનમા ય મે આશા નહિ રાખેલી દશેક વર્ષના મારા વાચનમાથી આવા હજારેક શ્લોકોનો સંગ્રહ મારી પાસે થયો એ સંગ્રહને જોનારાઓ પૈકીના ઘણા શુભેચ્છકોની એ બલામણે વધારે સંગ્રહ કરવા તરફ મને હિતસાહિત કર્યો કે- 'આવો સંગ્રહ જો પુસ્તકાકારે બહાર પડે તો તે ઘણા ઉપદેશકો, ઉપદેશકો જ નહિ, પરંતુ મામાન્ય વર્ગને પણ ઉપકારી થાય' પરિણામે અભિનવ ચંદ્રોના વાચન અને તેમાથી સુદર લાગતા સુભાષિતોનો સંગ્રહ હું કરતો જ ગયો મારા આ સંગ્રહમા લગભગ ચારેક હજાર શ્લોકોનો સંગ્રહ, કે જેમા પ્રાકૃત ગાથાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે, થતા તેને છપાવવા માટે તૈયારી કરી કે જેના ફળસ્વરૂપ તેના ચાર ભાગો જન તાની સમક્ષ મૂકવા હું ભાગ્યશાળી થયો છું

મારા આ સંગ્રહો તેના ખપી જીવોને વધારે ઉપયોગી થાય, એટલા માટે મારાથી જની શક્ય તેટલા અંશે તેના વિષયો અને પેટાવિષયો પાઠવાનો પ્રયત્ન કર્યો કે એ કહેવાની બાજે જ જરૂર રહે છે કે ઘણી વખત એક જ સુભાષિત કયા વિષયમા મૂકવું, એ સમજવું બહુ કઠિન થઈ પડે છે એનો વિષય ઘણી વસ્તુઓની સાથે

ત્યમપિ ક્ષેમકરમારમ્ભ કુર્યાદિત્યાચષ્ટે મમાલ્પીયસી મતિઃ ।

અમદાવાદ } કાશીનાથ વાસુદેવ અભ્યકર
તા ૧૧-૩-૧૯૩૯ } સરકૃત પ્રાધ્યાપક ગુજરાત કૉલેજ

(પડિત વિશાળવિજયજીએ સમ્રહીત કરેલો ચાર ભાગવાળો, સુભાષિતપદ્યરત્નાકર નામનો ગ્રંથ, શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જૈન ગ્રંથ માળાએ, વિદ્વાનોને ભેટ કર્યો છે એ ધણુ જ ખુશી થવા જેવું છે આ સુભાષિતપદ્યરત્નાકરમાં કૃત્ત ધર્મના તે તે સુગૂઢ, દુર્ગમ અને મુશ્કેલીથી જાણી-આરી શકાય તેના તત્ત્વો, પૂર્વાચાર્યોએ બનાવેલા મ્લોખવડે જ પ્રદર્શિત કયા છે એમ નથી, પણ આમાં સાસારિક જીવનમાં ઉપયોગી એવી બહુ વસ્તુઓનું સુદર રીતે વિવેચન કરેલું દેખાય છે વળી સમ્રહકારે કેવળ જૈનસિદ્ધાંત ગ્રંથોનો જ ઉપયોગ કર્યો છે એમ નથી પરંતુ હિંદુધર્મના આચાર ગ્રંથો અને સ્મૃતિ ગ્રંથો પણ જોયા છે અને તેમાંથી પણ સારા સારા નોંધો લીધેલા છે)

સરકૃત ભાષામાં અનાદિ કાળથી ચાલ્યા આવતા ગ્રંથ ગ્રંથપ્રવાહનું પરિશ્રમપૂર્વક અવગાહન કરીને, શુદ્ધિરૂપી દ્રવ્યે જ્ઞાનરૂપી જલનું મથન કરીને તેમાં રહના રતોનો સારી રીતે મમ્રહ કરીને, સુવિજ્ઞાનશુદ્ધિવાળા વિશાલવિજયે સમ્રહીત કરેલો અને શીમાન વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજના ચરણોમાં અપણુ કરેલો આ રત્નાકર સદૃશ થયો છે શતકત્રય, વજ્રમલગ્ગ સુભાષિતરત્નસન્દોહ, સુભાષિતરત્નભાગાર, સુક્તિસુક્તાવળી, જ્ઞાન સાર વગેરે બહુ ગ્રંથો વિજ્ઞમાન હોવા છતાં શ્રી વિશાળવિજયજીએ કરેલો આ સુભાષિતપદ્યરત્નાકર ગ્રંથ, તેમાં આપેલા વિષયોનું વિગતારથી વિવેચન કરેલું હોવાથી, વિદ્વાનોના મનમાં અત્યંત ઉચ્ચ સ્થાનને પ્રદણુ કરશે શિષ્યને બધાવનારા ગુરુઓનો મદાઉપકાર કરીને આ ગ્રંથ, જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના ખજાનાનો થોડો પણ કલ્યાણકારી તારબ બાંધે જ જલદીથી કચે એમ મારી નાખે બુદ્ધિ કહે છે)

લગભગ વીમેક વર્ષ પહેલાની વાત છે સર્કૂલ કાંચગ્રથો અને ચરિત્રગ્રંથોનો અભ્યાસ અને વાચન કરતા, 'ભવિષ્યમા વ્યાખ્યાનાદિ પ્રસંગે કામમા આવશે,' એ ઇરાદાથી કેવળ મારા જ ઉપયોગને માટે નોંધી લેવાતો 'શ્લોકસંગ્રહ' આમ બીજાઓના પણ ઉપયોગ માટે પુસ્તકાકારે બહાર પડશે, એવી સ્વપ્નમા મ મે આશા નહિ રાખેલી દશેઢ વર્ષના મારા વાચનમાથી આવા હજારેક શ્લોકોનો સંગ્રહ મારી પાસે થયો એ સંગ્રહને જોનારાઓ પૈકીના ઘણા શુભેચ્છકોની એ બલામણે વધારે સંગ્રહ કરવા તરફ મને ઉત્સાહિત કર્યો કે- 'આવો સંગ્રહ જો પુસ્તકાકારે બહાર પડે તો તે ઘણા ઉપદેશકા, ઉપદેશકો જ નહિ, પરંતુ સામાન્ય વર્ગને પણ ઉપકારી થાય' પરિણામે અભિનવ ગ્રંથોત્તુ વાચન અને તેમાથી સુદર લાગતા સુખાપિતોનો સંગ્રહ હું કરતો જ ગયો મારા આ સંગ્રહમા લગભગ ચારેક હજાર શ્લોકોનો સંગ્રહ, કે જેમા પ્રાકૃત ગાથાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે, થતા તેને છપાવવા માટે તૈયારી કરી કે જેના ફળસ્વરૂપ તેના ચાર ભાગો જનતાની સમક્ષ મૂકવા હું ભાગ્યશાળી થયો છું

મારા આ સંગ્રહો તેના ખપી જીવોને વધારે ઉપયોગી થાય, એટલા માટે માગથી ખતી શક્ય તેટલા અંશે તેના વિષયો અને પેટાવિષયો પાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે એ કહેવાની બાજ્યે જ જરૂર રહે છે કે ઘણી વખત એક જ સુખાપિત કયા વિષયમા મૂક્યું, એ સમજવું બહુ કઠિન થઈ પડે છે એનો વિષય ઘણી વસ્તુઓની સાથે

સળધ રાખે છે, તેમ છતાં પણ જોડણી વિચારી શકાય તેટલું વિચારીને તેમ જ ખીજા વિદ્વાન મહાનુભાવોની સલાહ લઇને વિષય-વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે આશા છે કે—આના ઉપયોગી મહાનુભાવોને અમે કરેલી છાટણીથી જરૂર લાભ થશે

વિષયોની છાટણી કરવામાં એક ખીજા મુશ્કેલી પણ બૂલવા જેવી નથી જ ધાર્મિક વિષયો અને વ્યાવહારિક વિષયોને જુદા કરવા એ ધણું જ કઠિન કામ છે એમ મને લાગ્યું છે માર્ગોનુસારી ટહુરથોના ૩૫ ગુણો કે શ્રાવકોના ૨૧ ગુણો, નીતિ કે સંન્યાસ કતવ્ય કે વિનય-વિવેક, આ બધા વિષયો, નૈતિક વિષયો જેવા દેખાવા છતાં જેમ ધાર્મિક વિષયોથી જુદા પાડી શકાય નહિ, તેમ શ્રાવકોના ૧૨ મતો, ભાવના કે ધ્યાન, પદ્મ કર્મો ૧૧ કે અદાર પાપગ્યાન એ ધાર્મિક ગણાતા વિષયો વ્યાવહારિક વિષયોથી જુદા પાડી શકાય નહિ એમ દેખાવા છતાં આ પુસ્તકોનો લાભ લેનારાઓની અનુગ્રહતા માટે આ પુસ્તકોમાં આપેલા બધા વિષયોને, બની શક્ય તેટલા વિચરપૂર્વક ધાર્મિક અને વ્યાવહારિક એમ બે વિભાગોમાં વહેંચી દેવામાં આવ્યા છે

યદ્યપિ સુભાષિતોના સમૂહરૂપે સુભાષિતરત્નભાડાગાર, સુભાષિત-સુધારત્નભાડાગાર અને એવા અનેક ગ્રંથો બહાર પડ્યા છે, પરંતુ એમાં મોટે ભાગે હિંદુ ગ્રંથોમાંનો જ સમૂહ છે, તેમજ તે ગ્રંથો સાતુનાદ નથી આ બે ખામી મારા આ સમૂહમાંથી દૂર કરવામાં આવી છે એટલે કે હિંદુ ગ્રંથો ઉપરાન્ત જૈન ગ્રંથો પૈકીના સુદરમાં સુદર સુભાષિતો આ સમૂહમાં જેમ વિશેષરૂપે લેવામાં આવ્યા છે, તેવી જ રીતે હરેક સુભાષિતનો અનુવાદ પણ તેની સાથે આપવામાં આવે છે

એક ખીજા પણ વિશેષતા આમાં છે કોને મ્તોક કયાથી લેવામાં આવે છે, એ સ્થાન પણ તે ગ્રંથના પૃષ્ઠ, અધ્યાય, વગેરે સાથે આપવામાં આવ્યું છે આ વિશેષતા અત્યાર સુધીના આવા ખીજા સમૂહમાં ભાગ્યે જ જોવાય છે

મારો આ સગ્રહ લગભગ ચાર હજાર શ્લોકોનો છે તેનું એક જ પુસ્તક થતા ઘણા મોટું થઈ જવાના બંધને કારણે અને વાચકોની અનુકૂળતાને માટે, એ બધા સગ્રહને ચાર ભાગમાં બહાર પાડવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે (આ દરેક ભાગો લગભગ ચારસો ચારસો પાનાના છે) જેમાંના ત્રણ ભાગ આ અગાઉ બહાર પડી ચૂક્યા છે અને આજે ચોથો ભાગ જનતા સમક્ષ મુકાય છે

સુભાષિત-પદ્ય-રત્નાકરના પાંચમા ભાગ તરીકે એક લગભગ ૧૭૫ પાનાનો ગ્રંથ, જલદી તૈયાર થઈ જવાથી આ અગાઉ પ્રસિદ્ધ કરી દીધો છે તેમાં જિનસ્મૃતિ આદિનો સગ્રહ આપેલ છે, તેનો ઉત્ત્તેષ અહીં મારે કરવો જોઈએ

મારા સગ્રહમાં જે પ્રાકૃત ગાથાઓનો સગ્રહ થયેલો તેને જુદા જ પુસ્તકરૂપે બહાર પાડવાનો વિચાર ગોઠવેલો હોય, આ સગ્રહમાં, અપવાદ સિવાય માત્ર સંસ્કૃત શ્લોકો જ આપવામાં આવ્યા છે

આગલા ત્રણ ભાગોના મારા વક્તવ્યમાં ઉત્તેષ કર્યો પ્રમાણે આ ચોથા ભાગમાં આ ગ્રંથના ચારો ભાગમાં આવેલા તમામ શ્લોકોની અન્યારાદિ અનુક્રમશ્ચિકા આપવામાં આવી છે તેમજ સંસ્કૃત ભાષાના મહાન્ નિદાન ગ્રોફેસર શ્રીયુગ કાશીનાથ વાસુદેવ અબ્યકર મહાશયની પ્રસ્તાવના આપી છે શ્રીમાન્ અબ્યકર મહાશયે પોતાના અનેક કાર્યો-માર્થી વખત કાઢીને જે પ્રસ્તાવના લખી આપી છે તે માટે તેમને મારે અવશ્ય ધન્યવાદ આપવો જોઈએ આ અન્યારાદિ અનુક્રમ તેમજ પ્રસ્તાવના ઉપરાંત આગળના પ્રત્યેક ભાગની જેમ આમાં પણ વિષયોની અનુક્રમશ્ચિકા, સાંકેતિક અક્ષરો અને ચિહ્નોની સમજૂતી તથા શુદ્ધિ-પત્રક આપેલ છે

માન આ પુસ્તકની ઉત્પત્તિના સળધમાં જ જે કંઈ જે એક બાંધતો કહેવાની હતી તે કહી છે આ પ્રસંગે મારા તે જે મહાન ઉપકારીઓના ઉપકારને પ્રગટ કરવો નહીં શૂણ્ય કે જેઓની અસીમ

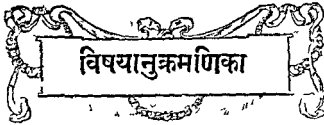
કૃપા અને અમીદૃષ્ટિએ મારા જેવા અમાની તેમજ જડભુદ્ધિવાળા
જીવને ચેતન્ય અર્થુ છે અને મારા જીવનની કાયાપલટ કરી મને
સપ્તી મનાયો છે તેઓ છે-મારા દાદાગુરુ, જગત્પૂજ્ય, શાસ્ત્રવિશારદ,
જેનાચાર્ય શ્રી વિજયમંસૂરીશ્વરજી મહારાજ અને મારા ગુરુવર્ય
શાતમતિ મુનિગજ શ્રી જયતનિજયજી મહારાજ મારા ગુરુએ આ
મથને સુદર પદ્ધતિમર અને સુદ મનારી આપના માટે શ્રમ સેન્યો
છે, એ બન્ન પણ હું તેઓશ્રીનો જા સપ્તી છું

વિષયો અને પેદાવિષયોની ખૂટણી કરવામા તેમજ મૂકેા વગેરે
તપાસવામા સાધનાનિવાસી ન્યાયતીર્થ-તર્કભૂષણ પદિત રતિલાન
દીપચંદ્ર દેસાઈએ આપેલા સહયોગ ન લ તેઓને ધન્યવાદ આપવો
જીલીશ નહિ

ઉપર્યુક્ત મને ગુરુદેવોની અસીમ કૃપા, ખીજી સાહિત્યમેવા
કરવાનું સામર્થ્ય અને અપે, એ અતરની અભિલાષાપૂર્વક વિગ્મુ છું

વડવાણુ કેમ્પ, અપાડ સુદ ૧૫	}	—ધર્મજયન્તોપામક મુનિ વિશાળવિજય
વી સ ૨૪૬૫ ધર્મ મ ૧૭		

(ચોથા ભાગની)

મજ્જલાચરણ	કુલ પંક્તિ ૧	પૃષ્ઠ ૧૨૦૧
૧૦૧ વિદ્યા	પંક્તિ ૨૧	પૃષ્ઠ ૧૨૦૨
વિદ્યાની રત્નતિ	૧૨૦૨	વિદ્યા અને અલકાર ૧૨૦૬
વિદ્યા-પ્રથમા	૧૨૦૨	વિદ્યા વગર નકામું ૧૨૦૬
વિદ્યા-મહિમા	૧૨૦૨	વિદ્યા વગરનો અધ ૧૨૦૭
વિદ્યાનો ઉપાય	૧૨૦૩	વિદ્યાનો હેતુ ૧૨૦૭
વિદ્યામા વિદ્યન	૧૨૦૪	વિદ્યા લખાવવાનું ક્ષણ ૧૨૦૮
વિદ્યાનું ગુહ્ય દુર્લભ	૧૨૦૫	વિદ્યાનું ક્ષણ ૧૨૦૯
વિદ્યા અને ધન	૧૨૦૬	
૧૦૨ લક્ષ્મી	કુલ પંક્તિ ૮૫	પૃષ્ઠ ૧૨૧૧
લક્ષ્મી મહિમા	૧૨૧૧	લક્ષ્મી અને ગુણ ૧૨૨૩
ધન સાનો બધું	૧૨૧૫	લક્ષ્મીના ભાગીદાર ૧૨૨૩
સાચું ધન	૧૨૧૬	લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કેવી ૧૨૨૪
લક્ષ્મીપ્રાપ્તિનો ઉપાય વેપાર	૧૨૧૭	રીતે કરવો ૧૨૨૪
કેવો વેપાર તજવો	૧૨૧૭	આવક અને ખર્ચ ૧૨૨૭
લક્ષ્મી કયા રહે છે	૧૨૧૮	લક્ષ્મીની નિંદા ૧૨૨૯
સપત્તિના કારણો	૧૨૧૮	લક્ષ્મી કલેશનું કારણ ૧૨૩૩
લક્ષ્મી કયા ન રહે	૧૨૨૧	લક્ષ્મીની ઇચ્છા અધમ કૃત્ય ૧૨૩૪

સદ્ભો અને મદ	૧૨૩૫	ઉધાર કોને ન આપવું	૧૨૩૭
સદ્ભો અને કૃપણ	૧૨૩૫	મિત્ર અને સદ્ભો	૧૨૩૭
સદ્ભોના સોગતી કુચુણો	૧૨૩૬	ન્યાયોપાનિત સદ્ભો	૧૨૩૮
અતિસંચયનું ફળ	૧૨૩૬	અન્યાયોપાનિત સદ્ભો	૧૨૩૮
કેવી સદ્ભો ન લેવી	૧૨૩૬		

૧૦૩ બુદ્ધિ કુલ ૨ લોક ૧૭ પૃષ્ઠ ૧૨૪૧

બુદ્ધિનું લક્ષણ	૧૨૮૧	તાગતી બુદ્ધિ	૧૨૪૪
બુદ્ધિનો મહિમા	૧૨૮૧	અભ્યાસ-મહિમા	૧૨૪૪
સાચી બુદ્ધિ	૧૨૪૨	બુદ્ધિની પરીક્ષા	૧૨૪૪
બુદ્ધિ સાચું હવન	૧૨૪૨	બુદ્ધિ અને શાસ્ત્ર	૧૨૪૫
ચિત્તબુદ્ધિ	૧૨૪૨	વિશ્વાકાએ વિપરીત બુદ્ધિ	૧૨૪૫
સાન્નિવક બુદ્ધિ	૧૨૪૩	બુદ્ધિનું ફળ	૧૨૪૬
ગભગની બુદ્ધિ	૧૨૪૩		

૧૦૪ વ્યાકરણશાસ્ત્ર કુલ ૨ લોક ૪ પૃષ્ઠ ૧૨૪૭

વ્યાકરણનો મહિમા	૧૨૪૭	વ્યાકરણ વગર નકામું	૧૨૪૭
અન્ય વ્યાકરણ	૧૨૪૭	વ્યાકરણની જરૂર	૧૨૪૮

૧૦૫ યથાતિથશાસ્ત્ર કુલ ૨ લોક ૬ પૃષ્ઠ ૧૨૪૯

શુભ મહ-ફળ	૧૨૪૯	શુભ નાન	૧૨૫૦
અશુભ રાશિ	૧૨૪૯	અપાક માસ અને રોહિણી	૧૨૫૦
વિવાળી અને મંગળવાર		કેવી વીજગાથી શુ થાય	૧૨૫૧
અશુભ	૧૨૫૦		

૧૦૬ શકુનશાસ્ત્ર કુલ ૨ લોક ૭ પૃષ્ઠ ૧૨૫૨

પ્રયાણનું શુભ શુકન	૧૨૫૨	દ્રવ્ય-લાભનું શુકન	૧૨૫૪
પ્રયાણનો નિષેધ	૧૨૫૩	પક્ષીનું શુભ અશુભ શુકન	૧૨૫૪
સુદર ભોજનનું શુકન	૧૨૫૩		

૧૦૭ સામુદ્રિકશાસ્ત્ર

કુલ શ્લોક ૪૦

પૃષ્ઠ ૧૨૫૫

બ્રીજ લક્ષણ	૧૨૫૫
કેવા અવયવનુ શુ દળ	૧૨૫૬
કયા અવયવો લાખા સારાં	૧૨૫૮
કયા અવયવો નાના સારા	૧૨૫૯
કયા અવયવો રાતા સારા	૧૨૫૯
છાયા શુભ અવયવો	૧૨૫૯
રાખના ચિહ્નો	૧૨૬૦
સાત્ત્વિક પુરુષનુ લક્ષણ	૧૨૬૦
રેખા સબધી વિચાર	૧૨૬૧
મસ્તક સબધી વિચાર	૧૨૬૪
કેશ સબધી વિચાર	૧૨૬૪

કપાળ સબધી વિચાર	૧૨૬૪
તિલક સબધી વિચાર	૧૨૬૫
દાંત સબધી વિચાર	૧૨૬૫
પેટ સબધી વિચાર	૧૨૬૬
અગ્રહા સબધી વિચાર	૧૨૬૬
અગ્રહામા જવ સબધી	
વિચાર	૧૨૬૬
આવત સબધી વિચાર	૧૨૬૭
નખ સબધી વિચાર	૧૨૬૭
જઘા સબધી વિચાર	૧૨૬૮

૧૦૮ જ્વળશાસ્ત્ર

કુલ શ્લોક ૫૫

પૃષ્ઠ ૧૨૬૬

સ્વપ્નના પ્રકાર અને સંદર્ભ	
સ્વપ્ન	૧૨૬૯
કેનુ સ્વપ્ન સિદ્ધ થાય	૧૨૭૦
ક્યુ સ્વપ્ન સંદર્ભ ગણવુ	૧૨૭૦
સ્વપ્નમાળા નિર્ધારક	૧૨૭૧
સ્વપ્નદળ સમય	૧૨૭૧
સ્વ-પદ-સંબધી સ્વપ્નદળ	૧૨૭૨
સ્વપ્ન પ્રમાણે કયારે વર્તવુ	૧૨૭૨
શુભ સ્વપ્ન	૧૨૭૨
શુભ સ્વપ્ને વિધિ	૧૨૭૪
અશુભ સ્વપ્ન	૧૨૭૪
અશુભ સ્વપ્ને વિધિ	૧૨૭૫

શુભ અશુભ ઠાળા અને	
ધોળા પદાર્થો	૧૨૭૬
ધનપ્રાપ્તિસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૭૭
ધનનાશસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૭૯
પત્નીમૃત્યુસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૭૯
રાજ્યસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૦
મરણસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૨
ભીહત્યાસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૩
રોગનાશસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૩
કુટુંબવૃદ્ધિસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૪
યશસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૪
જયસૂચક સ્વપ્ન	૧૨૮૫

૧૦૯ નીતિશાસ્ત્ર

કુલ શ્લોક ૫૧

પૃષ્ઠ ૧૨૮૬

નીતિ-મદિમા	
------------	--

૧૨૮૬ નીતિ ચિખવાના સાધનો	૧૨૮૮
---------------------------	------

ચતુરાષ્ટના કારણે	૧૨૮૮	તેતા કેવો જોઈએ	૧૨૬૬
પ્રાણુ શાથી નાશ પામે	૧૨૮૯	એક ખીજની ગરબ	૧૨૬૭
શુ શાથી નાશ પામે	૧૨૮૯	સાનુ વર્તકરણુ	૧૨૬૭
કોણુ શાથી પ્રસન્ન થાય	૧૨૯૦	શુ શાથી જણાય	૧૨૮૮
વિનાશ અટકવવાના સાધનો	૧૨૯૦	કયા રહેતું નહી	૧૨૮૮
કોણુ શાથી જોવે ?	૧૨૯૧	કેવી રીતે ચાલવું	૧૨૮૮
પ્રાણુપોષક પદાર્થો	૧૨૯૧	અતિપરિચય ફળ	૧૨૮૯
કોણુ રથાનને છોડે અો		સળળ કયા તજવી	૧૨૯૯
ન છોડે	૧૨૯૨	કયારે લાભદાયક	૧૩૦૦
રથાનબ્રહ્મ થયે કોણુ સોભે	૧૨૯૨	ધનના મુખ્ય પુરુષનું ગુણ	૧૩૦૦
રથાનબ્રહ્મ થયે કોણુ ન		કરવું	૧૩૦૦
સોભે	૧૨૯૨	કેવી નાળા વાપ વી	૧૩૦૦
કોનું સૂતા ન જગાડવા	૧૨૯૨	ગળવાના સાત અંગો	૧૩૦૧
શીઘ્ર ઝરવાના કામ	૧૨૯૩	કયા પશુ પાસેથી શુ શીખવું?	૧૩૦૧
અરથાને સરળતાનું ફળ	૧૨૯૩	પર ક્ષુબ્ધ મહિમા	૧૩૦૩
અનુકરણ મોટાનું થાય	૧૨૯૪	વૈષકની જગત	૧૩૦૩
મધ વાત પ્રગટ થાય કે	૧૨૯૪	રોગની ઉત્પત્તિનું કારણ	૧૩૦૪
કધ વાત પ્રગટ ન કરવી	૧૨૯૬	સંગીત મહત્ત્વ	૧૩૦૪
૧૧૦ માગ્ય		કુલ મોક ૩૬	પૃષ્ઠ ૧૩૦૫
બાગ્યનું લક્ષણ	૧૩૦૫	જેનું બા ય તેવી મામમી	૧૩૧૬
બાગ્યનું પ્રાપ્ત્ય	૧૩૦૫	જેનું બાગ્ય તેવી ભુદ્ધિ	૧૩૧૬
બાગ્યની વિચિત્રતા	૧૩૦૮	બા યાધીન ફળ	૧૩૧૭
સાદુ ખોદુ બાગ્ય	૧૩૧૦	બા ય આગળ શોક નકામે	૧૩૧૭
બાગ્ય પ્રમાણે જ થાય	૧૩૧૦	બા ય સુખદુ ખનું કારણ	૧૩૧૮
૧૧૧ દરિદ્રતા		કુલ મોક ૧૧	પૃષ્ઠ ૧૩૨૯
દરિદ્રતાની નિદા		૧૩૧૯ દરિદ્રતાના વખાણ	૧૩૨૦

દરિદ્રતાનું રહેણાંક	૧૩૨૦	દરિદ્રને દાન આપવું	૧૩૨૨
દરિદ્રી' મનરૂપી	૧૩૨૧	[દીનતા]	
દરિદ્રી અને ધની	૧૩૨૧	દીનતાનું કારણ	૧૩૨૨
દરિદ્રતાનું ફળ	૧૩૨૧	દીનનું લક્ષણ	૧૩૨૨

૧૧૨ સ્વતન્ત્રતા	કુલ શ્લોક ૧ -	પૃષ્ઠ ૧૩૨૬
સ્વતંત્રતાની મહત્તા	૧૩૨૪	
૧૧૩ પરતન્ત્રતા	કુલ શ્લોક ૨	પૃષ્ઠ ૧૩૨૫
પરાધીનનું દુઃખ	૧૩૨૫ કોણ કયા લગી પરતંત્ર	૧૩૨૫
૧૧૪ અમૃત	કુલ શ્લોક ૨	પૃષ્ઠ ૧૩૨૭
અમૃત સમાન	૧૩૨૭	
૧૧૫ વિપ	કુલ શ્લોક ૩	પૃષ્ઠ ૧૩૨૮
ખડુ વિપ	૧૩૨૮ યુ કયારે વિપ સમાન	૧૩૨૮
અમૃત છતાં વિપ મમાન	૧૩૨૮	
૧૧૬ શ્રદ્ધા	કુલ શ્લોક ૨	પૃષ્ઠ ૧૩૨૯
શ્રદ્ધાનું મહત્ત્વ	૧૩૨૯ સાતકની શ્રદ્ધા	૧૩૨૯
૧૧૭ શક્તિ	કુલ શ્લોક ૨	પૃષ્ઠ ૧૩૩૦
શકાથી સિદ્ધિ ન થાય	૧૩૩૦ શકાથી નુકસાન	૧૩૩૦
૧૧૮ અનર્થ	કુલ શ્લોક ૩	પૃષ્ઠ ૧૩૩૧
અનર્થના કારણ	૧૩૩૧ અનર્થમાં અનર્થ	૧૩૩૧
૧૧૯ સાત વ્યસન	કુલ શ્લોક ૧૬	પૃષ્ઠ ૧૩૩૨
સાત વ્યસન	૧૩૩૨	[જુગાર]
કયા વ્યસનથી કોને નુકસાન	જુગાર નિંદા	૧૩૩૩
અથવા	જુગારથી ધન ન મળે	૧૩૩૪
	જુગારને ત્યાગ કરવો	૧૩૩૫

[શિકાર]		શિકારનો નિષેધ	૧૩૩૭
શિકારની નિંદા	૧૩૩૫	ધાસ ખાનારને ન હથામ	૧૩૩૭
શિકારનું ફળ નરક	૧૩૩૬		
૧૨૦ તમાકુ	ફલ	શ્લોક ૧૩	૫૪ ૧૩૩૮
તમાકુ-નિંદા	૧૩૩૮	તમાકુનું ફળ નરક	૧૩૪૦
તમાકુ ખીનાર નીચ	૧૩૩૮	ખીડીનો ત્યાગ	૧૩૪૧
તમાકુથી બધું નકામું	૧૩૪૬		
૧૨૧ સયોગ	ફલ	શ્લોક ૨	૫૪ ૧૩૪૨
સયોગનું સ્વરૂપ	૧૩૪૨	સયોગ દુખનું કારણ	૧૩૪૨
૧૨૨ વિયોગ	ફલ	શ્લોક ૩	૫૪ ૧૩૪૩
વિયોગનું હૃદય	૧૩૪૩	વિયોગ વગરનો ધન્ય	૧૩૪૪
વિયોગનું કુખ	૧૩૪૩		
૧૨૩ મરણ	ફલ	શ્લોક ૩૦	૫૪ ૧૩૪૫
મરણનું પ્રાણત્ય	૧૩૪૫	મરણનું વિરમણ	૧૩૪૨
મરણનું અવસ્થાભાવિપણ્ય	૧૩૪૭	જીવતા હતા મરેલા	૧૩૪૨
મરણના કારણ	૧૩૪૬	ઉત્તમ મરણ	૧૩૪૩
મિત્ર જનનું મરણ	૧૩૪૦	મરણથી ખીને ધર્મ કરવો	૧૩૪૪
મરણની આગાહી	૧૩૪૦	મરણથી કોણ ન ખીવે	૧૩૪૫
૧૨૪ સમય	ફલ	શ્લોક ૧૩	૫૪ ૧૩૪૬
સમય સાચો શિક્ષક	૧૩૪૬	સમય ન ઓળખવાનું ફળ	૧૩૪૭
કયા સમયે શું મેળવવું	૧૩૪૬	સમયા સમયનું સ્વરૂપ	૧૩૪૮
વર્તમાન સમયનો જ		સમય વીત્યે નકામું	૧૩૪૮
વિચાર કરવો	૧૩૪૬		
કોણ કેવી રીતે સમય		[કલ્પિયુગ]	
વીતાવે	૧૩૪૭	કલ્પિયુગનો પ્રભાવ	૧૩૪૯

૧૨૫ જય	કુલ શ્લોક ૪	પૃષ્ઠ ૧૩૬૨
જયનાં સાધનો	૧૩૬૨ સાચો જય	૧૩૬
શુ સાથી જીતાય	૧૩૬૨ જયનો ઉપાય	પરાક્રમ ૧૩૬
૧૨૬ કીર્તિ	કુલ શ્લોક ૧	પૃષ્ઠ ૧૩૬૪
કીર્તિની અમરતા	૧૩૬૪	
૧૨૭ સ્થિરતા	કુલ શ્લોક ૨	પૃષ્ઠ ૧૩૬૫
સ્થિર વસ્તુનો ત્યાગ ન કરવો	૧૩૬૫ સ્થિરતા ત્યાગથી	નુકસાન ૧૩૬
૧૨૮ પક્ષપાત	કુલ શ્લોક ૨	પૃષ્ઠ ૧૩૬૬
પક્ષપાતનું પ્રાણલ્ય	૧૩૬૬ પક્ષપાતથી	નુકસાન ૧૩૬
૧૨૯ મૌન	કુલ શ્લોક ૫	પૃષ્ઠ ૧૩૬૭
મૌનપૂર્વક કરવાના કાર્યો	૧૩૬૭ અરથાને મૌન	૧૩૬૮
મૂર્ખ સાથે મૌન	૧૩૬૭ મૌન દુષ્ણ	૧૩૬૮
૧૩૦ હાસ્ય	કુલ શ્લોક ૩	પૃષ્ઠ ૧૩૬૯
કોણ કોને હસે?	૧૩૬૯ હાસ્યથી	નુકસાન ૧૩૬૯
અનુચિત હાસ્ય	૧૩૬૯	
૧૩૧ નિદ્રા	કુલ શ્લોક ૩	પૃષ્ઠ ૧૩૭૦
નિદ્રાની નિદા	૧૩૭૦ નિદ્રા પરમ સુખ	૧૩૭૦
નિદ્રા ઝાને ન આવે	૧૩૭૦	
૧૩૨ વૃદ્ધિ	કુલ શ્લોક ૫	પૃષ્ઠ ૧૩૭૧
વૃદ્ધિનો મહિમા	૧૩૭૧ અત્ય, મધ્યમ અતિવૃદ્ધિનો	
વૃદ્ધિનું ઘાન	૧૩૭૧	યોગ ૧૩૭૨
	અતિવૃદ્ધિનું ઘાન	૧૩૭૨
૧૩૩ આદ્ય	કુલ શ્લોક ૧	પૃષ્ઠ ૧૩૭૩
આદ્યની નિરર્થકતા	૧૩૭૩	

૧૩૪ સમસ્યાઓ	કુલ શ્લોક ૧૮	પૃષ્ઠ ૧૩૭૪
મેના	૧૩૭૪ કવચ	૧૩૭૮
આખતો	૧૩૭૪ કાગળ	૧૩૭૮
માગડ	૧૩૭૫ નિહર વિધવા અને કપાળ	૧૩૭૯
મૃગ, સિંહ અને નાસભાગ	૧૩૭૬ લોહ	૧૩૭૯
નાગિરેર	૧૩૭૬ પોશ	૧૩૮૦
આમેા	૧૩૭૭ અગરખુ	૧૩૮૦
નયન	૧૩૭૭ નાભારનો દારો	૧૩૮૧
દાશ	૧૩૭૮ કુમારનુ ચક્ર	૧૩૮૧

૧૩૫ પ્રતીર્ણક શ્લાકો	કુલ શ્લોક ૧૦૮	પૃષ્ઠ ૧૩૮૨
કરળીય વસ્તુ	૧૩૮૨ દુલબ વસ્તુ	૧૪૦૯
અક લીય વસ્તુ	૧૩૮૪ ત્યાગ્ય વસ્તુ	૧૪૧૧
સાર્યક વસ્તુ	૧૩૮૮ સાધનનુ વસ્તુ	૧૪૧૨
નિરચંદ્ર વસ્તુ	૧૮૧ અનુન વસ્તુ	૧૪૧૬
સા જૂન વસ્તુ	૧૮૪ અસાધ્ય વસ્તુ	૧૪૧૬
અમાર વસ્તુ	૧૪૦૨ નિશ્ચુકની તમડી	૧૪૧૭
સાર-અસારશૂત વસ્તુ	૧૪૦૩ નિશ્ચુકની તાકડી	૧૪૧૮

૧૩૬, અનપૂર્તિ શ્લાકો	કુલ શ્લોક ૧૦૭	પૃષ્ઠ ૧૪૧૯
----------------------	---------------	------------

[ધાર્મિક વિભાગ]

[ધાર્મિક વિભાગ]	અનર્થ પદાર્થો	૧૪૨૩
અહિસાતુ સ્વરૂપ	ગતિમોક્ષનત્યાગ	૧૪૨૪
દયાતુ સ્વરૂપ	અનર્થક	૧૪૨૪
ત્યાગો ઉપદેશ	પૌષ્ઠસ્વરૂપ	૧૪૨૫
દયાતુ દાન	અતિચિન્તિતુ સ્વરૂપ	૧૪૨૫
અહિસાતુ અહિમા	વિષયોની ભયકરતા	૧૪૨૬
અહિસાતુનાશના કારણો	કષાયોના નાશનો ઉપાય	૧૪૨૬
કામો અધ	મોહનુ પ્રાપ્ત્ય	૧૪૨૭
અહિસાતુ અહિન દાન	મોહનશનો ઉપાય	૧૪૨૮

પુણ્યનો નાશ	૧૪૨૮	મનની અસ્થિરતા	૧૪૩૮
પાપકાર્ય	૧૪૨૯	શાંતી કષ્ટગતિ મળે	૧૪૩૯
ચાગ ભાવનાના નામ	૧૪૨૯	નરક ગતિનું કારણ	૧૪૩૯
ચાગ ભાવનાનું સ્વરૂપ	૧૪૨૯	તિર્યંચ ગતિનું કારણ	૧૪૪૦
અનિત્ય ભાવના	૧૪૩૦	સ્વર્ગ-સુખ મહિમા	૧૪૪૦
દાનની જરૂર	૧૪૩૨	જૈન મુનિનું સ્વરૂપ	૧૪૪૧
દાનને માટે જરૂરી સામગ્રી	૧૪૩૨	ગુરુ સાથેનું વર્તન	૧૪૪૨
દાન કોને આપવું?	૧૪૩૩	ભક્તના ગુણ	૧૪૪૨
અભયદાન મહિમા	૧૪૩૩	અતરાત્મા	૧૪૪૩
રાજસિક દાન	૧૪૩૩	બહિરાત્મા	૧૪૪૩
તામસિક દાન	૧૪૩૪	અતરાત્મા તથા બહિરાત્મા	૧૪૪૩
અદત્ત દાન	૧૪૩૪	પરમાત્મા	૧૪૪૪
પુનર્જન્મનું પ્રમાણ	૧૪૩૫	પરમાત્માની આગધના	૧૪૪૪
કર્મનું કાર્ય	૧૪૩૫	પરમાત્માની મુતિ	૧૪૪૫
માનસિક કર્મ	૧૪૩૬	જિનપૂજનો નિધિ	૧૪૪૫
વાચિક કર્મ	૧૪૩૬	ધર્મનું આરાધન	૧૪૪૬
શારીરિક કર્મ	૧૪૩૭	સાચો ધર્મી	૧૪૪૭
કર્મ કોને ન લાગે	૧૪૩૭	જૈનધર્મનો પ્રચાર	૧૪૪૭
મન પ્રવર્તક	૧૪૩૭	અન્ય દર્શનોનું અકાર્ય	૧૪૪૮
મનશુદ્ધિનું મહત્ત્વ	૧૪૩૮	જૈન દર્શનનું મહત્ત્વ	૧૪૪૮
મન બાંધવાનો ઉપાય	૧૪૩૮		

[વ્યાવહારિક વિભાગ]

ક્ષતિનો સંપ્રત્યય	૧૪૪૯	સુપાનના ભેદ	૧૪૫૧
બ્રાહ્મણનું સ્વરૂપ	૧૪૪૯	અનર્થના કાગળો	૧૪૫૨
અયોગ્ય બ્રાહ્મણપૂજન રૂળ	૧૪૪૯	મધ્યમ પુરુષ	૧૪૫૨
દુષ્ટાહ્મણ	૧૪૫૦	નીચનો સ્વભાવ	૧૪૫૩
અમુલ્ય પૂજન રૂળ	૧૪૫૦	સેવાનિદા	૧૪૫૪

અ વગરનો વધ	૧૪૫૫	સાચુ સુખ	૧૪૫૬
હરથોનો સામાન્ય ધર્મ	૧૪૫૫	પ્રવચનારની પ્રશસ્તિ	૧૪૫૭
ચાર માગમાના શ્લોકોના જવારાવિ અનુક્રમ			
અગાઉથી ગ્રાહક યનારના નાનો			

હેમચ દ્ર-વચનામૃત

આ અર્થ કલિકાલસર્વન શ્રી હેમચ દ્રાચાર્યજીએ રચેલા 'ત્રિષષ્ટિ શ્લોકો પુરુષ ચરિત્ર' ॥ દરેક પર્વમાના અનેક વિષયોના સુદર સૂક્તો-હોવેતોની તારવણીરૂપ છે વિનોદ-પ્રસંગે કે સ્વાધ્યાયમા આવા સૂક્તો આનંદજનક બને છે, તેમજ ધાર્મિક અને વ્યવહારુ જીવનમા વિશિષ્ટ અનુભવી બનાવે છે ઇતિહાસ શાત્રુતિ મુનિરાજ શ્રી જયતવિજયજી મહારાજે આ સૂક્તો સમઢી તેના પુજારાતી અનુવાદ અને વિષયવાર અનુક્રમણિકા સાથે પ્રકાશિત કરાવેલ છે દરકને સમઢવા યોગ્ય આ પુસ્તક છે

કિમત આઠ આના

મ સ્કૃત-પ્રાચીન-સ્તવન-સન્દોહ

સ સ્કૃત ભાષામા સ્તોત્રો અને સ્તવનો ઘણાય છે, પરંતુ તે ઘણા મોટા હોવાથી સામાન્ય લોકો તેનો વિશેષ લાભ નથી લઈ શકતા આ ગ્રંથમા સસ્કૃતના નાના પછુ ભાવપૂર્ણ અનુક્રુપ શ્લોકોમા ગૂંથેલા ૩૭ પ્રાચીન સ્તવનોનો સમઢ આપવામા આવ્યો છે સ્તવનોનો અર્થ સમજવામા સરળતા પડે તે માટે ખાસ ખાસ સ્થળે નોંધો આપવામા આવી છે. કિમત ત્રણ આના

શ્રી વિજયધર્મસુરિ જૈન ગ્રંથમાળા-
છોટાસસક્ષા, ઉજ્જૈન (માલવા)

શ્લોકોનાં પ્રમાણોમાં આપેલ ગ્રંથોનાં તથા સ્થળોના દૂકાં નામોની સમજૂતી

અ૦-અધ્યાય, અધ્યયન, અધિકાર
આગ૦સ૦-આગમોદય સમિતિ, સુરત
આત્મા૦ સ૦-જન આત્માનન્દ
સમા, ભાવનગર
જિન વિ૦-જિનવિજયજી
ત્રિશષ્ટિ-ત્રિપષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત્ર
દે૦ લા૦-દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્ત
કોદ્દાર ફઢ, સુરત
નિ૦ સા૦-નિળયસાગર પ્રેસ
૫૦-૫૪

પ્ર૦ પ્રવાહ
પ્ર૦ સ૦-જૈનધર્મ પ્રસારક સમા
ભાવનગર
ચ૦ વિ૦ પ્ર૦-ચશોવિજય જૈન
પ્રથમાલા, ભાવનગર
વિ૦ ધ૦ લ૦-વિજયધર્મલક્ષ્મી જ્ઞાન
મદિર, આગરા
શ્લો૦-શ્લોક
હી હ૦-પટિત હીરાલાલ હસરાજ
જામનગર

જે શ્લોકના પ્રમાણના અંતે ફૂલ (*) નું નિશાન આપ્યું છે તે શ્લોક તે ગ્રંથકારનો પોતાનો બનાવેલો નથી, પણ ખીજના ગ્રંથમાથી એ ગ્રંથમા લીધેલો છે, એમ સમજવું.

શ્લોકના પ્રમાણના ઉલ્લેખમા કોઈ () માં આપેલ નામ ગ્રંથકર્તાનું અથવા તે પ્રકાશનું સમજવું ગઈ, પણ કે બાબાન્તરનો ઉલ્લેખ પણ કોઈ સમાજ કરવામા આવ્યો છે.

हमारी ग्रंथमाला की संस्कृत पुस्तकें

२ धर्मवियागमाला	श्री हिमाशुविजयजी	०-२-०
३ प्रमाणनयतत्त्वालोक	"	० १४ ०
(प रामगोपालाचार्यजीका टीका युक्त)		
८ जयन्तप्रबन्ध	"	०-३-०
१९ जैनो सप्तपदार्थी	"	०-५-०
२७ सुभाषित पत्र रत्नाकर भा १ धी विजालविजयजी		१-४-०
(गुजराती भाषांतर युक्त)		
३० अवत प्रचन	श्री विद्याविजयजी	०-५-०
(गुजराती भाषान्तर युक्त)		
३१ सुभाषित पत्र रत्नाकर भा २ धी विजालविजयजी		१-४-०
(गुजराती भाषान्तर युक्त)		
३२ सुभाषित पत्र रत्नाकर भा ३	"	१-४ ०
(गुजराती भाषान्तर युक्त)		
३६ श्री हेमचंद्र वचनसमूह	श्री जयन्तविजयजी	०-८-०
(गुजराती भाषान्तर युक्त)		
३७ श्री पद्मकथा संग्रह	श्री हिमाशुविजयजी	०-४-०
३९ धी द्वादशप्रत कथा	,	०-८-०
उत्तराध्ययनसूत्र (कमलधरजी टीका युक्त) भा १, २, ३, ४	} श्री जयन्तविजयजी प्रत्येक भाग क	३-८-०
प्रमाणनयतत्त्वालोक प्रस्तावना		०-३-०

श्री विनयधर्मचरि जैन ग्रन्थमाला
छोटा सराफा, उज्जैन (मालवा)

शुद्धिपत्रकम्

पृष्ठ	पक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१२०८	२	-मकमेव	-मेकमेव
१२१८	२०	-शुद्धि	-शुद्धि
१२२५	९	पर	पर
१२२९	४	दुःखमर्थस्यैव	दुःखमर्थस्यैव
१२४२	६	-पार्जन-	-पार्जन-
१२५६	११	विस्तीर्ण	विस्तीर्ण
१२५६	१२	ससौख्य-	स सौख्य-
१२७०	११	पूर्व-	पूर्व-
१२७७	२१	-पूजादान्	पूजादीन्
१२७९	३	मुत्र	मुत्र
१२७९	१५	निविडा	निविडा
१२८०	१६	भूङ्क्ते	भुङ्क्ते
१२८९	१४	-लोभो	-लोभो
१२९०	२०	मित्रताम्	मित्रताम्
१२९७	१४	मत्री	मैत्री
१२९८	४	हीक नथी	ते हीक नथी
१२९९	२२	षाद	षाद
१३०३	१६	वैक्क	वैक्क
१३०४	३	-रात्रौ	-रात्रौ
१३०५	५	शातिपव	शातिपर्व
१३०९	३	ययेष्टम्	ययेष्टम्
१३१२	१५	सुकुदा-	सुकुदा-
१३१६	१२	साभ	साभत्री

पृष्ठ	पक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१३३०	१२	संशयात्मा	संशयात्मन
१३३१	१७	बहुजी भवन्ति	बहुजीभवति
१३३२	९	घृत	घृत
१३३३	१५	घृतो	घृतेन
१३३४	१८	जभते	जभेत
१३३७	२१	पशुभ्ये	पशुभ्ये
१३३९	११	भृङ्गा	भृङ्गा
१३४०	३	गार्हस्थ्येन	गार्हस्थ्येन
१३४१	११	चित्तस्य	चित्तस्य
१३५९	८	श्लाक	श्लाक
१३६०	५	तत्पर	तत्पर
१३६२	१२	पृथ्वीय	पृथ्वीय
१३७५	८	-यलिष्टा	-यलिष्टो
१३७५	२२	सर्व	सर्व-
१३८५	१५	जुग्मेत्	जुग्मेत्
१३९४	३	-विशेष-	-विशेष-
१४०७	२२	-निपाता	-निपाता
१४०८	१०	होय	होय तो
१४०८	११	ने	ने
१४१०	१५	दूयात्	दूयात्
१४१३	१७	-नघक्षणा	नघक्षणा
१४१७	९	ते छत्ता	छत्ता ते
१४२२	७	नेति	नेति
१४२६	१७	परश्व्य	परश्व्य
१४३०	२	-माध्यस्थ्य	-माध्यस्थ्य
१४३१	९	संज्ञानोने	संज्ञानोने

પૃષ્ઠ	પાત્રિકા	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૪૩૪	૧૫	કત્તામમેદ	કર્તા મમેદ
૧૪૩૮	૬	ભવદ્	ભવેદ્
૧૪૪૪	૯	નિષ્કૃત	નિર્વૃત
૧૪૪૪	૧૦	નિર્ણિત	નિર્ણાત
૧૪૪૭	૧૨	વૈશ્યવ	વૈશ્યવ
૧૪૪૮	૬	કુમાર્ગ	કુમાર્ગ
૧૪૪૯	૨	વ્યવહારિક	વ્યાવહારિક
૧૪૫૧	૧૪	૫૪૭ થી ૫૪૦	૫૪૭ થી ૬૫૦
૧૪૬૪	૮	પાવત્રતા	પવિત્રતા
૧૪૫૫	૯	ઐ	ઐ

અર્બુદ-પ્રાર્થના-જૈન-ગ્રંથ-સંદર્ભ

આ મથમા આનુતા જૈન મંદિરોના નધા નીન ચિલાલેખો, તેના ગુરુતાતી અનુવાદ તથા અતિદાસિક મોધો ૧૫ આપવામા આવેલ છે પ્રારભમા દિલાલેખો સળધી અોમ પ્રકારની અનુક્રમણિકાઓ આપી મથને ઉપયોગી બનાવવા માટે કનિદાસમેથી મુનિરાજ શ્રી જયતિજયજી મદારાજે ધણી રહીત લીધી ૬ વસખ્યા ૭૫૦

મૂલ્ય નજી રૂપિયા

ઉત્તરાધ્યયનગૂન (સટીક) ભા ૧-૬

કલમસૂચથી સરત્ત ટીકા સાથે પ્રગુન આગમ મથ કનિદાસમેથી મુનિરાજ શ્રી જયતિજયજી મદારાજે ૨૦ ૨ રીતે મપાદિત કયો છે આ ટીકા ધણી પ્રજા ૬ આમા ઉપદેશ માટે ઉપયોગી એવી પ્રાચીન કથાઓનો સમઢ પણ સારો છે મૂલ્ય ૪૨૬૫૧૧૧ સાડાનજી રૂપિયા

સુભાષિત-પદ્ય-ગ્રંથ ભા ૧-૨-૩

આ મથમા જુદા જુદા વિષયોના લગ્ગા મેકોનો સમઢ ગુજ ગતી અનુવાદ તથા મેકોના રચનિર્મિત આવે આપવામા આવ્યો છે અત્યાર સુધીના નધા સુભાષિત મથમેમા ગિદાનોએ આ મથને પ્રથમ રચાન આપુ ૯ ઉપદેશકો તથા વ્યાખ્યાતાઓ માટે અલત ઉપયોગી આ નયન સંપાદન મુનિરાજ શ્રી વિશ્વાગવિજયજીએ ધણા પરિશ્રમપૂર્વક કર્યું છે દરેક ભાગમા ચારસો ચારસો પાના આપ વામા આવરા ૭ પાકુ ગાઈ-ગોંગ સુ ૨ ૯૫૫૪ અો વિચા કાગળ હતા મૂલ્ય દરેક ભાગનો સના રૂપિયા

સુભાષિત-પદ્ય રતનાકર ભાગ ૫

આ મથમા પ્રજુ આગળ બોલતાની રતુનિના મેકોનો સમઢ, રેસક શલમા પુરોની અનેકવિધ બાજતોના કોઠાઓ તથા અનુક્રમણિકા વગેરે આપી મુનિરાજ શ્રી વિશ્વાગવિજયજીએ આ મથને અનેક રીતે ઉપયોગી બનાવ્યો છે લગભગ ૨૦૦ પાના, સુદર ૯૫૫૪ હતા મૂલ્ય દસ આના.

॥ ॐ अहं नमः । ऐ नमः ॥

जगत्पूज्य-श्रीविजयधर्मसुरीश्वरभ्या नमो नमः ।

मुनिश्री-विशालविजयजीमहाराजसङ्गृहीतः

सुभापित-पद्य-रत्नाकरः

(चतुर्थो भागः)

गूर्जरभाषानुवादसहितः

॥ मङ्गलाचरणम् ॥

स्तुत महेन्द्रैरभिरीक्ष्य यस्य,

तेजश्च राजन्यजनैरजस्रम् ।

भक्त्या चमत्कारमहस्तमूर्तिं,

वन्दे 'धुलेया'-नगरादिदेवम् ॥ १ ॥

વિદ્યા (૧૦૧)

વિદ્યાની સ્તુતિ.—

શરદા શરદામ્ભોન-વદના વદનામ્યુજે ! !

સર્વદા સર્વદાઽસ્માક, સન્નિધિ સન્નિધિ ક્રિયાત્ ॥ ૧ ॥

રઘુવંશ સગ ૪, શ્લોક ૧ ટીકા

શરદ ઋતુના કમળ જેવા મુખવાળી અને સર્વ મનો
વાછિતને આપનારી સરસ્વતી દેવી હમેશા અમારા મુખ-
કમળને વિષે ઉત્તમ નિધિ સમાન સાનિધ્યને કરે ! ૧

વિદ્યા પ્રશંસા —

પિત્તિક્તર્ણામરણા મુગ્ધશ્રુતિ , પ્રમાદયન્તી હૃદયાન્યપિ દિપામ્ ।

પ્રવર્તતે નાકૃતપુણ્યકમણા, પ્રસન્નગમ્भीરપદા સરસ્વતી ॥ ૨ ॥

કિરાતાર્જુનીય સગ ૧૪ શ્લોક ૩

૨૧૯ અક્ષરોડ્ધી આલુપ્તવાળી, કાનને મુખ ઉપજાવે
તેરી, શત્રુઓના હૃદયને પણ પ્રસન્ન કરનારી અને નિર્દોષ
નક્ષીર પદ-અપ્પદવાળી સરસ્વતી-વાપ્તી પુણ્ય રહિત પુરુષોને
પ્રાપ્ત વતી નથી ૨

વિદ્યા મહિમા:—

વિદ્યા રિનયોપેતા, હરતિ ન ચેતામિ કસ્ય મનુજસ્ય ? !

કાશ્ચનમણિસપોગો નો જનયતિ કસ્ય લોચનાનન્દમ્ ? ॥૩॥

વિનય મહિત એવી વિદ્યા કયા મનુષ્યના ચિત્તને ન કરે ? (સર્વના મનનું હરણ કરે છે) (હેમકે-) સુવર્ણ અને પાણિનો સંયોગ ઠેાંના નેત્રને આનંદ ઉત્પન્ન ન કરે ? (સર્વના નેત્રને આનંદ કરે) ૩

વિદ્યા નામ નરમ્ય રૂપમધિક પ્રચ્છન્નગુપ્ત ધન,
વિદ્યા મોગકરી યશઃસુસકરી વિદ્યા ગુરુણા ગુરુઃ ।
વિદ્યા બન્ધુજનો વિદેશગમને વિદ્યા પરા દેવતા,
વિદ્યા રાજસુ પૂજિતા ન તુ ધન વિદ્યામિહીનઃ પશુઃ ॥ ૪ ॥
નોતિગતક (મતૃહરિ) શ્લોક ૧૬

વિદ્યા એ માણસનું અધિક રૂપ છે, વિદ્યા જ ઢાંઢેલું ગુપ્ત ધન છે, વિદ્યા ભોગને કરનારી (તેમજ) યશ અને સુખને કરનારી છે, વિદ્યા ગુરુઓનો પણ ગુરુ છે, વિદ્યા પરદેશગમનમાં બધુજન સમાન છે, વિદ્યા ઉત્તમ દેવતા છે, વિદ્યા જ શાસ્ત્રઓમાં પૂજાયેલી છે, પણ ધન પૂજાયેલું નથી (નેવી) વિદ્યા રહિત માણસ પશુ સમાન છે ૪

વિદ્યાનો ઉપાય—

વિનયેન વિદ્યા ગ્રાહ્યા, પુષ્કલેન ધનેન વા ।
અથવા વિદ્યાયા વિદ્યા, ચતુર્ય નાસ્તિ કારણમ્ ॥ ૫ ॥

પાણ્ડવચ્ચરિત્ર (મત્ત)

વિદ્યા વિનયવડે ગ્રહણ કરી રાકાય છે, અથવા પુષ્કળ ધન આપવાથી ગ્રહણ કરાય છે, અથવા પોતાની વિદ્યા આપીને (સામા જાણેથી) વિદ્યા ગ્રહણ કરી રાકાય છે, આ સેવાય વિદ્યા મેળવવાનું ચોથું સાધન નથી ૫

આચાર્યપુસ્તકનિવાસમદાયરહમા

શાસ્ત્રાસ્તુ પઞ્ચ પઠન પરિરર્થયન્તિ ।

આરોગ્યબુદ્ધિવિનયોદ્યમશાસ્ત્રરાગા

આમ્યન્તરા પઠનમિદ્વિરરા ભવન્તિ ॥ ૬ ॥

પાણ્ડવચરિત્ર (ગદ્ય)

જણાવનાર આચાર્ય, જણાવના પુસ્તક, રહેવાનું ધ્યાન, મદદ અને વલ્લભ મોટલે સાથે જણનારા સહાધ્યાયી, આ પાત્ર અભ્યાસને વૃદ્ધિ પમાડનારા બાદ્ય સાધનો છે તથા નીરાગતા, સારી બુદ્ધિ, વિનય-નમ્રતા, ઉદ્યમ અને શાસ્ત્ર પરની પ્રીતિ, આ પાત્ર અભ્યાસની નિદ્ધિ કરનારા આભ્યતર સાધનો છે ૬

વિદ્યામા વિદ્ન.—

નાનુદ્યોગવતા ન ચ પ્રવસતા નાત્માનમુત્કર્ષતા,

નાલસ્યોપદત્તન નાન્યમનસા નાચાર્યપિદ્વેષિણા ।

ન ભ્રૂમદ્ભવિલાસવિસ્મિતમુર્ણી સીમન્તિર્ની ધ્યાયતા,

લોક સ્વાતિકર સતામભિમતો વિદ્યાગુણ પ્રાપ્યતે ॥૭॥

ઉત્તરાખ્યયનસુવ્રટીકા (કમલસયમ)૫૦૧૬૯, શ્લો० ૩૪(વિ ધ જ) *

લોકમા પ્રસિદ્ધિને કરનાર તથા અત્યુચ્ચેને નાન્ય એવો વિદ્યાગુણ અનુદ્યોગીને, પ્રવાસ કરનારને, પોતાના આત્માને ઉત્કર્ષ કરનારને, આલસ્યથી હુણાયેલાને, અન્ય મનવાળા-અપણ મનવાળાને, શુભેના દેવીને તથા બુદ્ધીના ભગના

વિલાસવટે વિકસ્વર મુખવાળી સ્ત્રીનું ધ્યાન કરનાર મનુષ્યને પ્રાપ્ત થતો નથી ૭

વિદ્યાનું રહસ્ય : દુર્લભ :—

અમન્ત્રમક્ષર નાસ્તિ, નાસ્તિ મૂલમનોપધમ્ ।

અનાયા પૃથિવી નાસ્તિ, આમ્નાયાઃ સલ્લુ દુર્લભાઃ ॥૮॥

ઉપદગપ્રાસાદ, ભાગ ૧, પૃષ્ઠ ૬૧.*

કોઈ પણ અક્ષર મત્ર વિનાનો નથી, કોઈ પણ મૂળીયુ ઔપધ વિનાનું નથી તથા સ્વામી વિનાની પૃથ્વી નથી, પરંતુ તેના આમ્નાય (રહસ્ય-પરપરાધી ચાલતા આવતા ઉપયોગનું જ્ઞાન) જ દુર્લભ છે-(જાણી શકાય તેવા નથી) ૮.

વિદ્યા અને ધન :—

નિરક્ષર વીક્ષ્ય મહાધનત્વ,

વિદ્યાઽનમદ્યા ત્રિદુષા ન હયા ।

સ્તનાત્તમા કુલટા સમીક્ષ્ય,

કિમાર્યનાર્યઃ કુલટા ભવન્તિ ? ॥ ૯ ॥

નિરક્ષર-અલગ્ન (મૂખ) માણસને વિષે મહાધનની પ્રાપ્તિ જોઈને વિદ્વાન પુરુષે નિર્માળ વિદ્યાનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય નથી (ધનવાન થવાની ઇચ્છાથી વિદ્યાનો ત્યાગ કરવો નહીં) કેમકે કુલટા સ્ત્રીને કઢાચ રત્નના અલકારવાળી જોવામા આવે તો પણ શુ આર્ય સ્ત્રીઓ (કુળવાન સ્ત્રીઓ) કુલટા થાય છે? (ન જ થાય) ૯

વિદ્યા અને અહંકાર—

જ્ઞાન મદદર્પહર, માયતિ યસ્તન તસ્ય કો વૈદ્ય. ? ।

અમૃત યસ્ય વિપાયત, તસ્ય ચિકિત્સા કથં ક્રિયત ? ॥૧૦॥

સૂત્રઠ્ઠતાન્નસૂત્ર, પૃ૦ ૨૩૧

જ્ઞાન પોતે જ અહંકારનો નાશ કરનાર છે, છતાં જે પુરુષ તે જ્ઞાનવડે જ ગર્વિષ્ઠ થાય, તેનો વૈદ્ય ઠોણું હોય ? (કાઈ જ ન હોય) જેને અમૃત જ વિપરૂપે પરિણામ પામે છે તેનું ઔષધ શી રીતે ડરાય ? (ન જ કરાય) ૧૦

યદા કિશ્ચિજ્જ્નોઽહ દ્વિપ દ્વ મદાન્વ સમભવ,

તદા સર્વજ્ઞોઽસ્મીત્યમરદગલિત મમ મન ।

યદા કિશ્ચિત્કિશ્ચિદ્ બુધજનસંકાશાદવગત,

તદા મૃત્વોઽસ્મીતિ જ્વર દ્વ મદો મ વ્યપગત. ॥૧૧॥

નાનિગતક (મતૃહરિ), શ્લોક ૭

‘હું કાઈક જાણુ છું,’ એમ હાથીની જેમ જ્યારે હું મદવડે અધ થયો હતો, ત્યારે ‘હું સર્વજ્ઞ છું’ એ પ્રમાણે મારું મન ગર્વિષ્ઠ થયું હતું, પણ જ્યારે મેં પડિત જનની પાસેથી કાઈક કાઈક જાણ્યું—જ્ઞાન મેળવ્યું, ત્યારે ‘હું મૂર્ખ છું’ એમ મારા જાણવામા આવવાથી તાવની જેમ મારે મદ નષ્ટ થયો. ૧૧

વિદ્યા વગર નકામું —

રૂપયોગસમ્પન્ના વિશાલકુલસમ્મના ।

વિદ્યાહીના ન શોભત, નિર્ગન્ધા દ્વ કિંશુકા ॥૧૨॥

વૃદ્ધચાણસ્યનીતિ અ૦ ૩ શ્લોક ૮.

રૂપ અને યૌવને કરીને સહિત અને વિશાળ (ઠાચ)
કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા મનુષ્યો જો વિદ્યા રહિત હોય તો
તે, ગદ્ય રહિત કેસુડાના પુષ્પની જેમ, શોભતા નથી ૧૦

किं कुलेन विशालेन, विद्याहीनेन देहिनाम् ।

दुष्कुलं चापि विदुषो देवैरपि मुपूज्यते ॥ १३ ॥

વૃદ્ધચાળસ્યર્નાતિ, અ૦ ૮, શ્લો ૧૮

મનુષ્યોનું વિશાળ કુળ હોય પરંતુ તે વિદ્યા રહિત હોય
તો તેવા કુળથી શું ફળ ? (કાઝ જ નહીં) અને વિદ્વાન
માણસનું કુળ નીચ હોય છતાં તેની દેવતાઓ પણ પૂજા
કરે છે ૧૩

વિદ્યા વગરનો અર્થ —

अनेकसंशयोच्छेदि, परोल्लार्थस्य दर्शकम् ।

सर्वस्य लोचन शास्त्र, यस्य नास्त्यन्ध एव स. ॥ १४ ॥

હિતાપદશ, પ્રસ્તાવિકા, શ્લો ૧૦

શાસ્ત્ર અનેક શંકાઓનો નાશ કરનાર છે, પરોક્ષ (અદૃશ્ય)
પદાર્થને દેખાડનાર છે અને સર્વ જનોના નેત્રરૂપ છે, આવું
શાસ્ત્ર જેની પાસે ન હોય—જે બંધુલો ન હોય તે અંધ જ
છે (જેમ બાળુવું) ૧૪

વિદ્યાનો હેતુ—

श्लोको ऽर परमतच्चपथप्रकाशी,

न ग्रन्थकोटिपठन जनरञ्जनाय ।

સહીત્રીતિ ઘરમૌપધમકમર,

વ્યર્થ ધમપ્રવનનો ન તુ મૂલમાર ॥ ૧૫ ॥

પરમ (શ્રેષ્ઠ) તત્ત્વમા ઈને પ્રકાશ કરનાર એક સ્લોક બલુવો તે પણ સારો છે, પરંતુ લોકોને માત્ર રજીન કરવા માટે કંગાડ અથ (સ્લોક) બલુવા તે મારા નથી જેનકે સહીત્રી નામની એક જ ઓરધિ શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ કોઈ ધમને જ ઉત્પન્ન કરે તેવો ઘણા મૂળીયાનો નમૂના સારા નથી ૧૫ વિદ્યા લખાવવાનું કૃપા —

કિં કિં તેર્ન કૃત ન કિં મિરપિત દાન પ્રદત્ત ન કિં ,

કા વાડ્ડપ્પન્ન નિરારિતા તનુમતા મોહાળેર મઝ્જતામૂ ? ।

નો પુણ્ય કિમુપાર્જિત કિમુ યશસ્તાર ન વિસ્તામ્મિ,

સત્કલ્લાણકલ્લાપકામ્મમિદં પે શામન લેરિત્તમૂ ? ॥ ૧૬ ॥

વાનાદિપ્રકરણ અવસર ૧, સ્કાં ૧૬

જેમણે સાચા કન્યાણુતા સમૂહનું કારણ એવું શાસ્ત્ર લખ્યું છે તેઓએ શું શું નથી કયું ? શું નથી વાંચ્યું ? કયું દાન નથી આપ્યું ? મોહરૂપી મહામાગરમા હળતા પ્રાણીઓની કંઈ આપત્તિનું નિવારણ નથી કયું ? કયું પુણ્ય ઉપાર્જિત નથી કયું ? અને કયો યશ નથી વિસ્તાયો ? (તેમણે આ બધું જ કયું સમજ્યું) ૧૬

યે લેલ્લયન્તિ મક્કલ મુધિયોડ્ડુયાગ,

શબ્દાનુશામનમરોપમલ્લદ્ધત્તીથ ।

હન્દાસિ શાસ્ત્રમપર ચ પરોપકાર—

સપાદનૈકનિપુણા પુરુષોત્તમાસ્ત ॥ ૧૭ ॥

વાનાદિપ્રકરણ અવસર ૫, સ્કાં ૧૭.

જેઓ દરેક પ્રકારના શાસ્ત્રો-જેવાકે-સમસ્ત વ્યાકરણ-
શાસ્ત્ર, અલકારશાસ્ત્ર, છંદશાસ્ત્ર તથા બીજા શાસ્ત્રો-લખાવે
છે તેઓ પગપકાર કરવામા અત્યંત નિપુણ એવા ઉત્તમ
પુરુષો છે ૧૭

વિધાનું રૂળ —

શ્રુત્વા ધર્મં વિજાનાતિ, શ્રુત્વા ત્યજતિ દુર્મતિમ્ ।

શ્રુત્વા જ્ઞાનમાપ્નોતિ, શ્રુત્વા મોક્ષ ચ વિન્દતિ ॥ ૧૮ ॥

ઉપદગતરઘ્નિણી, પૃ૦ ૨૩૫, શ્લોક ૪ *

(માણસ) શાસ્ત્ર સામળીને ધર્મ જાણે છે, શાસ્ત્ર સામળીને
દુર્મતિનો ત્યાગ કરે છે, શાસ્ત્ર સામળીને જ્ઞાન પામે છે તથા
શાસ્ત્ર સામળીને મોક્ષ મેળવે છે (અર્થાત્ શાસ્ત્ર સામળવાધી
અનુક્રમે આટલી વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે) ૧૮

અધીત્ય વેદશાસ્ત્રાણિ, સમાર રાગિણશ્ચ યે ।

તેભ્યઃ પરાં ન મૂર્ખોઽસ્તિ, સઘર્માં વાશ્વસૂકરૈઃ ॥ ૧૯ ॥

યોગવાસિષ્ઠ શ્લોક ૨૮.

જે પુરુષો વેદ શાસ્ત્રોને જાણીને પણ સંસારને વિષે
રાગવાળા થાય છે, તેમનાવી બીજા કોઈ મૂર્ખ નથી તે
ફક્તરા, અશ્વ અને ભુકની જેવા છે, એમ જાણવું ૧૯

વિદ્યા ઠદાતિ વિનય, વિનયાદ્ યાતિ પાત્રતામ્ ।

પાત્રતાદ્ ધનમાપ્નોતિ, ધનાદ્ ધર્મં તતઃ સુખમ્ ॥ ૨૦ ॥

હિતાવદગ, મિત્રલાભ શ્લોક ૬

વિદ્યા વિનયને આપે છે, વિનયથી મનુષ્ય યોગ્ય

પામે છે, યોગ્યપણાથી ધનને મેળવે છે, ધનથી ધન કરી શકે છે અને તે (ધર્મ)ની મુખ મેળવે ૮ ૨૦

यस्या प्रमादादज्ञाऽपि, नीरक्षीरविप्रकृत्वान् ।

हसो यथा तमोदन्त्री, स्तुत भगवर्तो गिरम् ॥ ૨૧ ॥

જે સરસ્વતીની કૃપાથી વળ અને દૂધનો વિવેક કરનારા હસતી જેમ અજ્ઞાની મનુષ્ય પણ સાર અસાર ॥ વિવેકવાળો થઈ વિદ્વાન બાપ છે, તે અજ્ઞાનનું હરણ કરનારી સરસ્વતી માતાની હું સ્તુતિ કરું છું ૨૧

લક્ષ્મી (૧૦૨)

લક્ષ્મી મહિમા.—

આલસ્ય સ્થિરતામુપૈતિ મજતે ચાપલ્યમુદ્યોગિતા,
મૃક્ત્વ મિતભાપિતા ત્રિતનુત મોઢ્ય મનેદાર્જનમ્ ।
પાત્રાપાત્રવિચારણાવિરહિતા વચ્છત્પુદારાત્મતા,
માતર્લક્ષ્મિ ! તવ પ્રસાદપ્રશતો દોષા અપિ સ્યુર્ગુણા ॥૧॥

ઉપદશતરદ્વિણી, પૃ૦ ૮, શ્લોક ૨૧ (ચ૦ ત્રિ૦ પ્ર૦)*

હે માતા લક્ષ્મી ! તારી દૃપાના વશધી, પુરુષને વિષે
દોષ હોય તો તે પણ શુભરૂપે ચાય છે, કેમકે તેનામા
(લક્ષ્મીવાળામા) જે આજમ હોય તો તે સ્થિરતાને પામે
છે, અપજતાનો દોષ હોય તો તે ઉદ્યોગીપણાને મળે છે,
સુગાપણુ હોય તો પરિમિત બોલવાપણાને વિન્તારે છે,
મૂઢતાનો દોષ હોય તો તે સરળપણુ કહેવાય છે તથા
પાત્ર અને અપાત્રના વિચારરહિતપણુ હોય તો તે ઉદાર
પણાને આપે છે—ઉદારતા કહેવાય છે ૧

यस्याग्रे वर्तते त्रित्त, मूर्खोऽपि स्तूयते जने ।

निर्वर्णस्तु बुधोऽपि चेत्, म हन्त ! भर्त्स्यते कलौ ॥ २ ॥

મુનિ હિમાશુપ્તિજય

હુ ખની વાત છે કે જેની પામે ધન છે તે કલિયુગમા
મૂખ હોવા છતાં લોડોલી વખાણાય છે, અને ધનવગરનો
ગિચારો પડિત પણ તિરસ્કૃત થાય છે । ૨

અર્થસ્યોપાર્જને યત્ન , કાર્ય એવ પ્રિયથિતા ।

તત્સસિદ્ધૌ હિ સિધ્ધ્યન્તિ, ધર્મકામાદયો નૃપ ! ॥ ૩ ॥

મહાભારત, વીરાટપર્વ અ૦ ૩૨, શ્લો૦ ૨૯

પડિત પુરુષે ધન ઉપાજન કરવા માટે યત્ન કરવો,
કેમકે ધનની સિદ્ધિ-પ્રાપ્તિ યનાથી હે રાજા ! ધર્મ અને
કામ વગેરે (પુરુષાર્થો) સિદ્ધ થાય છે ૩

યસ્યાસ્તિ રિત્તસનર કુલીન ,મ પષિડત મ શ્રુતિમાન્ ગુણઙ્ગ ।
સ એવ રક્તા ન ચ દર્શનીય , મર્મ ગુણા કાશ્ચનમાશ્રયન્તે ॥૪॥

નીતિગતક (મતૃહરિ) શ્લો૦ ૩૨

જેની પાને ધન છે તે જ નાણુમ કુલીન કહેવાય છે,
તે જ પડિત કહેવાય છે, તે જ શાસ્ત્રવાજો-શાસ્ત્રજ્ઞ કહેવાય
છે, તે જ શુભને બાણુનાર કહેવાય છે, તે જ વક્તા કહેવાય
છે અને તે જ દર્શન કરવા લાયક-મનોહર કહેવાય છે,
(કારણ કે) નવું શુભ કાવ્યનને આશ્રીને રહે છે ૪

અર્થાર્થી જીરલોક્ષ્ય, સશાનમપિ સેવત ।

જનેતારમપિ ત્યક્ત્વા, નિ સ્વો ગચ્છતિ દૂરત ॥ ૫ ॥

પુણ્યધનનપક્ષ્યા પૃ૦ ૭ શ્લો૦ ૨૫

ધનનો અર્થી આ શ્રવણોક (મતૃહરિ) સ્મશાનને પણ
સેવે છે, અને નિર્ધન માપુન ધનને માટે થઈને પોતાની
માતાનો પણ ત્યાગ કરી દૂર દેશમાં જાય છે ૫

સંવ્ય સ્વાન્નાર્થિમાર્થાના, મહાનપિ યનૈર્નિના ।

સેવ્યતે પુણ્યપૂર્ણાંડપિ, પલામ પદ્મર્દન યત્ ॥ ૬ ॥

સુતરતનાયલા શ્લો૦ ૧૭ (આત્મા૦ સ૦)

ધન રહિત થયેલો એવો મહાપુરુષ પણ યાચકોના સમૂહથી સેવાતો નથી જેમકે પલારા(ખાખરા)નું વૃક્ષ કુલોથી ભરપૂર હોય તો પણ ભમરાઓથી તે સેવાતું નથી ૬

कारणात् प्रियतामेति, द्वेष्यो भवति कारणात् ।

अर्थार्थी जीवलोकेश्य, न कश्चित् कस्यचित् प्रियः ॥ ७ ॥

व्यासदेव

દેવજી ધનનો જ અર્થી આ એવલોક કારણને લીધે પ્રીતિને પામે છે અને કારણને લીધે દ્રેષી થાય છે, પરંતુ સ્વભાવથી તો કોઈ કોઈનો પ્રિય કે અપ્રિય નથી ૭

कुलीनोऽपि सुनीचोऽत्र, यस्य नो विद्यते धनम् ।

अकुलीनोऽपि सदृश्यो यस्य सन्ति कपर्दिकाः ॥ ८ ॥

આ જગતમાં જેની પાસે ધન ન હોય તે પુરુષ કુળવાન છતાં પણ અત્યંત નીચ ગણાય છે, અને જેની પાસે કપર્દિકા-ધન-છે તે પુરુષ હીન કુળનો છતાં સારા કુળનો કહેવાય છે ૮

यस्यार्थास्तस्य मित्राणि, यस्यार्थास्तस्य गान्धर्वाः ।

यस्यार्थाः स पुमान् लोके, यस्यार्थाः स च पण्डितः ॥ ९ ॥

बृहद्वाणक्षयनीति, अ० ૬, શ્લોક ૫

જેની પાસે ધન છે તેના સર્વ મિત્રો થાય છે, જેની પાસે ધન હોય તેના જ સર્વ ગાંધર્વો થાય છે, જેની પાસે ધન છે તે જ લોકમાં પુરુષ છે અને જેની પાસે ધન છે તે જ પંડિત કહેવાય છે (અર્થાત્ ધન જ સર્વ કાર્ય કરનાર છે) ૯

ધનૈર્દુષ્કુલીના કુલીના ક્રિયન્ત,
 ધનૈરવ પાપાત્ પુનર્નિસ્તરન્તે ।
 ધનમ્બો વિશિષ્ટો ન લોકઽસ્તિ કશ્ચિત્,
 ધનાન્યર્જયઘ્ન ધનાન્યર્જયઘ્નમ્ ॥ ૧૦ ॥

ઉત્તરાખ્યયનસૂત્રટીકા (કમલસયમ), માગ ૧, (વિં ૫૦ લં)

ધનવડે અકુળવાન માણસો કુળવાન વાચ છે, ધનવડે જ
 પાપથી ફરીને નિસ્તાર પામે છે (પાપ રહિત થાય છે),
 આ લોકમાં ધનથી જીજ્ઞુ કાંઈ શ્રેષ્ઠ નથી (તેથી) ધનને
 ઉપાજન કરો, ધનને ઉપાજન કરો ! ૧૦

યથા વિદ્વદ્ધાસ્તરુમાશ્રયન્તિ,
 નદ્યો યથા માગરમાશ્રયન્તિ ।
 યથા તરુણ્ય પતિમાશ્રયન્તિ,
 સર્વે ગુણા કાશ્ચનમાશ્રયન્તિ ॥ ૧૧ ॥

મુદ્રાપ્રકાશ (ભારતિ) ઉચ્છ્રામ ૨ સ્કાં ૨૦

જેમ પક્ષીઓ વૃક્ષનો આશ્રય કરે છે, જેમ નદીઓ
 સમુદ્રનો આશ્રય કરે છે અને જેમ યુવતિ સ્ત્રીઓ પતિનો
 આશ્રય કરે છે તેમ સર્વ ગુણો કાચનનો-ધનનો આશ્રય
 કરે છે (જ્યાં ધન હોય ત્યાં ગુણો રહેવા હોય છે) ૧૧

યદુત્સાહી સદા મર્ચ, પરામપતિ યજ્ઞનાન્ ।

યદુદ્ધત વદેદ્ ગાક્ય, તત્ મર્ચ પિત્તજ વનમ્ ॥ ૧૨ ॥

મનુષ્ય હમેશા જે ઉત્સાહવાળો રહે છે, અન્ય જનોના
 પરાભવ (તિરસ્કાર) કરે છે અને જે ઉદ્ધત વચન બોલે

છે તે સર્વ ધનનુ જ બળ છે-(ધનના ગર્વથી જ છે) ૧૨

તાવન્માતા પિતા ચૈવ, તામત્ સર્વેઽપિ વાન્મયાઃ ।

તાવદ્વાર્યા સદા હૃષ્ટા, યામહૃક્મી. સ્થિરા ગૃહે ॥ ૧૩ ॥

સૂત્રમુકાવલી, પૃ૦ ૫૯, શ્લોક ૧૯ (દ્વિ ૦ ૬૦)*

ત્યાસુધી ધરને વિષે લક્ષ્મી સ્થિર રહેલી છે ત્યાસુધી
જ માતા પિતા હર્ષ પામે છે, ત્યાસુધી જ સર્વે બાધવો
હર્ષ પામે છે અને ત્યાસુધી જ ભાર્યા સર્વદા હર્ષ પામે છે ૧૩

અર્થ એવ તુ સર્વ-પુરુષાર્થનિમ્બનમ ।

અર્થેન રહિતા સર્વે, જીમન્તોઽપિ શત્રોપમા ॥૧૪॥

ત્રિવેદવિલાસ, ઉદ્ધાસ ૨, શ્લોક ૪૪

ધન જ સર્વ પુરુષાર્થોનુ કારણ છે ધનથી રહિત સર્વ
પ્રાણીઓ જીવતા છતાં પણ શબ તુલ્ય છે ૧૪

ધન સાચો બધુ.—

ત્વજન્તિ મિત્રાણિ ધનૈર્મિહીન, પુત્રાથ દાસાથ સહોદરાથ ।

તમર્થમન્ત પુનરાથવન્તિ, અર્થો હિ લોકે પુરુષસ્ય વન્ધુઃ ॥૧૫॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ૦ ૫૦, શ્લોક ૫. (દે લા)

ધન રહિત થયેલા પુરુષને તેના મિત્રો, પુત્રો, સ્ત્રી અને
બાધઓ તજી દે છે તે જ પાછો ધનવાન થાય છે ત્યારે
પાછા તેઓ તેનો આશ્રય કરે છે તેથી (એમ સિદ્ધ થાય છે
કે) લોકમાં પૈસા જ પુરુષનો બધુ છે ૧૫

સાચું ધન—

યો ન દદાતિ ન શુદ્ધકે, મતિ રિમયે નૈવ તસ્ય તદ્વિત્તમ્
કન્યારત્નમિવ ગૃહ, તિષ્ઠત્યર્થે વાસ્યૈવ ॥ ૧૬ ॥

જૈનપદ્યત્રય, પૃષ્ઠ ૧૫૧ શ્લોક ૧૨૫

જે માણસ વૈભવ (ધન) છતાં પણ દાન દેતો ન હોય
તથા ભોગવતો ન હોય, તો તે ધન તેણે નથી એમ માનવું
પરંતુ ઘરને વિષે રહેલ કન્યાઓ રત્નની જેમ તે ધન બી
માટે જ ઘરમા રહેલું છે એમ બાણુ (જેમ પોતાની ક
બીજાના ઉપભોગમા આવે છે તેમ તે ધન પણ બીજા
ઉપભોગમા આવે છે) ૧૬

યદ્ દદાતિ યદશ્નાતિ, તદેવ ધનિનો ધનમ્ ।

શેષ કો વેત્તિ કુત્રાપિ, કસ્યાપ્યુપકરિષ્યતિ ? ॥ ૧૭ ॥

વદવ્યાસસ્મૃતિ, અં ૪, શ્લોક ૧૭

મનુષ્ય જે ધન દાનમા આવે છે અને જે ધન ભોગ
છે, તે જ તે ધનવાનનું ધન છે જાણીતું તો કોણ બાણુ
કે તે ધન કયા અને કોનો ઉપકાર કરશે ? (કોના ઉપયોગમા
આવશે ?) ૧૭

યસ્ય વિત્ત ન દાનાય, નોપભોગાય દેહિનામ્ ।

નાપિ કીર્ત્યૈ ન ધર્માય, તસ્ય વિત્ત નિર્વ્યકમ્ ॥ ૧૮ ॥

ચહિપુરાણ, પારાશરસહિતા, શ્લોક ૧૩

જેનું ધન દાનને માટે થતું ન હોય, બીજા પ્રાણીઓના
ઉપભોગને માટે થતું ન હોય, કીર્તિને માટે થતું ન હોય
તથા ધર્મને માટે થતું ન હોય તે પુરુષનું ધન નિર્વ્યક છે ૧૮

લક્ષ્મીપ્રાપ્તિનો ઉપાય વેપાર —

અનલૈઃ કિમહો ! જલૈર્વ્યગ્રમાયઃ ત્રિયો મુસમ્ ।

અર્જ્યા શ્રીં સા ચ યા વૃદ્ધૈ, દાનભોગકરી ચ યા ॥૧૯॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૨, સ્કંદ ૧૦૬

અહો ! ધણુ કહેવાથી શુ ? ઉઘમ જ-વેપાર જ
લક્ષ્મીનુ મુખ છે, માટે તેવી લક્ષ્મી ઉપાજન કરવી, કે જે
વૃદ્ધિને માટે ધાય, તથા દાન અને ભોગ કરનારી ધાય ૧૯

સા ચ સજ્જાયતે લક્ષ્મીરક્ષીણા વ્યગ્રમાયતઃ ।

પ્રાશુપેષ્યપયોનાહાદિન કાનનમ્મયતા ॥ ૨૦ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૨, સ્કંદ ૧૦૯

જેમ વર્ષાકાળના મેઘથી વનની લક્ષ્મી-શોભા વૃદ્ધિ
પામે છે, તેમ વેપાર કરવાથી લક્ષ્મી અખૂટ ધાય છે-
વૃદ્ધિ પામે છે ૨૦

કેવો વેપાર તજવો —

ધર્મનાધાકર યજ્ઞ, યજ્ઞ સ્યાદયશ્ચસ્કરમ્ ।

શ્વરિલાભમપિ ગ્રાહ્ય, પણ્ય પુણ્યાર્થિર્મિર્ન તત્ ॥ ૨૧ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૨, સ્કંદ ૬૩

પુણ્યની ઇચ્છાવાળા પુરુષોએ જે કરિયાણુ ધર્મની
બાધા કરનાર કે અપયશને કરનાર હોય તે, ધણુ લાભ
મળે તેવુ હોય તો પણ, ગ્રહણ કરવુ નહીં ૨૧

લક્ષ્મી ક્યા રહે છે.-

લક્ષ્મીર્મતિ વાણિજ્યે, કિન્ચિદસ્તિ ચ વર્ષણે ।

અસ્તિ નાસ્તિ ચ સેવાયા, ભિક્ષાયા ન કદાચન ॥૨૨॥

આદ્યપ્રતિક્રમણશુભિ પૃ૦ ૧૩૮ (૬૦ લા૦)*

લક્ષ્મી વેપારમા રહેલી છે (વેપારમા ઘણી લક્ષ્મી મેળવી શકાય છે), જેતીમા કાઈક થોડી પણ રહેલી છે, જેવા(નોકરી)ને વિષે છે અને નથી એટલે કે નોકરી હોય ત્યાંમુઘી કાઈક હોય છે અને નોકરીને અભાવે તે હોતી નથી તથા ભિક્ષાવૃત્તિને વિષે તો લક્ષ્મી કદાપિ પ્રાપ્ત થતી નથી ૨૨

ગુરોઃ યત્ર પૂજ્યન્ત, ચિત્ત યત્ર નિર્ધારિતમ્ ।

અદન્તકલ્હો યત્ર, તત્ર શુભ ! પ્રમાન્યહમ્ ॥ ૨૩ ॥

આદ્યગિરિ પૃ૦ ૧૩ (આત્મા૦ સ૦)*

જ્યાં ગુરુઓ પૂજાય છે, જ્યાં ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલું થય છે તથા જ્યાં અદન્તકલ્હ (કલેશ) નથી ત્યાં હે ઇશ્વર ! હું રહું છું (આ પ્રમાણે લક્ષ્મી કહે છે) ૨૩

સપત્તિના કારણો -

દાક્ષિણ્યલક્ષ્મિ ગુરુદયપૂજા, પિત્રાદિભક્તિ સુકૃતાભિલાષ ।

પરોપકારો વ્યવહારશુદ્ધિર્નૃનામિહામુત્ર ચ સપદે સ્યુ ॥ ૨૪ ॥

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, અગ્નિનાર ૧૨, શ્લોક ૧૧

દાક્ષિણ્ય, લક્ષ્મિગુપ્ત, ગુરુ અને દેવની પૂજા, તથાપ વગેરે પડીવળી ભક્તિ, સારા કાર્યો કરવાની

અભિલાષા, પરોપજાર અને વ્યવહારશુદ્ધિ, મનુષ્યને આ
મવમા અને પરમવમા સંપત્તિ આપે છે. ૨૪

અનાગતત્રિધાતારમગ્રમત્તમકોપનમ્ ।

ચિરાસ્મમદીન ચ, નર શ્રીરુપતિષ્ઠતિ (તે) ॥ ૨૫ ॥

દેવીમાગવત (વ્યાસદેવ), સ્કન્ધ ૧ અં ૪૧, શ્લો ૩૧
જે માણસ અનાગતને ઝરનારો (એટલે કોઈ કાર્ય અશુક
કાળે આવવાનું છે એમ ધારી પ્રથમથી જ તેની તૈયારી
કરનારો) હોય, પ્રમાદરહિત હોય, ક્રોધ કરનાર ન હોય, જેણે
ધણા વખતથી કાર્યની શરૂઆત કરી દીધેલી હોય અને જે
દીનતા રહિત હોય તેવા પુરુષની લક્ષ્મી સેવા કરે છે ૨૫

જિતેન્દ્રિયત્ત્ર વિનયસ્ય કારણ,

ગુણપ્રરૂપો વિનયાદવાપ્યતે ।

ગુણાધિકે પુસિ જનોઽનુરજ્યતે,

જાતાનુરાગપ્રમવા હિ સમ્પદઃ ॥ ૨૬ ॥

કિરાતાર્જુનીવ, સર્ગ ૧, શ્લો ૩૮

જિતેન્દ્રિયપદ્મ વિનયનું કારણ છે (એટલે ધંદ્રિયોના
નિગ્રહ કરવાથી વિનય પ્રાપ્ત થાય છે), વિનયથી ગુણનો
ઉત્કર્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, અધિક ગુણનાળા પુરુષને વિષે લોકો
રાગી થાય છે અને લોકોના રાગથી સંપદાઓ પ્રાપ્ત
થાય છે ૨૬

ઋષેન્દ્રિય નિતાત્માન, ધૃતદણ્ડ નિકારિષુ ।

પરીત્ય કારિણ ધીરમત્યન્ત શ્રીર્નિષપતે ॥ ૨૭ ॥

ઋમપુરાણ, સ્કન્ધ ૫, અં ૮૧

જે પુરુષ ઇદ્રિયોને ઢળજે રાખતો હોય, પોતાના આત્માને-મનને જીતનાર-વરા રાખનાર હોય, વિકાર પામેલા ઇદ્રિયાદિકને દડ કરતો હોય, પરીક્ષા કરીને-વિચાર કરીને કાર્ય કરતો હોય અને જે ધીર હોય તેવા પુરુષને લક્ષ્મી સેવે છે ૨૭

दानमोचित्यविज्ञान, मत्पात्राणा परिग्रह ।

सुकृत मुप्रभुत्य च, पञ्च प्रतिभुत्र' त्रिय. ॥ २८ ॥

દાન, ઉચિતપદ્ધતી ઢળા, સુપાત્રના પદ્મમા રહેવું, પુણ્ય અને સારું પ્રભુ(સ્વામી)પાડું, આ પાત્ર લક્ષ્મીના પ્રતિનિધિ છે-સાક્ષી છે અર્થાત આ પાત્ર વસ્તુ જ્યાં હોય ત્યાં લક્ષ્મી રહેલી છે ૨૮

उत्साहसम्पन्नमदीर्घसूत्र,

त्रियाविधिज्ञ व्यसनेष्वसक्तम् ।

शर कृतज्ञ दृटसोहृद च,

लक्ष्मी स्वय याति निवामहतो ॥ २९ ॥

જે મનુષ્ય ઉત્સાહ યુક્ત હોય, જે દીર્ઘસૂત્રી (લાંબો લાંબો વિચાર કરનાર) ન હોય, કાર્યની વિધિને જાણનાર હોય, (જુગાર આદિ) વ્યસનમા આસક્ત ન હોય, શૂરવીર હોય, કરેલા કામને જાણનાર-કદરદાન હોય અને દૃઢ મિત્રતાવાળો હોય, તે મનુષ્યની પામે લક્ષ્મી પોતે જ નિવાસ કરવા માટે જાય છે ૨૯

वसामि नित्य सुमग्ने प्रगल्भे,

दत्ते नर कर्मणि वर्तमाने ।

અક્રોધને દેવપરે કૃતજ્ઞે,

જિતેન્દ્રિયે નિત્યમુદીર્ણસત્ત્વે ॥ ૩૦ ॥

લક્ષ્મી કહે છે કે-જે મનુષ્ય સારા ભાગ્યવાળો, પ્રગલ્ભ નિકર, ચતુર, વ્યાપારાદિક કર્મમાં વર્તતો, ક્રોધરહિત, દેવની ભક્તિમાં તત્પર અથવા કૃતજ્ઞ-કરેલા ગુણને બળુનાર, ધર્મિયોને વશમાં રાખનાર અને નિરતર પોતાના પરાક્રમને ફેલાવનાર હોય, તેની પાસે હું નિત્ય રહું છું ૩૦

ય. કાક્ષિણીમપ્યપયપ્રપન્ના-

મન્નેષતે નિષ્કમહસ્રતુલ્યામ્ ।

કાલે ચ કોટિષ્પિ મુક્તહસ્ત

સ્તસ્થાનુગ્ધ ન જહાતિ લક્ષ્મી. ॥ ૩૧ ॥

શાસ્ત્રત્રિધિ, પૃ૦ ૧૦૦

જે પુરુષ કૃપાળે જતી એક ડોડીને પણ હજાર સોના મહોર જેટલી ગણીને બચારી ત્યે છે અને સમય આવે ત્યારે કરોડ દ્રવ્ય પણ છોડી દે, તે પુરુષના મગને લક્ષ્મી મૂકતી નથી-તેની પાસે લક્ષ્મી સ્થિર રહે છે ૩૧

લક્ષ્મી કયા ન રહે:-

અત્યાર્યમતિદાતારમતિશૂરમતિવ્રતમ્ ।

પ્રજ્ઞાઽભિમાનિન ચૈવ, શ્રીર્ભગાન્નોપમર્ષતિ ॥ ૩૨ ॥

માગયત, સ્કન્ધ ૯, અ૦ ૧૯, શ્લો૦ ૨૧

જે અત્યંત આર્ય (મનજન) હોય, જે અત્યંત દાતાર હોય, જે અત્યંત શૂરવીર હોય, જે અત્યંત વ્રતવાળો હોય

અને જે પોતાની બુદ્ધિથી અત્યંત અભિમાની હોય, તેવા પુરુષની પાસે લક્ષ્મી ભયને લીધે જતી નથી ૩૨

નાલસા પ્રાપ્તુરન્ત્યર્થાન, ન ક્લીના ન ચ માનિન ।

ન ચ લોકરવાઙ્મીતા ન ચ શુભત્પ્રતીક્ષિણ ॥ ૩૩ ॥

નાગવત, સ્ક-૨ ૧૨, અ૦ ૧૩, શ્લોક ૧૦

આળસુ માણસો ધન પામતા નથી, કાયર માણસો પણ પામતા નથી, અભિમાની માણસો પણ પામતા નથી, લોહા-પવાદથી ભય પામનારા પણ પામતા નથી તથા નિરતર પ્રતીક્ષા-વિચાર કરનારા (વહેમી) માણસો પણ ધન પામતા નથી ૩૩-

નાકર્મશીલે પુરુષ વસામિ,

ન નાસ્તિકે માઙ્કરિક કૃતન્ને ।

ન મિનરુત્તે ન નૃશમરુત્ત,

ન ચાવિનીતે ન ગુરુશ્રવ્યકે ॥ ૩૪ ॥

લક્ષ્મી કહે છે કે-હું અકાર્મ કરનાર પુરુષને વિષે, નાસ્તિકને વિષે, વર્ણસ કરને વિષે, કૃતદ્ધીને વિષે, ભિન્ન ભિન્ન આચરણ કરનારને વિષે, નિર્નયને વિષે, વિનયરહિતને વિષે અને શુરુ પર અસૂચા (કાંપ્યા) રાખનાર મનુષ્યને વિષે રહેતી નથી ૩૪-

ચન્નલત્તરુલ્લઙ્ક ય, શ્રિયો દદતિ દુર્ધિય ।

ત મુગ્ધા સ્વ ન જ્ઞાનન્તિ, નિર્નિવેકમપુણ્યકમ્ ॥ ૩૫ ॥

હુણ્દિવાળા જે પુરુષો લક્ષ્મીને ચચળપણાનું કલક આપે છે, તે મુગ્ધ-મૂઠ પુરુષો પોતાના અવિવેકને તથા અપુણ્યને-પુણ્યરહિતપણાને બાજુતા નથી-વિચારતા નથી-

(અર્થાત્ ખરી રીતે લક્ષ્મી ચપળ નથી, પરંતુ પુરુષભાથી વિવેક અને પુણ્ય જતા રહે છે ત્યારે જ લક્ષ્મી જતી રહે છે) ૩૫
લક્ષ્મી અને ગુણ:—

ગુણાં સલ્લુ ગુણા એવ, ન ગુણા ધનહેતવઃ ।

અર્થસત્ત્વયક્તૃણિ, ભાગ્યાનિ પૃથગેવ દિ ॥ ૩૬ ॥

વ્યાસદત્ત

શુભો તો શુભરૂપે જ છે, પરંતુ શુભો કાંઈ ધન મેળવવામા કારણરૂપ નથી ધનનો સત્ત્વ કરવાવાળા ભાગ્ય તો બુદ્ધિ જ હોય છે એટલે કે દાનાદિ કર્મના ઉદયથી ધનની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે (શુભને લઈને ધન મળતું નથી) ૩૬

ગુણાઃ સલ્લુ ગુણા એવ, ન ગુણાઃ ફલહત્તવઃ ।

દેમાયત્તેષુ તિત્તેષુ, પુમઃ કા નામ ગચ્ચતા ? । ૩૭ ॥

વ્યાસદત્ત

શુભો એ શુભો જ છે, શુભો કાંઈ ફળના હેતુ નથી ધન તો દેવને આધીન છે, તેમા પુરુષની શી નિંદા કરવી ? (અર્થાત્ પુરુષને વિષે જે શુભો રહેલા છે તે શુભરૂપે જ છે—આત્માને જ શુભ કરનારા છે, પરંતુ શુભો કાંઈ ધનાદિકની પ્રાપ્તિ કરાવનાર નથી તેવી ઠહાચ નસીબને આધીન એવું ધન વગેરે કાંઈ પ્રાપ્ત ન થાય તો તેમા પુરુષની કંઈ ભાતની નિંદા કરવી ? પુરુષ કાંઈ પણ નિંદવા યોગ્ય નથી) ૩૭

લક્ષ્મીના ભાગીદાર:—

લક્ષ્મીદાયાદાશ્વત્વારો ધર્માગિરાજતસ્કરા. ।

જ્યંષ્ઠપુત્રાપમાનેન, રુપ્યન્તિ ચાન્ધમાસ્રય. ॥ ૩૮ ॥

લક્ષ્મીના ચાર ભાગીદાર છે-ધર્મ, અગ્નિ, રાજા અને ચોર આ ચારમાંથી જો મોટા (ધર્મ નામના) પુત્રનું અપમાન થાય એટલે કે તેને લક્ષ્મી ન મળે તો બીજા અગ્નિ, રાજા અને ચોર એ ત્રણ નાના ભાઈઓ કેાપાયમાન થાય છે (એટલે કે તેઓ ધનને હરી જાય છે) ૩૮

લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો —

પાદમાચાનિર્ધિ કુર્યાત્, પાદ વિત્તાય સદ્વ્યેત્ ।

ધર્મોપભોગયો પાદ, પાદ મર્ત્યવ્યપોષણે ॥ ૩૯ ॥

યાગશાસ્ત્ર, પૃ૦ ૨૩, (પ્ર૦ સ૦)*

દ્રવ્યની આવડમાંની ચોથો ભાગ નિધાનમાં નાખવો, ચોથો ભાગ ધનને માટે ખેડવો-વેપારમાં રાખવો, ચોથો ભાગ ધર્મ અને ઉપલોગમાં રાખવો તથા ચોથો ભાગ ભરણપોષણ કરવા લાયક કુટુંબ પરિવારને માટે રાખવો ૩૯

અથ ક્ષિપન્તિ કૃપણા ત્રિત્ત તત્ર વિયાસત્ર ।

સન્તથ્થ ગુરુચેત્સાદો, તદુચ્ચં ફત્ત્તાદ્ધક્ષિણ ॥ ૪૦ ॥

પુણ્યધનનૃપકૃત્યા, પૃ૦ ૨૦*

જાણે નીચે (નીચ ગતિમાં) જવાની ઇચ્છાવાળા હોય તેમ કૃપણ-હોણી પુરુષો નીચે (ભગિમાં) ધનને દાટે છે, અને સત્પુરુષો તો મોટા ક્ષાત્રીની ગતિની ઇચ્છાવાળા હોવાથી ગુરુ અને ચેત્ય વગેરે પુણ્યકાર્યમાં વાપરે છે ૪૦

દીયમાન દિ નાડૈવેતિ, શ્રૂયં પ્રાડમિવર્ધતે ।

કૂપાડરામગવાદીના, દદતામર સમ્પદ ॥ ૪૧ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૨, સ્ત્રા૦ ૧૩૬

(ધન) જેમ જેમ દેવાય છે તેમ તેમ તે નાશ પામતુ નથી પણ ઊલટું વધતુ જાય છે કુવો, બગીચો ને ગાયો જેમ જેમ આપે છે તેમ તેમ તેની સ પત્તિ વધતી જ જાય છે (કૂવાતુ પાણી જેમ જેમ વપરાય તેમ તેમ વધે, બગીચાના ફૂલો જેમ જેમ ચુટાય તેમ તેમ વધારે આવે અને ગાય જેમ દૂધ આપે તેમ નવું દૂધ આવે છે) ૪૧

धर्मादवाप्य ये लक्ष्मीं, न धर्मस्योपकुर्वते ।

કૃતઘનાના પર તેવા, ગૃહ્ણીતે નામ કો મુવિ ? ॥૪૨॥

पार्श्वनाथचरित्र (पद्य), सर्ग २, श्लोक १५१

જે પુરુષો ધર્મથી લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરીને ધર્મકાર્યમાં અર્થ કરતા નથી તેવા કૃતઘ્ની પુરુષોનું નામ સસારમાં કોણ લે ? ૪૨

यशस्करे कर्मणि मित्रसङ्ग्रहे,

प्रियासु नारीपद्मनेषु मन्थुषु ।

ધર્મે વિગ્રહ વ્યગ્રને રિપુશ્રયે,

धनव्ययोऽष्टासु न गण्यते रुधेः ॥ ४३ ॥

आद्धविधि, पृ० १००*

ક્રીતિ મળે તેવા કાર્યમાં, મિત્રોના સંગ્રહમાં-મિત્રાઈ કરવામાં, વહાલી સ્ત્રીઓમાં (ભાર્યા, બહેન, દીકરી વગેરેમાં), ધનરહિત બધુઓને વિષે, ધર્મ વિષે, વિવાહને વિષે, કષ્ટને વિષે અને શત્રુના હાથને વિષે, આ આઠ કાર્યમાં કાલ્યા પુરુષો ધનના વ્યયને ગણતા નથી (આવા કાર્યમાં ધનનો વ્યય સફળ સમજવો) ૪૩

આરમ્ભોઽય મહાનેન, લક્ષ્મીકાર્મણર્મણિ ।

મુતીર્ધવિનિયોગેન, વિના પાપાય કેવલમ્ ॥ ૪૪ ॥

ત્રિવક્ત્રવિજ્ઞાન, ઉદ્ધાસ ૨, શ્લોક ૮૭

લક્ષ્મી વશ કરવાના કર્મને વિષે મોટે આરજા સમારજી કરવો પડે છે, તેથી જો તે લક્ષ્મીને ત્રારા તીર્થને વિષે જોડવામાં ન આવે તો તે દેવજી પાપને માટે જ થાય છે ૪૪

ऐश्वर्यन्तोऽपि हि निर्धनास्त,

व्यर्थश्रमा जीवितमात्रसाग ।

कृता न लोभोपहृतात्मभिः ,

सुकृत्स्वयग्राहनिभृषणा श्री ॥ ४५ ॥

જૈનપંચતત્ર, પૃષ્ઠ ૧૬૫, શ્લોક ૧૬૬*

આત્મા લોભથી હણાયેવો હોનાથી જેઓએ પોતાની લક્ષ્મી પુણ્યરૂપી સ્વયંગ્રાહ (સ્વયંવર) વડે આભૂષણવાળી કરી ન હોય તે પુરવો ઐશ્વર્યવાળા હતા પણ નિર્ધન જ છે, તેમનો લક્ષ્મી મેળવ્યાનો મર્વ શ્રમ વ્યર્થ છે અને તેઓ જેટલું જીવ્યા તેમલો જ તેમનો માર છે (જીવ્યા સિવાય બીજો કંઈ પણ સાર તેમનો નથી) ૪૫

सम्पदो जलतङ्गुलिलोला यौवन त्रिचतुराणि दिनानि ।

शरदाश्रमिन् चञ्चलमायु , किं धनं परहितन कुरुधम् ? ॥ ४६ ॥

ધમરૂપદ્રુમ, પૃષ્ઠ ૧૫૩ શ્લોક ૪૬ (૨૦ લાંબો)

સંપત્તિઓ જળના તરંગ જેવી ચપળ છે, યૌવન ત્રણ ચાર દિવસ રહેવાનું છે અને આયુષ્ય શરદ સતુના વાદ-

જાની જેમ ચચળ છે, તેથી કરીને-આ પ્રમાણે બાણીને તમે ધનવડે પરતુ હિત કેમ કરતા નથી ? ૪૬

આવક અને ખર્ચ-

પાદેન કાર્યં પારઙ્ગ્ય, પાદ કુર્યાચ સન્નયે ।

અર્થેન ચાત્મભરણ, નિત્યનૈમિત્તિકાન્વિતમ્ ॥ ૪૭ ॥

મહાભારત, ગાતિપર્વ, અં ૭૩, શ્લોક ૧૪

પોતાના ધનના ચોથા ભાગવડે પરલોકનુ કાર્ય-દાના-દિક કરવુ, અને ચોથા ભાગનો સંગ્રહ કરવો તથા બાકીના અર્ધ ભાગવડે નિત્ય અને નૈમિત્તિક-વેપાર વગેરે કાર્ય સહિત પોતાનુ ભરણપોષણ કરવુ ૪૭

આયાદર્થં નિયુજ્ઞીત, ધર્મે સમધિક તત* ।

શેષેણ શેષ કુર્ણીત, યત્નતસ્તુચ્છડ્મહિન્નમ્ ॥ ૪૮ ॥

યાગશાસ્ત્ર, પૃ ૫૩, (પ્ર ૦ સ ૦)*

જેટલી ધનની આવક હોય તેમાથી અર્ધ દ્રવ્ય અથવા તેથી પણ અધિક દ્રવ્ય ધર્મને વિષે વાપરવુ, બાકી શેષ રહેલા ધનવડે બાકીનુ આ લોક મળધી સર્વ કાર્ય પ્રયત્નથી કરવુ જોઈએ ૪૮

વ્યગ્રમાયે નિર્ધૌ ધર્મભોગયો* પોષ્યપોષણે ।

ચતુરશ્ચતુરો ભાગાનાયસ્યૈવ નિયોજયેત્ ॥ ૪૯ ॥

ચિત્રકવિલાસ, ઉદ્દાસ ૨, શ્લોક ૧૦૭

ચતુર પુરુષે પોતાની આવકના ચાર ભાગ કરવા તેમા એક ભાગ વેપારમા, બીજો નિધાનમા, ત્રીજો ધર્મ અને

પગમા કાટા બરાથા હોય તેમ તે લક્ષ્મી કાઈ પણ ઠેકાણે
પગને ધારણ કરતી નથી-મ્થિર રહેતી રાહી, તથા બાજુ કે
ઝેરની પાસે રહેતી છે તેવી જ તે મનુષ્યોના ચેતન્યને
તત્કાળ નાશ પમાડે છે આવી લક્ષ્મીનું દળ યુધ્ધી-ગેનાએ
તેને ધર્મસ્થાનમા જોડાવડે (ધર્મકાર્યમા વાપરવાવડે)
મેળવવું યોગ્ય છે ૫૫

દાયાદા સ્પૃહયન્તિ તસ્ફરગણા મુજ્જન્તિ ભૂમીભુજાં
ગૃહ્ણન્તિ જ્ઞાતમાફલગ્ય દ્રુતમુગ્ધમસ્મીકરોતિ લણાદ્ ।

અમ્મ પ્રાપ્તયતિ કિર્તી મિનિહિત યજ્ઞા હરન્તે દઠાદ્,
તુર્વૃત્તાસ્તનયા નયન્તિ નિધન વિગ્રહધીન યનમ્ ॥૫૬॥

સિન્ધુપ્રકરણ, શ્લોક ૭૪

જેની પાસે ધન હોય તેના પિત્ર ઇએ તે ધનની સ્પૃહા
કરે છે, ચોરના સમૂહ ચોરી બંધ છે, રાજાઓ કાઈ બાતુ
કરીને લઇ લે છે, અગ્નિ દાણવારમા બસન કરી દે છે,
પાત્રી તાણી બંધ છે, પૃથ્વીમા લાટયુ હોય તો બળાતકારે
યક્ષા હરી લે છે, અને દુરાચારી પુત્રો તેને હાથ પમાડે છે,
માટે ધણાને આધીન એવા ધનને જ ધિધાર હો ! ૫૬

આપદગત હમસિ કિં દ્રમિણાન્ધમુદ્,
લક્ષ્મી સિયરા ન મયતીતિ કિમત્ર ચિત્રમ્ ? ।

કિં ત્વ ન પશ્યમિ ઘટીર્નલયન્ત્રચક્રે,
રિક્તા મયન્તિ મરિતા મરિતાથ રિક્તા ॥ ૫૭ ॥

પ્રમથચિંતામણિ, પૃ૦ ૬૨, શ્લોક ૧૦

હે ધનમા અન્ધ બનેલા મૂર્ખ ! તુ આશ્વત્થમા સપડા-
યેલાની—નિર્ધનની હાસી શા માટે કરે છે ? લક્ષ્મી સ્થિર
નથી તેમા આશ્ચર્ય શુ છે ? તુ શુ નથી બાણુતો કે અરધદૃ-
યન્ત્ર—રેટમા બરેલા ઘડાઓ ખાલી થાય છે અને ખાલી થયેલા
બરાય છે ? ૫૭

હે લક્ષ્મ ! ત્વણિકે સ્વભાવચપલે ! ધિદ્મૃદપાપાધમે !,
ન ત્વ વીરનિશેપમિચ્છમિ કિલ પ્રાયેણ દુશ્વારિણી ।

યે યે પ્વિહતસત્યશૌચનિરતા યે ચાપિ ધર્મે સ્તા—

સ્તેભ્યો લજ્જસિ નિર્ઘ્વના ગતમિયે ! નીચો જનો મહામઃ ॥૫૮॥

અયોક્તિમુક્તાવલો (નિં સાં)

ક્ષણુવાર રહેનારી, સ્વભાવથી જ અપણ, મૂઠ, પાપણી
અને અધમ એવી હે લક્ષ્મી ! તને ધિદ્ધાર છે તુ વિશેષ
પ્રકારના ધીર પુન્યને ઈચ્છતી નથી, કેમકે પ્રાયે ઠરીને તુ
દુશ્વારિણી—દુષ્ટ આચરણવાળી છે જે જે પડિતો સત્ય અને
શૌચમા રક્ત છે, અને જેઓ ધર્મને વિષ આમૃત છે
તેમનાથી, નિર્ઘ્ય એવી તુ લાજે છે તથા બચરહિત એવી
તને હમેશા નીચ માણુસ જ પ્રિય લાગે છે ૫૮

લક્ષ્મ ! ક્ષમસ્ત મહનીયમિદ દુરુક્ત—

મન્ધા મવન્તિ પુરુષાસ્તમ દર્શનેન ।

નો ચેત્ કથ કથય પન્નગભોગપલ્લવે,

નારાયણ. સ્વપિતિ પદ્મજપત્રનેત્રઃ ॥ ૫૯ ॥

સૂક્તમુક્તાવલો, પૃં ૧૫૮, શ્લોં ૪ (હિં હં)*

હે લક્ષ્મી ! લોકોનું આ કંડુ કથન તું સહન કર, કે તારા દર્શનથી લોકો અધ થઈ જાય છે, એ વાત ખરી જ છે બે ખરી ન હોય તો કમળના પત્ર લેવા નેત્રવાળા નારાયણ (વિષ્ણુ) શેવનાગના શરીરરૂપી શય્યામાં દેખ સૂવે ? -તે તું કહે પદ

મદિરામદમત્તોऽપિ, કિં શૃણોતિ ચ પश्यति ।

રાજ્યશ્રીમદમત્તસ્તુ, ન શૃણોતિ ન પश्यति ॥ ૬૦ ॥

સૂત્રમુક્તાગ્રહી પ્ર૦ ૧૧૮ શ્લોક ૫, (દિ૦ દ૦)*

મદિરાના મદથી ઉ મત્ત થયેલો માણુમ પણ કાંઈક સાબળે છે અને કાંઈક દેખે પણ છે, પરંતુ રાજ્યલક્ષ્મીના મદથી ઉ મત્ત થયેલો પુરુષ તો કાંઈ પણ સાબળતો નથી અને જોતો પણ નથી ૬૦

યાનિ દ્વિપામષ્યુપકારકાણિ,

સર્પાન્દુરાદિપ્યપિ પૈર્ગતિઃ ।

શક્યા ચ નાપન્મરણામયાદ્યા,

હન્તુ ઘનેષ્વેષુ ક ઇત મોહ ? ॥ ૬૧ ॥

અધ્યાત્મફલપ્રદમ અવિકારક, પૃ૦ ૮૩ શ્લોક ૧

જે પૈસા શત્રુને પણ ઉપકાર કરનારા થઈ પડે છે, જે પૈસાથી સર્પ ઉઠર વગેરેમાં ગતિ વાય છે, જે પૈસા મરણ રોગ વગેરે કાંઈ પણ આપત્તિઓ દૂર કરવાને શક્તિમાન નથી તેવા પૈસા ઉપર મોહ શો ? ૬૧

जनयन्त्यर्जने दुःख, तापयन्ति विपत्तिषु ।

मोहयन्ति च सम्पत्तौ, कथमर्याः सुखानहाः ? ॥ ६२ ॥

મિત્રલાભ શ્લોક ૧૮૦

(પૈસા) પ્રથમ ઉપાજન કરવામા જ હું ખ ઉત્પન્ન કરે છે, નાશ પામે તો તાપ પમાડે છે, અને સ પત્તિમા-પ્રાપ્તિમા મોહ પમાડે છે આવું ધન શી રીતે સુખકારક કહેવાય ? ૬૨

अर्थानामर्जने दुःखमर्जिताना च रक्षणे ।

नाशे दुःख व्यये दुःख, धिगर्याः कष्टसत्रया ॥ ६३ ॥

इतिहाससमुच्चय, अ० १४, श्लोक ९

ધન મેળવવામા હું ખ છે, મેળવેલા ધનનું રક્ષણ કરવામા હું ખ છે, ધનનો નાશ થાય તો હું ખ છે, તેનો વ્યય (ખર્ચ) થાય તોપણ હું ખ છે, તેથી એક હું ખના જ આશ્રયવાળા એવા ધનને ધિક્કાર છે (ધન કોઈ પણ રીતે સુખકારક નથી સર્વ પ્રકારે તેમા હું ખ જ રહેલું છે) ૬૩

લક્ષ્મી : કલેશનું કારણ -

याः सुखोपकृतिकृत्वधिया त्व,

मेलयन्नसि रमा ममताभारम् ।

पाप्मनोऽधिकरणत्वत एता

हेतवो ददति ससृतिपातम् ॥ ६४ ॥

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, અધિકાર ૪, પૃ૦ ૪૨, શ્લોક ૧.

લક્ષ્મીની લાલચમા લેવાએલો તું (સ્વ) સુખ અને

ઉપકારની બુદ્ધિથી જે લક્ષ્મી મેળવે છે તે અધિકરણ હોવાથી પાપની જ હેતુબૂત છે અને સસારજનમણે આપનારી છે ૬૪

મમત્વમાત્રેણ મનઃપ્રમાદસુત્ર ધનૈરલ્પકમલ્પકાલમ્ ।

આરમ્ભપાપૈ. સુચિર તુ દુ સ્વ, સ્વાદર્ગતી દારુણમિત્યવૈદિ ૬૫

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, અધિકાર ૪, પૃ૦ ૮૪, શ્લોક ૩

‘ આ પસા મારા છે ’ એવા વિચારથી મનપ્રસાદરૂપ થોડું અને થોડા વખતનું સુખ પૈસાથી થાય છે પણ આરભના પાપથી દુર્ગતિમા લાખા વખત સુધી ભય કરે દુખ થાય છે, આ પ્રમાણે તું જાણ ૬૫

एकाभिषाभिलाषिण, सारमया इव द्रुतम् ।

सोदर्या अपि युध्यन्ते, धनलेशजिघृक्षया ॥ ६६ ॥

જેમ એક જ માસપિડના અભિલાષી કુતરાઓ પરસ્પર લડી મરે છે, તેમ ધનનો લેશ-ભાગ ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છાથી સહોદર ભાઈઓ પણ યુદ્ધ કરે છે ૬૬

લક્ષ્મીની ઇચ્છા અધમ કૃત્ય —

मायाशोकमयक्रोधमोदलोममदान्विता ।

ये वाञ्छन्ति कथामर्थे, तामसास्ते नराधमा ॥ ६७ ॥

ઓપાશ્વનાયચરિત્ર(પચ), સર્ગ ૨, શ્લોક ૧૦૩૪

માયા, શોક, ભય, ક્રોધ, મોહ, લોભ અને મદમા અધ્યષ્ટને જેઓ અર્થકથા ઇચ્છે છે તે અધમ કોટિના તામસ (તામસિક પ્રકૃતિના) પુરુષો કહેવાય છે ૬૭

લક્ષ્મી અને મદદ:—

સંયોગે શ્રીર્મદો ભોગે, વૈકલ્યસ્ય નિવન્ધનમ્ ।

તતસ્તુ વસ્તુચિન્તાયા, શક્ત્યા શ્રીરધિકા મદાત્ ॥ ૬૮ ॥

નલચિલાસ, અક્ક ૧, શ્લોક ૨૨.

લક્ષ્મી, સંયોગને વિષે વિકલતાનું કારણ છે એટલે કે લક્ષ્મીનો સંયોગ માત્ર થાય કે તરત જ તે પુરુષને વિકલ-તા ઝાટી જનાવી દે છે, અને મદદ તો લોગને વિષે વિકલતાનું કારણ છે એટલે કે મદદના વગેરેના મદદનો જ્યારે લોગવટો થાય છે ત્યારે જ તે પુરુષને વિકલ-ગાટો બનાવે છે, તેથી પુરુષનો વિચાર કરતા તો શક્તિએ કરીને મદદથી લક્ષ્મી ધિક થાય છે (એટલે કે મદદ કરતા લક્ષ્મીની શક્તિ ધિક છે) ૬૮

લક્ષ્મી અને કૃપા:—

શૂર ત્વજામિ વૈધવ્યાદુદાર લક્ષ્મ્યા પુનઃ ।

સાપત્ન્યાત્ પણ્ડિતમપિ, તસ્માત્કૃપણમાશ્રયે ॥ ૬૯ ॥

લક્ષ્મી કહે છે કે-હું ચરવીર પુરુષને તણુ છું-તેની પાસે રહેતી નથી, કેમકે તેમા મને વિધવાપણાનું દુઃખ, ઉદારને પણ તણુ છું, કેમકે તેમા મને લજ્જા આવે, તથા પડિતને પણ તણુ છું, કેમકે તેની પાસે મારી પત્ની-ચોક (સરસ્વતી) રહેલી છે, તેથી હું કૃપણ પુરુષની પાસે રહું છું ૬૯

લક્ષ્મીના સોખતી દુર્ગુણો —

નિર્દયત્વમહદ્ધારસ્તૃષ્ણા કર્કશભાષણમ્ ।

નીત્રપાત્રપ્રિયત્વ ચ, પન્ન શ્રીસહચારિણ. ॥ ૭૦ ॥

પુણ્યધનકથા, પૃ૦ ૧૭*

નિર્દયપણુ, અહંકાર, તૃષ્ણા, લોભ, ક્રોધ વચ્ચે અને નીચ પ્રાણી ઉપર પ્રીતિ, આ પાત્ર લક્ષ્મીના સહચારી-સોખતી છે ૭૦

અતિસચ્ચયનુ ક્ષણા—

અતિસચ્ચયલુબ્ધાના, વિત્તમન્યસ્ય કારણે ।

અન્યૈ, સન્ધીયતે યત્નાત્, ક્ષોદ્રમયૈશ્ચ પીયત્ ॥ ૭૧ ॥

જેનપશ્ચત્તત્ત, પૃ૦ ૧૫૫, શ્લોક ૧૨૮*

અત્યંત એકદં કરવાના લોભી મનુષ્યોનું, ધન અન્યને માટે જ હોય છે જેમકે મધને યતનથી અથવા પ્રાણીઓ (મધિકાઓ) એકદં કરે છે, અને અન્ય જનો તેને પીએ છે-ખાય છે ૭૧

કેવી લક્ષ્મી ન લેવી —

યજ્ઞ્યા ક્લેશેન દેહમ્ય, ધર્મસ્યાતિક્રમણ ચ ।

અરેર્મા પ્રણિપાતેન, મા સ્મ તપુ મન કૃથા ॥ ૭૨ ॥

વ્યાસદેવઃ

શરીરને કલેશ પમાડીને, ધર્મનો લોપ કરીને કે શત્રુને

પ્રણામ કરીને જે ધન પ્રાપ્ત થતું હોય તેવો ધનમા
તુ મન ન કરીશ, ૭૨

ઉધાર કેને ન આપવું:—

નટે પળ્યાજ્ઞનાયા ચ, દૂતકારે નિટે તથા ।

દયાદુદ્ધારકે નૈત્ર, ધનરક્ષાપરાયણઃ ॥ ૭૩ ॥

ત્રિવેંકુવિલાસ, ઉલ્લાસ ૨, શ્લોક ૬૨.

ધનતુ રક્ષણ કરવામા સાવધાન એવા પુરુષે નટને,
વેશ્યાને, ભુગારીને અને બાળને (કાઈ પણ) ઉધાર આપવું
નહીં ૭૩

વ્યાપારિભિશ્ચ વિગ્રેશ્ચ, સાયુધૈશ્ચ વણિગરઃ ।

શ્રિયમિચ્છન્ન કુર્માત, વ્યવહાર કદાચન ॥ ૭૪ ॥

ઉપદગપ્રાસાદ સ્તંભ ૯, વ્યાસ્યાન ૧૨૬*

લક્ષ્મીને ઇચ્છતા એવા ઉત્તમ વૈશ્યે વ્યાપારી (ખરદેશી)
આદ્ય અને શસ્ત્રધારી માટે કદાપિ વ્યવહાર ન કરવો ૭૪:

મિત્ર અને લક્ષ્મી:—

કુર્પાત્તરાર્થસમ્બન્ધમિચ્છેયત્ર ન સૌહૃદમ્ ।

યદ્દચ્છયા ન તિષ્ઠેચ, પ્રતિષ્ઠામ્રશર્મીરુકઃ ॥ ૭૫ ॥

ત્રિવેંકુવિલાસ, ઉલ્લાસ ૨, શ્લોક ૬૦.

જેની સાથે મિત્રાઈની ઇચ્છા ન હોય તેની સાથે પૈસાની
લેવડદેવડનો સબંધ કરવો, તથા પોતાની પ્રતિષ્ઠા-
(આબરૂ)ના નારાથી ભય પામતા પુરુષે પોતાની ઇચ્છા
પ્રમાણે-નિરકુશપણે રહેવું નહીં ૭૫

ન્યાયોપાર્જિત લક્ષ્મી.—

સુધીરર્થાર્જને યત્ન, કુર્યાન્ન્યાયપરાયણઃ ।

ન્યાય એવાનવાયો યદુપાય, સર્વસમ્પદામ્ ॥ ૭૬ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૨, શ્લોક ૪.

ડાહ્યા નનુધ્યે યાયમા તત્પર રહીને ધન ઉપાર્જન કરવામા યત્ન કરવો જોઈએ, કારણ કે ન્યાય જ સર્વ સંપત્તિઓ (મેળવવા)નો અવિનાશી ઉપાય છે ૭૬

અન્યાયોપાર્જિત લક્ષ્મી.—

દત્ત, સ્વલ્પોઽપિ મદ્રાય, સ્યાદર્થો ન્યાયસશ્ચિત્ ।

અન્યાયાત્ત પુનર્દત્ત, પુષ્કલોઽપિ ફલોઽદિતઃ ॥ ૭૭ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૨, શ્લોક ૪૧

ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલુ ધન થોડું પણ આશુ હોય-
દાન કર્યું હોય તો તે કલ્યાણને માટે થાય છે, અને
અન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા ધનનુ ધણુ દાન કર્યું હોય તો
પણ તે ફળ રહિત થાય છે ૭૭

યો દ્યુતધાતુવાદાદિસમ્બન્ધાદ્ ધનમીદતે ।

સ મપીઠ્ઠર્ચકૈર્ધામ, ઘણીકર્તુમિચ્છતિ ॥ ૭૮ ॥

વિવેકવિલાસ ઉલ્લાસ ૨ શ્લોક ૭૧-

જુગાર રમીને અથવા ધાતુપ્રયોજના કીમિયાવડે પૈસા
મેળવવાની ઇચ્છા, કાળી પીછીવી મકાનને સંદેહ કરવાની
ઇચ્છા જેવી છે ૭૮

અન્યાયિદેવપાસણ્ડિતદ્વનાના ધનેન યઃ ।

વૃદ્ધિમિચ્છતિ મુગ્ધોઽસૌ, વિપમત્તિ જિજીવિષુ ॥ ૭૯ ॥

વિવેકવિલાસ, રહ્યાસ ૨, શ્લોક ૭૨

અન્યાયી માણસ, દેવ, પાપ ડી પુરુષ અને લોભી માણસના
પૈસાથી પૈસાદાર થવાની ઇચ્છા રાખનાર મૂખ માણસ
ખરેખર જીવવાની ઇચ્છા હોવા છતાં એર ખાય છે ૭૯

ધન યદ્યાર્જયેતે કિશ્ચિત્, કૂટમાનતુલાદિભિઃ ।

નશ્યત્તન્નૈવ દશ્યેત, તપ્તપાત્રેઽમ્બુન્દિવત્ ॥ ૮૦ ॥

વિવેકવિલાસ, રહ્યાસ ૧, શ્લોક ૬૪

જોટા તોલ અને જોટા માપવડે જે કાંઈ પણ ધન ઉપાજન
કરવામાં આવે તે તપાવેલા પાત્રમાં પાણીના ઝિંડુની જેમ
નાશ પામતું દેખાતું નથી ૮૦

અન્યાયોપાર્જિતં દ્રવ્ય, દશવર્ષાણિ તિષ્ઠતિ ।

પ્રાપ્તે ત્વેકાદશે વર્ષે, સમૂલ ચ વિનશ્યતિ ॥ ૮૧ ॥

ઉપદેશતરંગિણી, પૃષ્ઠ ૧ (ય વિ પ્ર.)*

અન્યાયથી પેદા કરેલું ધન દશ વર્ષ રહે છે, પરંતુ અન્યા-
યરમુ વર્ષ પ્રાપ્ત થતા તે મૂળસહિત નાશ પામે છે ૮૧

ન્યાયોપાર્જિતવિત્તેન, કર્તવ્ય દ્વાત્મરક્ષણમ્ ।

અન્યાયેન તુ યો જીવેત્, સર્વકર્મપ્રહિન્કૃતઃ ॥ ૮૨ ॥

પારાશરસ્મૃતિ, અ. ૧૨, શ્લોક ૪૩

મનુષ્યે નીતિથી ઉપાજન કરેલા ધનવડે આત્માનું રક્ષણ
કરવું જોઈએ જે પુરુષ અન્યાયવડે આજીવિકા કરતો હોય,

છે નહીં તેથી બુદ્ધિમાન મનુષ્ય આ ભવમા તથા પર ભવના
સુખને પામે છે ૩

સાચી બુદ્ધિ.—

સા પ્રજ્ઞા યા શમ યાતિ, પ્રિનિયોગપરા હિતા ।

શેષા હિ નિર્દયા પ્રજ્ઞા, કર્મોપાજનકારિણી ॥ ૪ ॥

તત્ત્વામૃત, સ્કાં ૨૫૨-

ધર્મ અનુદાનમા તત્પર અને હિતકારક એવી જે બુદ્ધિ
શમતાને વિષે રહેલી હોય છે તે જ પ્રજ્ઞા-બુદ્ધિ કહેવાય
છે, બાકીની નિર્દય એવી બુદ્ધિ કર્મને બધ કરનારી છે ૪-

બુદ્ધિ : સાચુ ભવન:—

जीवन्ति शतशः प्राज्ञा, प्रज्ञया वित्तसङ्क्षये ।

न हि प्रवाक्षये कश्चिद् वित्ते सत्यपि जीवति ॥ ५ ॥

ધમચિ દુ પ્રકરણ, પત્ર ૧૪, (આગ ૦ સ ૦)-

ધનનો ક્ષય થાય તોપણ સેકડો ડાહ્યા પુરુષો પોતાની
બુદ્ધિથી જીવે છે (એટલે જીવિતને મરણ કરે છે), પરંતુ ધણ
ધન છતાં પણ જો બુદ્ધિનો ક્ષય થાય તો કોઈ પણ જીવી
શકતું નથી (એટલે તેનું જીવિત નિષ્ફળ જાય છે) ૫

સ્થિર બુદ્ધિ:—

दु खेष्वनुद्विग्नमनाः, सुखेषु विगतस्पृह ।

वीतरागभयक्रोधाः, स्थितधीर्मुनिरुच्यते ॥ ६ ॥

મગધદ્વગીતા અ ૨. સ્કો ૦ ૫૬

જેનું મન દુ ખને વિષે ઉદ્વેગ પામતું ન હોય, સુખને વિષે જેને ઇચ્છા ન હોય, તથા જેના રાગ, ભય અને ક્રોધ નાશ પામ્યા હોય તેવા મુનિ સ્થિતધી-સ્થિરબુદ્ધિવાળા કહેવાય છે ૬

યઃ સર્વેત્રાનભિસ્નેહસ્તત્તત્રાપ્ય શુભાશુમમ્ ।

નાભિનન્દતિ ન દ્વેષ્ટિ, તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૭ ॥

ભગવદ્ગીતા, અ૦ ૨, સ્લો૦ ૫૭.

સર્વત્ર રાગરહિત એવા જે (મુનિ) તે તે શુભ કે અશુભને પામીને પણ આનંદ પામતા નથી તથા દ્વેષ પામતા નથી તેની બુદ્ધિ પ્રતિષ્ઠિત-સ્થિર કહેવાય છે ૭

સાત્ત્વિક બુદ્ધિ:—

પ્રવૃત્તિ ચ નિવૃત્તિ ચ, કાર્યાકાર્યે મયામયે ।

બન્ધ મોક્ષ ચ યા વેત્તિ, બુદ્ધિઃ સા પાર્થ ! સાત્ત્વિકી ॥૮॥

ભગવદ્ગીતા, અ૦ ૧૮, સ્લો. ૩૦.

પ્રવૃત્તિને, નિવૃત્તિને, કાર્યને, અકાર્યને, ભયને, અભયને, બન્ધને અને મોક્ષને જે બુદ્ધિ જાણી શકે છે, તે બુદ્ધિ હે અર્જુન ! સાત્ત્વિકી (મત્સ્વશુભવાળી છે) કહેવાય છે ૮

રાજસી બુદ્ધિ:—

યયા ધર્મમધર્મ ચ, કાર્યં ચાકાર્યમેવ ચ ।

અયથાવત્ પ્રજાનાતિ, બુદ્ધિ સા પાર્થ ! રાજસી ॥ ૯ ॥

ભગવદ્ગીતા, અ૦ ૧૮, સ્લો૦ ૩૧

હે અર્જુન ! જે બુદ્ધિવટે મનુષ્ય ધર્મને, અધર્મને, કાર્યને તથા અકાર્યને યથાર્થ રીતે જાણે નહીં તે બુદ્ધિને રાજસી કહી છે ૯

તામસી બુદ્ધિઃ —

અધર્મ ધર્મમિતિ યા, મન્યતે તમસાઽઽવૃતા ।

સર્ગાર્થાન્ વિપરીતાશ્ચ, બુદ્ધિઃ સા પાર્ય ! તામસી ॥ ૧૦ ॥

મગરદ્ગીતા, અં ૧૮ શ્લોક ૩૨.

તમોગુણ(અજ્ઞાન) થી વ્યાપ્ત થયેલી જે બુદ્ધિ અધર્મને ધર્મ માને છે, અને સર્વ પદાર્થોને વિપરીત માને છે, તે બુદ્ધિ હે અર્જુન ! તામસી કહેવાય છે ૧૦

અભ્યાસમહિમા —

અભ્યાસેન ક્રિયા સર્વા અભ્યાસાત્ સકલા કલાઃ ।

અભ્યાસાત્ ધ્યાનમીનાદિ, કિમભ્યાસસ્ય દુષ્કરમ્ ? ॥૧૧॥

બ્રાહ્મરિષિ, પૃ ૩૮ (આત્મા ૦ સં) *

અભ્યાસથી સઘળી ક્રિયા સધાય છે, અભ્યાસથી સમગ્ર કળાઓ સધાય છે અને અભ્યાસથી ધ્યાન, મોન વગેરે સધાય છે અભ્યાસને શુ દુષ્કર છે ? (અભ્યાસથી સર્વ સિદ્ધ થાય છે) ૧૧

બુદ્ધિની પરીક્ષા.—

મન્ત્રિણા મિત્રસન્ધાને, મિષ્ણા સાન્નિપાતિકે ।

કર્મણિ વ્યજ્યત પ્રજ્ઞા, સ્વસ્થે કો વાંન પષ્ટિહતઃ ? ॥૧૨॥

હિતાવદશ વિપ્રહ, શ્લોક ૧૨૧.

લેઈ થયેવાની સાથે સધિ કરવાના કાર્યમાં મત્રીઓની

બુદ્ધિની પરીક્ષા થાય છે, અને સંત્તિપાત્તનો જ્વર આગ્યો હોય-ત્રિદોષ થયો હોય ત્યારે વૈદ્યોની પરીક્ષા થાય છે બાકી સ્વસ્થપણાને વિષે કોણ પ્રહિત ન હોય? (કાંઈ પણ મુશ્કેલીનું કાર્ય ન હોય ત્યારે તો સૌ કોઈ પ્રહિત હોય છે) ૧૨

બુદ્ધિ અને શાસ્ત્રાઃ—

यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा, शास्त्रं तस्य करोति किम् ? ।

लोचनाभ्या मिहीनस्य, दर्पणः किं करिष्यति ? ॥ ૧૩ ॥

વૃદ્ધચાણક્યનોતિ, અ૦ ૧૦ શ્લોક ૯.

જે મનુષ્યને પોતામાં જ બુદ્ધિ ન હોય તે મનુષ્યને શાસ્ત્ર શું ઉપકાર કરી શકે? (કાંઈ પણ ન કરે) જેમકે નેત્રો રહિત (અધ) માણસને દર્પણ શું ઉપકાર કરી શકશે? (અધની પાને અરિયો ડથા કામનો નથી) ૧૩

વિનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિઃ—

न निर्मिता केन न दृष्टपूर्वा, न श्रूयते हेममयी कुरङ्गी ।

तथाऽपि वृष्णा रघुनन्दनस्य, विनाशकाले विपरीतबुद्धिः ॥ ૧૪ ॥

ઉપદેશમાલા, ભાવાન્તર, પૃ ૬૪*

સુવર્ણમય મૃગલી કોઈએ બનાવી નથી, કોઈએ પૂર્વે જોઈ નથી, તેમ જ કોઈએ સાલજી પણ નથી, તોપણ રામચંદ્રને તેની ઇચ્છા થઈ (ચોગ્ય જ છે કે) વિનાશકાળે-આપત્તિને સમયે બુદ્ધિ પણ વિપરીત જ થાય છે, ૧૪

असम्भव हममृगस्य जन्म, तथाऽपि रामो लुलुभे मृगाय ।

प्रायः समापन्नविपत्तिकाले, धियोऽपि पुंसा मलिनीभवन्ति । ૧૫ ।

હિતાપદેશ, મિત્રલાભ, શ્લોક ૨૮-

સુવર્ણના મૃગનો જન્મ અસંભવિત છે, તોપણ રામચંદ્રે મૃગને માટે લોભ કર્યો હતો (એટલે કે માયાવી સુવર્ણના મૃગને પકડવા માટે તેની પાછળ રામચંદ્ર હોજ્યા, તેથી સિદ્ધ થાય છે કે) ઘણું કઠીને વિપત્તિનો કાળ પ્રાપ્ત થયો હોય ત્યારે પુરુષોની બુદ્ધિ પણ મલિન થાય છે ૧૫

બુદ્ધિનું કૃણા—

શુભ્રૂપા શ્રવણ ચૈર, ગ્રહણ ધારણ તથા ।

ઝઙ્ઘાડોહોડ્યવિજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન ચ ધીગુણાઃ ॥ ૧૬ ॥

યોગશાસ્ત્ર, પૃષ્ઠ ૧૩ (પ્ર૦ સ૦)

૧ સાબળવાની ઈચ્છા, ૨ સાબળવું, ૩ (સાબળેલવું) નહણું કરવું, ૪ ધારી રાખવું, ૫ તર્ક કરવો, ૬ તર્કનું સમાધાન કરવું, ૭ પદાર્થને જાણવો અને ૮ તત્ત્વનું જ્ઞાન થવું આ આઠ બુદ્ધિના ગુણો છે ૧૬

વ્યસનેષ્વપિ સર્વપુ, યસ્ય બુદ્ધિર્ન હીયતે ।

સ તેપા પારમમ્યેત્ય, પ્રાપ્નોતિ પરમ સુલમ્ ॥ ૧૭ ॥

જેનપદ્ધતમ્ પૃષ્ઠ ૧૨૭ શ્લોક ૫.

સર્વ પ્રકારના ડોહો આંગના છતાં પણ જેની બુદ્ધિ વિનાશ પામતી નથી, તે પુરુષ તે કંઈના પારને પામીને અત્યંત સુખ પામે છે ૧૭

વ્યાકરણ શાસ્ત્ર (૧૦૪)

વ્યાકરણનો મહિમા:—

વ્યાકરણાત્ પદસિદ્ધિઃ, પદસિદ્ધેરર્થનિર્ણયો મમતિ ।

અર્થાત્ તત્ત્વજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાનાત્ પર શ્રેયઃ ॥ ૧ ॥

વ્યાકરણથી પદ (શબ્દ)ની સિદ્ધિ થાય છે, પદ સિદ્ધિ થવાથી અર્થનો નિર્ણય થાય છે, અર્થ સાચો થવાથી તત્ત્વજ્ઞાન થાય છે અને તત્ત્વજ્ઞાનથી ઉત્તમ શ્રેય (મોક્ષ) પ્રાપ્ત થાય છે ૧

પ્રથમ વ્યાકરણ:—

દ્વે વ્રક્ષાણી વેદિતવ્યે, શબ્દવ્રક્ષ પર ચ યત્ ।

શબ્દવ્રક્ષાણિ નિષ્ણાત્, પરં વ્રક્ષાધિગચ્છતિ ॥ ૨ ॥

મૃદદારણ્યક, અ૦ ૩, શ્લો૦ ૧૮

બે વ્રક્ષ બાણવા લાયક છે, એક શબ્દવ્રક્ષ (વ્યાકરણ) અને બીજી પરવ્રક્ષ (તેમા પ્રથમ) શબ્દવ્રક્ષને વિષે કુશળ (પુરુષ) પરવ્રક્ષને મેળવી શકે છે ૨

વ્યાકરણ વગર નકામું:—

વક્તૃત્વ ચ કવિત્વ ચ, વિદ્વત્તાયાં ફલ વિદુઃ ।

શબ્દજ્ઞાનાદતે તન્ન, દ્વયમપ્યુપપદ્યતે ॥ ૩ ॥

વકતાપણુ અને કવિપણુ પ્રાપ્ત થાય એ વિદ્વાતાનુ ક્ષણ કહેણુ છે તે બન્ને [વકતાપણુ અને કવિપણુ] શબ્દજ્ઞાન વ્યાકરણ-વિના થઈ શકતા નથી ૩

વ્યાકરણની જરૂર —

યદપિ ગદ્ય નાધીપે, તથાપિ પઠ પુત્ર ! વ્યાકરણમ્ ।

સ્વનન ચ્વજનો મા ભૂત, સકલ શકલ સકૃત્ શૃત્ ॥ ૪ ॥

હે પુત્ર ! જો કદાચ તારે વધારે બાણુ ન હોય તે પણુ વ્યાકરણુ તો અવશ્ય બાણુ ! કેમકે વ્યાકરણુ બાણુવાથી સ્વજનને બદલે શ્વજન (કુતરો) ન થઈ જાય, સકલ (સમગ્ર) ને બદલે શટલ (કકડો) ન થઈ જાય અને સકૃત્ (એક વાર) ને બદલે શૃત્ (વિષા) ન થઈ જાય (વ્યાકરણુ ન બણ્યો હોય તો તે સ્વજનને બદલે શ્વજન (કુતરો) વગેરે શબ્દો બોલી જાય છે અને તેથી અર્થનો અનર્થ થઈ જાય છે) ૪.

જ્યોતિષ શાસ્ત્ર (૧૦૫)

શુભ ગ્રહરૂપ —

સુખી ભોગી ધની નેતા, જાયતે મળ્ડલાધિપઃ ।

નૃપતિશ્ચક્રવર્તી ચ, કસાદુચ્ચગ્રહે ફલમ્ ॥ ૧ ॥

કલ્પસૂત્રસુવાધિકા, ન્યાય્યાન ૪, પૃષ્ઠ ૧૨૪ (જાત્મા સ.)*

અનુક્રમે પરમ ઉચ્ચ ગ્રહોનુ આ પ્રમાણે દ્રુણ છે સૂર્ય
પરમ ઉચ્ચનો હોય તો તે સુખી થાય, ચંદ્ર હોય તો
ભોગી થાય, મંગળ હોય તો ધનિક થાય, બુધ હોય તો
નાયક થાય, ગુરુ હોય તો મહાનો સ્વામી થાય—માહલિક
થાય, શુક્ર હોય તો ગભી થાય અને શનિ પરમ ઉચ્ચનો
હોય તો તે ચક્રવર્તી થાય છે ૧

અગુભ રારિ —

તુલાસદ્ધાન્તિપદ્ક ચેત, સ્વસ્થા. સ્વસ્થાસ્તિથેશ્ચલેત્ ।

તદા દુ.સ્થં જગત્ સર્વં, દુર્મિશ્વડમરાદિભિ ॥ ૨ ॥

વિચક્રવિલાસ, ઉલ્લાસ ૮, શ્લોક ૫૨.

જો તુલા, વૃશ્ચિક, ધન, મકર, કુમ્ભ અને મીન એ છ
સક્રાંતિઓ પોતપોતાની તિથિથી ચલાયમાન થાય તો દુઃખાળ
અને ધાડ-લૂટ વગેરે ઉપદ્રવોવડે સર્વ જગત દુઃખી થાય ૨

દીવાળી અને મંગળવાર : અશુભા—

દીપોત્સવદિન મૌમશરો વહ્નિમયાવહ ।

સદ્ધાન્તીના ચ નૈકદ્યે, શુભકર્માદિક ન હિ ॥ ૩ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉદ્ધાસ ૮, શ્લોક ૫૩.

દીવાળીને દિવસે જે મંગળવાર આવે તો અગ્નિના ઉપ-
દ્રવનો ભય થાય, અને જે સકાંતિ સમીપે આવતી હોય તો
શુભ કાર્ય વગેરે થાય નહીં-કરવા નહીં ૩

શુભ ચંદ્રા—

અસ્તસ્થાન સ્વર્ગેષ્ટનામાયા વીક્ષ્ય ચિહ્નિતમ્ ।

તદુત્તરેણ વેદિન્દોરસ્તસ્તચ્ચુમદ મયેત્ ॥ ૪ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉદ્ધાસ ૮, શ્લોક ૫૪

જ્યેષ્ઠ માસની અમાવાસ્યાએ સૂર્ય જે ઠેકાણે અસ્ત થયો
હોય તે સ્થાનને ચિહ્ન કરી રાખવું પછી શુદ્ધ પીઞ્જને
દિવસે જે ચંદ્રમા સૂર્યના ઉત્તર ભાગે આથમે તો તે શુભ
કળને આપનાર સમજવો ૪

આપાદ માસ અને રોહિણી —

આપાદે દશમી કૃષ્ણા, સુમિશ્રાય સરોહિણી ।

एकादशी तु मध्यस्था, द्वादशी दु खदायिका ॥ ૫ ॥

વિવેકવિલાસ ઉદ્ધાસ ૮, શ્લોક ૫૭.

અપાડ વદ દશમને દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો
સુકાળ થાય, અગ્યારશને દિવસે રોહિણી હોય તો મધ્યમ

વર્ષ ધાય અને ખારશને દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો તે
હુ ખકારક છે-હુકાળ પડે ૫

કેવી વિજળીથી શું થાયઃ—

વાતાય કપિલા વિદ્યુદાતપાયાતિલોહિની ।

પીતા વર્ષાય ત્રિશુલા, દુર્ભિક્ષાય સિતા ભવેત્ ॥ ૬ ॥

સિદ્ધહેમ, અખ્યાય ૨, પાદ ૨.

કપિલ-માજરા વહ્નિવાળી વીજળી ધાય તો વાયુ વળે.
વાય, રાત્રી વીજળી ધાય તો તાપ સખત પડે, પીળી
વીજળી ધાય તો વરમાદ સારો વાય અને ઘોળી વીજળી
ધાય તો હુકાળ પડે ૬

શુકન શાસ્ત્ર (૧૦૬)

પ્રયાણનું શુભ શુકના—

ગચ્છતા ચ યદા શ્વા સ્યાદક્ષિણાદામવર્તકઃ ।

સર્વસિદ્ધિસ્તદા નૂન, ધાનેન કવિતા ધુમ્ ॥ ૧ ॥

(સારા કામ માટે ઘેરથી નીકળીને) જતા માર્ગમાં જો
દૂતરો જમણી બાજુથી જાણી બાજુએ ઉતરે, તો તે દૂતરે
અવશ્ય સર્વ સિદ્ધિ કરી છે (અર્થાત્ સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ
થાય એમ બાણુવુ) ૧

કન્યાગોશ્વમેરીદધિફલકુસુમ પાપકો દીપ્યમાનો,
નાગેન્દ્રોઽશ્વો રથો વા નૃપતિરભિમુરત્ત પૂર્ણકુમ્ભો ધનો વા ।

ઉત્ક્રિષ્ટા ચૈવ ભૂમિર્નલચરચુગલ મિદ્રમન્ન શતાયુ—
વેશ્યાસ્ત્રીમઘમાસ હિતમપિ મદિત મઙ્ગલ પ્રસ્થિતાનામ્ ॥ ૨ ॥

ધમકલ્પદ્રુમ, પૃ૦ ૨૫, શ્લોક ૧૭૩ (પ્ર૦ સ૦)*

(કોઈ પણ મારા કામને માટે) પ્રયાણ કરતી વખતે
પોતાની સન્મુખ ઝન્યા, ગાય, શખ, ભેરી, દહીં, રણ, પુષ્પ,
દેહીપ્યમાન અગ્નિ, હાથી, અશ્વ, રથ, રાખ, પૂર્ણ
કુભ, દ્વજ, માથે ઉપાડેલી જોડેલી માટી, મત્સ્યનુ ચુગલ,
રાધેલું ધાન્ય, સો વર્ષનો વૃદ્ધ, વેશ્યા, સ્ત્રી, મદિરા અને
માસ મળે તો તે હિતકારક અને મંગળરૂપ કલુ છે ૨

કાર્યાય ચલિતઃ સ્થાનાદ્ વહન્નાડિપદ પુરઃ ।

કુર્વન્ વાન્ઞિછતસિદ્ધીના, ભાજન જાયતે નરઃ ॥ ૩ ॥

શ્રાદ્ધવિધિ, પૃષ્ઠ ૯૮, શ્લોક ૩

કામને માટે (પોતાના) સ્વાનેધી આલેલો જે પુરુષ
વહેતી નાડીવાળો (જે તરફની નાડી ચાલતી હોય તે
તરફનો) પગ આગળ કરે તે ઇચ્છિત (વસ્તુની) સિદ્ધિઓનું
પાત્ર થાય છે ૩

પ્રયાણુનો નિષેધઃ—

શ્ચીર મુક્ત્વા રત કૃત્વા, સ્નાત્વાઽઽહત્ય ગૃહાઙ્ગનામ્ ।

વાન્ત્વા નિષ્ઠીવ્ય ચાક્રોશ, શ્રુત્વા ચ પ્રચલેન્નહિ ॥ ૪ ॥

શ્રાદ્ધવિધિ, પૃષ્ઠ ૯૮, શ્લોક ૧૯

ખીર (દૂધ) ખાઇને, રતિકીડા કરીને, સ્નાન કરીને
શ્રીને મારીને ઉવટી કરીને, શુદ્ધીને અને ખૂમ (રાડ)
સામળીને પ્રયાણુ ન કરવું ૪

સુંદર ભોજનનું શુકનઃ ---

ગચ્છતા ચ યદા શ્વાનો અમધ્ય મહ્યયેદ્ યદિ ।

મિથ્યાન્યશનપાનાનિ, પ્રાપ્નોતિ પુરુષો મુગ્ધમ્ ॥ ૫ ॥

(ધેરથી નીકળીને) જતા માર્ગમાં જે કૃતરો વિષ્ટા ખાતો
હોય-ખાતો જેવામાં આવે-તો તે પુરુષ અવશ્ય મધુર ભોજન
અને પાણીને પામે છે ૫

દ્રવ્યલાભનું શુકન --

ગચ્છતા ચ યદા શ્વાન , વર્ણો વપ્ત્યતે પુનઃ ।

દ્રવ્યલાભ વિજાનીયાન્મહત્ત્વ ચ પ્રજાયતે ॥ ૬ ॥

(સારા કામને માટે વેરથી નીકળીને) જતા માર્ગમાં બે
ફેતરો પોતાના બન્ને કાનને ખજવાળતો હોય તો દ્રવ્યનો
તથા પ્રતિષ્ઠાનો લાભ થશે એમ બાણુ ૬

પક્ષીનું શુભ અશુભ શુકન --

ગતિસ્તારા સ્વરો વામો દુર્ગાયા શુભદ સ્મૃતઃ ।

વિપરીત પ્રવશે તુ, સ એવામીષ્ટદાયકઃ ॥ ૭ ॥

ઉત્તરાખ્યયનસૂત્ર ટીકા (ભાવવિજય), પૃ ૩૧૬.

હુગો નામની પક્ષિણી, ઉતાવળી ગતિ કરતી બેવામાં
આવે અને ડાબી બાજુએ તેનો સ્વર સાબળવામાં આવે, તો
તે શુભ ફળને આપનાર કહ્યો છે અને તેનાથી વિપરીત
એટલે જમણી બાજુએ તેનો સ્વર સાબળવામાં આવે તો
પ્રવેશને વિષે તે વાંધિતને દેવાવાળો છે-શુભ છે ૭

સામુદ્રિક શાસ્ત્ર (૧૦૭)

બત્રીશ લક્ષણ —

ઉત્ર તામરસ ધનૂ રથપરો દમ્ભોલિકૂર્માહુશા

વાપીસ્વસ્તિકતોરણાનિ ચ સર. પશ્ચાન્નનઃ પાદપઃ ।

ચક્ર શઙ્ખગજો સમુદ્રકલશૌ પ્રાસાદમત્સ્યા યના

યૂપસ્તૂપકમણ્ડલન્યવનિભૃત્ સચામરો દર્પણ. ॥ ૧ ॥

ઉક્ષા પતાકા કમલાઽભિપેકઃ, સુદામ કેકી ઘનપુણ્યભાજામ્ ॥

રૂઢ મરતિ સમરક્તઃ, પદુન્નત. પશ્ચમૂક્ષમદીર્ઘશ્ચ ।

ત્રિવિપુલલઘુગમ્भीરો દ્વાત્રિશલ્લક્ષણ* સ પુમાન્ ॥ ૨ ॥

કરૂપસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૧ પૃ ૨૦ (આત્મા ૦ સ૦)*

છત્ર ૧, ઠમળ ૨, ધનુષ ૩, શ્રેષ્ઠ રથ ૪, વજ્ર ૫, કાચગ્રો ૬, અકુશ ૭, વાવ ૮, સાથિયો ૯, તોરણ ૧૦, સરોવર ૧૧, સિહ ૧૨, વૃક્ષ ૧૩, ચક્ર ૧૪, શખ ૧૫, હાથી ૧૬, સમુદ્ર ૧૭, ઠળશ ૧૮, પ્રાસાદ ૧૯, મત્સ્ય ૨૦, જળ ૨૧, યૂપ ૨૨, સ્તૂપ ૨૩, કમળ ૨૪, પર્વત ૨૫, ચામર ૨૬, દર્પણ ૨૭, બળદ ૨૮, ધ્વજ ૨૯, લક્ષ્મીનો અભિપેક ૩૦, માળા ૩૧ તથા મયૂર ૩૨ આ બત્રીશ લક્ષણો પુણ્યવતને હોય છે વળી અહીં જેના સાત અવયવ રાતા હોય, છ ઉંચા હોય, પાંચ સૂક્ષ્મ હોય, પાંચ લાખા હોય, ત્રણ પહોળા હોય, ત્રણ લઘુ હોય અને ત્રણ ગભીર હોય, તે બત્રીશ લક્ષણવાળો પુરુષ ઠહેરાય છે ૧,૨

કેવા અવયવતુ શુ' ફળ ?

ન સ્ત્રી ત્યજતિ રક્તાક્ષ, નાર્થ. કનકપિન્નલમ્ ।

દીર્ઘનાહુ ન ચૈશ્વર્ય, ન મામોપચિત સુલમ્ ॥ ૩ ॥

કટપસૂત્રસુવાધિકા વ્યાખ્યાન ૧, પૃ ૨૧ (જાત્મા સં) *

રાતા નેત્રવાળા પુરુષને સ્ત્રી તજતી નથી, સુવર્ણ જેવી પીળી આખવાળાને ધન તજતુ નથી, લાબા હાથવાળાને ઐશ્વર્ય તજતુ નથી, અને માસવી પુષ્ટ શરીરવાળાને સુખ તજતુ નથી (અર્થાત્ તેવા તેવા પુરુષોને તે તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે) ૩

ઊનાકાર શિરો यस્ય, વિસ્તીર્ણ હૃદય તથા ।

કટી यस્ય વિશાલા ચ, મમાલ્યધનપુત્રગાન્ ॥ ૪ ॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ ૧૧, શ્લોક ૬૧ (પ્ર સ)

જેનું મસ્તક છત્રને આકારે હોય, જેની છાતી પહોળી હોય અને જેની ડેડ વિશાળ હોય તે પુરુષ સુખી, ધનવાન અને પુત્રવાન થાય છે ૪

પ્રલમ્બનાહુ સ્યામી સ્યાદ્, હસ્તવાહુસ્તુ કિઙ્કર ।

સચ્છારુણત્પો દીર્ઘાદ્ગુલી રક્તકર ત્રિયે ॥ ૫ ॥

પાશ્વનાયચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ ૧૪૮ શ્લોક ૭ (પ્ર સં) *

જેના હાથ લાંબા હોય તે (રાત્ર વગેરે) સ્વામી થાય છે, જેના હાથ ટૂંકા હોય તે આકર થાય છે, જેના નખ સ્વચ્છ અને રાતા હોય, આંગળીઓ લાંબી હોય અને હાથ રાતા હોય, તે લક્ષ્મીને માટે થાય છે ૫

યથા નેત્રે તથા શીલ, યથા નાસા તથાઽઽર્જનમ્ ।

યથા રૂપ તથા વિક્ત, યથા શીલ તથા ગુણાઃ ॥ ૬ ॥

કલ્પસૂત્રસુવાગ્નિકા, વ્યાખ્યાન ૧, પૃ૦ ૨૦. (આત્મા સ.)*

જેવા નેત્ર હોય તેવું શીલ હોય છે, જેવી નાસિકા હોય તેવી સરળતા હોય છે, જેવું રૂપ હોય તેવું ધન હોય છે અને જેવું શીલ (આચાર) હોય તેવા ગુણ હોય છે (અર્થાત્ નેત્ર ઉપરથી શીલ જણાય છે, નાસિકા ઉપરથી સરળતા જણાય છે, રૂપ ઉપરથી ધન જણાય છે અને આચાર ઉપરથી ગુણ જણાય છે) ૬

ઉરો વિશાલો ધનધાન્યમોગી, શિરો વિશાલો નૃપપુગવશ્ચ ।

કટીવિશાલો बहुपुत्रदारो विशालपादः सतत सुखी स्यात् ॥ ૭ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૧, પૃ૦ ૨૧. (આત્મા. સ.)

જેનું ઉરમ્થળ (છાતી) વિશાળ હોય તે ધન અને ધાન્યનો ભોગી થાય છે, જેનું મસ્તક વિશાળ હોય તે રાજા થાય છે, જેની કટી વિશાળ હોય તેને ઘણા પુત્રો અને ઘણી સ્ત્રીઓ થાય છે, જેના પગ વિશાળ હોય તે નિરતર સુખી થાય છે ૭

पद्मपत्रसमा जिह्वा, रक्ता सूक्ष्मा मुशोभना ।

पार्थिवः शुक्रनास. स्याद् ह्रस्वनामस्तु धार्मिक. ॥ ૮ ॥

પાશ્વનાયચરિત્ર (ગચ), પૃ૦ ૧૪૧ શ્લોક ૧૫ (પ્ર સ.)*

જેની જીભ પદ્મપત્રસમા પાદડા જેવી, રાતી અને પાતળી હોય તે શુભ ફળને આપનારી છે, જેની નાસિકા પોપટ જેવી હોય તે રાજા વાય છે અને જેની નાસિકા નાની હોય તે ધર્મિષ્ઠ થાય છે ૮

અસ્થિષ્વર્યા. સુખ માસે, ત્વચિ મોગા સ્ત્રિયોઽક્ષિણ ।
ગતૌ યાન સ્વર ચાજ્ઞા, સર્વ સત્ત્વે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥ ૯ ॥

સામુદ્રિક

મનુષ્યોને અમુક રીતના હાડકા હોય તો તેને ધન મળે છે, અમુક જાતનું માસ હોય તો મુખ મળે છે, અમુક જાતની ચામડી હોય તો લોગ મળે છે, અમુક પ્રકારના નેત્ર હોય તો સ્ત્રીઓ આકર્ષે છે, અમુક પ્રકારની ગતિ-ચાલ હોય તો તેને વાહન મળે છે, અમુક પ્રકારનો સ્વર હોય તો તેની આજ્ઞા સર્વને માન્ય થાય છે અને સત્ત્વ હોય તો બધું મળે છે ૯
કયા અવયવો લાખા સાગી—

નયનકુચાન્તરનાસાહનુભુજમિતિ यस્ય પશ્ચકં દીર્ઘમ્ ।
દીર્ઘાયુર્વિત્તપર , પરાક્રમી જાયત્વ સ નર ॥ ૧૧ ॥

ધમકલ્પદ્રુમ, પૃ૦ ૬૧, શ્લોક ૫૮ (પ્ર સ)

જે પુરુષના નેત્ર, છાતી, નાસિકા, હાઠી અને હાથ આપાય અવયવો લાખા હોય, તે પુરુષ લાખા આયુષ્યવાળો, ધનવાન અને પરાક્રમી થાય છે ૧૧

અનામિકાઽન્યરેસાયા , કનિષ્ઠા સ્યાદદાઽધિકા ।
ધનવૃદ્ધિસ્તદા પુસા, માતૃપક્ષો બહુસ્તથા ॥ ૧૨ ॥

વિષકચિલાસ, હજાસ ૫ શ્લોક ૪૪

પુરુષોને અનામિકાની છેલ્લી ઝેખાથી કનિષ્ઠિકા આગળી વધારે મોટી હોય તો તેમને ધનની વૃદ્ધિ થાય છે, તથા માતાનો પક્ષ પણ વધે છે—મોસાળ વિશાળ હોય છે ૧૨

કયા અવયવો નાના સારા—

દન્તત્વક્કેશાઙ્ગુલિર્વર્નસચ્ચેતિ પન્ન સૂક્ષ્માણિ ।

ધનલક્ષ્માણ્યેતાનિ, પ્રભવન્તિ પ્રાયશ્ પુમામ્ ॥ ૧૩ ॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ. ૫૧, શ્લોક ૫૭ (પ્ર. સ.)

હાત, ચામડી, કેશ, આંગળીના ટેરવા અને નખ, આ પાંચ અવયવ સૂક્ષ્મ હોય તો તે પ્રાયે કરીને પુરુષોને ધનના ચિહ્ન છે (એટલે તેવો પુરુષ ધનવાન થાય છે) ૧૩

કયા અવયવો રાતા સારા —

નચરણપાણિરસનાદશનન્નદતાલુલોચનાન્તેષુ ।

સ્યાદ્યો રક્ત. સપ્તસુ, સપ્તાઙ્ગા સ ભજતે લક્ષ્મીમ્ ॥ ૧૪ ॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ. ૫૧ શ્લોક ૫૮ (પ્ર. સ.)

જે પરુષના નખ, પગ, હાથ, જીભ, આંખ, તાળવું અને નેત્રના છેડા, આ સાત અવયવો રાતા હોય, તે પુરુષ સાત અંગવાળી રાજ્ય-લક્ષ્મીને પામે છે ૧૪

ઊંચા શુભ અવયવો —

પદક કક્ષા વશઃ, કૃકારિકા નાસિકા નસ્યાસ્યમિતિ ।

યસ્યેદમુન્નતં સ્યાદુન્નતયસ્તસ્ય જાયન્તે ॥ ૧૫ ॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ પૃ. ૫૧, શ્લોક ૫૯ (પ્ર. સ.)

જે પુરુષની કક્ષા-કાખલી, વક્ષ-ધન-છાતી, હડિયો, નાસિકા, નખ અને મુખ આ છ અવયવો ઊંચા હોય તે પુરુષને ઉન્નતિ પ્રાપ્ત થાય છે ૧૫

રાજના ચિન્હો —

શક્તિતોમરદણ્ડાસિધનુશ્વઋગદોપમા ।

યસ્ય રેખા ભવેદેષા, રાજાન ત વિનિર્દિશેત્ ॥ ૧૬ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ૦ ૧૪૮, દલા૦ ૮ (પ્ર સ)*

શક્તિ, તોમર-ભાણુ, દડ, ખડ્ગ, ધનુષ, ચક્ર અને
ગદાના જેવી જેને રેખા હોય તે માણસ રાજા થશે એમ
બાણુ ૧૬

રાજ્યાય પાદયો રસા ધ્વજનન્નાકુશોપમા ।

અદ્ગુલ્યોઽપિ મમા દીર્ઘા, મહિતાશ્ચ સમુન્નતા. ॥૧૭॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ૦ ૧૪૮, દલા૦ ૭ (પ્ર૦ સ૦)*

ખન્ને પગને વિષે ધ્વજ, વજ્ર અને અકુશના આકાર
જેવી રેખાઓ હોય તો તે રાજ્યને આપનારી છે તથા
આગળીઓ પણ સરખી, લાખી, એક ખીણ સાથે મળેલી
-અડકતી અને જાંથી હોય તો તે પણ રાજ્યને આપનારી છે ૧૭

સાત્ત્વિક પુરુષન લક્ષણુ.--

અતિદૂસ્સંતિદીર્ઘંતિસ્થૂલે ચાતિકૃશે તથા ।

અતિકૃષ્ણંતિગોર ચ, પદ્મ સચ્ચ નિગદ્યતે ॥ ૧૮ ॥

કટપસૂત્રસુવાધિકા, યાજ્ઞ્યાન ૧ પૃ૦ ૨૦ (આત્મા૦ સ૦)*

અત્યંત દૂસ્વ-ઠીંગતો, અતિ લાખો, અતિ જાડો, અતિ
ખતજો, અતિ કાળો અને અતિ ગોર વર્ણવાળો : આ છ
કારના પુરુષને વિષે સત્ત્વ હોય છે એમ કહ્યું છે ૧૮

રેખા સંબધી વિચાર—

મણિવન્ધાત્ પિતુર્લેખા, કરભાદ્વિમવાયુપોઃ ।

લેખે દ્વે યાન્તિ તિલ્લોઽપિ, તર્જન્યદ્ગુપ્તકાન્તરમ્ ॥ ૧૯ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૫, શ્લોક ૫૩

મણિબધવી એટલે હાથના કાઠા પાસેથી પિતાની રેખા નીકળે છે, કરભથી એટલે પોતાની ધન અને આયુષ્યની બે રેખાઓ નીકળે છે, તથા તે ત્રણે રેખાઓ તર્જની અને અંગૂઠા એ બેની વચ્ચે જાય છે ૧૯

યેષા રજા इमास्तिम् , सम्पूर्णा दोषवर्जिता ।

તેષા મોત્રધનાયૂપિ, सम्पूर्णान्यन्यथा न तु ॥ ૨૦ ॥

उल्लङ्घ्यन्ते च यावन्त्योऽद्गुल्यो जीवितरेखया ।

पञ्चविंशतयो ज्ञेयास्तामन्त्यः शरदा युधै ॥ ૨૧ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૫, શ્લોક ૫૪, ૫૫

જેમની આ (ઉપર ડહેલી) ત્રણ રેખાઓ મ પૂર્ણ અને દોષ રહિત હોય, તેમના કુળ, ધન અને આયુષ્ય પરિપૂર્ણ હોય મે અને જો તે રેખાઓ ખરાબર ન હોય તો કુળ, ધન અને આયુષ્ય પણ ખરાબર હોતા નથી

કરભથી એટલે પોતાની આયુષ્યની રેખાએ જેટલી આગળીઓ ઉદ્ભવન કરેલી હોય, તેટલા પચીસ વર્ષન આયુષ્ય તેનું છે એમ પડિતોએ જાણવું ૨૦, ૨૧

अरेख महुरेख वा, येषा पाणितल नृणाम् ।

ते स्युरल्पायुषो निःस्वा दुःखिता नात्र मशयः ॥ ૨૨ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૫, શ્લોક ૩૮

ભાઈભાડુને માટે કહેવાય છે એટલે નેટલી રખા હોય
તેટલા ભાઈભાડુ થાય છે ૨૮

મસ્તક સખધી વિચાર —

છત્રાકાર નરેન્દ્રાણા, શિરો દીર્ઘં તુ દુઃખિનામ્ ।

અધમાઞ્ઞ ઘટાકાર, પાપિના સ્થપુટ પુન ॥ ૨૯ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય) પૃ ૧૪૧, શ્લોક ૧૭ (પ્ર ૦ સ ૦)*

જેનું મસ્તક છત્રના જેવું ગોળ હોય તે રાજા થાય છે,
જેનું મસ્તક લાખું હોય તે દુઃખી થાય છે, જેનું મસ્તક
ઘડાના આકારે હોય તે અધમ થાય છે અને જેનું મસ્તક
રામૈયાના સ્થપુટ જેવું હોય તે પાપી થાય છે ૨૯

કેશ સખધી વિચાર —

મૃદુલૈ શ્યામતસ્નિર્ઘૈ, સ્નિર્ઘૈર્મતિ ભૂપતિ ।

સ્ફુટિતૈ કપિલૈ સ્થૂલૈ, રૂઢૈ કેશૈઃ સુદુ સ્તિન ॥૩૦॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય) પૃ ૧૪૧, શ્લોક ૧૮ (પ્ર ૦ સ ૦)*

જેના કેશ ડોમળ, કાળા અને ચીકાશવાળા-ચકચકિત
હોય તે રાજા થાય છે, અને જેના કેશ કુટેલા, ખીળા
વર્ણવાળા, બાડા અને લૂખા-સૂકા હોય તે દુઃખી થાય છે ૩૦

કપાળ સખધી વિચાર —

લલાટ ચાર્ધચદ્રામે, રાજા ધર્મિષ્ઠ ઉન્નતે ।

વિદ્યામોગી વિશાલે સ્યાદ્દુ સી તુ નિપમ ભવેત્ ॥ ૩૧ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ ૦૧૫૧, શ્લોક ૧૬ (પ્ર ૦ સ ૦)*

જેનું કપાળ અર્ધ ચંદ્ર જેવું હોય તે રાજા થાય છે, જેનું કપાળ ઊંચું હોય તે ધર્મિષ્ઠ થાય છે, જેનું કપાળ વિશાળ-પહોળું હોય તે વિદ્યાવાન અને ભોગી થાય છે અને જેનું કપાળ વિપ્રમ-વાકુ હોય તે દુઃખી થાય છે ૩૧

તિલક સંબંધી વિચાર:—

નરસ્ય દક્ષિણે પાર્શ્વે, તિલક મણ્ડલ શુભમ્ ।

વામે શુભ ચ નારીણા, જ્ઞાતવ્ય હિ નરાધિપ ! ॥ ૩૨ ॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ૦ ૫૧ શ્લોક ૬૪ (પ્ર૦ સ૦)

હે રાજા ! પુરુષના જમણા પડખે મડળના આકારે તિલક હોય તે શુભ છે, અને સ્ત્રીઓને ડાબે પડખે તિલક હોય તે શુભ છે, એમ બાણુવું ૩૨

દાત સંબંધી વિચાર:—

દ્વાત્રિશદ્શનો રાજા, ભોગી સ્યાદેકદીનકઃ ।

ત્રિશદન્તાસ્તુ સુસિનસ્તતો હીનાસ્તુ દુઃસિનઃ ॥ ૩૩ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (ગચ), પૃ૦ ૧૪૨, શ્લોક ૧૪. (પ્ર૦ સ૦)

જેને બત્રીશ દાત હોય તે રાજા થાય છે, જેને એક ત્રીશ દાત હોય તે ભોગી થાય છે, જેને ત્રીશ દાત હોય તે સુખી થાય છે અને તેથી પણ ઓછા દાત હોય તે દુઃખી થાય છે ૩૩

પેટ સંબંધી વિચાર —

મૃગવ્યાઘ્રોદરો ભોગી, શ્વશૃગાલોદરોઽધમઃ ।

મળ્હકસદ્દશ યસ્યોદર સ સ્યાન્મહીપતિઃ ॥ ૩૪ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ૦ ૧૪૮ શ્લોક ૬. (પ્ર૦ સ૦)*

જેતુ ઉદર-પેટ મૃગ અને વાઘ જેવું હોય તે ભોગી થાય છે, જેતુ ઉદર કૂતરા અને શિયાળ જેવું હોય તે અધમ થાય છે, અને જેતુ ઉદર દેડંગ જેવું હોય તે રાગ થાય છે ૩૪

અંગુઠા સંબંધી વિચાર —

જદ્ગુપ્તૈર્વિપુલૈર્દુ સ્ત, સદાઽધ્વગમન નૃણામ્ ।

વૃત્તૈસ્તામ્રનયૈ સ્નિગ્ધૈ, સદ્વિતૈસ્તુ સુખં ભવેત્ ॥ ૩૫ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ૦ ૧૪૮, શ્લોક ૩ (પ્ર૦ સ૦)*

અંગુઠા પહોળા હોય તો તે મનુષ્યોને દુઃખ આપનાર થાય છે તથા નિરતર માર્ગમા પ્રયાણ કરાવે છે, પરંતુ જો તે ગોળ હોય, તેના નખ રાતા હોય, ચિકાચવાળા હોય અને ચોટેલા હોય તો સુખદાયક છે ૩૫

અંગુઠામા જવ સંબંધી વિચાર —

યવૈરદ્ગુપ્તમધ્યસ્યૈર્વિદ્યાસ્વાતિવિમુક્તયઃ ।

શુક્લપક્ષે તથા, જન્મ, દક્ષિણાદ્ગુપ્તમૈવ તૈ ॥ ૩૬ ॥

વિષ્ણુવિલાસ, હજાસ ૫, શ્લોક ૬૪.

અંગુઠાના મધ્ય ભાગમા જવ હોય તો તેથી વિદ્યા,

કીર્તિ અને ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે તથા જમણા અશુભામાં જવ હોય તો તેનો જન્મ શુભ પક્ષમાં છે એમ બાણુ ૩૬

અદ્ગુણોદરમધ્યસ્તુ, યમો यस્ય પિરાજતે ।

ઉત્પન્નમહ્યમોગી ચ, સ નરઃ સુસમેધતે ॥ ૩૭ ॥

પાશ્વનાયચરિત્ર (ગદ્ય), પૃ૦ ૧૪૯, શ્લોક ૧૨ (પ્ર૦ સ૦)*

અશુભાના ઉદર મધ્યે—ઉપલા પર્વમાં જેને જવનો આડાર હોય તે મનુષ્ય જાતે લોજન અને લોગને ઉત્પન્ન કરી મુખને પામે છે ૩૭

આવર્ત સંબંધી વિચાર:—

આવર્તો દક્ષિણે માગે, દક્ષિણઃ શુભકન્નૃણામ્ ।

વામો વામેઽતિનિન્ધ્યથ, દિગન્યત્વે તુ મધ્યમઃ ॥ ૩૮ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૫, શ્લોક ૨૮.

પુરુષની જમણી બાજુએ દક્ષિણાવર્ત—જમણા આવર્તવાળો જમરો હોય તો તે શુભકારક છે, અને ડાબા ભાગે ડાબો આવર્ત હોય તો તે અત્યંત નિંદવાલાયક છે તથા જે જમણી બાજુએ ડાબો આવર્ત અને ડાબી બાજુએ જમણો આવર્ત હોય તો તે મધ્યમ જાણવો ૩૮

તથા સંબંધી વિચાર:—

ઉન્નતામ્રતસા મઘ્યાઃ, સસ્તિમ્ભાઃ સૌખ્યદાયકાઃ ।

શૂર્ગાકારા રુદ્ધમગ્ના વ્રતાઃ ચેતાથ દુઃસદાઃ ॥ ૩૯ ॥

હિન્દી અને રાતા નખ હોય તે સારા છે, ચીકાશવાળા ચક્રચકિત હોય તે સુખ આપનારા છે, પણ મુપડાના આકાર વાળા, લુખા-સૂકા, ભાગલા, વાકા અને શ્વેત નખ હોય તે તે હુ ખને આપનારા છે ૩૬

જ ધા સખ ધી વિચાર.—

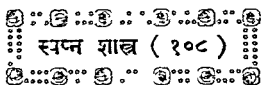
દુ સિન. કાકનદ્વા* સ્યુર્દાધિજદ્વા મહાધગા ।

વન્ધન ચાશ્વજદ્વાના, મૃગનદ્વાસ્તુ પાર્થિયા* ॥ ૪૦ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (ગદ્ય) પૃ૦ ૧૨૮, દ્વિતીય ૫ (પ્રગ સ૦)*

જેને કાગડા જેવી જ ધા હોય તે હુ ખી થાય છે, જેને લાખી જ ધા હોય તે અતિ માર્ગમા ચાલનારા એટલે કાસ-દીયુ કરનારા થાય છે, ઘોડા જેવી જ ધા હોય તે જ ધ નને પામે છે અને મૃગ જેવી જ ધા હોય તે રાજા થાય છે. ૪૦

સ્વપ્નના પ્રકાર અને મફળ સ્વપ્ન:—

અનુભૂતઃ શ્રુતો દષ્ટઃ, પ્રકૃતેશ્વ વિકારજઃ ।

સ્વમાત્મ, સમુદ્ભૂતચિન્તાસન્તતિવશ્મવઃ ॥ ૧ ॥

દેવતાદ્યુપદેશોત્યો ધર્મકર્મપ્રમાત્મજઃ ।

પાપોદ્રેકમુત્યથ, સ્વપ્ન. સ્વાન્નવધા નૃણામ્ ॥ ૨ ॥

પ્રકારૈરાદિમૈઃ પદમિરશુભથ શુભોઽપિ ચ ।

દષ્ટો નિરર્થક. સ્વપ્ન., સત્યથ ત્રિમિરુત્તમૈઃ ॥ ૩ ॥

ત્રિવેકપિલાસ, ઉલ્લાસ ૧, દલો ૧૬, ૧૭, ૧૮.

કોઈ પણ વખત પૂર્વે અનુભવેલ, જોયેલ અથવા સાલ-જેલ, તથા પ્રવૃત્તિના વિકારથી ઉત્પન્ન થયેલ, સ્વાભાવિક ઉત્પન્ન વયેલ, વિચારની શ્રેણિથી ઉત્પન્ન થયેલ, દેવતાદિકના ઉપદેશથી ઉત્પન્ન થયેલ, ધર્મકાર્યના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન વયેલ અને અનિ પાપથી ઉત્પન્ન વયેલ આ નવ પ્રકારના સ્વપ્ન મનુષ્યોને હોય છે

ઉપર કહેલાં નવ પ્રકારના સ્વપ્નમાથી પ્રથમના છ પ્રકારના સ્વપ્ન શુભ અથવા અશુભ જે જોયેલ હોય તે મર્વ નિરર્થક છે, કાઈ પણ ફળ આપતા નથી અને છેલ્લા ત્રણ પ્રકારના સ્વપ્ન મત્ય છે—ફળ આપનારા છે ૧-૩

સ્વ-પર સંબંધી સ્વપ્ન ક્ષણ —

દૃષ્ટા. સ્વપ્ના યે સ્વ પ્રતિ, તેઽત્ર શુભાશુભા નૃણા સ્વસ્ય ।

યે પ્રત્યપર તસ્ય, જ્ઞેયાસ્તે સ્વસ્ય નો કિંચિત્ ॥ ૧૦ ॥

કલ્પસૂત્રસુવાધિકા, વ્યાસ્યાન ૪, પૃ ૧૦૫ (આત્મા સ)*

માણુનોને જે સ્વપ્નો પોતા પ્રત્યે જોવામા આવ્યા હોય તેતુ શુભાશુભ ક્ષણ પોતાને મળે છે, અને જે સ્વપ્નો ખીલ્લ પ્રત્યે જોયા હોય તેતુ ક્ષણ તેને મળશે એમ બાણુવુ, પોતાને ગઈ પપુ ક્ષણ મળશે નહીં ૧૦

સ્વપ્ન પ્રમાણે ક્યારે વર્તવું :—

દેવતા પિતરો ગાત્રો નૃણા સલ્લિહ્ગિન. પુનઃ ।

કથયન્તિ ચ યત્ સ્વપ્ને, તત્ તર્થેવ સમાદિશેત્ ॥૧૧॥

રાત્નચૂડકથા, ર્જા૦ ૪૬

સ્વપ્નમા દેવ, દેવગત થયે ન પિતૃઓ, ગાય, રાજા કે ઉત્તમ સાધુ જે પ્રમાણે જે કહે તે તેજ પ્રમાણે કરવું ૧૧

શુભ સ્વપ્ના:—

આરોહો ગોઘૃષ્ણં બૃહ્શંશલપ્રાસાદહસ્તિપુ ।

રોદનાગમ્યગમને, સ્વપ્ને ભૃત્યશ્ચ શસ્યતે ॥ ૧૨ ॥

પામ્યનાઘચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૨, ર્જો૦ ૫૮

સ્વપ્નમા જે માણુમ બાળક, વૃદ્ધ, પર્વત, મહેલ, કે હાથી ઉપર પોતાને ચડેલા જુએ, અથવા રુદન, અગમ્ય સ્થાનમા ગમન કે નોકર આકર અનુભવે તે વખાણુવા લાયક છે ૧૨

ચટન ગોગજટલગૈલપ્રાસાદવાજિષુ ।

વર્ષસ્કલેપો રુદિત, મરણ ચ તથા શુભમ્ ॥ ૧૩ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લો० ૨૯

સ્વપ્નમા બળદ, હાથી, વૃક્ષ, પર્વત, મહેલ અને ઘોડા
અથવા, વિદ્યાનુ વિલેપન, રુદન અને મરણ એ બધું
સમજવું ૧૩

કુસ્કુર્ટી વડવા ક્રોર્શ્વી, યઃ પશ્યતિ શુભાશયઃ ।

વન્યોત્પત્તિર્મવેત્તસ્ય, પ્રિયાં વા લભતે પુમાન્ ॥ ૧૪ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લો० ૪૪.

જે શુભ આશયવાળો પુરુષ કૂકડી, ઘોડી કે ઠોચી
અથવા પખીને સ્વપ્નમા દેખે તેને ઘેર કન્યાનો જન્મ થાય,
અથવા તે પુરુષ સ્ત્રીને મેળવે ૧૪.

દધિલામાદ્ ધનોત્પત્તિર્ઘૃતલામાઙ્ગયઃ પુનઃ ।

ઘૃતાદને ધુન ક્લેશો દધિમણગતો યશઃ ॥ ૧૫ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લો० ૪૭

સ્વપ્નમા જો દહીંનો લાભ થાય તો ધન મળે, ધીનો
ભથ્થો થાય તો જય મળે, ધીનું ભક્ષણ કરે તો નિશ્ચયે કલેશ-
નાશ થાય, અને દહીંનું ભક્ષણ કરે તો યશ મળે ૧૫

કન્યા છત્ર ફલ પક્વ, દીપમન્ન મહાધ્યજમ્ ।

મન્ત્ર વા લભતે યો હિ, તસ્ય ચિન્તિતસિદ્ધયઃ ॥ ૧૫ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લો० ૩૨

જે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં ઠન્યા, હન, પાકેલું ફળ, દીવો
અન્ન, મોટી ધવલ કે મત્રને મેળવે, તેને પોતાના
ચિંતિતની સિદ્ધિ થાય છે ૧૬

શુભ સ્વપ્ને વિધિ:—

इष्ट दृष्ट्वा स्वप्न, न सुष्यते नाप्यते फल तस्य ।

નેયા નિશાઽપિ સુષિયા, નિનગજસ્તવનસસ્તવત ॥૧૭॥

કલ્પસૂત્રસુબોધિકા, વ્યાખ્યાન ૮, પૃ૦ ૧૦૪ (આત્મા૦ સ૦)

શુભ સ્વપ્ન બેઘા પછી નિદ્રા લેવી નહીં નિદ્રા લેવાથી
તેનું ફળ મળતું નથી તેવી બુદ્ધિમાન મનુષ્યે જિનેશ્વરની
સ્તુતિ વગેરે કરીને બાપીની રાત્રિ નિર્ગમન કરવી ૧૭

न श्राव्य कुस्वप्नो गुणदैस्तदितर पुन श्राव्यः ।

યોગ્યશ્રાવ્યાભાવે, ગોરપિ વર્ણે પ્રવિશ્ય વદેત્ ॥ ૧૮ ॥

કલ્પસૂત્રસુબોધિકા, વ્યાખ્યાન ૮, પૃ૦ ૧૦૪ (આત્મા૦ સ૦)

અશુભ સ્વપ્ન આવે તો તે શુરુ વગેરેને સંભળાવવું
નહીં, અને શુભ સ્વપ્ન આવે તો તે શુરુ વગેરે ઉત્તમ
જનને સંભળાવવું લાયક-યોગ્ય પુરુષ ન મળે તો છેવટ
ગાયના કાનમાં પ્રવેશ કરીને કહેવું ૧૮

અશુભ સ્વપ્ન —

अपहारो ह्यमारणयानासनमदननिवमनादीनाम् ।

નૃપગદ્ધાગ્રોકકરો બન્ધુનિરોધાર્થહાનિકર. ॥ ૧૯ ॥

કલ્પસૂત્રસુબોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪ પૃ૦ ૧૦૫. (આત્મા૦ સ૦)

જો સ્વપ્નમા અશ્વ, હાથી, આસન, ઘર અને વસ્ત્ર વગેરેનું હરણ થયેલું જુઓ, તો તે સ્વપ્ન રાત્નથકી શકાને પ્રાપ્ત કરનાર થાય છે, શોક કરનાર થાય છે, બાધુની સાથે વિરોધ કરનાર તથા ધનની હાનિ કરનાર થાય છે ૧૯

હસને શોચનમચિરાત્, પ્રવર્તતે નર્તનેऽપિ વધવન્ધાઃ ।

પઠને કલહશ્ચ નૃણામેતત્પ્રાજ્ઞેન વિજ્ઞેયમ્ ॥ ૨૦ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ ૧૦૫ (આત્મા૦ સ૦)*

સ્વપ્નમા જે માણસ હસે તેને થોડા વખતમા શોક પ્રાપ્ત થાય છે, નૃત્ય કરે તો વધબધ થાય છે અને જાણે તો કલહ-કળિયો થાય છે, એમ પડિત પુરુષે જાણવું ૨૦

સ્નેહામ્યજ્ઞાદ્ ભવેદ્ રોગઃ, શૃદ્ધિણો દદ્મિણસ્તથા ।

અભિદ્રવન્તિ ય સ્વપ્ને, તસ્ય રાજકુલાદ્ મયમ્ ॥ ૨૧ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લોક ૨૧.

જો સ્વપ્નમા તેલથી મઠાન કરે તો રોગ થાય, તથા જેને સ્વપ્નમા ગાય લે સ વગેરે શીંગડાવાળા પશુઓ અથવા સિંહ, કૂતરો, મર્પ, વગેરે દાઢવી કરડવાવાળા પ્રાણીઓ ઉપદ્રવ કરે તેને રાજકુલથકી બચ થાય ૨૧

અશુભ સ્વપ્ને વિધિઃ—

દુઃસ્વપ્ને દેવગુરુન્, પૂજયતિ કરોતિ શક્તિશ્ચ તપઃ ।

સતત ધર્મરતાના, દુ સ્વપ્નો ભવતિ સુસ્વપ્નઃ ॥ ૨૨ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ ૧૦૫. (આત્મા૦ સ૦)

જો અશુભ સ્વપ્ન આવે તો દેવગુરુની પૂજા કરવી

રાત્રિ પ્રભાતે તપ કરવો (કેમકે) નિરતર વર્મામા તત્પર રહેનારા પુરુષોને અશુભ સ્વપ્ન પણ નુભ સ્વપ્ન થાય છે ૨૨

સ્વપ્નમનિષ્ઠ દૃષ્ટ્વા, સુપ્યાત્ પુનરપિ નિશામયાપ્યાપિ ।

નૈતત્કથ્ય કથમપિ, કપાશ્ચિત્ ફલતિ ન સ યસ્માત્ ॥ ૨૩ ॥

કલ્પસૂત્રમુવાધિકા, વ્યાસ્યાન ૪ પૃ૦ ૧૦૪ (આત્મા૦ સ૦)*

અનુભ સ્વપ્ન જોયા પછી જો રાત્રિ હોય તો અવશ્ય ફરીથી સૂઈ જવું-નિદ્રા લેવી, અને તે સ્વપ્ન કોઈ પણ પ્રકારે જાઈને કહેવું નહીં, કેમકે નહીં કહેવાથી તેવું ફળ મળતું નથી ૨૩

શુભ અશુભ કાળા અને ધોળા પદાર્થો:—

કૃષ્ણ કૃત્તમશસ્ત્ર, મુસ્ત્વા ગોરાજિરાજગજદેવાન્ ।

સકલ શુક્લ ચ શુભ, ત્યક્ત્વા કર્પાસલયનાદીન્ ॥ ૨૪ ॥

કલ્પસૂત્રમુવાધિકા વ્યાસ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫, (આત્મા૦ સ૦)*

સ્વપ્નને વિષે ગાય, અશ્વ, રાત્ન, હાથી અને દેવ સિવાયના સર્વ કાળા પદાર્થો અશુભ છે, અને કપાસ તથા લવણ વગેરે સિવાયના સર્વ ધોળા પદાર્થો નુભ છે ૨૪

કર્ષામમસ્મતક્રાસિયર્ગર્ગ સર્ગ મિત શુભમ્ ।

ગોરાનિગનદેવર્પિયર્ગ કૃષ્ણ તુ નિન્દિતમ્ ॥ ૨૫ ॥

રત્નચૂડકથા, સ્લા૦ ૫૧

સ્વપ્નમા કપાસ, રાખ, છાશ અને હાડકા સિવાયની કોઈ પણ સફેદ વસ્તુ દેખી હોય તો તે શુભકર સમજવી અને ગાય, ઘોડો, હાથી, દેવ કે સાધુ સિવાયની કોઈ પણ કાળી વસ્તુ દેખી હોય તો તે અશુભકર સમજવી ૨૫.

ધનપ્રાપ્તિસૂચક સ્વપ્ન:—

શુભ્રેણ દક્ષિણસ્યા, યઃ ફણિના દશ્યતે નિજધુજાયામ્ ।

આસાદયતિ સહસ્ર, કનકસ્ય મ પચ્ચરાત્રેણ ॥ ૨૬ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫ (આત્મા૦ સ૦)*

સ્વપ્નમા જે માણસ પોતાની જમણી બુલમા સર્પવડે
ડસાય, તે માણસ પાચ દિવસમા એક હજાર સોનામહોર
પ્રાપ્ત કરે છે ૨૬

કમલાકરરત્નાકરજલસમ્પૂર્ણાપગાઃ સુહૃન્મરણમ્ ।

યઃ પશ્યતિ લમતેઽસાવનિમિત્ત તિત્તમતિપિપુલમ્ ॥૨૭॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫, (આત્મા૦સ૦)*

જે માણસ સ્વપ્નમા સરોવર, મસુદ્ર, જળભરેલી નદી
કે મિત્રનુ મરણુ બુએ, તે માણસ નિમિત્ત વિના-અકસ્માત્
અત્યંત ધનને પામે છે ૨૭

વસ્ત્રાન્નફલતામ્બૂલપુષ્પદીપદધિધ્વજા. ।

સદ્રત્નચામરછત્રમન્ત્રા લઙ્ઘા ધનપ્રદાઃ ॥ ૨૮ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૨, શ્લોક ૫૯

(સ્વપ્નમા) વસ્ત્ર, અન્ન, ફળ, તાળૂલ, ફૂલ, દીવો, દહી,
ધન્ન, સુદર રત્ન, ચામર, છત્ર કે મત્ર મેળવે તે ધન મળ-
વાની નિશાની છે ૨૮

દેવસ્ય પ્રતિમાયા યાત્રાસ્નાનોપહારપૂજાર્દાન્ ।

યો વિદધાતિ સ્વપ્ને, તસ્ય મવેત્ સર્વતો વૃદ્ધિઃ ॥ ૨૯ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫, (આત્મા૦સ૦)

જે સ્વપ્નમાં પોતાની સ્ત્રીનું હરણુ દેખાય તો પોતાના ધનનો નાશ થાય, અને પોતાનો પરાજય દેખાય તો પોતાને કલેશ થાય પરંતુ જે ગોત્રની સ્ત્રીનું હરણુ કે ગોત્રના મનુષ્યોનો પરાજય થયો દેખે તો તે ગોત્રજાનુનો વધ અને જાધ થાય છે ૩૬

તલપદ્માર્ગભક્તે, માર્યામરણમાદિશેત્ ।

છેદેડ્ઙ્ગસ્ય પુનર્દૃષ્ટે, પિત્રમાતૃસુતક્ષય. ॥ ૩૭ ॥

રત્નચૂડકથા, ગ્લો૦ ૩૭.

સ્વપ્નમાં પલંગ અથવા દરવાજાનો આગળિયો-લોગજ-ભાગેલો દેખે તો પોતાની સ્ત્રીનું મરણુ થવાનું અમશ્યુ, અને શરીરનો છેલ્લો દેખે તો માતા, પિતા અને દીકરાનો ક્ષય સમજવો ૩૭

રાજ્યસૂચક સ્વપ્ન —

આરુઢ. શુભ્રમિમ, નદીતટ શાલિમોજન કુરુતે ।

મૃદ્ધકે મૃમિમચિલા, સ જાતિહીનોઽપિ ધર્મધન. ॥ ૩૮ ॥

કલ્પસૂત્રમુબોધિકા, વ્યાર્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫ (આત્મા૦ સ૦)*

જે પુરુષ શ્વેત હાથી પર થઈ નદીને કાંઠે શાલિ (ચોખ્ખા)નું લોજન કરે તે ધર્મરૂપી ધનવાળો પુરુષ જાતિહીન હોય તો પણ સમગ્ર ભૂમિનો લોકતા-રાજા થાય છે ૩૮

ય* સૂર્યચન્દ્રમસોર્નિમ્બ ગ્રસતે સમગ્રમપિ પુરુષ ।

કલયતિ દીનોઽપિ મહી, સસુર્ણો સાર્ણવા નિયતા(ત)મ્ ॥૩૯॥

કલ્પસૂત્રમુબોધિકા વ્યાર્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫. (આત્મા૦ સ૦)*

તે પુરુષ સ્વપ્નમા સૂર્ય કે ચંદ્રના મપૂર્ણ ગિળને ગળી જાય, તે પુરુષ ગળી જાય હોય તોપણ અવશ્ય સુવર્ણ સહિત સમુદ્ર પર્યંત પૃથ્વીનો ભોગતા થાય છે ૩૯

यो मानुषस्य मस्तकचरणभुजानां च भक्षणं कुरुते ।

राज्यं कनकमहस्र, तदर्थमाप्नोत्यसौ क्रमशः ॥ ૪૦ ॥

કલ્પસૂત્રમુવાધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃષ્ઠ ૧૦૫. (આત્મા ૦ સ૦)*

જે મનુષ્ય સ્વપ્નમા મનુષ્યના મન્તડનુ, ચરણનુ કે ભુજનુ ભક્ષણ કરે, તે મનુષ્ય અનુક્રમે રાજ્યને, હજાર મોનામહોરને અને પાંચ સો મોનામહોરને પામે જે (મન્તડનુ ભક્ષણ કરનાર રાજ્યને, ચરણનુ ભક્ષણ કરનાર હજાર મોનામહોરને અને ભુજનુ ભક્ષણ કરનાર પાંચ સો મોનામહોરને પામે છે) ૪૦

स्वप्ने मानसमृगपतितुरङ्गमातङ्गवृषभसिंहीभिः ।

युक्तं रथमारूढो यो गच्छति भूपतिः स भवेत् ॥ ૪૧ ॥

કલ્પસૂત્રમુવાધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃષ્ઠ ૧૦૫. (આત્મા ૦ સ૦)*

સ્વપ્નમા જે મનુષ્ય, સિંહ, અશ્વ, હાથી, બળદ કે નિહલુ ભેડેલા રથમા બેસીને જાય છે તે રાજા થાય છે ૪૧

प्रासादोपरि यो सुदक्ते, पद्मपत्रे सरस्सु वा ।

सिन्धु तरति बाहुभ्या, सोऽपि राजा भविष्यति ॥ ૪૨ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લોક ૩૨

જે મનુષ્ય સ્વપ્નમા મહેલ ઉપર, ડમળના પાદડામા અથવા સરોવરને કાંઠે ભોળાન કરે, અથવા પોતાની

બળવટે સમુદ્ર તરે તે રાજા થવાનો એમ બાણુ ૪૨

મરણસૂચક સ્વપ્ન:—

સ્વપ્ને હૃદયસરસ્યા, यस्य પ્રાદુર્ભવન્તિ પદ્માનિ ।

કૃષ્ણનિષ્કરીરો યમપસર્તિ યાતિ સ ત્વરિતમ્ ॥ ૪૩ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫ (આત્મા સ૦)*

સ્વપ્નમાં જેના હૃદયરૂપી નરોવરમાં કમળ પ્રગટ થાય છે, તેનું રાગીર ડોહતા વ્યાધિથી વ્યાપ્ત થઈ તત્કાળ તે યમ-રાજને ઘેર બાય છે—મરણ પામે છે ૪૩

હરણ પ્રહરણભૂષગમણિમૌક્તિકકનકરૂપ્યકુપ્પાનામ્ ।

ધનમાનગ્લાનિકર, દારુણમરણ(ણ)ઘ્નઘ્નુ ॥ ૪૪ ॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫ (આત્મા સ૦)*

જે સ્વપ્નમાં શસ્ત્ર, ભૂપણ, મણિ, મોતી, સુવર્ણ, રૂપ અને બીજી તાળા પીત્તગ વગેરે ધાતુનું હરણ જોવામાં આવે તો તે ઘણે પ્રકારે ધન અને માનની હાનિ કરે છે, તથા બચકર રીતે મરણ નીપજવે છે ૪૪

અતિવસ પાનીય, સગોમય ગઙ્ગુલમીપધેન યુક્ત(ત)મ્ ।

ય પિત્તિ સોડપિ નિયત, ત્રિપતેડ્વીસારરોગેણ ॥૪૫॥

કલ્પસૂત્રસુવોધિકા, વ્યાખ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫ (આત્મા સ૦)*

જે માણસ સ્વપ્નમાં છાણ સહિત ગરમ પાણી પીએ છે અથવા ઔષધ સહિત ગઙ્ગુલને જે પીએ છે, તે માણસ અવશ્ય અતિસારના વ્યાધિથી મરણ પામે છે ૪૫

ઉપ્ત્રીમહિષીમ્યા યોઽપ્રાચ્યા સ્વ નીયમાનકમ્ ।

પશ્યેત તસ્ય ભવેદ્ વ્યાધિઃ, સરોષ્ટ્રામ્યા પુનર્મૃતિઃ॥૪૬॥

-રત્નચૂડકથા, શ્લો० ૩૮

જે મનુષ્ય ન્યખનમા ઉટડી કે લેસવડે પોતાને પશ્ચિમ દિશામા લઈ જવાતો-વહન કરાતો દેખે તેને વ્યાધિ થાય, અને ગધેડા યા ઉટથી તેનું મરણ થાય ૪૬

શ્રીહૃત્યાસૂચક સ્વપ્ન —

પીતરત્નધરા નારી, પીતગન્ધવિલેપિતામ્ ।

અગ્રહૃતિ યઃ સ્વપ્ને, હત્યા લગતિ તસ્ય વૈ ॥ ૪૭ ॥

રત્નચૂડકથા શ્લો० ૪૦

જે પુરુષ ન્યખનમા પીળા વસ્ત્ર પહેરેલી અને પીળા રંગના સુગંધી પદાર્થના વિલેપનવાળી સ્ત્રીને આલિંગન કરે તેને શ્રીહૃત્યા લાગવાની એમ નમજવું ૪૭

રોગનાશસૂચક સ્વપ્ન:--

વ્યાધિમાન્નુ યદિ પશ્યેચ્ચ, મણ્ડલ સૂર્યચન્દ્રયોઃ ।

રોગશાન્તિર્ભવેત્તસ્ય, નીરોગી શ્રીપતિઃ પુનઃ ॥ ૪૮ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લો० ૪૧.

વ્યાધિવાળો માણુસ જો ન્યખનમા સૂર્ય અને ચન્દ્રનું મંડલ દેખે, તો તેના રોગની શાન્તિ થાય અને તે નિરોગી થઈ ધનવાન બને ૪૮

કુટુ બવૃદ્ધિસૂચક સ્વપ્નઃ—

સ્વપ્ને પશ્યતિ ય. સ્વર્ણ, નૃપતિ દન્તિન હયમ્ ।

ત્રપ ઘેનુ ચ તસ્ય સ્યાત્, કુટુમ્બે શુદ્ધિરુત્તમા ॥ ૪૯ ॥

રત્નચૂડકથા, સ્કાં ૩૦

જે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં સોનુ, રાત્ત, હોવી, ઘોડો, બળદ
કે ગાયને દેખે તેના કુટુમ્બમાં ઉત્તમ વૃદ્ધિ થાય. ૪૯

મુસાફરીસૂચક સ્વપ્ન —

નાવ ચટતિ ય સ્વપ્ને, ચામગ્નાયા સમુત્તરેત્ ।

પ્રવાસો જાયત તસ્યાઽઽગમન સધન પુન' ॥ ૫૦ ॥

રત્નચૂડકથા, સ્કાં ૩૫

જે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં વહાણ કે ઝીમર ઉપર ચડે,
અને વહાણ બાગ્યા વગર સમુદ્ર ઉતરી જાય, તેને મુસાફરી
કરવી પડે અને ધનસહિત તેનું આગમન થાય ૫૦

ઉપાનહ પાદુકા ચ, કૃપાણ નિર્મલ તયા ।

સ્વપ્ને પશ્યતિ ય કથિત, તસ્ય ગ્રામાન્તર મહેત્ ॥ ૫૧ ॥

રત્નચૂડકથા, સ્કાં ૩૬

જે કોઈ મનુષ્ય સ્વપ્નમાં પગરખા, ચાખડી કે તેજસ્વી
તરવાર દેખે, તેને ગામતરું થાય ૫૧

યશસ્સૂચક સ્વપ્ન —

આજ્ય પ્રાજ્ય સ્વપ્ને, યો વિન્દતિ વીક્ષતે યશસ્તસ્ય ।

તસ્યાભ્યવહરણ વા, ક્ષીરાન્નેનૈવ સહ શસ્ત્રમ્ ॥ ૫૨ ॥

વલ્પસૂત્રસુવાધિકા, વ્યાસ્યાન ૪, પૃ૦ ૧૦૫ (જાતમા૦ સ૦) *

તે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં ઘણું વી પામે અને દેખે તેને યશ પ્રાપ્ત થાય છે, અને જો ખીરની માથે તે ઘીનું ભોજન કયું હોય તો તે ઘણું વખાણવા લાયક છે-મોટા ક્ષણને આપનાર થાય તે ૫૨

जलकृतानां द्रव्याणां, वाजिमारणयोस्तथा ।

वृषभस्य च शुक्रस्य, दर्शने प्राप्नुयाद्यशः ॥ ૫૩ ॥

उत्तराख्ययनसूत्र टीका (भागविजय), पृ० २०० *

શણગારેલા ઘટાદિ પદાર્થો, અથ, હાવી, અને શ્વેત બળદ આ વસ્તુઓ જો સ્વપ્નમાં દેખાય તો તેવી યશ પ્રાપ્ત થાય છે ૫૩

જયમૂલક સ્વપ્ન:—

क्षीरसुरारक्तपेयी, प्राप्नोति धनसञ्चयम् ।

सपूजदेवदर्शी च, जयवान् भवति पुनम् ॥ ૫૪ ॥

रत्नचूडकथा, श्लो० ૬૮

જો માણસ સ્વપ્નમાં દૂધ, મદિરા કે રુધિરનું પાન કરે તે પુન્ડ્રા ધન પામે, અને પૂજાસહિત દેવનું દર્શન કરે તો નિશ્ચયે જયવાળો થાય ૫૪

श्वेतसर्पस्य दशनमन्यस्यापि च दर्शनम् ।

जलौकावृश्चिकयोश्च, रिजयार्थप्रदं नृणाम् ॥ ૫૫ ॥

रत्नचूडकथा श्लो० ૬૩

સ્વપ્નમાં નરેદ નર્પનું કનવું દેખે, અથવા મરેદ યા બીજા રાજના નર્પનું, જોવાનું યા વીછીનું દર્શન થાય, તો તે મનુષ્યોને વિજય પ્રાપ્ત કરાવે તેનાર થાય ૫૫

नीति शास्त्र (१०९)

नीति भाહभा—

नीति, सम्पदि भूषण विपदि वा दैवाद्विहन्तु पुन-
 दय सिद्धमहोद्यमा कृतधिया मन्देव सन्तोषकृत् ।

भ्रष्टस्त्रविहारकोतुकजुपो धात्री वयस्या श्रियो
 धर्मस्थागमपद्धती रसयता सन्मार्गदीपावलिः ॥ १ ॥

કાવ્યમાલા, ગુચ્છ ૧૩, જૈનનીતિશતક, શ્લોક ૪-

નીતિ એ મનુષ્યોને મપદાને વિષે લૂપણ સમાન છે, દૈવયોગથી વિપત્તિ આવી હોય તો તે વિપત્તિને હણવામાં સિદ્ધ-સદ્ગુણ થાય તેવા મોટા ઉદ્યમવાળી છે (એટલે કે વિપત્તિ હણવા માટે જે ઉદ્યમ ડોઢો હોય તે સિદ્ધ જ થાય છે), પડિતોને મદા-સકાતિની જેમ સતોષ કરનાર છે, રાજ-મહેલના વિહાર અને કોતુખને-ચુખને સેવનારા મનુષ્યને ધાત્રી-ઉત્પન્ન કરનારી માતા સમાન છે, લક્ષ્મીની ણહેનપણી છે, ધર્મને આવવાના માર્ગ સમાન છે અને રસવાળાના સન્માર્ગની દીવાળીરૂપ છે ૧

નીતિર્નામ સદઙ્ગન ક્ષિતિભુજા સૂક્ષ્માર્થસન્દર્શક,

સિદ્ધ કોઽપિ રસોઽપરો જનમન સર્વાયસા રઙ્ગક ।

ચારીવેન્દ્રિયમત્તવારણપતેશ્ચાપત્યસરોધિકા,

લક્ષ્મીરક્ષણયામિકાં કલમનોદુષ્ટાહિવન્ધૌપધિ. ॥ ૨ ॥

કાવ્યમાલા, ગુચ્છ ૧૩, જૈનનીતિશતક, શ્લોક ૨-

નીતિ એ રાજ્યોને સૂક્ષ્મ પદાર્થને દેખાડનારું ઉત્તમ અંગ છે, મનુષ્યોના મનરૂપી સર્વ લોકોને રજત કરનાર-સુવર્ણરૂપ કરનાર કોઈક બીજો નવીન સિદ્ધરસ છે, ઇન્દ્રિયો-રૂપી મહોન્મત્ત ગજેન્દ્રની ચપલતાને ગેડનાર વાગી-બાધવાના દોરડા સમાન છે, લક્ષ્મીનું રક્ષણ કરવામા પહેગેગીર છે, તથા બળ પુરપના મનરૂપી હુદ્દ મર્ષને બાધવાની ઔપધિરૂપ છે ૨

કીર્તિશ્રીવ્યવહારસાધનતયા પુસા પ્રધાન નયઃ,

સન્દેહાર્ણવમજ્જદીશ્વરમન સન્તારણે સત્તરિઃ ।

મન્ત્રસ્થાનમુદારતાઞ્જતરણિ. કામારિદર્પણહા,

ચેતઃસન્નિ સજ્જનસ્ય રમતે નાનાપિનોદાસ્પદમ્ ॥ ૩ ॥

કાવ્યમાલા, ગુચ્છ ૧૩, જૈનનીતિશતક, શ્લોક ૫

નય-નીતિ એ પુરુષોની કીર્તિ, લક્ષ્મી અને વ્યવહારનું સાધન હોવાથી મુખ્ય-ઉત્તમ છે, ગડારૂપી સમુદ્રમા ડૂળતા સ્વામીઓના મનને તારવામા ઉત્તમ વહાણુ સમાન છે, વિચાર કરવાના સારા મ્થાનરૂપ છે, ઉદ્ધારતારૂપી ઝમળને વિકન્ધર કરવામા સૂર્યમમાન છે, ઝામદેવરૂપી શત્રુના ગર્વને હણનાર છે, તથા મજ્જનના ચિત્તરૂપી ઘરમા વિવિધ પ્રકારના વિનોદના સ્થાનરૂપ તે નય કીડા કરે છે ૩

મૂર્ષેર્મુપસુતૈઃ પ્રધાનપુરુષૈરન્યૈશ્ચ સેવાપૈ ,

સેવ્યં નીતિવિવેચન તત્ત્વં ન સ્યાત્ પ્રમાદઃ ક્વચિત્ ।

હન્તુ પૈરિણિ સોદયમે નયવિધિઃ કુણ્ઠ કરોત્યાયુધ,

શસ્ત્રેણાપિ વિના કરે નયત્રિદા બુદ્ધિર્મવેદાયુધમ્ ॥ ૪ ॥

કાવ્યમાલા, ગુચ્છ ૧૩, જૈનનીતિશતક, શ્લોક ૭.

અને હાથી એ ત્રણ અપમાન થાય તો પોતાનું સ્થાન
છોડીને જતા ગહે છે ૧૫

સ્થાનભ્રષ્ટ થયે કોણુ રોભે —

पूगीफलानि पत्राणि, राजहसास्तुरङ्गमा ।

સ્થાનભ્રષ્ટાસ્તુ શોભન્તે, સિંહાઃ સત્પુરુષા ગજા. ॥ ૧૬ ॥

સોપારી, પાડદા, રાજહસ, અશ્વો, સિંહો, સત્પુરુષો
અને હાથીઓ આ સર્વે પોતાના સ્થાનથી ભ્રષ્ટ થયા હોય
તોપણ શોભે છે ૧૬

સ્થાનભ્રષ્ટ થયે કોણુ ન રોભે:—

राजा कुलवधूर्निप्रा नियोगिमन्त्रिणस्तथा ।

સ્થાનભ્રષ્ટા ન શોભન્તે, દન્તાઃ કેશા નલા નરા. ॥ ૧૭ ॥

રાજા, કુલવધૂર્નિપ્રા, નિયોગિમન્ત્રિણસ્તથા,
મંત્રી, દાંત, કેશ, નખ અને પુરુષ આ સર્વે સ્થાનથી ભ્રષ્ટ
થયા હોય તો તે શોભતા નથી ૧૭

કોને સૂતા ન જગાડવા —

अर्हि नृप च शार्दूल, किर्ति(रिं) च गालक तथा ।

પરશ્વાન ચ મૂર્સ ચ, સપ્ત સુપ્તાન વોધયેત ॥ ૧૮ ॥

वृद्धचाणक्यनीति, अध्याय ९, श्लो० ७

અર્પ, રાજા, સિંહ, કીડી (કિર્તિ-ભુડ), બાળક, ખીલનો
કૂતરો અને મૂર્ખ આ નાત બે સૂતા હોય તો તેમને
જગાડવા નહીં ૧૮

શીત કરવાના કામે —

ધર્મારંભે ઋણચ્છેદે, કન્યાદાને ધનાગમે ।

શત્રુઘાતેઽગ્નિરોગે ચ, કાલક્ષેપ ન કારયેત્ ॥ ૧૯ ॥

આદ્યપ્રતિક્રમણવૃત્તિ, પૃ૦ ૮૧ (વે૦ લા૦)

ધર્મના આરંભમા, કરજના નાશ કરવામા, કન્યાદાનમા,
ધનની પ્રાપ્તિમા, શત્રુના ઘાતમા તથા અગ્નિ અને રોગના
પ્રતિકારમા વિલગ કરવો નહીં ૧૯

અસ્થાને સરળતાનુ ક્ષણ —

વ્રજન્તિ તે મૂઢધિયઃ પરામર્ગ,

ભવન્તિ માયાવિપુ યે ન માયિનઃ ।

પ્રપિશ્ય દિ ઇન્તિ શઠાસ્તધામિધા-

નસવૃતાઙ્ગાન્નિશિતા દ્વેષપ. ॥ ૨૦ ॥

કિરાતાર્જુનીય, સર્ગ ૧, શ્લોક ૩૦.

જે પુરુષો માયાવી-કપટી જનોને વિષે માયાવી થતા
નથી, તે મૂઢબુદ્ધિવાળા પુરુષો પરાભવ પામે છે, કારણ કે
જેમ શત્રુના મૂકેલા તીક્ષ્ણ બાણો બખ્તરગ્રહિત ચોદ્ધાના
શરીરમા પેસીને તેમને હણે છે, તેમ શઠ પુરુષો તથાપ્રજા-
રના (એટલે માયાવીને વિષે માયાવી ન ધનારા) પુરુષોના
હૃદયમા પેસીને તેમને હણે છે ૨૦

ધૃતેષુ માયાવિપુ દુર્જનેષુ, સ્વાયંકુનિષ્ઠેષુ નિમાનિતેષુ ।

વર્તેત યઃ સાધુતયા સ લોકે, પ્રતાપ્યેતે મુગ્ધમતિર્ને કેન ? ॥૨૧॥

જે પુરુષ ધૃત, માયાવી, દુર્જન, મ્યાર્થમા જ તત્પર
અને અવગણના કરાવેલા જનોને વિષે સાધુપણે-સરળપણે
વતે છે, તે મુગ્ધબુદ્ધિવાળો પુરુષ લોકમા કૈનાવડે ન
હજાય ? (નવું લોકો નેને હજી શકે છે) ૨૧

અનુકરણ મોટાનુ થાય —

સામાન્યલોકા મહતા ચરિત્ર-

માર્ચ્યમામન્વત ઇત તસાત્ ।

દોષા ગુણા વા મહતા જનેષુ,

વિશન્તિ શીઘ્ર પ્રવિધેયતુદ્વયા ॥ ૨૨ ॥

અતઃ કરિષ્યુર્જગતો ત્રિશુદ્ધિ,

મહાન્ વિદધ્યાત્ પ્રથમ સ્વશુદ્ધિમ્ ।

યતઃ સદુક્તિર્ધૃતિ ત્રિશ્રુતાઽસ્તિ,

“ મહાત્મનો યેન ગત સ પન્થા.” ॥ ૨૩ ॥

મુનિ હિમાશુચિનય

જગતના સાધારણ મનુષ્યો (નાનાઓ) મોટાઓને
આદર્શ માને છે મોટાઓના ગુણો કે દોષોનું તેઓ અતુ
કરણ કરવા તરફ પ્રેરાય છે, તેથી મોટાઓના ગુણો દોષો
તે(ન્હાના)ઓમા ઈર્ષ્ય (મોટાઓ કરે છે માટે તે યોગ્ય
હશે એવી) બુદ્ધિથી પ્રેરતા કરે છે—પેસી જાય છે

આ કારણથી જગતના છવેની-પોતાના આશ્રિત ન્હાના
લોકોની ગૃહિ (કટ્યાણ) ઈચ્છી હોય તો મોટાઓએ પહેલા
પોતાનું ચરિત્ર શુદ્ધ બનાવવું જોઈએ લોકમા કહેવત છે કે

“ મહાજનો યેન ગત સ પન્થા ” મોટાઓ જે રતે ગયા—
જે કામ કરે છે—તે રસ્તો (કાર્ય) સારો પવિત્ર હોય છે,
એમ ધારી નાનાઓ તે રસ્તે દોરાઈ જાય છે ૨૨, ૨૩

કઈ વાત પ્રગટ થાય છે—

શુભં વા यदि वा पाप, यन्मृणा हृदि सस्थितम् ।

सुगूढमपि तज्ज्ञेय, सुसङ्गक्यात्तथा मदात् ॥ ૨૪ ॥

જૈનપંચતન્ત્ર, શ્લોક ૧૦૪ *

મનુષ્યના હૃદયમાં જે શુભ અથવા અશુભ હોય તે
અત્યંત ગુપ્તપણે રહેલું હોય તોપણ ઊંધમાં બોલવાથી તથા
મદિરાદિકના મદથી જાણવામાં આવે છે (ઉંધમાં કે બેભાન
અવસ્થામાં હૃદયની ગુપ્ત વાત પણ બોલી જવાય છે) ૨૪,

पदार्थो भिद्यते मन्त्रश्चतु.र्णो न भिद्यते ।

द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य, ब्रह्माऽप्यन्तं न गच्छति ॥ ૨૫ ॥

છ કાને ગયેલો મન્ત્ર—ગુપ્ત વિચાર ભેદ પામે છે—લોકમાં
ફેલાય છે, અને ચાર કાને ગયેલો મન્ત્ર ભેદ પામતો નથી,
વળી બે કર્ણવાળા મન્ત્રને તો પ્રજ્ઞા પણ જાણી શકતો નથી ૨૫

आदित्यचन्द्रानिलोऽनलश्च,

द्यौर्मિરાपो हृदय यमश्च ।

अहश्च रात्रिश्च उभे च सन्ध्ये,

धर्मोऽपि जानाति नरस्य वृत्तम् ॥ ૨૬ ॥

જૈનપંચતન્ત્ર, શ્લોક ૧૪૧

પ્રાણી જે કાઈ અત્યંત ગુપ્ત આચરણ કરે છે તેને

સૂર્ય, ચંદ્ર, વાયુ, અગ્નિ, આકાશ, ભૂમિ, જળ, હૃદય, યન
દિવસ, રાત્રિ, ધનને સધ્યા અને ધન એ ગવેં લાભે છે
(એટલે કે કોઈથી કોઈ પણ શુભ કાર્ય થઈ શકતું નથી) ૨૬
કંઈ વાત પ્રગટ ન કરવી:-

મિદ્ધમન્નૌપધ છિદ્ર, ગૃહદુશ્ચરિતાનિ ચ ।

વચ્ચન ચાપમાન ચ, મતિમાન પ્રકાશયેત્ ॥ ૨૭ ॥

નિદ્રા ચયેલો મત્ર ઔપધ, છિદ્ર, ધરના દુષ્ટ આચરણ,
વચના (કોઈની ઉત્તરાવુ તે) અને કાંઈથી પ્રાપ્ત થયેલું
અપમાન આ સર્વનો બુદ્ધિમાન પુરુષે પ્રકાશ કરવો નહીં ૨૭.

મનસા ચિન્તિત કાર્ય, યાચા નૈવ પ્રકાશયેત્ ।

મન્ત્રેણ રક્ષયેદ્ ગૃહ, કાર્યે ચાપિ નિયોજયેત્ ॥ ૨૮ ॥

મૃદ્ધચાણક્યનોતિ, અધ્યાય ૨, શ્લોક ૭

મનમાં ચિન્તિતેલા કાર્યને વાણીવડે પ્રકાશિત કરવું નહીં
શુભ કાર્યનું મત્ર (વિચાર)વડે રક્ષણ કરવું અને પછી
સમય આવે ત્યારે તે વિચારનો ત્રય કરતી વખતે ઉપયોગ
કરવો ૨૮

નેતા કેવો જોઈએ:-

વિદ્વાનપિ પરિત્યાજ્યો નેતા મૂર્સજનાશૃત ।

મૂર્સોઽપિ સેવ્ય ઇનાસૌ, મહુશ્રુતપરિચ્છદ ॥ ૨૯ ॥

વિવરકવિલાસ, ઉદ્ધાસ ૧, શ્લોક ૭૮

નેતા વિદ્વાન હોય તોપણ જો તે મૂર્ખ મનુષ્યોના
પરિવારવાળો હોય તો તે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે, અને નેતા

મૂર્ખ હોય તો પણ જો તેને પરિવાર બહુ શ્રુત-વિદ્વાન હોય
તો તે એવવા યોગ્ય છે ૨૮

એક ખીનની ગરજ:-

દન્તસ્ય નિર્ઘર્ષણકેન રાજન્ !, કર્ણસ્ય કણ્ઠ્યવનકેન ચાપિ ।
તૃણેન કાર્યં ભરતીશ્વરાણા, નિમજ્જવારપાણિમતા નરેણ ? ॥૩૦॥

હિતધર્મપ્રકાશ (માત્રકવિ), શ્લો० ૨૧૩

હે ગજા ! મોટા રાજાદિક ધનાઢ્યોને પણ દાતને જોત
રવા માટે તથા કાનને ખજવાળવા માટે તૃણની જરૂર પડે
છે, તો પછી અગ, વાણી અને ડાવ-પગવાળા મનુષ્યની
જરૂર પડે તેમા શું કહેવું ? ૩૦

સાચુ વશીકરણ:-

ન હીદશ સમનન, ત્રિષુ લોકેષુ વિચરતે ।

દાન મૈત્રી ચ મૂત્રેષુ, દયા ચ મધુરા ચ વાક્ ॥ ૩૧ ॥

માગવત, સ્કન્ધ ૪, અધ્યાય ૧૭, શ્લો० ૩૨

પ્રાણીઓને વિષે દાન દેવું, મૈત્રી રાખવી, દયા કરવી
અને મધુર વાણી બોલવી આ ચાર બાબત જેવું ખીન
દોષ નથી લોકને વિષે ઉત્તમ વશીકરણ છે જ નહીં ૩૧

પૃથિવ્યા ત્રીણિ રત્નાનિ, જહમન્ન સુભાપિતમ્ ।

મૃદેઃ પાપાણસણ્ડેષુ, રત્નમજ્ઞાઽભિધીયતે ॥ ૩૨ ॥

વૃદ્ધચાણક્યનીતિ, અ० ૧૪, શ્લો० ૧

પૃથ્વીને વિષે જળ, અન્ન અને સુભાપિત-માત્ર નીતિનું

વચન, આ ત્રણ જ રત્નો છે છતાં મૂઠ પુરુષો પથ્થરના
કકડામાં રત્ન નામ કહે છે (પથ્થરના કકડાને રત્ન કહે છે,
ઠીક નથી) ૩૨

શું શાસ્ત્રી જણાય —

અભ્યાસદ્વાર્યત વિદ્યા, કુલ શીલેન ધાર્યત ।

ગુણેન જ્ઞાયત ત્વાય, કાપો નત્રેણ ગમ્યતે ॥ ૩૩ ॥

વૃદ્ધચાળક્યનીતિ, અધ્યાય ૫, શ્લોક ૮

અભ્યાસથી (વારંવાર આવતંનાદિક કરવાથી) વિદ્યા
ધાગધુ કરાય છે, ગીતવડે દુજી ધારજી કરાય છે, ગુણવડે
શ્રેષ્ઠ પુત્ર જણાય છે, અને નેત્રવડે કોપ જણાય છે ૩૩

ક્યા રહેવું નહિ —

વનિક શ્રોત્રિયો રાના, નદી વેદ્યસ્તુ પશ્વમ ।

પશ્વ યત્ર ન વિદ્યન્તે, ન તત્ર દિનમ ગ્તેત્ ॥ ૩૪ ॥

વૃદ્ધચાળક્યનીતિ અધ્યાય ૧, શ્લોક ૯

જે ॥મમા ધનવાન, વે. જાણનાં વિદ્વાન, રાત્ર, નદી
અને પાન્યમો વેદ, આ પાન્ય પુરુષો ન હોય તે ગામમાં
એક દિવસ પણ રહેવું ચો ય નથી ૩૪

કેવી ગીતે ચાલવું —

નોર્ધ તિર્યગ્ ન દૂર વા, નિરીક્ષેત્ પર્યટન્ તુષ ।

યુગમાત્ર મહીષ્ટુ, નરો મન્દેદિલોકયન્ ॥ ૩૫ ॥

મહાભારત શાન્તિપથ, અ. ૩૩, શ્લોક ૬૬

૧ ડાહ્યા માણુને માર્ગમાં ચાલતા ડોંચુ બેવુ નહીં તિરછુ-
૨ આમતેમ અડખે-પડખે બેવુ નહીં, તયા દૂર પણ બેવુ નહીં
૩ પરંતુ યુગમાત્ર-ધૂમરી પ્રમાણુ પૃથ્વીતળ ઉપર દ્રષ્ટિ રાખીને
ચાલવુ ૩૫

નાતિકલ્પ્ય નાતિમાય, ન ચ મધ્યન્દિને તયા ।

નાજ્ઞાત. મહ ગન્તવ્ય, નૈકો ન ગ્રહુમિ સહ ॥ ૩૬ ॥

મહાનારત, વિરાટપર્વ, અ૦ ૧૭, રૂક્મા૦ ૨૮-

(પરગામ જવુ હોય ત્યારે) પ્રાત કાળે ઘણુ વહેવુ
ચાલવુ નહીં, સાયકાળે ઘણુ મોડુ ચાલવુ નહીં, મધ્યાહ્ન
વખતે ચાલવુ નહીં, અન્તર્યા માણુનો સાથે ચાલવુ નહીં,
એકલા ચાલવુ નહીં, તેમજ ઘણા મનુષ્યોની સાથે ચાલવુ
નહીં ૩૬

અતિપરિચય કળા:—

અતિપરિચયાદવજ્ઞા, મતિ ત્રિશિષ્ટેષ્વપિ વસ્તુનિ પ્રાય. ।

લોક પ્રયાગમાસી, કૂપે સ્નાન સદા કુરુતે ॥ ૩૭ ॥

પ્રાય કમીને ઉત્તમ વસ્તુને વિષે પણ અતિપરિચય ઠર-
વામાં આવે તો તેવી અવજ્ઞા થાય છે જેમકે પ્રયાગમાં
વધનારા લોકો હંમેશા (ગંગાસ્નાન કરતા નવી પરંતુ)
કુવાના પાણીથી સ્નાન કરે છે ૩૭

સન્ન ક્યા તજવી:—

ગીતે નૃત્યે પઠે વાદ, સદ્ગ્રામે પરિવાતને ।

આહાર વ્યવહાર ચ, લજ્જામણસુ વર્જયેત્ ॥ ૩૮ ॥

ગીત ગાવામા, નાન્વવામા, ભજુનામા, વાદ ઢવામા, યુદ્ધ
કરવામા, ગત્રુને હણવામા, લોજનમા અને રેપારમા, આ
આઠ બાબતોમા લગ્નબનો નાન કરવો ૩૮

૧૫ ધ્યારે લાભદાયક —

સમ્પત્તો નિયમ શક્તો, મદન યૌરને સ્તમ્ભ ।

દરિદ્રે દાનમપ્યલ્પ, મહાલાભાય જાયતે ॥ ૩૯ ॥

આદ્યધિષ્ઠિ પૃ૦ ૧૬૨

સપત્તિને વિષે નિયમ હોય શક્તિને વિષે મહનરીક્ષતા
હોય, સુવાવશ્વાને વિષે નત હોય અને દરિદ્રતાને વિષે થોડું
યલ્પ દાન હોય, તો તે મહાલાભને માટે વાય છે ૩૯

વરના મુખ્ય પુરુષત્વ રક્ષણ કરવું —

યસ્મિન્ કુલે ય પુરુષ પ્રધાન, મદેવ યત્નેન મ રક્ષણીય ।

તસ્મિન્ પિનષ્ટે હિ તુલ પિનષ્ટ, ન નાભિમજ્જે દારકા વદન્તિ ॥૪૦॥

જેનપચ્ચત્ર વ, પૃ૦ ૭૮, શ્લોક ૨૨૧

જે કુળમા જે પુરુષ પ્રધાન-મુખ્ય હોય તે પુરુષ
નિરતર પ્રયત્નપૂર્વક રક્ષણ કરવું જોઈએ, કમકે તેનો નાશ
વવાથી આખા કુળનો નાશ વાય છે, જેમકે-ચક્ર(પૈદા)ની
નાભિનો ભંગ વાય તો પછી તેના આરા વહન કરી શકતા
નથી ૪૦

કેવી માળા વાપરવી —

વર્ણયિત્વા તુ કમલ, તયા કુપલય નૃપ ! ।

રક્તમાલ્ય ન ધાર્યં સ્યાત, શુક્લ ધાર્યં તુ પશિતૈ ॥૪૧॥

મહાભારત, શાંતિપર્વ અ૦ ૬૭ શ્લોક ૩૩

હે રાજા ! રાતા કમળ તથા રાતા પોયચ્છા મિત્રાચ
બીજા રાતા પુષ્પ કે તેની માળા ધારણ કરવી નહીં, પરંતુ
પડિતોએ ગુકલ-ધોળા પુષ્પ કે તેની માળા ધારણ કરવી
ચોગ્ય છે ૮૧

રાજ્યેના સાત અંગો:—

સામ્યમાત્યશ્ચ રાષ્ટ્ર ચ, દુર્ગં કોશો વલ સુહૃત્ ।

રાજ્ય સત્તાદ્ગમ્યેતત્, મદ્ગુણૈરેવ ધાર્યતે ॥ ૪૨ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૨ શ્લોક ૨૩ (ય ત્રિ વ્ર)

રાજા, પ્રધાન, દેશ, કીલ્લો, ખજાનો, લશ્કર અને મિત્રો,
આ સાત અંગવાળું રાજ્ય મદ્ગુણી માણસો વડે જ ધારણ
કરાય છે ૪૨

કયા પશુ પાસેથી શું ગીખવુ:—

સુશ્રાન્તાંપિ ગ્દેદ્ધાર, શીતોળ્ણે ન ચ પશ્યતિ ।

મન્તુષ્વરતે નિત્ય, ત્રીણિ શિક્ષેચ ગર્દભાત્ ॥ ૪૩ ॥

વૃદ્ધવાળસ્વનીતિ, અધ્યાય ૬, શ્લોક ૨૧

ગધેડો અત્યંત થાડી ગયો હોય તોપણ તે ભાર વહન
કરે છે, ટાઢ અને તડકાને ગણતો નથી, તથા નતોપી થઈ
નિરતર જે હોય તે (કુચા વગેરે) ખાય છે આ ત્રણ ગુણ
ગધેડા પાસેથી ગીખવાના છે ૪૩

પ્રમુત કાર્યમલ્પ તા, યન્નરં કુર્તુમિચ્છતિ ।

સર્વાંરમ્ભેણ તત્કાર્યં, સિંહાદેક પદ યથા (પ્રવક્ષતે) ॥ ૪૪ ॥

મહાભારત જ્ઞાનપર્ય અધ્યાય ૧૬, શ્લોક ૩૨.

મનુષ્ય મોટું કે નાનું જે કાર્ય કાચું કરવાને ઇચ્છે તે સર્વ આરભવડે-સર્વ બળવડે કરવું, જેમ મિહ ડોઈના પર ફાળ મારે છે ત્યારે તે પોતાના નર્વ બળવડે બેઠે છે (તેમ સર્વ બળવડે કરવું) આ એક શુભ મિત્ર પાનેથી શીખવાનો છે ૪૪

સિંહાદેક ચક્રાદેક, શિલેચત્વારિ કુર્કુટાત્ ।

વાયસાત્ પન્ન શિલેચ, પટ્ટ શુનસ્ત્રીણિ ગર્દભાત્ ॥૪૫॥

મહાભારત જ્ઞાનપદ્ય, અધ્યાય ૫૬ શ્લોક ૨૯

સિંહ પાનેથી એક શિખામણ લેવાની છે, બગલા પાનેથી એક શિખામણ લેવાની છે, કુડકા પાસેથી ચાર શિખામણ લેવાની છે, ગજકા પાસેથી પાંચ શિખામણ લેવાની છે, કુતરા પાસેથી છ શિખામણ લેવાની છે, અને ગધેકા પાસેથી ત્રણ શિખામણ લેવાની છે ૪૫

પ્રાગુત્થાન ચ યુદ્ધ ચ, નવિભાગ ચ વન્ધુષુ ।

સ્ત્રિયમાક્રમ્ય મુક્તીત, શિલેચત્વારિ કુર્કુટાત્ ॥ ૪૬ ॥

મહાભારત, જ્ઞાનપદ્ય, અધ્યાય ૫૬, શ્લોક ૪૧

કુકડા પ્રાતઃકાળે સર્વથી પહેલા બાળે છે, યુદ્ધ કરે છે, બધુઓને-પરિવારને ખાવાનો બાજ આપે છે, અને સ્ત્રીઓને-કુકડીઓને વશમા રાખીને લોગ લોગવે છે આ ચાર બાળત કુકડા પાસેથી શીખવાની છે ૪૬

મહાશી ચાલ્પસન્તુષ્ટ, સુનિદ્રો લઘુચેતન ।

સ્વામિમક્તશ્ચ શૂરશ્ચ, પટેલ ધ્યાનતો ગુણા ॥ ૪૭ ॥

મહાભારત, જ્ઞાનપદ્ય, અધ્યાય ૫૬, શ્લોક ૪૨-

ધણુ ખાનાર, થોડાથી સતોપ પામનાર, મુખે નિદ્રા
લેનાર, જલદી જાગી જનાર, મ્વામી ઉપર ભક્તિવાળો અને
શૂરવીર આ છ ગુણો કુતરા પામેથી ગીખવાના છે ૪૭

પરરક્ષણ મહિમા:—

ઋદુસ્વરસ્ત્વ પિકમૃત્ તથાઽપિ,
લાયોઽસિ સમ્યક્ પિકપુત્રપાલાત્ ।
આહાદનાચન્દ્ર ઇનાત્તલક્ષ્મા,
કસ્તૂરિકા ગન્ધમૃતેઽઽ કૃષ્ણા ॥ ૪૮ ॥

દિમાશુચિજય

હો ઝાગડા ! તારો સ્વર કણુંકડુ છે, છતાં કોયલના
ખગ્યાનું મેવન-પાલન-પોપણુ ડરે છે તેથી તું પ્રશંસાપાત્ર
છે, જેમ ચંદ્ર કલકવાળો હોવા છતાં આનંદ દાયક હોવાથી
અને કન્તૂરી ઢાળા ગગની હોવા છતાં સુગંધવાળી હોવાથી
પ્રશંસાપાત્ર છે ૪૮

વધકની જરૂર:—

આયુઃ કામયમાનેન, ધર્માર્થિસુખસાધનમ્ ।
આયુર્નેદોષદેશેષુ, વિધેય પરમાદરઃ ॥ ૪૯ ॥

સારઙ્ગધરસહિતા

ધર્મ અને અર્થના સુખના સાધનરૂપ આયુષ્યને ઇચ્છ-
નાર પુરુષે આયુર્વેદ (વૈદક, શાસ્ત્ર)ના ઉપદેશને વિષે
મોટો આદર કરવો યોગ્ય છે ૪૯

રોગની ઉત્પત્તિનું કારણ.—

અત્યમ્બુપાનાદિપમામનાચ, દિવાશયાજ્ઞામરણાચ શત્રો' ।
સન્ધારણાન્મૂરપુરીપયોઽ, પદ્મિ પ્રકારે' પ્રમરન્તિ રોગાઃ ।

સારઙ્ગધરસહિતા અ૦ ૧૦, ફલ

અત્ય ત જળ પીવાથી, વિષમ આસન ઠંડાથી,
સૂવાથી, રાત્રે બાઝરાણુ ઠરવાથી, મૂરને કળજે રાખવાથી
ઠસતને કળજે રાખવાથી આ છ પ્રકારે કરીને રોગોની
થાય છે ૫૦

સંગીતમહત્વ. —

સુસિનિ સુસનિદાન દુ સિતાના વિનોદ ,

શ્રવણહૃદયહારી મન્મથસ્થાયદ્વૃત ।

સ્ખરણકુમિધાતા વલ્લભ કામિનીના,

જયતિ જગતિ નાદઃ પશ્ચમશ્ચોપનદ ॥ ૫૧ ॥

ઉપદશમાલ્કા, પૃષ્ઠ ૧

ઉપવેદ તરીકે ગણાતો પશ્ચમ નામનો નાદ આ જગત
જય પામે છે, કેમકે તે સુખી જનોને સુખનું કારણ
હુ ખી જનોને વિનોદ આપનાર છે, શ્રોત્ર અને હૃદયને હર-
છે, કામદેવનો સુખ્ય હૃત છે, આનંદને ઉત્પન્ન કરનાર
અને સ્ત્રીઓને અત્યત વહાલો છે ૫૧

भाग्य (११०)

ભાગ્યનું લક્ષણ:—

यत्तत् पुरा कृत कर्म, न स्मरन्तीह मानसा ।

तदिदं पाण्डुरज्येष्ठ ! दैवमित्यभिधीयते ॥ ૧ ॥

મહાભારત, પ્રાતિપર્વ અષ્ટાધ્ય ૩૦, શ્લોક ૨૨

હે યુધિષ્ઠિર ! પૂર્વે (પૂર્વ જન્મમાં) જે કાંઈ કરેલા કર્મને આ ભવમાં મનુષ્યો સ્મરતા હતા નથી-મનુષ્યને યાદ આવતા નથી, તે આ ઈર્મ દેવ કહેવાય છે (પૂર્વે કરેલું ઈર્મ જ દેવ-નમીળ-કહેવાય છે) ૧

ભાગ્યનું પ્રાબલ્ય:—

यस्मै ददाति विपश्चि, भूमिः फलकारमात्रमीतेव ।

जाशीमिष म देवात्, लोम्भन्काण्डे स्थिति महते ॥ ૨ ॥

મજ્જિમ્મિમ્મણિ (લોહરનાકર કવિ) શ્લોક ૪૧.

નર્પના એક કુંદરાડા માત્રથી જ બાણે ભય પામી હોય એવી ભૂમિ તેને (સર્પને) રહેવા માટે વિવશ (બિલ) આપે છે તે જ નર્પ દેવના વરાથી મહારીના કરડિયામાં સ્થિતિને સહન કરે છે-પરવશપણે કરડિયામાં રહી હુ ખને સહન કરે છે (અર્થાત્ દેવ પાને કોડતું બળ આલતું નથી) ૨

बद्धा येन दशाननेन निवरा खट्वैरुदेशे जरा,

द्रोणादिथ समुद्धृतो हनुमता येन सदोर्ललिता ।

શ્રીરામણ ચ યેન રાક્ષસપતિઃ સ્વલોક્યમીરો હત ,

મર્મ તેઽપિ ગતા ધ્ય વિધિપ્રશાન્કાઽન્યેષુ તદ્ભોઃ કથા ॥૩॥

ત્રૈરામ્યશતક (પદ્માનંદ), સ્કાં ૩૭૦.

જે રાવણે ખાટલાને પાથે જરાવસ્થાને મજબૂત રીતે
બાધી હતી, જે હનુમાને પોતાના લુબ્ધબળવડે દ્રોણાદિગને
ઉદ્ધાર કર્યો હતો, તથા જે શ્રી રામચંદ્રે ત્રણ જગતમા અદ્વિ
તીય વીર રાક્ષસના પતિ રાવણને માર્યો હતો, તે સર્વે પણ
વિધાતા(કર્મ)ના વશથી ક્ષયને પામ્યા છે, તો પછી
ખીજની રી વાત કરવી ? ૩

उदयति यदि भानु पवित्रमाया दिशया,

विक्रमति यदि पद्म पर्वताग्रे शिलायाम् ।

प्रचलति यदि मरु शीतता याति वह्नि ,

तदपि न चलतीय भाविनी कर्मरत्ना ॥ ४ ॥

વિક્રમચરિત્ર, સ્કંદ ૨, પૃ ૧૩૨

જો ઝડાચ સૂર્ય પશ્ચિમ દિશામા ઉદય પામે, જો કદાચ
પર્વતના શિખર ઉપર શિલાને વિષે કમળ વિજાન પામે, જો
મેરુ પર્વત ચલાયમાન થય, અથવા જો અગ્નિ ગીતજતાને
પામે, તોપણ ભાવી કર્મની ગેખા જરા પણ ચલાયમાન
થતી નથી ૪

अयममृतनिधान नायकोऽप्यौषधीना,

शतभिषगनुयात शम्भुमुध्नोऽवतत ।

विरहयति न चैन राजयक्ष्मा शशाङ्क,

हवविधिपरिपाक कन वा लङ्घनीय ? ॥ ५ ॥

આ ચદ્ર અમૃતનું નિધાન છે, સર્વ ઔષધોનો (વન
પતિનો) નાયક છે, સેકડો વેદો તેને અનુમરે છે (શતભિપા
મની તારા તેની સ્ત્રી હોવાથી તેને અનુસરે છે), વળી તે
હાદેવના મસ્તકનો અલગાર છે, તોપણ આ ચદ્રને
પુરોગ છોડતો નવી અવવા તો એમ જ ઝહીએ કે હુ
વેધાતાનો વિપાદ કેનાથી ઓળગી શકાય છે ? (કર્મના
વિપાદને કેઈ પણ મિથ્યા ડરી શકતું નથી) ૫

निहित यस्य मयूरैर्न तमः सन्तिष्ठते दिगन्तेऽपि ।

उपयाति सोऽपि नाश, नापटि किं त विधि, स्पृशति ? ॥ ६ ॥

सुभाषितरत्नसंग्रह, श्लोक ૩૪૯

જે સૂર્યના કિરણોવડે હણાયલો અધગાર દિશાના
અતને વિષે પણ ઝહી શકતો નવી, તે સૂર્ય પણ નાશ પામે
કે, કેમકે આપત્તિને વિષે વિધાતા (કર્મ) શું તેને સ્પર્શ
થી ડરતો ? (કહે છે) ૬

पूर्णोऽहमयोरिति मा प्रसीद, रिक्तोऽहमयोरिति मा विषीद ।

रिक्तं च पूर्णं भरितं च रिक्त, करिष्यतो नास्ति विधेरिलम् ॥ ७ ॥

‘હું ધનથી પૂર્ણ છું’ એમ ધારીને તું પ્રમત્ત ન થા-જર્
ન કર, અને ‘હું ધનથી ખાલી (રહિત) છું ’ એમ ધારીને તું
મનમા એક ન કર ! કેમકે ખાલીને ભરી દેતા અને ભરેલાને
ખાલી કરતા વિધાતાને જરા પણ વાર લાગતી નથી ૭

यस्य पादयुगपथुपासनान्नो कदापि रमया विरम्यते ।

सोऽपि यत्परिदधाति कम्यल, तद्विधेरधिकतोऽधिक बलम् ॥ ८ ॥

લક્ષ્મી દેવી જેના-વિષ્ણુના-ચરણયુગલની મેલા ક્રમવાથી

કહાપિ વિગમ પામતી નહી, તે વિષ ૩ પૃષ્ઠ (રૂપદ્રાવતારના)
કબજને ધારણ કર છે તેની જગ્યા છે ૬ વિધાતાનુ બળ
અધિગ્રી પણ અધિક છે ૮

અદ્વૈતામહદ્વાર, ચારિદાના મમુતતિમ્ ।

ચિતા વિધિમૃત ચાત, રનુ કા નામ કમઠ ? ॥ ૯ ॥

નગ્નિલાસતાદક, અદ્વૈત, શ્લોક ૬

અકલ્પની મનુષ્યોના અકલ્પને વિધિ (ભાગ્ય) ચિતા
કોઈ પણ હણવાને નમસ્કાર નથી, અને વાદળાઓની ઉન્નતિને
હણવા નાટે વાયુ વિના બીજે કોઈ નમસ્કાર નથી ૯

ભાગ્યની વિચિત્રતા —

મમતિ મિષગુણાયે પંપમુદ્ નિત્યરોગી,

ધનદરણવિનિદ્રચ્છિદ્રગાતા દસિદ્ર ।

અનપચયવિધાવી નિવર્તે ર્વર્ધય ,

સ્વપશનિશિતશક્ટે શામનર્નય ધાતુ. ॥ ૧૦ ॥

દેવમન્દરજિ

પોતાને આધીન તીક્ષ્ણ શક્તિવાળા વિધાતાના શામનથી
જ મનુષ્ય ઔપધના ઉપાધની સાથે પથ્ય ભોજન કરનાર
હોય તોપણ નિત્ય રાગવાળો રહે છે, પોતાનુ ધન કોઈ
ચોરી જશે એવી શંકાથી નિરતર વિદ્રાવહિત થઈ ધરમા
કોઈ પણ ઠેકાણે બારી બારણા બગેજે છિદ્ર હોય તેનુ રક્ષણ
કરતો હોય તોપણ તે દરિદ્ર થઈ જાય છે, તથા અન્યાયથી
ધનનો નશ્વર કરતો હોય તોપણ તે અચળ-અખડ-અશ્વર્ય
અને ધૈર્યવાળો રહે છે (આ નવું વિધાતાની જ શક્તિ છે) ૧૦.

કારયત્યક્તાર, કત્તાર તુ જહયતિ વિધિર્દુષ્ટ ।

અચિન્ત્ય પ્રતિ ચિન્તયતિ, જનાન્ નાટ્યન્ સર્વકૃદ્ યયેષ્ટમ્ ॥૧૧॥

મુનિ હિમાશુમિજય

ઇચ્છા પ્રમાણે-ધાતેલુ બધુ ડાઘું ડગનાર, જગતના છવોને સૂત્રધારની જેમ નચાવતુ એલુ કુદ્ ડમું, જેને ડાઘું ડગુ નથી તેની પાને બલાતડાથી ડરાવે છે, જેને ડરલુ છે તેને તે ડાઘું ડગવામા જડ-દૂન્ય ડગી નાખે છે (તેમા વિ ન નાખે છે), જે ચિતવવા થોજ્ય નથી (અશક્ય અવવા તો નિષિદ્ધ છે) તેતુ ચિતવન ડરાવે છે (અર્થાત્ ડમ (વિધિ) જે ધારે તે ડરે છે) ૧૧

નિદાઘે દાહાર્તઃ પ્રચુરતરતૃણાતરલિતઃ,

સર. પૂર્ણ દૃષ્ટ્વા ત્વરિતમુપયાત. કરિમ્નરઃ ।

તથા પૃથ્વે મગ્નસ્તટનિકટવર્તિન્યપિ યથા,

ન નીર નો તીર દ્વયમપિ મિનષ્ટ મિધિવશાત્ ॥ ૧૨ ॥

ઉપદગપ્રાસાદ માગ ૧ પૃ૦ ૧૪૧ (પ્ર સ)*

ઉનાળામા તાપથી પીડાયેલો અને અત્યંત તૃપાવી વ્યાઢૂળ થયેલો ડોઢ હાવી જળથી ભરેલુ સરોવર બેઠને રીઘપાતે ત્યા આવ્યો તેમા ડિતરતા જ ડાલની પાને રહેલા ડાઢવમા તે એવી રીતે ખૂચી ગયો કે જેથી, બાજ્યના વશથી, તેને જળ પશુ ન મળ્યુ અને ડાઢે પશુ નીડળી ન રાડ્યો, બન્નેવી બ્રષ્ થયો ૧૨

વિપત્તૌ કિં વિપાદેન, સમ્પત્તૌ હર્ષણેન કિમ્ ? ।

મગ્નિતવ્ય મગ્નત્યગ, કર્મણો મહના ગતિ ॥ ૧૩ ॥

વિપત્તિમા જોઈ કરવાથી શુ ફળ ? અને ન પત્તિમા હર્ષ
કરવાથી શુ ફળ ? જે ધવાનુ છે તે થાય જ છે, કારણ કે
કર્મની ગતિ ગહન છે-વિચિત્ર છે ૧૩

ભાગ્યવન્ત પ્રચ્ચેયા, મા શૂર મા ચ પણિટવમ્ ।

શૂરાન કૃતવિદ્યાશ્વ, રન મીદન્તિ પાણ્ડ્યા ॥ ૧૪ ॥

(હે માતા,) માન એક જા યથાળી પુરુષને તુ જન્મ
આપજે, પણ શૂરવીરને કે પતિને જન્મ આપીશ નહીં,
કેમકે શૂરા અને વિદ્વાન છતા પાડવો વનમા હુ ખી થયા
(એટલે કે શૂ વીર અને વિદ્વાન કરતા ભાગ્યશાળી પુરુ
ઉત્પન્ન થાય તે સારો છે જા ય વિના સર્વ નિષ્ફળ છે) ૧૪

સાર જોટું ભાગ્ય:—

રાન્ધયમધ્યડપિ જનો દુ ર્યાનિ મમતિ પાપપાકેન ।

પુણ્યન રેરિમદન, યાતોડપિ ન મુચ્યત મોર્ચયે ॥ ૧૫ ॥

સુભાષિતરત્નસ રાઠ, સ્કાન્ ૨૨૬.

જો પાપનો વિપાક-ઉદય હશે તો મનુષ્ય બધુઓની
મધ્યે રહ્યા છતા પણ હુ અને પામે છે, અને પુણ્યનો ઉદય
હશે તો શત્રુને ઘેર જયા છતા પણ સુખથી સુખ વતો
નથી-હુ ખી ધતો નથી, -સુખને જ પામે છે ૧૫

ભાગ્ય પ્રમાણે જ થાય —

યદભાવિ ન તદ્ભાવિ, ભાવિ ચેન્ન તદન્વયા ।

ઈતિ ચિન્તાનિષ્નોડયમગદ કિં ન પીયતે ? ॥ ૧૬ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (પૃષ્ઠ , સર્ગ ૨, સ્કાન્ ૭૧૦

“જે વવાનુ નથી તે નથી જ થવાનુ, અને જે વવાનુ
તે અવશ્ય થશે જ” એવુ (એવા વિચારનુ) ચિંતાના ઝેરને
હજીનારુ બૌધ્ધ, (હે જીવ,) શા માટે નથી પીતો ? (અર્થાત
આ પ્રમાણે સમજનારને ચિંતા હુ ખ નથી આપતી) ૧૬

અવશ્યમ્ભાવિમાગના, પ્રતીકાગે મરેદ્ યદિ ।

તદા દુ સૈર્ન લિપેરન્, નલરામયુધિષ્ઠિરાઃ ॥ ૧૭ ॥

નેપથ્ય, સર્ગ ૮, સ્કાં ૧૯.

જે ઝદાચ અવશ્ય વવાના ભાગો-બનાવેનો પ્રતીકાર-
ઉપાય હોત તે નજ ગમ અને યુધિષ્ઠિર વગેરે (ઉત્તમ
પુરુષો) હુ ખ પામત નહીં ૧૭

યચિન્તિત તદિદ્ દૂરતર પ્રયાતિ,

યચેતમા ન ગણિત તદિદ્દામ્યુપૈતિ ।

પ્રાતર્ભગામિ વસુધાધિપચક્રવર્તી,

સોઽહ વ્રજામિ ત્રિપિને જટિલસ્તપસ્વી ॥ ૧૮ ॥

આધ્યાત્મિકરુમાયણ, અરણ્યકાણ્ડ, અં ૧, સ્કાં ૮૮

(રામચંદ્ર મનમા વિચાર કરે છે કે) જે કાર્ય મનમા
ચિંત્યુ હોય તે અત્યંત દૂર જાય છે, અને જેનો મનમા
વિચાર સરખો પણ કર્યો ન હોય તે તત્કાળ પ્રાપ્ત વાય છે
જેમકે જે હુ પોતે જ પ્રાત કાળે પૃથ્વીનો સ્વામી ચક્રવર્તી
થવાનો હતો, તે જ હુ (રામચંદ્ર) સાજે જટાધારી તપસ્વી
થઈ વનમા જઈ છુ ૧૮

મન્નિતવ્ય યદા યેન, ન તદ્વત્તિ ચાન્યયા ।

નીયતે તેન માર્ગેણ, સ્વયં વા તત્ર ગચ્છતિ ॥ ૧૯ ॥

મહામારત ગાતિપર્વ, અં ૪૭, સ્કાં ૨૦

જે વસ્તુ (જનાવ) જે પ્રમાણે વધાની છે તે કદાપિ
અન્યથા થતી નથી, તેથી તે (પ્રાણી) તે માર્ગે જ જવાય
છે અથવા (પ્રાણી) પોતે જ તે માર્ગે જાય છે ૧૮

મુદિતાન્યપિ મિત્રાણિ, મુનદ્વાર્થેવ શુભ ।

ન હી મ તત્ કરિષ્યન્તિ, યન્ન પૂર્વ કૃત મયા ॥ ૨૦ ॥

આત્મપુરુષાણ ૫૦ ૩૩ શ્લોક ૨૦

મિત્રો ભલે આનંદ પામેલા હોય અને મનુષ્યો અત્યંત
ક્રોધ પામેલા હોય તોપણ તેઓ મારા એવું કંઈ પણ નહિ
કરી શકે જે મેં પૂર્વમાં ન કર્યું હોય (મતલબ જ ને
મેં પહેલાં જઈ સારું જોડું કર્યું હશે તો જ મારા મિત્રો
અથવા મનુષ્યો મારું સારું જોડું કરી શકે, અન્યથા
નહિ) ૨૦

વિપરીત સતિ ધાતરિ, સાધનમફલ પ્રનાયત પુમામ ।

દશશતરોડપિ માનુર્નિપતતિ ગગનાદનરલમ્ ॥ ૨૧ ॥

સુભાષિતરત્નસ ૩ હા, શ્લોક ૩૫૦

જ્યારે વિધાતા (ઈશ્વર) વિપરીત વાય છે ત્યારે પુરુષોનું
સર્વ સાધન નિષ્ફળ થાય છે જેમકે હલ્લાર કિરણોને ધારણ
કરનાર પણ સૂર્ય અવલંબન વિના આકાશમાંથી પડે છે-
અસ્ત થાય છે ૨૧

મધિતવ્ય મવત્યેવ, નાલિકેરફલામ્બુવત્ ।

ગચ્છત્યેવ દિ ગન્તવ્ય, ગચ્છત્કવપિત્યમ્ ॥ ૨૨ ॥

પાણ્ડવચરિત્ર (ગદ્ય), પૃષ્ઠ ૧૪, (ચ વિ પ્ર) *

તે વસ્તુ ધવાની છે તે નાળિયેરની અદરના જળની જેમ થાય જ છે, તથા તે વસ્તુ જવાની છે તે હાથીએ ખાધેલા ઠોઠાની જેમ બચ જ છે ૨૨

સ્ફુરન્ત્યુપાયા શાન્ત્યર્થમનુકૂલે વિધાતરિ ।

પ્રતિકૂલે પુનર્યાન્તિ, તેષ્ણુપાયા અપાયતામ્ ॥ ૨૩ ॥

નલમિલાસનાટક, જઙ્ગ ૫, શ્લો ૩

નશીબ અંતુકૂળ હોય ત્યારે શાંતિને માટે જે જે ઉપાયો કરનામા આને તે સર્વે સફળ થાય છે, અને વિધાતા પ્રતિકૂળ હોય ત્યારે તે જ ઉપાયો વધને આપનારા થાય છે (ભલટા હુ ખરૂં થાય છે) ૨૩

અઘટિતઘટિતાનિ ઘટયતિ, સુઘટિતઘટિતાનિ જર્જરીકુરુતે ।

મિથિરેવ તાનિ ઘટયતિ, યાનિ પુમાન્નૈવ ચિન્તયતિ ॥ ૨૪ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (ગચ), પૃ ૦ ૪૬ (પ્ર સ.)*

વિધાતા જ અયોગ્ય મયોગવાળા પદાર્થોને બેડી દે છે—એક ન કરે છે, વિધાતા જ યોગ્ય સયોગવાળા પદાર્થોને જજ્જરિત કરે છે—વિયોગવાળા કરે છે, તથા મનુષ્ય જે બાળતને મનમા ચિતવતો પણુ ન હોય એવી બાળતને પણુ વિધાતા જ મેળવી દે છે ૨૪

સદ્ભામે પ્રહરણસદ્ક્રોટે ગૃહ વા,

દીપ્તાગ્નૌ ગિરિવિરે મહોદધૌ વા ।

સંપર્વા સહ વસતામુદીર્ણવક્રે-

નામાવ્ય ભવતિ ન માવિનોઽસ્તિ નાશઃ ॥

જેનપચ્ચત્ર, પૃ૦ ૧૫૫, શ્લોક

પ્રાણી-મનુષ્ય ઘરને વિષે રહેલો હોય, અથવા
ઝપાટાથી સાકડા થયેલા મગામને વિષે રહેલો હોય,
નળથી વ્યાપ્ત અથવા પર્વતના વિવરમાં રહ્યો હોય,
મોટા સમુદ્રમાં રહ્યો હોય, અથવા પહોળા ઠરેલા મુ
સર્પની સાથે વસતો હોય, તોપણ જે નથી થવાનું
જ નથી, અને જે થવાનું છે તેનો નાશ થતો નથી ર

કિં ચિન્તિતેન બહુના, કિં વા શોકેન મનસિ નિહિતન
તન્નિવિત ભવિષ્યતિ, વિધિના લિખિત લલાટે યત્ ॥

જેનપચ્ચત્ર, પૃ૦ ૧૬૩, શ્લોક

ધણે વિચાર કરવાથી શુ ? અથવા મનમાં શોક
કરવાથી શુ ? કંઈ જ ફળ નથી કેમકે વિધાતાએ
જે લખ્યું હશે તે અવર્ય થવાનું જ છે ૨૬

પ્રાપ્તવ્યો નિયતિચલાશ્રયેણ યોઽર્થ ,

સોઽવશ્ય ભવતિ નૃણા શુભોઽશુભો વા ।

મૃતાના મહતિ કૃતેઽપિ હિ પ્રયત્ને,

નામાવ્ય ભવતિ ન માવિનોઽસ્તિ નાશઃ ॥ ૨

ઉવદગમાલા (ભાષાતર),

ભાગ્યના બળના આશ્રયથી મનુષ્યને જે શુભ કે
અર્થ પામવા લાયક છે-પામવાનો છે તે અવશ્ય

છે મોટો પ્રયત્ન—ઉદ્યમ કર્યા છતાં પણ પ્રાણીઓને નહીં થવાનું થતું નથી, અને જે વધવાનું છે તેનો નાશ થતો નથી ૨૭

પ્રાપ્તવ્યમર્થં લભતે મનુષ્યો

દેવોઽપિ ત લઙ્ચયિતુ ન શક્તઃ ।

તસ્માન્ન શોચામિ ન વિસ્મયો મે,

યદસ્મદીય ન હિ તત્ પરેષામ્ ॥ ૨૮ ॥

જૈનપદ્ધતન્ત્ર, પૃ૦ ૧૪૭, શ્લોક ૧૩.

જે અર્થ (ધન વગેરે પદાર્થ) મનુષ્યે પામવાનો છે તે પામે જ છે, તેને દેવ પણ ઉલ્લધન કરવા શક્તિમાન નથી તેવી કરીને હું કાંઈ પણ શોક કરતો નથી અને હું પણ પામતો નથી, કેમકે જે અમારું છે તે ખીજાનું થવાનું નથી ૨૮

અર્ગદૃષ્ટિયા લોકો યયેચ્છ ગાઙ્ઠતિ પ્રિયમ્ ।

માગ્યાપેક્ષી વિધિર્દત્તે, તેન ચિન્તિતમન્યથા ॥ ૨૯ ॥

નલવિલાસ, અઢ્ક ૫, શ્લોક ૭

બાહ્ય દૃષ્ટિએ કરીને લોકો પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે પ્રિય વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે, પરંતુ ભાગ્યની અપેક્ષાવાળો વિધિ તો તેણે જે ચિતવ્યુ—ઇચ્છયુ હોય તેના કરતાં બિલકુલ જ આપે છે (લોક કાંઈક ચિતવે છે અને વિધિ તેથી જુદું જ આપે છે) ૨૯

પત્ર નૈવ યદા કરીરગ્નિપે દોષો વસન્તસ્ય કિં,

નોલ્લકેન વિલોક્યતે વદિ દિગ્ સૂર્યસ્ય કિં દૂષણમ્ ? ।

ભાગ્ય સુખદુઃખનું કારણ —

વૈદ્યા વદન્તિ કફપિત્તમરુદ્ધવિકાર,

નૈમિત્તિકા ગ્રહકૃત પ્રવદન્તિ દોષમ્ ।

ભૂતોપસર્ગમથ મન્ત્રવિદો વદન્તિ,

કર્મૈવ શુદ્ધમતયો યતયો ગુણન્તિ ॥ ૩૫ ॥

ઉપદશપ્રાસાદ (ભાષાન્તર), ભાગ ૪, પૃ. ૧૧૩ :

(માણસોને કઈ રોગ-દુઃખ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે) વૈદ્ય લોકો કફ, પિત્ત અને વાયુના વિકારને કહે છે, જોશીઓ ગ્રહનો કહેલો દોષ કહે છે, મંત્રવાદીઓ ભૂત પ્રેતનો ઉપદ્રવ કહે છે, પરંતુ શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા મુનિઓ તે કર્મને જ —કર્મના દોષને જ કહે છે ૩૫

અનિચ્છતોઽપિ દુઃખાનિ, યથેહાયાન્તિ દેહિન. ।

સુસાન્યપિ તથા મન્યે, ચિન્તાર્દન્યેન કો ગુણ ? ॥૩૬॥

જેનપચ્ચતત્ર પૃષ્ઠ ૧૬૬ સ્તો ૧૫૬

આ સંસારમાં તદ્દી ઇચ્છવા છતાં પણ પ્રાણીને જેમ દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે, તે જ પ્રમાણે સુખ પણ પ્રાપ્ત થાય છે, જેમ હું માત્ર હું, તેથી કરીને ચિન્તા અને દીનતા કરવાથી શો ફાયદો ૩૬

દરિદ્રતા (૧૧૧)

દરિદ્રતાની નિ દા:—

પ્રસૂનમિત્ર નિર્ગન્ધ, તડાગમિવ નિર્જલમ્ ।

કલેવરમિવાજીન, કો નિપવેત નિર્ધનમ્ ? ॥ ૧ ॥

ધિવેકત્રિલાસ, ઉદ્યાસ ૨, શ્લોક ૪૩

ગંધરહિત પુષ્પને, જળરહિત તળાવને, અને
જનરહિત શરીરને જેમ કોઈ સેવતુ નથી, તેમ નિર્ધન
પુરુષને કોણ મેલે ? (કોઈ પણ સેવતુ નથી) ૧

અપુત્રસ્ય ગૃહં શૂન્ય, દિશઃ શૂન્યાસ્ત્વમાન્ધવાઃ ।

મૃત્યુસ્ય હૃદય શૂન્ય, સર્વશૂન્ય દરિદ્રતા ॥ ૨ ॥

મધિપ્યાત્તરપુરાણ, અં ૬૨, શ્લોક ૮૦

પુત્રરહિત પુરુષનું ઘર શૂન્ય હોય છે, બાઈ વગેરે
બધુઓથી રહિત એવા પુરુષની દિશાઓ શૂન્ય હોય છે,
મૃત્યુ માણુત્તનું હૃદય શૂન્ય હોય છે, અને દરિદ્ર માણુસને
માટે તો (ઉપર કહ્યું તે) સર્વ શૂન્ય હોય છે ૨

દગ્ધ સાન્ધવમર્જુનેન વલિના દિવ્યેદ્રુમૈઃ સેવિત,

દગ્ધા વાયુસુતેન રાવણપુરી લક્ષ્મી પુનઃ સ્વર્ણમ્ ।

દગ્ધઃ પચ્ચશર. પિનાકપતિના તેનાપ્યયુક્તં કૃત,

દારિદ્ર્ય — આમિદ કેનાપિ દગ્ધ ન હિ ॥ ૩

મનોહર વૃષોવટે વ્યાપ્ત ખાડવ નામના વનને
બળવાન અર્જુને બાળી નાખ્યું, વાયુના પુત્ર હનુમાને
રાવણની નગરી સુવર્ણમય લકા બાળી નાખી અને
મહાદેવે કામદેવને બાળી નાખ્યો તે સર્વેએ આ કામ
અર્થે ય યુ છે, કેમકે લોકોને પરિતાપ કરનાર આ
દારિદ્ર્ય કોઈએ બાળ્યું નહીં (ખરી રીતે તો દારિદ્ર્યને જ
બાળવા જેવું હતું) ૩

દરિદ્રતાના વખાણુઃ—

હ દારિદ્ર્ય ! નમસ્તુમ્ય, મિદ્ધોઽહ ત્વત્પ્રસાદતે. ।

પશ્યામ્યહ જૈગત્ સર્વં, ન મા પશ્યતિ કથન ॥ ૪ ॥

હે દારિદ્ર્ય ! હું તારા પ્રસાદથી સિદ્ધ (અદત્યની
સિદ્ધિવાળો) થયો છું, તેવી તને નમસ્કાર છે, કારણ કે
હું આખા જગતને ભેડે છું, પણ મને કોઈ ભેટું નથી
(દરિદ્રી જન સર્વની પાસે બીજા માંગે, પણ તેની સામે
કોઈ જુએ નહીં) ૪

દરિદ્રતાનું રહેડાણુ —

ઘૂતપોષી નિજદ્વેષી, ઘાતુવાદી સદાલસ ।

આયવ્યયસ્થાનાલોચી, તત્ર તિષ્ઠામ્યહ સદા ॥ ૫ ॥

શાસ્ત્રવિધિ, પૃ૦ ૧૨ (આત્મા ૦ સ) *

(દારિદ્ર્ય કહે છે કે—) જે મનુષ્ય જીવારનું પોષણ
કરે છે, સ્વજનો ઉપર દ્રેષ કરે છે, ઘાતુવાદ કરે છે
ઘાતુઓને ધમે છે, નિરતર આજીવું રહે છે, અને આવક

તયા ખર્ચનો વિચાર કરતો નથી તે મનુષ્યની ખામે હું
સદા રહું છું ૫

દરિદ્રી મનસ્વી.—

અત્યન્તવિમુક્તે દૈવે, વ્યર્થે યત્ને ચ પૌરુષે ।

મનસ્વિનો દરિદ્રસ્ય, મનાદન્યત્ કુત, સુસમ્ ॥ ૬ ॥

બાળ્ય અત્યંત વિપરીત—પ્રતિકૂળ હોય અને તેને
લીધે યત્ન અને પુરુષાર્થ વ્યર્થ થતા હોય, તેવે સમયે,
દરિદ્રી થયેલા પડિત પુરુષને વન મિવાય બીજે કયા સુખ
મળે ? (તેવાને વનવાસ જ યોગ્ય છે) ૬

દરિદ્રી અને ધની:—

દ્વાવિમૌ સલિલે પાત્યૌ, ગલે વદ્નવા દૃઢા શિલામ્ ।

ધનિન ચાપ્રદાતાર, દરિદ્ર ચાતપસ્વિનમ્ ॥ ૭ ॥

જે માણસ ધનવાન છતાં દાન આપતો ન હોય,
અને જે માણસ દરિદ્ર (ધનરહિત) છતાં તપસી ન
હોય, આવા બન્ને માણસને તેના કંઠે મોટી શિલા બાધીને
જળમા (સમુદ્ર અથવા દૂવામા) નાખવા જોઈએ (કેમકે
દાન અને તપાસ્યા વિનાનું જીવિત નિષ્ફળ છે) ૭

દરિદ્રતાનું ફળ:—

માતા નિન્દતિ નામિનન્દતિ પિતા આતા ન સમ્ભાષતે,

મૃત્યઃ કુપ્યતિ નાનુગચ્છતિ સુતઃ કાન્તા ચ નાલિજ્ઞતિ ।

અર્થપ્રાર્થનશુદ્ધ્યા ન કુરુતેડ્ડ્યાલાપમાત્ર મુદ્ધત,

તસ્માદ્ દ્રવ્યમુપાર્જયાશુ મુમતે ! દ્રવ્યેણ સર્વે વશાઃ ॥ ૮ ॥

ધનરહિત પુરપને તેની માતા નિદે છે, પિતા આહતો નથી (પ્રસન્ન થતો નથી), બાઈ વાત કરતો નથી, આકર કોપ ઠરે છે, પુત્ર આજ્ઞામા રહેતો નથી, લાયો આલિગન કન્તી નથી, અને ' આ મારી પાસે ધનની પ્રાર્થના કરશે ' એવી શકાથી મિત્ર આલાપ માત્ર પણ (વાત માત્ર પણ) કરતો નથી, તેથી કરીને હે સારી બુદ્ધિવાળા, તુ રીધ્ર ધનતુ જ ઉપાર્જન કર ! કેમકે ધનથી મને વશ થાય છે ૮

દરિદ્રને દાન આપવું :—

દરિદ્રાન્ ભર કોન્તેય !, મા પ્રયચ્છેદ્યરે ધનમ્ ।

વ્યાવિતસ્યૌપધ પલ્ય, નિરુજસ્ય ક્ષિમૌપધૈ ? ॥ ૯ ॥

મહાભારત

હે અર્જુન ! તુ દરિદ્રતુ જ પોપણ કર ! (જે) ધનવાન હોય તેમને ધન ન આપ ! (કેમકે) જે રાગી હોય તેને જ દવા ગુણકારી થાય છે, નીરાગીને દવાનો શો ઉપયોગ છે ? ૯

[દીનતા]

દીનતાનુ કારણ —

અપ્રાર્થિતાનિ દુઃસ્થાનિ, યથૈરાયાન્તિ દેહિનામ્ ।

મુસ્થાનિ ચ તથા મન્યે, દૈન્યમપ્રાતિરિચ્યત ॥ ૧૦ ॥

માગધત, સ્કન્ધ ૪, શ્લોક ૨૦

જેમ પ્રાણીઓને પ્રાર્થના કર્યા વિના જ હું ખો પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ મુખો પણ પ્રાર્થના કર્યા વિના જ પ્રાપ્ત થાય છે આમ છતાં પણ હું ખને વખતે દીનતા પ્રાપ્ત થાય છે એટલું અધિક-વિશેષ છે એમ હું માનું છું ૧૦

દીનનું લક્ષણ.—

देहीति मापते यत्तु, काङ्क्षया कृपण वचः ।

दारिद्र्यादैन्यमापन्नः, स दीनः परिकीर्तितः ॥ ૧૧ ॥

માનસાહ્વાસ, પ્રકરણ ૧, અં ૧૯, શ્લોક ૧૩૫

દરિદ્રપણને લીધે દીનતાને પામેલો જે માણસ ધનની ઇચ્છાથી ડોહાઈની પાસે 'મને આપો' એમ દીન વચન બોલે છે તે માણસ દીન કહેવાય છે ૧૧.

સ્વતન્ત્રતા (૧૧૨)

સ્વતન્ત્રતાની મહત્તા —

સ્વતન્ત્રો દેવ ! શ્રવાસ, સારમયોડપિ વર્ત્મનિ ।

મા સ્મ શ્રુત પરાયત્તન્ત્રિલોકસ્યાપિ નાયક. ॥ ૧ ॥

મહાકવિ રામચંદ્ર

હે દેવ ! હું સ્વતન્ત્ર પદ્મે માર્ગમાનો કુતરો થાઉં
તો તે પદ્મ સારુ છે, પરંતુ ત્રણ લોકનો નાયક બધને
પરાધીન રહેવું પડે તેવો હું ન વાઉં ! (અર્થાત્ પરાધીન
પદ્મે ત્રણ લોકનો નાવ થવાનું પદ્મ હું સારુ માનતો નથી,
અને કુતરો વધા છતાં પણ સ્વતન્ત્ર ગની થકતો હોઉં તો
તે વધુ સારુ છે) ૧

પરતન્ત્રતા (૧૧૩)

પરાધીનનું દુઃખ:—

અનુમત ન યદ્ યેન, રૂપ નારૈતિ તસ્ય સં ।

ન સ્વતન્ત્રો વ્યથા વેત્તિ, પરતન્ત્રસ્ય દેહિનં ॥ ૧ ॥

નલવિલાસ, અં ૬ શ્લોક ૭.

જે મનુષ્યે જે સ્વરૂપ(મુખ-હાથ-પગ-આદિક)અનુભવ્યું ન હોય, તે મનુષ્ય તે સ્વરૂપને બાંધી શકતો નથી કેમકે સ્વતંત્ર પુરુષ પરાધીનના હાથને બાંધી શકતો નથી ૧

કેણુ કયા લગી પરતંત્ર.—

સ્વાધીના દયિતા મુતાગ્રધિ મુતોડ્યો પોડશાબ્દાવધિ,

સ્યાત્ કન્યા કર્પીડનાગ્રધિ મુતસ્ત્રી તદ્વશત્વાગ્રધિ ।

જામાતા બહુલાર્પિતાવધિ મયા સાધુપ્રલાપાગ્રધિ,

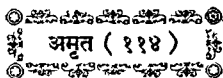
શિષ્યો ગુહ્યનિરૂપણાગ્રધિ પારે ચૈતે ધનત્વાગ્રધિ ॥ ૨ ॥

આશાતરંગિણી (મારવિ), શ્લોક ૫૨

પુત્ર થતા મુધી આ પોતાને(પતિને) આધીન રહે છે, પુત્ર પણ માળ વર્ષનો વાય ત્યામુધી પિતાને આધીન રહે છે, કન્યા હોય તો તે પરણ્યા મુધી જ પિતાને આધીન રહે છે, પુત્રની આ હોય તો તેના વશમાં ત્યા મુધી પોતે રહે ત્યામુધી જ (ને(મસરાને) આધીન રહે

જમાઈ ઘાડુ ધન આપે ત્યાસુધી આધીન રહે છે, મિત્ર
મધુર વચનથી વાતચીત કરે ત્યાસુધી આધીન રહે છે,
શિષ્ય શાસ્ત્રી રહન્ય જણાવે ત્યાસુધી આધીન રહે છે,
અને બાકીના સર્વે મનુષ્યો ધનવાન હોય ત્યાસુધી
પોતાને આધીન રહે છે ૨

અમૃત સમાન:—

અમૃત શિશિરં વહ્નિરમૃત પ્રિયદર્શનમ્ ।

અમૃત રાજ્યમમ્માનમમૃત ક્ષીરભોજનમ્ ॥ ૧ ॥

જૈનપદ્યત્રય, શ્લોક ૧૮ ✽

શિયાળામા અગ્નિ અમૃત સમાન છે, પ્રિય જનનુ દર્શન અમૃત સમાન છે, રાજ્યનુ સન્માન અમૃત સમાન છે, અને ખીરનુ ભોજન અમૃત સમાન છે ૧

ચેતઃ સાર્દ્રતર વચઃ સુમધુર દષ્ટિઃ પ્રસન્નોજ્જ્વલા,

શક્તિઃ ક્ષાન્તિયુતા શ્રુત હૃતમદ શ્રીર્દીનૈદન્યાપહા ।

રૂપ શીલયુત મતિઃ શ્રિતનયા સ્વામિત્વમુત્સેકિતા—

નિર્મુક્ત પ્રકટાન્યહો નમ સુધાકુણ્ડાન્યમન્યુત્તમે ॥ ૨ ॥

પ્રથમ પ્રકોશ, (જિનવિ સ) પાદલિપ્તસૂરિપ્રવચ્ચ, પૃષ્ઠ ૧૨.

અત્યંત આર્દ્ર—દયાળુ ચિત્ત, સારું મધુર વચન, પ્રસન્નતાવડે ઉજ્જવળ દષ્ટિ, ક્ષમાસહિત શક્તિ, નીતિ-યુક્ત મતિ, દીનજનની દીનતાને નાશ કરનારી લક્ષ્મી, શીલયુક્ત રૂપ, મદરહિત યુવાવસ્થા અને ઉદ્ધતાધરહિત પ્રભુતા, આ નવ અમૃતના કુડો ઉત્તમ જનને વિષે પ્રગટ જ હોય છે—દેખાય છે .

વિપ (૧૧૫)

ખરુ વિપ —

અન્યાસક્તે જને સ્નેહ , પારમશ્યમયાર્થિતા ।

અદાતુશ્ચ પ્રિદાલાપ , કાલકૂટચતુષ્ટયી ॥ ૧ ॥

અન્યના ઉપર આસક્ત થયેલા વિષે સ્નેહ રાખવો, પરવશપણ, યાચના કરવી અને કૃપણ માણુમ પાને પ્રિય વચન બોલવા, આ ચાર કાળકૂટ વિપ સમાન છે ૧

અમૃત છતા વિપ સમાન —

વિમરો વીતસજ્જાના, વૈદગ્ધ્ય કુલયોપિતામ્ ।

દાક્ષિણ્ય વણિજા પ્રેમ, વૈશ્યાનામમૃત નિપમ્ ॥ ૨ ॥

ઉપદશપ્રાસાદ (માપાન્તર), भाग २, पृ० ८९*

વૈભવ અમૃત જેવો સારો હોવા છતા નિ મગ જનોને વિષતુલ્ય છે, ચતુરાઈ અમૃત સમાન છે છતા તે કુળવત સ્ત્રીઓને માટે વિષતુલ્ય છે, દાક્ષિણ્ય અમૃત સમાન હોવા છતા વાણિયાઓને માટે વિષતુલ્ય છે, તથા પ્રીતીનો શુભ અમૃત જેવો સારો છે પણ વેત્યાઓને વિષતુલ્ય છે ૨

શુ ક્યારે વિપ સમાન —

અનમ્યાસે નિપ શાસ્ત્રમનીણે મોજન નિપમ્ ।

દરિદ્રસ્ય નિપ ગોષ્ઠી, વૃદ્ધસ્ય તરુણી નિપમ્ ॥ ૩ ॥

वृद्धबाणनयनीति, अध्याय ४, श्लो० १५

અભ્યાસ વિનાનુ શાસ્ત્ર વિષસમાન છે, અજીર્ણમા લોજન વિષસમાન છે, દરિદ્ર મનુષ્યની ગોષ્ઠી વિષસમાન છે, અને વૃદ્ધ પુરુષને જુવાન સ્ત્રી વિષસમાન છે ૩

શ્રદ્ધા (૧૧૬)

શ્રદ્ધાનુ મહત્વ:—

નાસ્તિ શ્રદ્ધાસમ પુણ્ય, નાસ્તિ શ્રદ્ધાસમ સુખમ્ ।

નાસ્તિ શ્રદ્ધાસમ તીર્થ, સસાર પ્રાણિના નૃપ ! ॥ ૧ ॥

પદ્મપુરાણ, खण्ड २, अध्याय ४०, ला० ७८

હે ગત ! આ સસારમા પ્રાણીઓને શ્રદ્ધા સમાન બીજુ કોઈ પુણ્ય નથી, શ્રદ્ધા સમાન બીજુ કોઈ સુખ નથી અને શ્રદ્ધા મમાન બીજુ કોઈ ઉત્તમ તીર્થ નથી ૧

આતકની શ્રદ્ધા —

પયોદ હે ! મારિ દદાસિ વા ન વા,

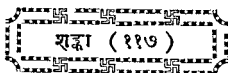
ત્વદેકચિત્ત. પુનરેપ ચાતકઃ ।

વર મહત્યા પ્રિયતે પિપાસયા,

તથાપિ નાન્યસ્ય કરોત્યુપાસનામ્ ॥ ૨ ॥

उत्तरचातकाष्टक

હે મેઘ ! તુ પાણી આપે કે ન આપે, તોપણ આ, આતક માત્ર તારે વિષે જ એક ચિત્ત રાખે છે મોટી તરશવડે મરી જવાય તો તે બહેતર છે, પરંતુ તે બીજાની સેવા કરતો નથી (આતુ નામ જ સાચી શ્રદ્ધા કહેવાય) ૨

શકાથી સિદ્ધિ ન થાય —

મશેરત્ત યે મનુષ્યા સદંવ, સર્વત્ર લોકેષુ પદે પદે તે ।

સિદ્ધિ લભન્તે ન કદાઽપિ કાલે, સુનિશ્ચિતસ્તુ પ્રલભેત સિદ્ધિમ્ ॥૧॥

ધર્મશાસ્ત્રમાલા, સ્કાં ૪૧

જે મનુષ્યો ડગલે ને પગલે સશય-શકા-વહેમ રાખે છે તેઓ કદી પણ કોઈ જાતની સિદ્ધિ (મક્ષતા) ને મેળવી શકતા નથી જે મધ્યમ વિચારના વ્યવસ્થિત મનુષ્યો હોય છે તેઓ જ જગતમા સદ્ગત મેળવી શકે છે ૧

શકાથી તુકસાન —

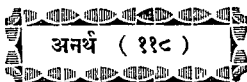
અજ્ઞાથાશ્રદ્ધાનથ, સશયાત્મા પિનશ્યતિ ।

નાય લોકોઽસ્તિ ન પરો ન મુક્ત સશયાત્માન ॥ ૨ ॥

મહાભારત અં ૪, સ્કાં ૪૦

અજ્ઞાની અને શ્રદ્ધા વગરનો એવો સશય-શકાથી ભરેલો આત્મા (પ્રાણી) નાશ પામે છે (વળી) શકાથી ભરેલાને આ લોક કે પરલોકમા મુખ મળતું નથી ૨

અનર્થ (૧૧૮)

અનર્થના કારણ.—

યૌવન ધનમમ્પત્તિ, પ્રમુત્તમવિવેકિતા ।

ઈકંકમધ્યનર્થાય, કિમ્ યત્ ચતુષ્ઠયમ્ ॥ ૧ ॥

દ્વિતોપદેશ, પ્રસ્તાવિકા, શ્લોક ૧૧.

યુવાવસ્થા, ધન-સ્વામીપાત્ર અને વિવેકરહિતપાત્ર,

આ દરેક અનર્થને માટે છે, તો પછી જે મનુષ્યમા આ ચારે હોય તેને માટે શું કહેવું ? ૧

અનર્થમા અનર્થ:—

एकस्मिन् दुःखस्य न यावदन्त, गच्छाम्यहं पारमिपारिणवस्य ।

तावद् द्वितीय समुपस्थित मे, छिद्रेष्यनर्था बहुलीभवन्ति ॥ ૨ ॥

જેનવચ્ચત્ર, પૃ૦ ૧૭૧, શ્લોક ૧૮૧.

જ્યા મમુદ્રના પારની જેમ એક હું ખના પારને હું

પામ્યો નથી, ત્યાં તો મને ખીજુ હું ખ પાખ થયું, તે

યોગ્ય જ છે, કેમકે છિદ્રને વિષે ઘણા અનર્થો થાય છે ૨

ધત્વે પ્રહારા. પ્રવતન્તિ તીત્રા અન્નસ્યે દીપ્યતિ જાઠરાગ્નિઃ ।

આપ્ત્સુ પૈરાણિ સમુચ્છલન્તિ, છિદ્રેષ્યનર્થા મહુલી ભવન્તિ ॥ ૩ ॥

જેનવચ્ચત્ર, પૃ૦ ૧૭૧, શ્લોક ૧૮૬

ઘાયલ થયેલા અગ ઉપર તીવ્ર પ્રહારો પડે છે,

હુકાળના સમયમા જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય છે, અને આપત્તિને

વખતે પૈરો ઉત્પન્ન થાય છે તે યોગ્ય જ છે, કેમકે છિદ્રને

વિષે ઘણા અનર્થો થાય છે ૩

આ હિ સ્નાને રત્ન પૂર્ણ થતો નથી, તે આવા તારા
ખરાબ પરાક્રમને ધિક્કાર છે, ૭ જે પરાક્રમ કૃપાના સ્થાનરૂપ
અને ગરીબ એવા પક્ષીરૂપ મારે વિષે ઠરવા માં આને છે ૧૧

ગિકારનુ રૂળ નરક —

પુનઃ પુનઃ પ્રપચ્યેત, પરમવે નરકાવનો ।

સતત સ્થિરાભિસકરેણાસ્વેદકારિણા ॥ ૧૨ ॥

દિગ્ગુલપ્રકરણ, આશ્વેટપ્રક્રમ, શ્લોક ૨.

હ મેશા સ્થિરથી લોપાએ ન હાથવડે શિકાર કરનારો
માપુસ પરભવમા નરકમા જઈને વારવાર પકાવાય છે
(અર્થાત્ ત્યા જઈને તે અત્યંત દુઃખ પામે છે) ૧

આસ્વેદકેષુ વિધ્યેરન્, પ્રાણિન પ્રાણિનોઽત્ર ચે ।

નરકે તેઽપ્યનુવિધ્યેરન્, પરત્રેત્યપદ્મિન ॥ ૧૩ ॥

દિગ્ગુલપ્રકરણ, આશ્વેટપ્રક્રમ, શ્લોક ૩.

જે પ્રાણીઓ આ જગતમા શિકારમા પ્રાણીઓને
વીધે છે તેઓ પરભવમા નરકમા જઈને વીધાય છે એમ
શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુએ કહ્યું છે ૧૩

સ્રઘ્નદ્વારાણિ પશ્ચેય, દ્રોહો હન્યા તથા મૂરિ ।

માસાદન ગુરોર્નિન્દા, તવાઽઽસ્વેદકપાતકમ્ ॥ ૧૪ ॥

દિગ્ગુલપ્રકરણ, આશ્વેટપ્રક્રમ, શ્લોક ૪

આ જગતમા નરકે જવાના પાપ દ્વારા કહેલા છે દ્રોહ-
(, હત્યા, સ્વેદકે જીવોની હિંસા, માસભોજન,
તથા શિકારથી થએલ પાપ ૧૪

શિકારનો નિષેધ —

રસાતલ યાતુ યદન પોરુપ,
કુનીતિરેપાઽશરણો હૃદોપમાન્ ।
નિહન્યતે યદ્ગલિતાઽતિદુર્ભલો

હહા ! મહાકપ્ટમરાજક જગત્ ॥ ૧૫ ॥

નૈષધ, સર્ગ ૯, શ્લોક ૧૮.

આ જગતમા સારવુરહિત અને અપરાધરહિત એવા અત્યંત દુર્ભાગ પ્રાણીને બચવાન પુરુષ હોય છે, તે કેવળ અનીતિ છે એવા મનુષ્યને વિષે જે કાંઈ પરાક્રમ હોય તે રનાતળમા જાઓ, વિનાગ પામો હહા ! મોટા ખેટની વાત છે કે આ જગત રાતરહિત છે (અનાવ ધઈ ગયું છે, કેમકે નિર્દોષ પ્રાણીઓને મારનાગઓને ડોઈ રોકતુ નથી) ૧૫

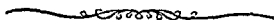
વામ ખાનારને ન હણાય —

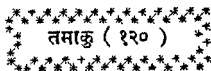
યો દયાતિ તૃણ ચક્રે, પ્રત્યનીકોઽપિ માનવ. ।

સોઽગ્રધ્યઃ મતા લોકે, કવ ચધ્યાસ્તૃણાઢના. ॥ ૧૬ ॥

દ્વિદ્ગુલપ્રકરણ પૃઠ ૩, શ્લોક ૧

જે માણુન નાતુ છતા પશુ પોતાના સુખમા તૃષ્ણુને ધારણ કરે છે તો તે પણ લોકમા નતપુરુષોને અવધ્ય છે, તો જેઓ નિઃસ્તર તૃષ્ણુ જ બધણુ કરનાગ છે તેવા પશુએ કેમ વધ કરવા લાયક હોય ? ૧૬

તમાકુ નિંદા.—

મત્યત્રેતાદ્વાપરણુ, ત્રિયુગેષુ ભમેન્ન સા ।

ઈદાર્નીં તુ વલ્લીં જાતા, તમાગુર્નામત સ્વયમ્ ॥ ૧ ॥

જે મત્યયુગમા, ત્રેતાયુગમા અને દ્વાપરયુગમા એ ત્રણે યુગમા જે ન થઈ તે અત્યારે કલિયુગમા “ તમાકુ ”ના નામથી સ્વયં થઈ છે ૧

તમાકુ પીનાર નીચ —

સન્યાસેનાત્ર કિં તસ્ય, વૈરાગ્યેણ ચ કિં પુન ? ।

પીતા યેન તમાગુર્નૈ, શ્વપચાદપિ સોઽધમઃ ॥ ૨ ॥

સ્કન્ધ ધપુરાણ

જેણે તમાકુ પીધી હોય તેનો સન્યાસ શું કામનો અને તેનો વૈરાગ્ય પણ શું કામનો ? (કારણ કે) તે માણસ તો આરાગવી પણ અધમ ગણાય છે ૨

બ્રાહ્મણા ક્ષત્રિયા વૈદ્યા , શૂદ્રાશ્ચ મુનિસત્તમા. ।

શ્વપચૈ સદૃશા જ્ઞેયાસ્તમાગુપાનમાત્રત. ॥ ૩ ॥

તમાકુનું પાન કરવાથી બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો વૈદ્યો, શૂદ્રો અને ઉત્તમ મુનિઓને આરાગ જેવા સમજવા ૩

તમાકુથી બધું નકામું:—

તેષા સન્ધ્યા વૃથા જ્ઞાનં, વૃથા વૈરાગ્યમેવ ચ ।

વૃથા યોગથ વિપ્રેન્દ્ર ! તમારુ એ ઉપાસતે ॥ ૪ ॥

હે વિપ્રેન્દ્ર ! જે પુરુષો તમાકુ વાપરે છે તેમના સન્ધ્યા, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને યોગ એ બધું વ્યર્થ છે ૪

ગૃહસ્થા નૈવ તે જ્ઞેયા નૈવ તે બ્રહ્મચારિણઃ ।

વાનપ્રસ્થા ન તે જ્ઞેયા યતયો ન ભવન્તિ તે ॥ ૫ ॥

(જે હોડો ધૂમ્રપાન કરે છે) તેઓ ગૃહસ્થ નથી, બ્રહ્મચારીઓ નથી અને વાનપ્રસ્થ તેમજ માધુ પણ નથી ૫

યસ્તુ મૃજ્ઞી તમારુ ચ, મદ્ય પીત્વા કલૌ યુગે ।

કરોતિ સુકૃત યદ્યત્, તત્સર્વં મસ્મસાદ્ ભવેત્ ॥ ૬ ॥

ભાગ, તમાકુ અને મદ્ય પીને આ કળિયુગમાં જે પુરુષ જે કાંઈ સત્કાર્ય કરે છે, તે બધું ભસ્મ થઈ જાય છે ૬

સ્નાતાનિ યેન તીર્થાનિ, પ્રયાગાદીનિ કોટિશઃ ।

વૃથૈતાનિ ચ સર્વાણિ, મૃજ્ઞીપાનાચ નારદ ! ॥ ૭ ॥

સ્કન્ધપુરાણ-

હે નારદ, જેણે પ્રયાગ વગેરે કરોડો—અનેક તીર્થોમાં સ્નાન કર્યું છે તે જો તમાકુ પીએ તો તે બધા તીર્થો નિર્વર્થક થાય છે ૭

વાનપ્રસ્થ્યેન કિં તસ્ય, મન્યાસેનાપિ કિં પુનઃ ।

વ્રદ્ધચર્યણ કિં તસ્ય, ગ્રાર્હસ્થ્યેન ચ કિં પુનઃ ? ॥ ૮ ॥

સ્કન્ધપુરાણ.

(જે તમાકુ પીવે છે) તેના વાનપ્રસ્થવડે શુ, સન્યાસવડે પણ શુ, બ્રહ્મચર્યવી પણ શુ અને ગૃહસ્થ-પણાથી પણ શુ ? (તેનું આ બધું નકામું છે) ૮

તમાકુરૂપી નરક. —

ઉપામતે તમાસુ वै, कलां नारद । ये नरा ।

धीणपुण्या पतिष्यन्ति, महारौरवसञ्ज्ञके ॥ ९ ॥

સ્કન્ધપુરાણ.

હે નારદ ! (આ) કલિયુગમાં જે તમાકુને સેવન કરે છે તે પુણ્યનો ફળ થયેલા માણુનો મહારૌરવ નામના નરકમાં પડે છે ૯

यस्तमारु पिबेत् सोऽपि, व्याश्रमान्निरयं पतेत् ।

नारदास्मिन्न मन्देह , सत्य मत्य मयोदितम् ॥ १० ॥

સ્કન્ધપુરાણ.

હે નારદ ! જે માણુન તમાકુ પીવે છે તે પોતાના આશ્રમમાંથી જ નરકમાં પડે છે એમાં શકા નથી આ હું સાચેમાચું કહું છું ૧૦

तमारुभृङ्गीमद्यानि, ये पिबन्ति नराधमा ।

तेषा हि नरके वामो, यावदिन्द्राश्वतुर्दश ॥ ११ ॥

જે નરાધમ પુરુષો તમાકુ, ભાગ કે મધ પીવે છે, તેમનો ચૌદ ઇંદ્રની અવધિ પયંત (બ્યાસુધી જગત્ છે ત્યાસુધી) નરકમા વાસ થાય છે ૧૧

ધર્મઘ્રષ્ટા હિ તે જ્ઞેયાસ્તમાસુપાનમાત્રતઃ ।

પતન્તિ નરકે ઘોર, રૌરવે નાડ્ય સશયઃ ॥ ૧૨ ॥

જે લોકો તમાકુનું પાન માત્ર કરે છે તેમને ધર્મથી બ્રહ્મ થયેલા બાણવા બોધ્યે અને તે ઘોર રૌરવ નામના નરકમા પડે છે તેમા જગત્ સશય નથી ૧૨

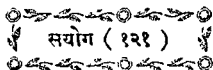
બીડીનો ત્યાગ —

હાર્નિ કરોતિ તિત્તસ્ય, મ્હાર્નિ ચિત્તસ્ય સર્મથા ।

સ્વાસ્થ્યહર્ત્રી પિશાચી યા, મીડી સન્ત્યજ્યતા જનાઃ ॥૧૩॥

હૈ માણસો ! જે પૈમાને ષરણાદ કરે છે, મનને મલિન કરે છે, જે તદુરન્તીને હરણ કરનાર નાહસી જેવી છે તે બીડીનો ત્યાગ કરે ૧૩

સંયોગનુ ૨૩૫ —

યથા કાષ્ઠ ચ કાષ્ઠ ચ, નમયાતા મહોદધા ।
સમત્ય ચ વ્યપેયાતા, તદ્વદ્ ભૂતસમાગમ ॥ ૧ ॥

જેમ મહાનમુદ્રમા લાકડે લાડ્યા(એક બીજાને) મળે
તે અને મળ્યા પછી બુદ્ધ થઈ બાથ છે તેમ (ન સારમા)
પ્રાણીઓનો સમાગમ પણ એવો જ નમન્યો ૧

સંયોગ દુખનુ કારણ:—

સયોગમૂલા જીવેન, પ્રાપ્તા દુઃખપરમ્પરા ।
તસ્માત્ સયોગમમ્બન્ધ, ત્રિવિધન પરિત્યજેત્ ॥ ૨ ॥

તત્ત્વામૃત ફલા ૦ ૨૧૨

સંયોગના કારણથી જીવે દુઃખની પરંપરા પ્રાપ્ત કરી
છે, તેથી ત્રિવિધે એટલે મન, વચન અને કાયાએ કરીને
સર્વ સંયોગના સંબંધનો ત્યાગ કરવો ૨

વિયોગ (૧૨૨)

વિયોગનું રહસ્ય —

અગચ્છતિ મૂઢચેતનઃ, પ્રિયનાશ હૃદિ શલ્યમર્ષિતમ્ ।
સ્થિરધીસ્તુ તદેવ મન્યતે, કુશલદ્વારતયા મમુદ્ધૃતમ્ ॥ ૧ ॥

રઘુવંશ સર્ગ ૮, શ્લોક ૮૮

પ્રિય(જન કે વસ્તુ)નો નાશ થાય ત્યારે મૂઢબુદ્ધિવાળો પુરુષ તેને યોતાના હૃદયમાં શલ્ય પ્રાપ્ત થયું એમ માને છે અને નિઃશબ્દિવાળો પુરુષ તો તે જ પ્રિયના નાશને, કલ્યાણના દ્વારરૂપ ગણીને, હૃદયમાંથી શલ્ય નીકળી ગયેલું માને છે ૧

વિયોગનું દુઃખ —

આહારો ગરલાયતે પ્રતિદિન હારોઽપિ ભારાયતે,
ચન્દ્રશ્વળકરાયતે મૃદ્ધગતિર્નાતોઽપિ વજ્રાયતે ।
જાગ્રસો વિપિનાયતે મલયજો લેપ સ્ફુલિન્નાયતે,
હા હન્ત ! પ્રિયવિપ્રયોગમમય સહારકાલાયતે ॥ ૨ ॥

માટા ખેદની વાત છે કે પ્રિયજનના વિયોગનો જે મમય છે, તે સહારકાળ(પ્રલયકાળ)ના જેવું આચરણ કરે છે, કેમકે તે વિયોગરૂપી દાહની શાંતિ માટે ડરેલો આહાર હંમેશાં નિર્લેપો લાગે છે, હાર વગેરે આલૂપણો

બારભૂત વાય છે, ચંદ્ર સૂર્ય જેવો (ઉગ્ર) લાગે છે, મહામહા
વાતોવાયુ પણ વજ્ર જેવો લાગે છે, મહેલ અરણ્ય જેવો
લાગે છે અને ચંદનનો લેપ અગારા જેવો લાગે છે ૨

વિયોગવગરનો ધન્ય —

जयति न पुरुषविशेषो नमोऽस्तु तस्मै त्रिधा त्रिसन्ध्यमपि ।
स्वप्नऽपि येन दृष्ट, नेष्टवियोगोद्भव दुःखम् ॥ ૩ ॥

નલચિલાસ, અક્ક ૬, સ્ત્રાવ ૫

જેણે સ્વપ્નમાં પણ પ્રિય જનના વિયોગથી ઉત્પન્ન
વતુ દુઃખ જોયું જ નથી તે ઉત્તમ પુરુષ જય પામે છે,
અને તેને જ મન, વચન અને કાયા-એ ત્રણ પ્રકારે ત્રિકાળ
નમસ્કાર હો ૩

મરણ (૧૨૩)

મરણનું પ્રાબલ્ય —

किं शक्य सुमतिमताऽपि तत्र कर्तुं,
यत्रासी व्यसनमहोदधिः कृतान्तः ।

રાત્રો ગા દિનસમયેઽથગાઽમમયે,
યોઽદૃશ્યઃ પ્રહરતિ તેન કો વિરોધઃ ? ॥ ૧ ॥

જૈનપંચતમ્ત્ર, પૃ૦ ૧૬૮ શ્લોક ૧૭૬.

ત્યા આ કદના સમુદ્રરૂપ યમરાજ હાજર છે, ત્યા આત્યંત બુદ્ધિમાન માણસ પણ નું કરી શકે? જે અદૃશ્ય-પણે, રાત્રિને સમયે, દિવસને સમયે અને અસમયે એટલે મધ્યા સમયે ઠરેઠ વખતે પ્રહાર કરી રહ્યો છે તેની સાથે શો વિરોધ કરવો? (તેનો વિરોધ વૃથા છે) ૧

श्व.कार्यमद्य कुर्वीत, पूर्वाङ्गे चापराङ्गिणम् ।

ન હિ મૃત્યુ પ્રતીક્ષેત, કૃત ચાસ્ય ન વા કૃતમ્ ॥ ૨ ॥

શ્રાદ્ધવિધિ પૃ૦ ૯૯, શ્લોક ૨.

કાલે ઠરવાનું કાર્ય આજે કરવું જોઈએ માત્રે ઠરવાનું સવારમા કરવું જોઈએ, કારણુ કે મૃત્યુ ‘એણે કામ કર્યું છે કે નહિ’ તેની રાહ જોતું નથી ૨

आनन्दाय न कस्य मन्मथकथा कस्य प्रिया न प्रिया,

लक्ष्मीः कस्य न मनसि नो कस्याङ्गजः क्रीडति

તામ્બૂલ ન સુગ્રામ કસ્પ ન મત કસ્પાન્નશીતોદક ?,
સર્ગાશાદ્મકર્ત્ત્વનેકપરશુર્મૃત્યુર્ન ચેત્ સ્યાજ્જનોઃ ॥ ૩ ॥

વૈરાગ્યશતક (પદ્માનન્દ) શ્લોક ૨૯

જો માણસને સર્વ આશારૂપી વૃક્ષને ડાપી નાખવામા
કુહાડા સમાન મૃત્યુ ન હોય તો કામલોગની ડયા ડોને
આનંદકારક ન યાય ? ડોને શ્રી વહાલી ન લાગે ?
ડોના મનમા લક્ષ્મી પ્રીતિ ન ઉપજાવે ? ડોના મનમા
પુત્રકીડા ન ડરે ? ડોને પાન મુખ ન ઉપજાવે ? અને
અન્ન તથા સીતળ પાણી ડોને ઇષ્ટ ન લાગે ? ૩

સર્ગમલ્લી કૃતાન્તોડય, મત્ય લોકે નિગદ્યતે ।

રામદેવાદયો ધીરા , સર્ગ ક્વાપ્યન્યથા ગતા ॥ ૪ ॥

વૈરાગ્યશતક (પદ્માનન્દ) શ્લોક ૩૮

‘ આ યમરાજ નર્વંતુ જલક્ષ્ણુ ડરનાર છે ’ એમ લોકમા
જે કહેવાય છે તે મત્ય જ છે જો એમ ન હોય તો
રામદેવ-રામચંદ્ર વગેરે ધીર પુરુષો કયા ગયા ? ૪

મદ્દો નદો ભારપિશ્વાપિ નદો

મિહુર્નદો મીમસેનોડપિ નદ ।

મૃકુળ્લોડ્ઢ મૃપતિસ્ત્વ ચ રાજન્ !,

મમ્માપદ્ધક્તો કાલચક્ર પ્રવિષ્ટમ્ ॥ ૫ ॥

કુમારિલ ભટ્ટ (મીમાસક) નાશ પામ્યો છે, (કિરા
જનો કર્તા) ભારવિ ડવિ પણ નાશ પામ્યો છે, ભિહુ
(નાખ્ય) નાશ પામ્યો છે, મીમસેન પણ નાશ પામ્યો

ઠે, હે ગત ! હું ભૂકુડ અને તમે ભૂપતિ એ બે બાકી
છીએ, પરંતુ ભકાગ્વાના નામની પકિતમા ડાળચક્ર (મરણ)
પેહુ છે, તે મૂકગે નહીં પ

મરણનુ અવશ્ય ભાવિપણું.—

उध्यस्य चौरस्य यथा पशोर्गा, सम्प्राप्यमाणस्य पद उधस्य ।
शनै. शनैरति मृति. समीप, तथाऽखिलस्येति कथ प्रमादः ? ॥ ૬ ॥

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, અધિકાર ૬ પૃ૦ ૬૧, સ્કો૦ ૬.

દામ્નીની ચળ પામેલ ચોરને અવધા વધ કરવાના
ન્ધાનકે લઈ જવાતા પશુને મૃત્યુ ધીમે ધીમે નજીક
આવતુ જાય છે તેવી જ રીતે સર્વને મૃત્યુ નજીક આવતુ
જાય છે ત્યારે પછી પ્રમાદ કેવી રીતે થાય ? ૬

श्वकार्यमद्य कुर्वीत, पूवाङ्गे चापराह्निकम् ।

न हि प्रतीक्षते मृत्युः, कृतमस्य न वा कृतम् ।

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અ૦ ૧૭૪, સ્કો૦ ૧૦.

આવતી ડાલે કરવાનું કામ આગે જ કરી લેવું
જોઈએ, અને બપોર પછી કરવા ધાગેલું કાર્ય દિવસના
પહેલા ભાગમા (અનારમા) કરી લેવું જોઈએ, કારણ કે
આ પ્રાણીએ કાર્ય કરી લીધું છે કે નહીં એની મૃત્યુ
રાહ જોતું નથી ૭

जातमात्रश्च म्रियते, बालभावेऽथ योयने ।

मध्यम वा वय प्राप्य, वार्धके वा ध्रुवा मृतिः ॥ ૮ ॥

નિષ્ણાનગાળા જશ ૬, સ્કો૦ ૫૫.

કોઈ પ્રાણી જન્મ પામે કે તરત જ મરી જાય છે,
કોઈ બાલ્યાવસ્થામાં મરે છે, કોઈ યુવાવસ્થામાં મરે છે,
કોઈ મધ્યમ વયને પામીને મરે છે, અને કોઈ વૃદ્ધાવસ્થામાં
મરે છે, પરંતુ મૃત્યુ હજીવું અવશ્ય છે જ ૮

અત્ય ત કુસ્તા રસાયનવિધિ વાક્ય પ્રિય જલ્પતુ,
વાર્ધે પારમિયતુ ગચ્છતુ નમો દેવાદ્રિમારોહતુ ।
પાતાલ ત્રિશતુ પ્રસર્પતુ દિશ દેશા તર આમ્યતુ,
ન પ્રાણી તદપિ પ્રહર્તુમનસા સન્ત્યજ્યત મૃત્યુના ॥ ૯ ॥

સુભાષિતરત્નમન્દાહ, શ્લોક ૩૦૭

અત્ય ત રસાયનની વિધિ કરો-એટલે કે રસાયનનું
સેવન કરો, પ્રિય વચન બોલો, મનુદ્રને સામે કિનારે જાઓ,
આકાશમાં જાતિ કરો, મેરુ પર્વત પર આરોહણ કરો,
પાતાલમાં પેસી જાઓ, દિશામાં ભરાઈ જાઓ, અને
દેશાત્નમાં ભ્રમણ કરો, તોપણ પ્રાણીને પ્રહાર કરવાની
ઈન્દ્રિયાણો મૃત્યુ ત્યાગ કરતો નથી-હોસ્તો નથી ૮

પ્રજૈરજૈસ્તરુણજરઠૈરાક્ષૈરન્ત્યજાતૈ ,
પૌરૈર્ગ્રામ્યૈર્નૈરપતિવૈર્નિર્ગૃહૈર્નિ સ્વકૈશ્વ ।

પ્રાતઃ સાય નિયમિતતયાઽમ્યર્ચિતો મક્તિભાવાદ્

હા હા ચાહા હતકલિયુગે કર્પતિ પ્રાણવિત્તમ્ ॥ ૧૦ ॥

વિદ્વાન અને મૂર્ખ, બુદ્ધાન અને વૃદ્ધ, બ્રાહ્મણ અને
ચંડાળ, ગામડિયા અને નગરવાસી, તથા શ્રેષ્ઠ રાજાઓ
અને ઘર વિનાના તથા નિર્ધન, આ સર્વ જનો ભક્તિથી
પ્રાત કાળ અને સાય કાળે નિયમિતપણે પૂજા કરે તોપણ

એકની વાત છે કે યમગજ-મૃત્યુ-આ અધમ કવિયુગને
નિપે પ્રાણીઓના પ્રાણરૂપી ધનને એવી લે છે ૧૦

રોગેષુ વૈદ્યસ્તમસિ પ્રદીપો, પહ્યાદિ શીતે કુપિતે ક્ષમા ચ ।

મૃત્યુ મિના તત્કિલ નાસિન વસ્તુ, કિન્ચિન્ ત્રિલોમ્યા યદુગાવશ્નન્મ

॥ ૧૧ ॥

રોગોને નિપે વૈદ્ય ઉપાય છે-રોગનો ઉપાય વૈદ્ય છે,
અધકારનો ઉપાય હીવો છે, ટાઢ દૂર કરવાનો ઉપાય અગ્નિ
વગેરે છે, અને ડોપ પામેલાનો ઉપાય ક્ષમા છે, માત્ર
એક મૃત્યુ સિવાય આ ત્રણ લોકમાં એવી ડોષ પશુ વસ્તુ
નથી કે જેનો ઉપાય ન હોય (નર્વનો ઉપાય છે, માત્ર
એક મૃત્યુને દૂર કરવાનો ઉપાય નથી) ૧૧

મરણના કારણ:—

અનુચિતકાર્યારમ્ભઃ, સ્વજનપ્રિરોધો બલીયસા સ્પર્ધા ।

પ્રમદાજનપ્રિશ્વાસો મૃત્યુદારાણિ ચત્વારિ ॥ ૧૨ ॥

હિતોપદેશ, સુદૃઢમેદ, શ્લોક ૧૧૨

અયોગ્ય કાર્યનો આરંભ, સ્વજનની સાથે વિરોધ,
બાળવાનની સ્પર્ધા અને શ્રીજનનો વિશ્વાસ, આ ચાર મૃત્યુના
કાર છે ૧૨

શસ્ત્રાગ્નિજલશ્વાપદનિસ્રચિક્ષાવ્યાધ્યહિત્રિપાદિભિઃ ।

જર્જરમિદ શરીરમુપક્રમૈર્વદ્યુમિધિઃ (યાતિ) ॥ ૧૩ ॥

શસ્ત્ર, અગ્નિ, જળ, શિકારી પશુ, વિસૂચિકા (અન્ય
નવર નિધિ, સપ્ત અને વિપ (

ઈત્યાદિક ઘણા પ્રકારના ઉપક્રમે(ઉપધાતો)નડે આ
શરીર છૂટું વધને નારા પામે છે ૧૩

અવલોક્યો ન ચાદર્શો મલિનો બુદ્ધિમન્નરૈ' ।

ન ચ રાત્રો મહારાજ ! દીર્ઘમાયુરમીપ્સતા(પ્સુમિ) ॥૧૪॥

મહાભારત ત્રિરાટપથ અઘાય ૩૨ શ્લો ૨૮

હે મહારાજ ! દીર્ઘ આયુષ્યની ઇચ્છાવાળા બુદ્ધિમાન
મનુષ્યોએ મલિન મરિતામા પોતાનું સુખ જોવું નહીં,
તથા રાત્રિએ પણ જોવું નહીં (કારણ કે તેમ ઝરવાની
મરણ નજીક આવે છે) ૧૪

પ્રિયજનનું મરણ —

દ્રવ્યનાશો તથોત્પત્તો, પાલને ચ તવા નૃણામ્ ।

મમન્ત્યનેકદુઃખાનિ, તયૈવેષ્ટવિપત્તિષુ ॥ ૧૫ ॥

ત્રિષ્ણુપુરાણ અઘાય ૬ શ્લો ૫૪.

દ્રવ્યના નાશમા, તેની ઉત્પત્તિમા-ઉપાર્જન કરવામા
તવા તેનું રક્ષણ ઝરવામા મનુષ્યોને અનેક દુખો પ્રાપ્ત
થાય છે તે જ પ્રમાણે પ્રિયજનના મરણને વિષે પણ અનેક
દુખો પ્રાપ્ત વાય છે ૧૫

મરણની આગાહી.—

તિલક દ્રઘમાદર્શો મઙ્ગલાય ચ વીક્ષ્યતે ।

દષ્ટે વેહ શિરોહીને, મૃત્યુ પશ્ચદશે દિન ॥ ૧૬ ॥

વિવેકવિલાસ ઉલ્લાસ ૧, શ્લો ૭૬.

કપાળમા કરેલા તિલકને જોવા માટે તથા મજાળને

માટે અરિએ જોવાય છે-અરિઆમા પોતાનુ મુખ જોવાય છે તેમા જો શરીર મન્તડરહિત જોવામા આવે તો ૫૬રમે દિવસે મરણ થાય છે ૧૬

સ્નાતસ્ય વિકૃતા ડાયા, દન્તવર્ષ પરસ્પરમ્ ।

દેહ ચ શમગન્ધથેન્મૃત્યુસ્તદિવસત્રયે ॥ ૧૭ ॥

ત્રિવેકપિલાસ, ઉદ્ધાસ ૨ શ્લો ૧૦.

સ્નાન કર્યા પછી જો શરીરની ડાયા વિકારવાળી-વિડરાળ દેખાય, ઢાતોનુ પરંપર વર્ષણ-વસાવુ થાય, અને શરીરને વિષે ગળની જેવો દુર્ગંધ આવે, તો ત્રણ દિવસમા તેનુ મરણ થાય છે ૧૭

સ્નાતમાત્રસ્ય ચેચ્છોપો વક્ષસ્યદ્વિગ્રદ્વયેऽપિ ચ ।

પષ્ઠે દિને તદા જ્ઞેય, પન્ચત્ર નાત્ર સશયઃ ॥ ૧૮ ॥

વિવેકપિલાસ, ઉદ્ધાસ ૨, શ્લો ૧૧.

સ્નાન કર્યા પછી તરત જ જો છાતી અને બન્ને પગ સુઝાઈ જાય, તો છઠ્ઠે દિવસે તેનુ મરણ થાય એમ જાણવુ, તેમા સશય નથી ૧૮

કૃષ્ણરક્તામ્બરા નારી, કૃષ્ણરક્તાનુલેપિતામ્ ।

અવગૂહતિ યં સ્વપ્ને, તસ્ય મૃત્યુ સમાદિશેત ॥ ૧૯ ॥

સ્તનચૂડકયા, શ્લો ૪૧

જો પુરુષ સ્વપ્નમા ડાળા અને લાલ રંગના વસ્ત્ર પહેરેલી, તથા ડાળા અને લાલ રંગના પદાર્થથી વિલેપન કરાયેલી ૧૯-૨૦ લિંગન કરે તેનુ મરણ થાય ૧૯

કરાલ વિકટં મુષ્ટ, કૃષ્ણ નગ્ન ચ પિન્ગલમ્ ।

હસન્ત પશ્યતિ સ્વપ્ને, યસ્તસ્ય મૃતિમાદિશેત્ ॥ ૨૦ ॥

રત્નચૂડકથા, શ્લોક ૪૧

જે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં બિડામણો, વિકારવાળો, મુડો,
કાળો, નગ્ન, પિન્ગરો કે હસતો દેખે, તેનું મરણુ અમ
જલુ ૨૦

મરણુનું વિસ્મરણ —

કરિષ્યામિ કરિષ્યામિ, કરિષ્યામીતિ ચિન્તયા ।

મરિષ્યામિ મરિષ્યામિ, મરિષ્યામીતિ વિસ્મૃતમ્ ॥ ૨૧ ॥

ઉદ્ગટસાગર, પ્રવાહ ૩, શ્લોક ૧૪૬

હું અમુક કામ કર્યો પછી અમુક કામ કરીશ, કરીશ,
કરીશ, એવી ચિંતા (વિચાર) હોવાથી હું મરવાનો છું,
મરવાનો છું, મરવાનો છું એ વાત તો વિસ્મૃત થઈ
(સામાનિક કાર્યમાં મગ્ન હોવાથી પ્રાણી મરવાનું ભૂની
જાય છે) ૨૧

શુભતા છતાં મરેલા —

દુષ્ટ માર્યાં શુઠ મિત્ર, મૃત્યુચોત્તરદાયક ।

સર્પે ચ ગૃહ વાસો મૃત્યુરેવ ન મશય ॥ ૨૨ ॥

વૃદ્ધચાળક્યનીતિ, અધ્યાય ૧, શ્લોક ૫

દુષ્ટ સ્ત્રી, શકતાવાળો (હુસ્તી) મિત્ર, સામુ જોલ-
નાર નોકર અને સર્પવાળા ઘરમાં વાસ, આ સર્વથી
મૃત્યુ જ થાય છે તેમાં કાઈ સંશય નથી (એ સર્વે

મૃત્યુના સ્થાન છે તેમનાવી દ્વર રહેવું, તેજ કહ્યાપુ-
કારક છે) ૨૨

जीवन्तो मृतकाः पञ्च, श्रूयता किल नारद ।

दरिद्रो व्याधितो मूर्खः, प्रवामी नित्यसेवकः ॥ २३ ॥

વિક્રમચરિત્ર, ભાગ ૨, શ્લોક ૮૯૩ *

હે નારદ ! તમે માનજો - દરિદ્ર, રોગી, મૂર્ખ, પ્રવામી
અને નિત્ય સેવક આ પાંચ મનુષ્યો જીવતા છતાં મરેલા
છે, એમ જાણવું ૨૩

रोगी चिरप्रवासी परान्नभोजी परासथशायी ।

यज्जीयति तन्मरण, यन्मरण मोक्षस्य विश्रामः ॥ २४ ॥

કવિતાકામુદ્રી, ભાગ ૩, પૃષ્ઠ ૪૭૨, શ્લોક ૪

નિરતર રોગી, ચિરકાળ સુધી પ્રવાસ કરનાર-કામ
નીચું કરનાર અથવા પરદેશમાં જ રહેનાર, પારકા અન્ન
લોભન કરનાર અને ખીજના મકાનમાં રાત્રી કરનાર,
આવો મનુષ્ય જે જીવે છે તે તેનું મરણ છે, અને તેનું
જે મરણ છે તે તેની વિશ્રાંતિ-શુભ છે ૨૪

ઉત્તમ મરણ.—

सञ्चिततपोधनानां, निन्य प्रतनियमसयमरतानाम् ।

उत्समभूत मन्ये, मरणमनपराधवृत्तीनाम् ॥ २५ ॥

उमास्मृति वाचक

જેઓએ તપરૂપી ધન એકઠું કર્યું હોય, જેઓ
નિરતર તપ, નિયમ અને મયમને ત્રિપે તત્પર હોય,
તથા જેઓની વૃત્તિ-આજીવિકો નિર્દોષ હોય એવા યોગી

એનું મરણ Cતનવડે છે, એમ હું માનું છું ૨૫

વીરેણ કાતરેણાપિ, મર્તવ્ય સ્વલુ દેહિના ।

તન્નિયેત તયા ધીમાન્, ન મિયેત યથા પુનઃ ॥ ૨૬ ॥

ત્રિપાટિ, પૃષ્ઠ ૧૦ સર્ગ ૧ શ્લોક ૨૫૫

ધીર કે બીકણુ દરેક પ્રાણીને મરવાનું અવશ્ય છે
તેથી બુદ્ધિમાન પુરુષે એવી રીતે મરવું જોઈએ કે જેથી
ફરીથી મરવાનું આવે જ નહીં ૨૬

મર્તવ્ય કાતરેણાપિ, ધીરેણાપિ ચ મૃષ્ટશ્ચ ।

દ્વિધાઽપિ નિયતે મૃત્યૌ, ધીરૈર્માવ્યમનસ્વિમિઃ ॥ ૨૭ ॥

ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર ટીકા (ભાવવિજય), અધ્યયન ૨, પૃષ્ઠ ૬૦

કાયર મનુષ્યે પણ મરવાનું છે અને ધીર પુરુષે પણ
મરવાનું છે બન્નેને વિષે મૃત્યુ જ્યારે નિશ્ચયથી જ છે
ત્યારે મનસ્વી પુરુષોએ ધીર જ વધુ થોડ છે ૨૭

સ સદા જીવતે લોકે, પવિત્રો યથરિતત ।

વિશિષ્ટગ્રન્થકર્તા ચ, લોકસેવી મૃતા પરે ॥ ૨૮ ॥

મુનિ દિમાંશુવિજય

જે આરિત્રથી પવિત્ર છે, વિશિષ્ટ ગ્રંથોના રચનાર છે
તથા જગત્ની નિસ્વાર્થ સેવા કરનાર છે તે જગતમા
હંમેશને માટે હિતો છે, બાકીના બધા મરેલા છે ૨૮.
મરણથી બીને ધર્મ કરવો:—

ચન્દ્રાદિત્યપૂરન્દરક્ષિતિધરશ્રીકણ્ઠસીયાદયો

યે કીર્તિદ્યુતિકાન્તિધીધનચલપ્રભ્યાતપુણ્યોદયા • ।

સ્વે સ્વે તેઽપિ કૃતાન્તદન્તકલિતાઃ કાલે પ્રજન્તિ ક્ષય,
 ફિં ચાન્યેષુ વથા સુચારુમતયો ધર્મે મર્તિ કુર્વતામ્ ।૨૯।

સુભાષિતરત્નસન્દોહ શ્લોક ૨૯૯

આ મ માગ્મા સર્વથી અધિક કીર્તિ, ધૃતિ, ક્રાંતિ,
 બુદ્ધિ, ધન, બળ અને પ્રખ્યાત પુણ્યના ઉદયવાળા અદ્ર,
 સૂર્ય, દેવેદ્ર, રાજેદ્ર, વાસુદેવ અને બળરામ વગેરે પણ
 પોતપોતાના સમયે એટલે આયુષ્યને છેડે ચમરાની
 દાઢમા દબાઈને ક્ષય-મૃત્યુ પામ્યા છે, તો પછી બીજા
 પ્રાણીઓને માટે તો શી વાત કરવી ? તેવી ઉત્તમ બુદ્ધિ-
 માન પુરુષોએ ધર્મમા જ મર્તિ કરવી યોગ્ય છે ૨૯

મરણથી કેાણ ન બીવે:—

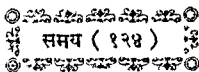
મૃત્યોર્નિમ્યતિ તે વાલા યં સ્યુઃ સુકૃતપ્રજિતાઃ ।

પુણ્યવન્તો નરાઃ સર્વે, મૃત્યુ પ્રિયતમાતિથિમ્ ॥ ૩૦ ॥

ઉદ્ગદસાગર, પ્રવાહ ૧, શ્લોક ૧૪૫.

જેઓ સુકૃત (પુણ્ય) રહિત હોય છે, તે જ બાળો
 મૃત્યુથી ભય પામે છે, પરંતુ સર્વે પુણ્યવાન પુરુષો તો
 મૃત્યુને અત્યંત વહાલા અતિથિરૂપ માને છે ૩૦

સમય સાચો ગિદ્દક —

શિવક સર્વલોકાના, સમયોઽસ્તિ મહાદપિ ।

તદાત્મામજ્જકો લોક , શિશ્વેતે દિ પદે પદે ॥ ૧ ॥

મુનિ દિમાશુવિજય

સમય (જમાનો) એ બધા વેાડોને બગાડૂંક (ધૂંડાધી કે અનિચ્છાથી) ડેગાણે લાવનાર શિદ્ધક છે તેની આજ્ઞાનુકૂળ વત ડરનાર લોક ડગવે ને પગવે માર ખાય છે ૧

૬યા સમયે શુ મેળવવુ:—

પ્રથમ નાર્જિતા વિદ્યા, દ્વિતીયે નાર્જિત ધનમ્ ।

તૃતીયે ન તપસ્ત્ત, ચતુર્યં કિં કરિષ્યતિ ? ॥ ૨ ॥

મુવાધચન્દ્રોદય (કાલિદાસ), સ્લાઁ ૮૨

જેણે પહેલી ઉમરમા વિદ્યા ઉપાર્જન કરેલ નથી, બીજી વયમા ધન પેદા કર્યું નથી, ત્રીજી અવસ્થામા તપસ્થા કરી નથી તે છેત્રી ઉમરમા શુ કરશે ? ૨

વર્તમાન સમયનો જ વિચાર કરવો:—

ગતે શોકો ન કર્તવ્યો મનિષ્યે નેવ ચિન્તયેત્ ।

વર્તમાનેન યોગેન, વર્તન્તે દિ વિચક્ષણા ॥ ૩ ॥

ઉપદેશપ્રાસાદ ભાગ ૨, પૃઁ ૧૪૨ *

ગયેલી બાળતોનો ચોક્ક ડરવો નહીં અને આવતી બાળતોનો વિચાર કરવો નહીં, ડારણુ ઢે પડિત પુરુષો વર્તમાન કાળના ચોગવડે જ વર્તે છે ૩

કોણુ કેવી રીતે સમય વીતાવે:—

કાવ્યશાસ્ત્રવિનોદેન, કાલો ગच्छति धीमताम् ।

व्यसनेन हि मूर्खाणा, निद्रया क्लहेन वा ॥ ૪ ॥

જૈનપદ્ધત ત્ર, પૃ૦ ૧૬૭ સ્થા૦ ૧૭૧*

બુદ્ધિમાન પુરુષોનો કાળ કાવ્ય અને શાસ્ત્રનો વિનોદ કરવામા જ જાય છે, અને મૂર્ખ જનોનો કાળ દૂતાદિક વ્યસન, નિદ્રા અને ઠલહ ડરવામા જ જાય છે ૪

સમય ન ઓળખવાનુ કળા:—

धावन् प्रवेग पवनस्य समुत्स, यथा जनो याति पराभव भुवि ।
तथैव जिह्मः समयात् पराङ्मुखो दुःख पराभूतिमकीर्तिमेति च । ૫।

મુનિ હિમાશુત્રિજય

સુખવાટા ડરતો ભેરવી પવન ચાલતો હોય ને તેની સામે ભે મનુષ્ય દોડે તો ભેમ પગભવ પામે છે (ધારેલ વેગથી જાતિ કરી શકતો નથી અથવા પડી જાય છે) તેમ સમયને ઓળખ્યા વગર કોઈ ધીઠો વધ કાચું ડરે તો હુ ખ, પરાભવ અને અપજસને મેળવે છે ૫

देश काल कार्यं, परमात्मान च यो न जानाति ।

अविमृश्य य करोति च, न स फलमाप्नोति नै मूर्खः ॥ ૬॥

પદ્ધતન્ત્ર, પૃ૦ ૬૭, સ્થા૦ ૨૫૮.

જે મનુષ્ય દેહને, કાળને, ડાઘને, અન્યને અને પોતાને
જાણતો નથી, તથા જે વિચાર્યો વિના ડાઘ ડરે છે, તે મૂખ
માણસ કળને પામતો નથી .

સંધ્યા સમયનું સ્વરૂપ —

અર્કઽધાસ્તમિતે યાવન્નશ્ચરાણિ નમસ્તલે ।

દ્વિત્રાણિ નેત્ર મીલ્યન્ત, તાસ્તસ્યા પ્રિદુર્બુધા. ॥ ૭ ॥

ધિવરુમિલાસ, ઉલ્લાસ ૪, શ્લોક ૮

સૂર્ય અડધો અસ્ત થયા પછી જ્યાંસુધી આકાશમાં
જે રજુ નક્ષત્રો જોવામાં ન આવે તેટલા સમયને પડિત
લોઢો સાથ જાળના નામથી જોળજે છે ૭

સમય વીત્યે નકામું :—

કાલાતીતં તુ યત્ કુવાચ્છ્રાદ્વ હોમ જપ તથા ।

વ્યર્થમગતિ તત્ સર્વમમૃતં તુ વિવ યથા । ॥ ૮ ॥

મસ્કારભાસ્કર, પૃષ્ઠ ૩૭

કાળનું ઉત્તરવન ઠરીને જે ઘાદ, હોમ કે જપ કરવામાં
આવે તે સર્વ અમૃતને વિષે વિભી જેમ બ્યર્થ થાય છે ૮
નિરાણદીપે કિમુ તૈલદાન, ચોર ગત તા કિમુ માત્રધાનમ્ ? ।
વયાંગતે કિં વનિતાવિલાસ, પયોગત કિં સલુ સેતુવન્ય ? ॥૯॥

ચારિત્રતરંગિણી (માઘ કવિ), શ્લોક ૬૧

દીવો જુઝાઈ ગયા પછી તેમાં તેનું પૂરવાથી શું ફળ ?
ચોર ગયા પછી સાવધાન થવાનું શું ફળ ? યુવાવસ્થા ગયા
પછી જીના વિલાસનું શું ફળ ? અને પાણી ગયા પછી પાણી

ધવાનુ શુ ફળ ? (આ સર્વ અવસર વિનાના ડાર્યો
ફળ જાય છે) ૯

યાત્ સ્વસ્થમિદ શરીરમરુત યાવજ્જરા દૂરતો

યાત્ચેન્દ્રિયશક્તિરપ્રતિહતા યાત્ક્ષયો નાયુપઃ ॥

આત્મશ્રેયમિ તાવદેવ ત્રિદુષા કાર્યઃ પ્રયત્નો મહાન્,

સન્દીપ્તે મનને તુ રૂપણનન પ્રત્યુદયમઃ કીદશઃ ? ॥ ૧૦ ॥

ચૈરામ્યશતક (મર્ત્યહરિ), સ્તોત્ર ૭૧.

જ્યાસુધી આ શરીર સ્વસ્થ અને નીચગી છે, જ્યા
ધી વૃદ્ધાવસ્થા દૂર છે, જ્યાસુધી ઇન્દ્રિયોની શક્તિ હપ્તા-
તી નથી, અને જ્યાસુધી આયુષ્યનો હય વયો નથી ત્યા
ધી વિદ્વાન પુરુષે આત્મકલ્યાણને માટે મોટો પ્રયત્ન
રવો થોગ્ય છે, કેમકે ધર્મમાં અગ્નિ લાગ્યા પછી દુઃખ
મોઢવાનો ઉગમ ડરવો તે કેવો ?-શુ કામનો ? બ્યથાં છે ૧૦

[કલિયુગ]

કલિયુગનો પ્રભાવ —

ધર્મઃ પર્વગતસ્તપઃ પ્રચલિત સત્ય ચ દૂરે ગતઃ,

પૃથ્વી મન્દફલ્ગા નરાઃ ક્ષપટિનશ્ચિત્ત ચ શાસ્ત્રૈર્જિતમ્ ।

રાજાનોડર્વપરા ન રક્ષણપરા. પુત્રાઃ પિતુર્દેષિણઃ,

માધુઃ સીદતિ દુર્જન. પ્રભવતિ પ્રાપ્તે કલૌ દુર્યુમે ॥ ૧૧ ॥

મહાભારત, અત્તિમ પર્વ, અધ્યાય ૮૬, સ્તોત્ર ૮૨ *

હવે કલિયુગ પ્રાપ્ત થયેલો હોવાથી ધર્મ પર્વ દિવસોમાં જ
હી ગયો છે, તપ અત્યંત જતો રહ્યો છે, સત્ય દૂર ગયું છે, પૃથ્વી

અદ્ય રાજવાળી-રસદસગદિત વધ છે, માણસો કપટી થયા છે, ચિત્ત શઠતાથી છતાયુ છે-ચિત્તમા શઠતા પેસી ગઈ છે, રાજાઓ ધન લેવામા જ તત્પર થયા છે પણ રક્ષણ ડરવામા તમર નથી, પુત્રો પિતાના ઉપર દ્રવી થયા છે, સનજન પુત્ર સીદાય છે-દુષ્ટ થાય છે, અને દુર્જન પુરુષ સુમર્થ થાય છે ૧૧

નિર્ગોજા પૃથિવી ગતૌપધિરસા ત્રિપ્રા વિફર્મસ્વિતા

રાજાનોડર્યપરા કુધર્મનિગ્તા નીચા મદ્વચ ગતા ।

માયાં મર્ત્યુ વચ્ચનૈકહૃદયા પુત્રા પિતૃદ્વેષિણ ,

ઈત્યેનં સમુપાગતે કલિયુગે ધન્ય સ્થિતિ નો ત્યજેત્ ॥૧૨॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ૦ ૧ સ્થા૦ ૧૫ (પ્ર સ)*

પૃથ્વી બીજરહિત થઈ, ઓપધિ-ધાન્યાદિક રસરહિત વઈ, શ્રાદ્ધાણો અકાય કરવામા પ્રવયો, રાજાઓ ધન લેવામા અને અધર્મમા આમઠ્ઠા થયા, નીચ પુરુષો મોટા-છને પામ્યા-ધનિક થયા, સ્ત્રીઓનુ હૃદય પતિને ડેતરવામા જ તત્પર વયુ, તવા પુત્રો પિતા ઉપર દ્રેષ કરવા લાગ્યા આ પ્રમાણે કલિયુગ પ્રાપ્ત થયો છ, તેમા કોઈ ધન્ય પુરુષ જ પોતાની સન્માર્ગની સ્થિતિનો ત્યાગ કરતો નથી ૧૨

સન્ત, ક્વાપિ ન સન્તિ સન્તિ યદિ મા દુ રોન જીવન્તિ તે,

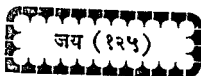
વિદ્વાસૌડપિ ન સન્તિ સન્તિ યદિ વા માત્સર્યયુક્તાશ્ચ તે ।

રાજાનોડપિ ન સન્તિ સન્તિ યદિ વા લોભાદ્વનગ્રાહિણો

દાતારોડપિ ન સન્તિ સન્તિ યદિ વા સેવાનુકૂલા ક્ષિતૌ ॥૧૩॥

આ પૃથ્વી ઉપર દોઢ પણ કંકાણે સત્પુરુષો છે જ નહીં,
કદાચ તે હોય તો તેઓ હુ જે ડરીને જીવે ' છે વિદ્વાન
પુરુષો પણ છે નહીં, કદાચ તેઓ હોય તો તેઓ પરસ્પર
ઈર્ષ્યાવાળા હોય છે રાત્રીઓ પણ છે નહીં, કદાચ હોય
તો તેઓ લોભથી ધનને જ ગ્રહણ કરનારા છે અને ઢાતાર
જનો પણ નથી, કદાચ હોય તો તેઓ મેવાને અનુકૂળ છે
એટલે તેમની સેવા કરનારને જ તેઓ દાન આપે છે ૧૩

જયનાં સાધનો:—

ઉદ્યમ સાહસ વૈર્ય, ઝલ બુદ્ધિ પરાક્રમ. ।

પડેત યસ્ય વિઘન્ટે, તસ્ય દેવોઽપિ શક્ત ॥ ૧ ॥

ધર્મપ્રમાણ (માઘકવિ), પૃ૦ ૨૦૧

ઉદ્યમ, સાહસ, વૈર્ય, ઝળ, બુદ્ધિ અને પરાક્રમ આ
છ જેનામા હોય તેનાથી દેવ પણ શકા પામે છે—તેને દેવ
પણ હતી શકતો નથી ૧

શુ રાત્રી છતાય —

કારુણ્યેન હતા વધવ્યસનિતા સત્યેન દુર્માચ્યતા,

સન્તોષણ પરાર્યચીર્યપદુતા શીલેન રાગાન્ધતા ।

નૈર્ગ્રન્થ્યેન પરિગ્રહગ્રહિલતા ચૈર્વાગનેઽપિ સ્ફુટ,

પૃથ્વીય સકલાઽપિ તૈ. સુઠ્ઠતિર્મિર્મન્યે પરિત્રીકૃતા ॥ ૨ ॥

ધૈરાગ્યશતક (પદ્માન દ), શ્લોક ૨૦

જે પુરુષોએ યુવાવસ્થાને વિરે પપ્પ સ્ફુટ રીતે હિ સા-
(સિકાર)ના વ્યસનનો દયાવડે નાશ કર્યો છે, સત્ય વ્રતવડે
નિદાનો ત્યાગ કર્યો છે, મતોપવ્રતવડે પરધનની ચોરીની
કુશળતાનો ત્યાગ કર્યો છે, બ્રહ્મચર્યવ્રતવડે કામાધપણનો
ત્યાગ કર્યો છે, અને નિર્ગ્રંથપણવડે (ચારિત્રવડે) પરિગ્રહના
વેનાપણનો ત્યાગ કર્યો છે, તેવા પુણ્યશાળી પુરુષોએ આ
સમગ્ર પૃથ્વી પરિત્ર કરી છે એમ હું માનુ છું ૨

સાચો જય —

ક્રોધાગ્રચતુષ્કપાયચળો વ્યામોહહસ્તઃ મસે !,

રાગદ્વેષનિશાતદીર્વદશનો દુર્ગામ્યારોદુરઃ ॥

સજ્જાનાઙ્કુશકોશલેન સ મહામિત્યાત્પદુષ્ટદિવો

નીતો યેન વશ નશીકૃતમિદ તેનંત્ર મિશ્વત્રયમ્ ॥ ૩ ॥

વેરામ્યશતક (પદ્માન ૬), શ્લોક ૨૫

ક્રોધાદિક ઉગ્ર કપાયરૂપ આર યગનાળા, મોહરૂપી સૂઢ
વાળા, રાગ-દ્વેષરૂપી બે દાનવાળા અને ચારી ન શકાય એવા
કામદેવથી ઉદ્ભવ વ્યથેલા આ મિથ્યાતારૂપી દુષ્ટ હાથીને જે
કુશળ પુરૂષ સજ્જાનારૂપી અકુશવડે વશ કરે છે તેણે જ આ
તપુ જગત વશ કર્યું છે એમ બાલુબુ ૩

જયનો ઉપાય . પરાક્રમઃ —

સર્વેત્ર જૃમ્મતે તેજઃ, સર્વથા સ્થૌલ્ય યયો ન ચ ।

एकश्चन्द्रस्तमोनाशी, मिहपोतो गनान्तकृत् ॥ ૪ ॥

મુનિ હિમાશુચિનય

બધે ન્ધજે તેજ-પ્રતાપ જ આકર્ષક-વિજયી નિવડે છે
સખા, બાકઈ તવા ઉમર વિજયી વતા નથી ચદ્રમા એક
હોના છતાં રાત્રિના ઘોર અધકારનો નાશ કરે છે (તારાઓ
અમખ્ય હોવા છતાં નથી કરતા) સિંહનું નહાનું
બચ્ચુ પશુ મોટા રાગીરવાળા હાથી ઉપર આક્રમણ કરી
તેને મારી શકે છે ૪

કીર્તિ (૧૨૬)

કીર્તિની અમરતા—

યાતા યાતિ મહીશુજ ક્ષિતિમિમા યાસ્યન્તિ મુક્ત્યાઽપિલા,
નો યાતા ન ચ યાતિ યાસ્યતિ ન વા કેનાપિ માર્થ વરા ।
યત્કિન્નિદ્ ભુવિ તદ્વિનાશિ સફલ કીર્તિ પર સ્થાયિની,
મર્ત્વેવ પ્રસુધાધિપે પરકૃતા લોપ્યા ન સત્કીર્તય. ॥ ૧ ॥

ધમકત્પદ્મ, પૃ૦ ૧૫૬, શ્લોક ૫, (દ લા)*

આ સમગ્ર પૃથ્વીનો ત્વાગ કરીને ઘણા રાજાઓ ગયા છે, જાય છે અને જવાના પણ છે, પરંતુ આ પૃથ્વી કોઈની સાથે ગઈ નથી, જતી નથી અને જવાની પણ નથી આ પૃથ્વી પર જે કાંઈ છે તે વિનાશી છે, માત્ર એક કીર્તિ જ સ્થિરરહેવાવાળી છે, આ પ્રમાણે જાણીને રાજાઓએ બીજા લોકોએ ગાયેલી પોતાની કીર્તિનો લોપ કરવો નહીં (પોતાની કીર્તિને જ અમર કરવી) ૧

સ્થિરતા (૧૨૭)

સ્થિર વસ્તુનો ત્યાગ ન કરવો —

વસ્તુનો લોભનીયસ્ય, સન્દિગ્ધલાભધારિણઃ ।

અપ્રાપ્તસ્ય કૃતે પ્રાપ્ત, સિદ્ધલાભ ત્યજેન્ન હિ ॥ ૧ ॥

મુનિ હિમાશુચિજય

પ્રાપ્તભા મારી જણાતી, લોભાવનારી અને જેનાથી લાભ મળશે કે નહિ તેનો સંદેહ હોય એવી પ્રાપ્ત નહિ થયેલી વસ્તુની ખાતર નિશ્ચિત લાભનાળી પાસે રહેવી (મળેવી) વસ્તુનો ત્યાગ કરવો નહિ જોઈએ ૧

સ્થિરતા ત્યાગથી નુકશાન —

યો મુનાણિ પરિત્યજ્ય, અધ્રુવ પરિસેવતે ।

મુનાણિ તસ્ય નશ્યન્તિ, અધ્રુવ નષ્ટમેવ ચ ॥ ૨ ॥

જે (માણુષ) નિશ્ચિત(વસ્તુ)નો ત્યાગ કરીને અનિશ્ચિતની સેવા કરે છે તેની નિશ્ચિત વસ્તુનો નાશ થાય છે અને અનિશ્ચિત તો નાશ પામેલું જ છે (એટલે કે આ રીતે નિશ્ચિતને મૂકીને અનિશ્ચિતને વળગવામા જાનને ખોવા પડે છે) ૨

પક્ષપાત (૧૨૮)

પક્ષપાતનુ પ્રાખ્યયઃ—

મુક્તેન ત્યજ્યતે મોગ , મુક્તેન ત્યજ્યત ધનમ્ ।

મુક્તેન ત્યજ્યતે સ્ત્ર્યાદિ, પક્ષપાતસ્તુ દુસ્ત્યજ. ॥ ૧ ॥

મુનિ દિમાશુવિજય

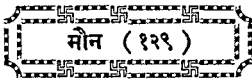
સ સારના લોગો છોડવા સહેલા છે, ધનનો ત્યાગ કર્યો મુકર છે, સ્ત્રી પુત્ર ઘરખાર વગેરે પદાર્થોને ત્યાગવા પણ સહેલા છે, પણ પક્ષપાત(દષ્ટિરાજ)નો ત્યાગ કર્યો તે બહુ જ કઠીન-મુશ્કેલ છે ૧

પક્ષપાતથી નુકશાન.—

પક્ષપાતો મરેદ્ યસ્ય, તસ્ય નાશો મરેદ્ ધ્રુવ ।

દૃષ્ટ સગરુણેષ્વત્, તથા ભારત ! ભૂમિપુ ॥ ૨ ॥

હે અર્જુન ! જેનામા પક્ષપાત હોય છે તેનો નાશ નક્કો થાય છે (આ વાત) પક્ષીઓના મમૂહમા જોવામા આવે છે તે જ પ્રમાણે પૃથ્વી માટે પણ સમજવી (એટલે કે પક્ષીનો પક્ષપાત એટલે કે પાખનો નાશ થાય તો તે જેમ પૃથ્વી પર પડે છે તેમ પક્ષપાત કરનાર માનવી પણ નાશ પામે છે) ૨

મૌનપૂર્વક કરવાના કાર્યો:—

મૃતોત્સર્ગ મલોત્સર્ગ, મૈથુન સ્નાનમોજને ।

સન્ધ્યાદિકર્મ પૂજા ચ, કુર્યાજ્ઞાપ ચ મૌનવાન્ ॥ ૧ ॥

શ્રાદ્ધવિધિ, પૃ૦ ૪૬, આત્મા સ.*

પેશાળ, મળાત્યાગ, મૈથુન, સ્નાન, ભોજન, સન્ધ્યાદિક ક્રિયા, પૂજા અને જાપ આટલી ક્રિયાઓ મૌનયુક્ત થઈને કરવી ૧

આહારે મૈથુને ચૈત્ર, પ્રસરે દન્તધાવને ।

સ્નાને મોજનકાલે ચ, પદ્મુ માન સમાચરેત્ ॥ ૨ ॥

લઘુહારિતસ્મૃતિ, શ્લો० ૪૦

ભોજન કરતી વખતે, મૈથુન સેવતી વખતે, વિષા કે મૂત્રના ત્યાગ વખતે, દાંતપુ કરતી વખતે, સ્નાન કરતી વખતે અને ભોજનને વખતે આ છ કાર્ય વખતે મૌન રાખવું જોઈએ ૨

મૂર્ખ સાથે મૌન:—

કોલાહલે કાકકુલસ્ય જાતે,

નિરાજત કોન્નિલકૃજિત કિમ્ ? ।

પરસ્પર સવદતા ચલાના,

- - મૌન વિધેય સતત સુધીભિઃ ॥ ૩ ॥

કાગડાના સમૂહો બ્યારે મોટો ડોલાહલ ડરતા હોય તે
વખતે કોયલનો શબ્દ સી રીતે સોભા પામે ? ન જ શોભે
તેમ બળ પુરુષો પરસ્પર સવાહ કરતા હોય તે વખતે પડિત
જનોએ નિરતર મૌન જ કરવું યોગ્ય છે ૩

અસ્થાને મૌન —

परिश्रमन जनमन्तरेण,

मौनव्रतं मिश्रति वाग्मिनोऽपि ।

वाचयमा' सन्ति विना वसन्त,

पुस्कोकिला पञ्चमचञ्चरोऽपि ॥ ૪ ॥

બોલવામા નિપુણ પુરુષો પણ પરિશ્રમને બાણનારા
માણસ વિના મૌનવ્રતને જ ધારણ કરે છે, કેમકે પચ્ચમ
સ્વરને બોલવામા નિપુણ એવા કોયલ બતિના પક્ષીઓ પણ
વસત નહતુ વિના વાણીને નિયમમા રાખે છે-મૌન જ
રહે છે ૪

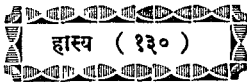
મૌનકળા:--

न च प्रकाशयेद् गुह्यं, दक्ष स्वस्य परस्य च ।

चेत्कर्तुं शक्यते मौनमिहामुत्र च तच्छुभम् ॥ ૫ ॥

વિચકવિલાસ, ઉહાસ ૮, શ્લોક ૩૨૧.

ડાહ્યા માણસે પોતાનું કે પરનું ગુહ્ય પ્રકટ કરવું નહીં
(તે બાબતમા) બે મૌન ધારણ કરી શકાય તો તે આ ભવ
અને પરભવમા શુભકારક છે ૫

કોણ કોને હસે —

મૃત્યુ. શરીરગોપ્નાર, ધરા ચ ધનરક્ષકમ્ ।

દુશ્વારિણીય હમતિ, સ્વપતિ પુત્રવત્સલમ્ ॥ ૧ ॥

શરીરનુ રક્ષણ કરનાર મનુષ્યને મૃત્યુ હસે છે, ધનનુ રક્ષણ કરનાર મનુષ્યને પ્રેમી હસે છે, અને પુત્ર પર પ્રેમ રાખનારા પોતાના પતિને બાંધિયારિણી સ્ત્રી હસે છે ૧

અનુચિત હાસ્ય —

પ્રસ્તાવેડપિ કુલીનાના, હમન સ્ફુરદોષ્ટકમ્ ।

જટ્ટાહાસોડતિહાસશ્ચ, મર્મથાજ્જુચિતઃ પુનઃ ॥ ૨ ॥

વિવેકચિલાસ, હાસ ૮, શ્લોક ૩૧૬

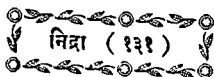
કુળવાન પુરુષોનુ સમયોચિત હાસ્ય પણ માત્ર મુખ્ય મલકાવવા પૂરતુ જ હોય છે, કારણ કે ખડખડાટ હસવુ તે અને બહુ હસવુ તે ઠગેક રીતે અયોગ્ય છે ૨

હાસ્યથી નુકસાન—

હામાન્મહાન્તો લઘવો ભવન્તિ, હાસ્યાદ્વનીકો વનિતા ચ મુક્તવાન્ ।

જ્ઞાન ગત હુલ્લરસ્ય હાસ્યાત્, હાસ્યાત્ સ્વકીયા રિપવો ભવન્તિ ॥૩॥

હાસી ડરવાથી મોટા પુરુષો લઘુતાને પામે છે, હાસીથી ધનિડે પોતાની સ્ત્રીનો ત્યાગ કર્યો હતો, હાસીથી શ્રેષ્ઠ વાધુનુ જ્ઞાન નષ્ટ થયુ હતુ અને હાસીથી મિત્રો શત્રુ થાય છે ૩

નિદ્રાની નિદા --

નિદ્રા મૂલમનર્યાના, નિદ્રા શ્રેયોવિવાતિની ।

નિદ્રા પ્રમાદજનની, નિદ્રા સસારવર્ધિની ॥ ૧ ॥

નિદ્રા અનર્થનું મૂળ છે, નિદ્રા કલ્યાણનો-મોક્ષનો ધાતુ
કરનારી છે, નિદ્રા પ્રમાદને ઉત્પન્ન કરનારી છે અને નિદ્રા
સસારને વધારનારી છે ૧

નિદ્રા કેને ન આવે:—

પ્રાપ્તસિકો વ્યાધિયુતઃ સરોપો વિદ્યાર્થચિત્તઃ પરદારસક્તઃ ।
યસ્વાસ્તિ વૈરી હિ વિયોગિતોઽપિ, હૃષ્ટૌ લભત મનુજા ન નિદ્રામ્ ॥૨॥

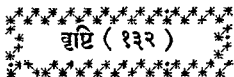
જે મનુષ્ય મુક્તાક્રી કરતો હોય, જે વ્યાધિવ્રસ્ત હોય,
જે કોપયુક્ત હોય, જેનું ચિત્ત વિદ્યાભ્યાસમાં લીન હોય,
જેનું ચિત્ત ધન ઉપાર્જન કન્વામાં તત્પર હોય, જે પરશ્રીમાં
આસક્ત હોય, જેને માથે વૈરી હોય, તથા જે વિયોગી
હોય આ આઠ પ્રકારના મનુષ્ય નિદ્રાને પામતા નથી ૨

નિદ્રા પરમ સુખ —

શ્રાતાનામલસાના ચ, નિદ્રા હિ પરમ સુખમ્ ।

અત પર સુખં નાસ્તિ, સસાર ચ જગત્ત્રય ॥ ૩ ॥

થાકી ગયેલા અને આળસુ મનુષ્યોને જે નિદ્રા છે તે જ
મોટું સુખ છે, તેનાથી અધિક સુખ આ ત્રણ જગતમાં
કારમાં કાંઈ પણ નથી ૩

વૃષ્ટિ (૧૩૨)

વૃષ્ટિનો મહિમા:—

તાવન્નીતિપરા ધરાધિપતયસ્તાવત્પ્રજાઃ સુમ્વિતા-

સ્તાવન્મિત્રકલત્રપુત્રપિતરસ્તાવન્મુનીના તપ. ।

તાવન્નીતિસુરીતિકીર્તિવિમલાસ્તાવચ્ચ દેવાર્ચન,

યાવત્ મ પ્રતિવત્સર જલધરઃ ક્ષોણીતલે વર્ષતિ ॥ ૧ ॥

ઉપદેશપ્રાસાદ, ભાગ ૨, પૃ ૬૦. (પ્ર. સ.)

ત્યાસુધી દરવર્ષે પૃથ્વીતળ ઉપર વરસાદ વગમતો હોય ત્યાસુધી રાજાઓ નીતિમા તત્પર રહે છે, ત્યાસુધી જ પ્રજાઓ સુખી રહે છે, ત્યાસુધી જ મિત્ર, શ્રી, પુત્ર અને પિતા વગેરે એકલાળા હોય છે, ત્યાસુધી જ મુનિઓ તપ કરે છે, ત્યાસુધી જ નિર્ભળ નીતિ, રીતિ અને દીર્ઘ હોય છે, અને ત્યાસુધી જ દેવની પૂજા થાય છે ૧

વૃષ્ટિનું જ્ઞાન —

ચિત્રાસ્વાતિવિશાલાસુ, યસ્મિન્ માસે ન વર્ષણમ્ ।

તન્માસે નિર્જલા મેવા ઇતિ ગર્ગમુનેર્વચ. ॥ ૨ ॥

નિવેકમિલાસ, હજાસ ૮, શ્લોક ૫૦

૨ે માસમા ચિત્રા, સ્વાતિ અને વિશાખા નક્ષત્રમા વૃષ્ટિ ન વાય તે માસમા વાદળા જળજડિત હોય છે એમ ગર્ગ મુનિનું વચન છે ૨

રવતીરોહિણીપુષ્યમગોત્તરપુર્વસુ ।

સેવત ચેન્મહીશ્વનુરૂન તજ્જગદમ્બુદે. ॥ ૩ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૮, પ્રક્રો ૪૨

રેવતિ, રોહિણી, પુષ્ય, મઘા, ઉત્તરા અને પુનર્વસુ એ નક્ષત્રોને દિવસે જો મંગળવાર હોય તો જગતમા વૃદ્ધિ અન્ય થાય છે ૩

અહપ, મધ્યમ, અતિવૃદ્ધિનો યોગ.—

કુમ્ભમીનાન્તરઽષ્ટમ્યા, નવમ્યા દશમીદિને ।

રોહિણી ચેત્તદા વૃદ્ધિરલ્પા મધ્યાઽધિકા ક્રમાત્ ॥ ૪ ॥

વિવેકવિલાસ, ઉલ્લાસ ૮, પ્રક્રો ૪૩.

કુમ્ભ અને મીના સંક્રાંતિની મધ્યે-૧૨મે આઠમને દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો અહપ વૃદ્ધિ થાય, નોમને દિવસે રોહિણી હોય તો મધ્યમ વૃદ્ધિ વાર અને દશમને દિવસે રોહિણી હોય તો અધિક વૃદ્ધિ થાય ૪

અતિવૃદ્ધિનું જ્ઞાન.—

અલ્પવાયા યદા મંદ્રે, કર્કે સદ્ક્રમતે રવિ ।

તદા ચ પ્રચુરા વૃદ્ધિરિત્યૂચે ગાઢો મુનિ ॥ ૫ ॥

વિવેકવિલાસ ઉલ્લાસ ૮ પ્રક્રો ૫૨

જ્યારે કર્કરાશિમા સૂર્યની સંક્રાંતિ હોય ત્યારે જો અલ્પવાયા નક્ષત્ર હોય તો ઘણી વૃદ્ધિ થાય છે, એમ વાડવ નામના મુનિ કહે છે ૫

શ્રાદ્ધ (૧૩૩)

શ્રાદ્ધની નિરર્થકતા —

મૃતાનામપિ જન્તૂના, યદિ તૃપ્તિર્ભવેદિહ ।

નિર્ગાણસ્ય પ્રદીપસ્ય, સ્નેહઃ સર્વધ્યેચ્છિહામ્ ॥ ૧ ॥

યાગશાસ્ત્ર, પ્રકાશ ૨, શ્લોક ૮૭ ની ટીકામા*

મરેલા માળાપ વગેરે પ્રાણીઓને (તેમના ધ્યાદ્ધ નિમિત્તે હિંસા કરવામા આવે છે તેનાથી જો) તૃપ્તિ થતી હોય તો દીવો જુઝાયા પછી તેમા રહેલું તેલ દીવાની શિખાને વધારી શકે (તેણે તે જાળવામા આવતું નથી, તેથી પિતૃઓની તૃપ્તિ પણ થઈ શકતી નથી) ૧

છાશ —

વનેના શશિકુન્દાભા, તાપહારી જગત્રિયા ।

વર્ધતે વનમજ્જેન, ન તાપી યમુનાઽપિ ચ ॥ ૯ ॥

જે વન(ધર)ને વિષે ઉત્પન્ન થાય છે, ચંદ્ર અને કુદન
પુષ્પ જેવી ઉજ્જવળ અને નિર્મળ હોય છે, તાપને હર
કરનારી છે, જગતને ત્રિય છે, તથા વન(જળ)ના સગવડો
વૃદ્ધિ પામે છે છતાં તાપી કે યમુના નદી નથી તે કોણ
(ઉત્તર-છાશ) ૯

કલમ —

કૃષ્ણમુખી ન માર્જારી, દ્વિજિહ્વા ન ચ સર્પિણી ।

પશ્ચમર્તા ન પાશ્ચાલી, યો જાનાતિ સ પણ્ડિત ॥ ૧૦ ॥

ધીચરણકાય (વિત્તમજ્જલ) સગ ૮, દના ૦ ૨૦
જે કાળા મુખવાળી છતાં બિલાડી નથી, જે જીભ છતાં
સર્પિણી નથી, અને પાચલતાર છતાં દ્રોણી નથી, આ
વસ્તુને જે બાણે તે પડિત છે

(ઉત્તર-લેખણુ તેણુ મુખ શાહીચાણુ હોવાથી જાણુ છે,
તે ચીરેલી હોવાથી તેને જે જીભ છે, અને હાથના પાચે
આગળ તેના પતિ છે) ૧૦

કાગળ —

અપદો દૂરગામી ચ, સાક્ષરો ન ચ પણ્ડિત ।

અમુસ સ્ફુટવક્તા ચ, યો જાનાતિ સ પણ્ડિત ॥ ૧૧ ॥

કવિતાકૌમુદી, ભાગ ૩, શ્લોક ૧.

તે પગ નહીં છતાં દૂર બાંધ છે, તે માદાર (અક્ષર મહિત) છતાં પડિત નથી, તથા તે સુખરહિત છતાં અપદ વક્તા છે, આને તે બાણે તે પડિત છે (ઉત્તર-લેખ-કાગળ) સિંદૂર, વિધવા અને કપાળ —

કિં ભૂષણ સુન્દરસુન્દરીણા, કિં દૂષણ પાન્થજનસ્ય નિત્યમ્ ? ।
કસ્મિન્ વિધાત્રા લિખિત જનાના, મિદૂરચિન્દુર્વિધચાલલાટે ॥ ૧૨ ॥

મનિપ્યત્પુરાણ, સ્કન્ધ ૪, અધ્યાય ૩૬

સુદર સ્ત્રીઓનું ભૂષણ શું છે ? સીંદૂરનો આડલો સુતાક્ષરનું દ્વિષ શું છે ? વિધવા મનુષ્યોના ઠયા અગને વિષે વિધાનાએ લેખ લખ્યા છે ? લલાટને-કપાળને વિષે ૧૨

કગોતિ શોભામલકે સ્ત્રિયા' કો

દ્રશ્યા ન કાન્તા વિધિના ચ કોક્તા ? ।

અજ્ઞે તુ કસ્મિન્ દહન. પુગર.,

સિન્દૂરચિન્દુર્વિધચાલલાટે ॥ ૧૩ ॥

નૃસિંહપુરાણ (વ્યામુનિ), અધ્યાય ૧૧, શ્લોક ૭૬

સ્ત્રીના કપાળમા કાણુ ચોભા ઠરે છે ? સીંદૂરનો આડલો વિધાતાએ ક' સ્ત્રી બોવાનો નિષેધ ઠયો છે ? વિધવા મહાદેવના ઠયા અગને વિષે અગ્નિ છે ? કપાળમા ૧૩

બોડા.—

ઘન્ટેર્હીન. શિલામક્ષી, નિર્જીયો મદુમાપકઃ ।

ગુણસ્વૃતિસમૃદ્ધોઽપિ, પરપાદેન ગચ્છતિ ॥ ૧૪ ॥

કવિતાકૌમુદી, પૃ ૪૩૮, શ્લોક ૧૧

સાવરહિત હતા પશ્યઃ ખાય છે, અવરહિત હતા
 નહીં લે લે છે અને સુલુના નમૂડવી નમૂદિવાએ હવ
 પણ ભીલના પચરડે આવે છે (ઉત્તર-ઉપાન-એડો
 તેને નાત રહી હતા કાકનીઓ તેના બરાય છે, ચનમ
 બોલે છે, અને હોરાની શીવણીથી યુક્ત છે, તથા મધુચ તેને
 ૫૫મા પહેરીને આવે છે) ૧૮

નોંધા—

ગને જાતા વન ત્યક્ત્વા, ગને તિષ્ઠતિ નિત્યશ્ચ ।

વણશી ન તુ સા વેશ્યા, યો જાનાતિ સ પણ્ડિત ॥૧૫॥

કવિતાકૌમુદા ભાગ ૩, શ્લોક ૨

જે વનમા ઉત્પન્ન થઈ છે, વનને તજીને નિરતર 'વન'મા
 રહે છે, તથા જે પશ્યશી હતા વેશ્યા નથી આને જે
 બાણે તે પડિત છે (ઉત્તર-નોંધા એટલે પહાણ, તે નોકા
 વનમા એટલે અરણ્યના લાકડાવી ઉત્પન્ન થાય છે, તે અર
 ણ્યને તજીને નિત્ય વનમા એટલે જળમા રહે છે, તે નોકા
 રૂપી સી પૈસાથી મળે છે પણ તે વેશ્યા નથી) ૧૫

અગરખુ —

અસ્થિ નાસ્તિ શિરો નાસ્તિ, શાકુરસ્તિ નિરઙ્ગુલિ ।

નાસ્તિ પાદદ્વય ગાટમન્માલિ ॥ ૧૬ ॥

૩, શ્લોક ૧

ગળીઓ

હાડકા નથી

નથી, તથા જે ૫

ગાંઠ અલિ ન ક

કુભારનો દોરો.—

वने वसति को वीरो योऽस्थिमासमिर्जितः ।

असिमत कुरुते कार्यं, कार्यं कृत्वा वने गतः ॥ १७ ॥

કવિતામૌમુદી, ભાગ ૩, ક્ષેત્ર ૧૪.

‘વન’ને વિષે એવો ડરો વીર રહે છે ? કે જે હાડકા અને માંસ રહિત છે, તન્વાર જેવું કાર્ય કરે છે, અને કાર્ય કરીને પાછો ‘વન’માં જાય છે (ઉત્તર-કુભારનો દોરો તેને વનમાં એટલે પાણીમાં રાખવામાં આવે છે, માટીના વામણ વગેરે કરતી વખતે તે માટીના પીંડને કાપવાના કામમાં આવે છે, તેથી તે ખડગ જેવું કાપવાનું કાર્ય કરીને પાછો વનમાં એટલે પાણીમાં જાય છે) ૧૭

કુભારનું ચક્ર.—

पर्वताग्रे रथो याति, भूमौ तिष्ठति सारथिः ।

चलते वायुवेगेन, पदमक न गच्छति ॥ १८ ॥

માત્રકાવ્ય, સર્ગ ૧૬ ક્ષેત્ર ૫૧.

પર્વતના અગ્રભાગ પર રથ ચાલે છે, અને તેનો નારથિ પૃથ્વી પર રહે છે, તે રથ વાયુવેગની જેમ શીઘ્ર ચાલે છે, પરંતુ એક પગલું માત્ર પહોં આગળ જતો નથી (ઉત્તર કુભારનું ચક્ર, તે પર્વતના આકારવાળા પીંડ ઉપર મૂકવામાં આવે છે, તેનો નારથિ કુભાર પૃથ્વી પર જ બેઠો હોય છે, તે ઝડપથી દૂરથી કહે છે, પણ તે ધ્યાનથી જરા પણ આધુ જતું નથી) ૧૮

પ્રકીર્ણક શ્લોકો (૧૩૫)

[લે સ્નોદોમા કોઈ પણ એક વિષયનું પ્રતિપાદન નવી મળતું, પરંતુ અનેક યાજ્ઞતોનો સમાવેશ કરવામા આવેલ છે તે સ્નોદોને આ વિભાગમા મૂક્યા છે]

કરણીય વસ્તુ—

સમ્પત્તૌ નિયમ શક્તૌ, સદ્ગત યૌવને વ્રતમ્ ।

દારિદ્ર્યે દાનમત્યલ્પમપિ લાભાય મુશ્યસે ॥ ૧ ॥

પ્રવચ્ચિન્તામણિ, પૃ૦ ૧૪૧, શ્લોક ૧

સપત્તિમા નિયમ, શક્તિમા ક્ષમા, જુવાનીમા વ્રત અને નિર્ધન અવસ્થામા દાન એ બધું થોડું પણ ઘણું લાભ કરે છે ૧

સ્નાન પૂર્વમુચીભૂય, પ્રતીચ્યા દન્તઘાવનમ્ ।

ઉદીચ્યા શ્વેતવાસાસિ, પૂજા પૂર્વોત્તરામુચી ॥ ૨ ॥

વિવરુચિલાસ, હજાસ ૧, શ્લોક ૧૮.

સ્નાન અને દાંતણુ પૂર્વ દિશા તરફ ડરવું નોંધએ, શ્વેત વસ્ત્રો ઉત્તર દિશામા પહેરવા નોંધએ અને પૂજા પૂર્વ તથા ઉત્તર દિશામા કરવી નોંધએ ૨

દાન વિત્તાદત્ત વાચ, કીર્તિધમા તથાઽઽયુષ ।

પરોપકરણ કાયાદસારાત્ સારમુદ્ધરેત્ ॥ ૩ ॥

પ્રવચ્ચિન્તામણિ પૃ૦ ૭૦, શ્લોક ૧

ધનની દાન, વાણીથી સત્ય, આયુષ્યથી કીર્તિ અને ધર્મ

તથા શરીરથી પરોપકાર, એમ અસાર વસ્તુથી સાર એ ચલે
જોઈએ ૩

પરસ્ય પીડાપરિવર્જનાત્ તે, ત્રિધા ત્રિયોગ્યપ્યમલા સદાઽસ્તુ ।
સામ્યૈકલીન ગતદુર્વિકલ્પ, મનો પચશ્ચાપ્યનવપ્રવૃત્તિ ॥ ૪ ॥

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, અધિકાર ૫, શ્લોક ૭.

ખીન જીવોને ત્રણે પ્રકારે પીડા ન કરવાથી તારા મન,
વચન, કાયાના યોગોની ત્રિપુટી, નિર્મળ થાય, મન માત્ર
સમતામાં જ લીન થઈ જાય, વળી તે તેના દુર્વિકલ્પો તણ
દે અને વચન પણ નિરવધ વ્યાપારમાં જ પ્રવૃત્ત થતુ રહે ૪

અજરામરવત્પ્રાજ્ઞો વિદ્યામયં ચ ચિન્તયેત્ ।
ગૃહીત ઇવ કેશેષુ, મૃત્યુના ધર્મમાચરેત્ ॥ ૫ ॥

હિતોપદશ, પ્રસ્તાવના, શ્લોક ૩.

પોતાને અજર-અમર સમજી વિદ્યા અને ધનની ચિંતા
ઠરવી, અને મૃત્યુએ ચોટી પકડેલ છે-માથા ઉપર મૃત્યુ
સવાર થયેલ છે-એમ જાણી ધર્મનું આચરણ કરવુ ૫

દૃષ્ટિપૂત ન્યસેત્ પાદ, વસ્ત્રપૂતં પિવેજ્જલમ્ ।
સત્યપૂત વદેદ્નાક્ય, મન પૂત સમાચરેત્ ॥ ૬ ॥

આહિક શ્લોક ૩૩

દૃષ્ટિથી પવિત્ર-જોયેલા સ્થાનમાં પગ મૂકવો-આલવુ,
વસ્ત્રથી પવિત્ર-ગળેલુ જળ પીવુ, સત્યથી પવિત્ર વચન
બોલવુ, અને મનવડે પવિત્ર એવુ કાચું કરવુ-મનથી મારી
રીતે વિચારીને કાચું કરવુ ૬

આર્તા દેવાન્નમસ્યન્તિ, તપઃ કુર્વન્તિ રોગિણઃ ।

નિર્ધના વિનય યાન્તિ, લીંગદેહાસ્તુ શીલતામ્ ॥ ૭ ॥

મનુસ્મૃતિ, અધ્યાય ૩, શ્લોક ૭

હુ ખી માણસો દેવોને નમસ્કાર કરે છે, રોગી માણસો તપ કરે છે, નિર્ધન માણસો વિનય કરે છે, અને દીલ્લી શરીરવાળા શીલ પાળે છે (આ સર્વ આ સવતા સ્વાર્થ માટે કરાતા હોવાથી નિષ્ફળ છે) ૭

અકરણીય વસ્તુ.—

ન પાણિમ્યામુમામ્યા તુ, કણ્ઠયેજ્ઞાતુ વૈ શિરઃ ।

ન ચામીક્ષ્ણ શિર સ્નાન, કાર્ય નિષ્કાર્ણ નરૈ ॥ ૮ ॥

મહાભારત, વિરાટ પર્વ, અં ૧૯, શ્લોક ૨૫

માણસોએ કદાપિ બન્ને હાથવડે માથુ ખજવાળવું નહીં, તથા વારંવાર કારણ વિના મસ્તકે મહિત સ્નાન કરવું નહીં ૮

નોર્ચૈર્હેસેત્ સશ્ચન્દ્ર ચ, ન મુશ્ચેત્ પવન યુથ ।

નસાન્ન રદનૈરિહિન્ધ્યાત્, પાદ પાદેન નાકમત્ ॥ ૯ ॥

મહાભારત ગાત્રપર્વ, અં ૧૯, શ્લોક ૩૦

હાથ માણસે જીએથી હસવું નહીં—અટ્ટહાસ્ય કરવું નહીં, શ્વેદ સહિત-બીજા સામળે તેમ અધોવાયુ મૂકવો નહીં, દાંતવડે નખ છેવવા નહીં, તથા એક પગવડે બીજો પગ ઘસવો નહીં ૯

ન દુષ્ટ્યાનમારોહેત્, કૂલચ્છાયા ન સશ્રયેત્ ।

નામગાહેજ્જલૌષસ્ય, વેગમગ્રેસરો નરઃ ॥ ૧૦ ॥

મહાભારત શાન્તિપર્વ, અં ૩૩, શ્લોક ૭૩

દુષ્ટ અશ્વાદિક અથવા દોષનાળા રથાદિક વાહન ઉપર ચડવું નહીં, નદી કુવા વગેરેના કાઠાની છાયામાં બેસવું નહીં, માણ્વને પાણીના પૂરના વેગમાં અગ્રેસર વધને ચાલવું નહીં ૧૦

ગાકપાણિપાદચાપલ્ય, વર્જયેચ્ચાતિમોજનમ્ ।

શય્યાદીપાદમસ્તમ્મચ્છાયા દૂરેણ સન્ત્યજેત્ ॥ ૧૧ ॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અં ૪૭, શ્લોક ૩૪.

વાણીની, હાથની અને પગની અપખતાનો ત્યાગ કરવો, અતિ ભોજનનો ત્યાગ કરવો, અને શય્યાની, દીવાની અધમનીચ પુરની તથા વાહલાની છાયાને દૂરથી વર્જવી ૧૧

પ્રદીપ્ત વેશ્મ ન વિશેન્નારોહેચ્છિષ્ઠર ગિરેઃ ।

નાસતૃતમુલો જૃમ્મેત્, વાસકાસૌ ચ પર્જયેત્ ॥ ૧૨ ॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અં ૧૯, શ્લોક ૨૯.

બળતા ઘરમાં પ્રવેશ કરવો નહીં, પર્વતના શિખર ઉપર ચડવું નહીં, મુખ ઢાક્યા વિના બગાસુ ખાવું નહીં, તેમજ મુખ ઢાક્યા વિના-ઉઘાડે મુખે શ્વાનોશ્વાન અને ખામી-ઉધરસ પણ વર્જવા ૧૨

કિન્ચિત્પરસ્વ ન હરેન્નાલ્પમપ્યપ્રિય વ્રદેત્ ।

પ્રિય ચ નાનૃત્ વ્રૂયાન્નાન્યદોપાનુદીરયેત્ ॥ ૧૩ ॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અં ૩૩, શ્લોક ૭૫.

ખીલતુ ઝાંઘ પલ્લુ ધન હરણુ કરવું નહીં, ચોકું પદ્મ
અપ્રિય વચન બોલવું નહીં, પ્રિય હતા પલ્લુ અસત્ય વચન
બોલવું નહીં, તથા ખીલતના દોર કહેવા નહીં ૧૩

કેશગ્રહાન્ પ્રહારાથ, શિરસ્યેતાનિ વર્નેયેત્ ।

નાન્યત્ર પુત્રશિષ્યામ્યા, શિક્ષાર્થં તાડન સ્મૃતમ્ ॥ ૧૪ ॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અં ૧૨, શ્લોક ૧૦૨

મસ્તકના કેશ પકડવા નહીં, તથા મસ્તક ઉપર પ્રહાર
દેવા નહીં, પુત્ર અને શિષ્યને શિક્ષાને માટે તાડન કરવું,
તે સિવાય તાડન કરવું નહિ, એમ કહ્યું છે ૧૪

ન નાસિકા વિકુણ્ણીયાત, સ્વયં નોપાનહીં હરેત્ ।

શિરસા ન હરેદાર, ન પ્રધારેત્ પ્રવર્ષતિ ॥ ૧૫ ॥

મહાભારત, આદિપર્વ અં ૧૦ શ્લોક ૨-

નાસિકાને વાઢી ઝરવી નહીં, ચોતે ભેડા ઉપાડવા નહીં,
મસ્તક પર ભાર વહેવો નહીં, અને વરસાદ વરને ત્યારે
ઢોડવું નહીં ૧૫

સ્વપ્તવ્ય નૈવ નપ્તેન, ન ચોચ્છિદ્યથ સપ્તસેત્ ।

ઉચ્છિદ્યો ન સ્પૃશેચ્છીર્પ, મર્વપ્રાણાસ્તદાશ્રયા ॥ ૧૬ ॥

મહાભારત ગાત્રિપર્વ, અં ૧૫, શ્લોક ૧૬

નનપણે સૂવું નહીં, અપવિત્ર હોય તો વસ્ત્ર પહેરવા
નહીં અથવા અપવિત્ર રહેવું નહીં, તથા અપવિત્રપણે મસ્તક
કોનો સ્પર્શ કરવો નહીં, કેમકે સર્વ પ્રાણો મસ્તકને જ
આધીને રહ્યા છે ૧૬

ન ચાસીતાસને મિત્રે, મિત્રકાસ્ય ચ વર્જયેત્ ।

ન મુક્તકેશૈર્મોક્તવ્યમનગ્રઃ સ્નાનમાચરેત્ ॥ ૧૭ ॥

મહાભારત, શાંતિપર્વ, અ૦ ૧૯, શ્લોક ૩૨

ભાગેલા આસન ઉપર બેસવું નહીં, ભાગેલા ડાસાનો-
પાત્રનો ત્યાગ કરવો, છૂટા કેરા મૂકીને લોજન કરવું નહીં,
અને નગ્ન થઈને સ્નાન કરવું નહીં ૧૭

ગ્રીષ્મે ગર્પાસુ ચ ચ્છત્રી, દણ્ડી રાત્રૌ વનૈષુ ચ ।

ઉપાનદ્વસ્રમાલ્ય ચ, વૃત્તમન્યૈર્ન ધારયેત્ ॥ ૧૮ ॥

મહાભારત, શાંતિપર્વ, અ૦ ૧, શ્લોક ૨૮.

ઉનાળામાં અને ચોમાસામાં પાસે જન રાખવું, રાત્રિ
સમયે અને વનને વિષે હાથમાં લાકડી રાખવી, તથા
બીજાએ ધારણ કરેલા-વાપરેલા બેડા, વસ્ત્ર અને ફૂલ (તથા
ફૂલની માળા) ધારણ કરવા નહીં ૧૮

અકૃન્વા પરસન્તાપમગત્વા સલુ(લ) નમ્રતામ્ ।

અનુત્સૃજ્ય સતા માર્ગ, યત્સ્વલ્પમપિ તદ્વહુ ॥ ૧૯ ॥

વ્યાસદેવ.

અન્ય પ્રાણીને સતાપ નહીં કરીને, બળ પુરુષોને નમ-
સ્કાર નહીં કરીને એટલે બળ પુરુષો પાસે દીનતા નહીં
કરીને તથા સત્પુરુષના માર્ગને નહીં ઠોડીને જે કાંઈ અલ્પ
સુકૃત કર્યું હોય તો તે પણ ઘણું થાય છે-ઘણું ફળ આપ-
નાર વાય છે (અર્થાત્ તે વિના બીજું ઘણું સુકૃત કરે તો
તે સર્વ બ્યર્થ છે, કારણ કે તે અકરણીય વસ્તુઓ છે) ૧૯

સાર્થક વસ્તુ —

નયેન નતા વિનયેન શિષ્ય, શીલેન લિંગી પ્રશમન સાધુ. ।
જીવેન દેહઃ સુકૃતનદંદી, વિત્તેન ગેહી રહિતો ન કિંચિત્ ॥૨૦॥

સૂત્રમુક્તાવલો પૃ૦ ૧૬૧, શ્લોક ૩૧ (હી હ.)*

રાજા વગેરે નાયક-સ્વામી નીતિથી શોભે છે, શિષ્ય વિનયથી શોભે છે, લિંગી સીળવડે શોભે છે, માધુ શમતાવડે શોભે છે, શરીર જીવવડે શોભે છે, મનુષ્ય સુકૃતવડે શોભે છે, અને ગૃહસ્થી ધનવડે શોભે છે (તે તે વિના તે તે કાંઈ ગમના નથી) ૨૦

ત્રેય પુણ્યફલ વૃક્ષાદ્ દધ્નઃ ત્રેયો ઘૃત સ્મૃતમ્ ।

ત્રેયસ્તૈલ ચ પિષ્યાકાચ્છ્રેયો ધર્મથ માનુષાત્ ॥ ૨૧ ॥

જૈનપણ્ડિત-ત્ર, પૃ૦ ૧૯૦, શ્લોક ૧૧

વૃક્ષ પરથી મારબૂત પુણ્યફળ લઈ લેવા, દહાંમાંથી સારબૂત લઈ લેવું, ધાણીમાંથી મારબૂત તેવ લઈ લેવું અને મનુષ્ય જીવમાંથી મારબૂત ધર્મ લઈ લેવો, એમ કહ્યું છે ૨૧

સુતસ્ય સાર પરિશ્રુજ્યતૈર્તૈર્નીવન્તિ ત સત્પુરુષાસ્ત એવ ।

હૃદ્યા સુહૃદઃ સુહૃદઃ સુહૃદઃ, પ્રિયાઃ પ્રિયૈર્યે મહિતા રમન્તે ॥૨૨॥

જૈનપણ્ડિત-ત્ર, પૃ૦ ૧૬૪ શ્લોક ૧૬૩ *

જેઓ હૃદય પાનીને હૃદય પામેવાની સાથે રમે છે, તેઓવડે જ સુખનો માર ભોગવાય છે, જેઓ સારા હૃદયવાળા વધ (મિત્રરૂપ થઈ) સારા હૃદયવાળાની સાથે (મિત્ર સાથે) રમે છે, તેઓ જ જીવતા છે, અને જેઓ પ્રીતિવાળા થઈને પ્રીતિ-

વાળા સાથે રમે છે, તેઓ જ સત્પુરુષો છે ૨૨

જ્ઞાસ્ર વોધાય દાનાય, ધન ધર્માય જીપિતમ્ ।

વપુ. પરોપકારાય, ધારયન્તિ મનીષિણઃ ॥ ૨૩ ॥

પુણ્યધનકથા, પૃ૦ ૧૨, શ્લોક ૩૪૪.

બુદ્ધિમાન પુરુષો જ્ઞાનને માટે જ્ઞાસ્ર ધારણ કરે છે, દાન દેવાને માટે ધન ધારણ કરે છે, ધર્મક્રિયા કરવા માટે ભવિ-
તને ધારણ કરે છે, અને પરોપકારને માટે શરીરને ધારણ
કરે છે ૨૩

સુક્ષેત્રે વાપયેદ્ મીજ, સુપાત્રે વાપયેદ્ ધનમ્ ।

સુક્ષેત્રે ચ સુપાત્રે ચ, પ્રયુક્ત નૈવ નશ્યતિ ॥ ૨૪ ॥

પુણ્યધનકથા, પૃ૦ ૨૦ *

સારા ક્ષેત્રમાં ધીજ વાવવું જોઈએ, અને સુપાત્રને વિશે
ધન વાવવું-આપવું જોઈએ, કેમકે સારા ક્ષેત્રમાં અને સારા
પાત્રમાં નાખેલી વસ્તુ ડહાપિ નાશ પામતી નથી ૨૪

બુદ્ધે. ફલ તત્ત્વનિચારણ ચ, દેહસ્ય સાર વ્રતધારણ ચ ।

અર્થસ્ય સાર કિલ પાત્રદાન, વાચ. ફલ પ્રીતિકર નરાણામ્ ॥ ૨૫ ॥

ઉપદેશતરંગિણી, પૃ૦ ૨૭૮ (ય. વિ. પ્ર)

તત્ત્વનો વિચાર કરવો એ જ બુદ્ધિનું કામ છે, નત ધારણ
કરવું એ જ શરીરનો સાર છે, સુપાત્રે દાન દેવું એ જ ધનનો સાર
છે, અને જે મનુષ્યોને પ્રીતિ કરે તે જ વાણીનું કામ છે ૨૫

સ સ્તિગ્ધો વ્યસનાન્નિવારયતિ યસ્તત્કર્મ યન્નિર્મલ,

સા સ્ત્રી યાન્નુવિધાયિની સ મતિમાન્ યઃ સદ્ગિરમ્યર્ચયેતે ।

સા શ્રીયાં ન મદ કરોતિ મ સુખી યસ્તૃણ્યા નોહત,
તન્મિત્ર યદ્યન્ત્રણ સ પુરુષો યાં સ્થિત નાપદિ ॥ ૨૬ ॥

પદ્યત્રય, પૃ. ૬૫, શ્લોક ૨૫૧

તે જ સ્નેહી કહેવાય કે જે વ્યસનથી-હું ખથી નિવારે,
તે જ ઝમ કહેવાય કે જે નિર્માળ-નિર્દોષ હોય, તે જ શ્રી
કહેવાય કે જે પતિને અનુમરનારી હોય, તે જ બુદ્ધિમાન
કહેવાય કે જે સત્પુરુષોથી પૂજતો હોય, તે જ લક્ષ્મી કહે
વાય કે જે મં કરનારી ન હોય, તે જ સુખી કહેવાય કે
જે તૃષ્ણાથી વહન થતો ન હોય, તે જ મિત્ર કહેવાય કે
જેનાથી પીડા થતી ન હોય, અને તે જ પુરુષ કહેવાય કે
જે આપત્તિને વિષે ખેદ પામતો ન હોય ૨૬

જલે તૈલ खले गुह्य, पात्रे दान मनागपि ।

प्राज्ञे शास्त्रं स्वयं याति, विस्तारं वस्तुशक्तित्वात् ॥ २७ ॥

મહાભારત, શાંતિપર, મોક્ષમાગ, શ્લોક ૧૧૩

જળને વિષે થોડું પણ તેલ, ખજાને વિષે જરા પણ
શુભ વાત, પાત્રને વિષે થોડું પણ દાન અને બુદ્ધિમાનને
વિષે થોડું પણ શાસ્ત્ર રહેતું હોય તો તે વસ્તુની શક્તિને
લીધે પોતાની મેળે જ વિસ્તાર માટે છે-પ્રસિદ્ધ થાય છે ૨૭

यथार्थं भोजनं येषां, मन्तानार्थं च मैथुनम् ।

वारु सत्यवचनार्थं च, दुर्गाण्यतिविरन्ति ते ॥ २८ ॥

મહાભારત, શાંતિપર અ. ૧૧૧, શ્લોક ૨૩

જે પુરુષો માત્ર શરીરના નિર્વોહ માટે જ ભોજન કરતા
હોય, માત્ર સતત ઉત્પત્તિ કરવા માટે જ મૈથુન સેવનારા

હોય અને સત્ય વચનને માટે જ વાણી બોલતા હોય, તેઓ કયોને તરી બાય છે-ઓળંગે છે ૨૮

અમોઘા વાસરે વિદ્યુદમોઘ નિશિ ગર્જિતમ્ ।

અમોઘા સજ્જના વાણી, અમોઘ દેવદર્શનમ્ ॥ ૨૯ ॥

દિવને વિજી વાય તે સફળ છે, ગતિએ ગર્જન વાય તે સફળ છે, સત્યુપોની વાણી મફળ છે, અને દેવનું દર્શન પણ સફળ છે ૨૯

નિર્થક વસ્તુ:—

અલસસ્ય કુતો વિદ્યા, અવિદ્યસ્ય કુતો ધનમ્ ? ।

અધનસ્ય કુતો મિત્રમમિત્રસ્ય કુતો વલમ્ ? ॥ ૩૦ ॥

વર્મકલ્પદ્રુમ પૃ૦ ૨૩ શ્લોક ૨૬ (દે લા.)*

આજસુ માણસને વિદ્યા કયાથી હોય ? અવિદ્યાને ધન કયાથી હોય ? ધન રહિતને મિત્ર કયાથી હોય ? અને મિત્ર રહિતને બળ કયાથી હોય ? (ન જ હોય.) ૩૦

કિં પૌરુષ રક્ષતિ येन नार्त्तान्,

કિં વા ધન નાર્થિજનાય યત્ સ્યાત્ ।

કા સા ક્રિયા યા ન હિતાનુબન્ધા,

કિં જીવિત યદ્યશસો વિરોધિ ॥ ૩૧ ॥

જેનપદ્ધત્, પૃ૦ ૧૬૪, શ્લોક ૧૬૭.

જેનાથી હું ખી માણસોનું રક્ષણ થતું ન હોય તે પરાક્રમ શું કામનું ? જે યાચક જનના ઉપયોગમા ન આવતું હોય તે ધન શા કા રહિતનો અનુબંધ કરનારી ન

તે કિયા શા કામની ? અને જે યશનુ : વિરોધી હોય તે
જીવિત પણ શુ કામનુ ? (સર્વ નકામા છે) ૩૧

ધનેન કિં યો ન દદાતિ નાશ્નુતે,

પ્રલેન કિં યેન રિપુ ન વાધતે ? ।

શ્રુતેન કિં યેન ન ધર્મમાચરેત્,

કિમાત્મના યો ન જિતન્દ્રિયો ભવેત્ ? ॥ ૩૨ ॥

હિતાપદન, સુદૈવ, શ્લોક ૧

જે ધન દાનના ઉપયોગમા કે પોતાના ઉપલોગમા ન
આવે તેવા ધનવડે શુ ફળ છે ? જે બળવડે શત્રુને બાધા
ન કરાય તેવા બળવડે શુ ફળ છે ? જે શાસ્ત્રવડે ધર્મનુ
આચરણ ન થાય તેવા શાસ્ત્રથી શુ ફળ છે ? અને જે
પુરુષ જીતેન્દ્રિય ન થાય તે પુરુષના આત્માથી શુ ફળ છે ?
સર્વે નિષ્ફળ છે ૩૨

કિં કોકિલસ્ય વિરુતેન ગંતે વસન્તે,

કિં કાતરસ્ય વહુશસ્ત્રપરિગ્રહેણ ? ।

મિત્રેણ કિં વ્યસનકાલપરાદ્મુક્તેન,

કિં જીવિતેન પુરુષસ્ય નિરક્ષરણ ? ॥ ૩૩ ॥

નલચમ્પુ (ત્રિવિક્રમભટ્ટ), ઉચ્છાસ ૩, શ્લોક ૧૩.

વસન્ત ઋતુ ગયા પછી કોકિલ (કોયલ) ના શબ્દનુ
શુ ફળ ? કાયર પુરુષ ઘણા શસ્ત્રો ધારણ કરે તેનુ શુ ફળ ?
હુ અને વખતે વિશુબ થાય તેવા મિત્રથી શુ ફળ ? નિરક્ષર
(મૂળ) પુરુષના જીવવાથી શુ ફળ ? (આ મર્વ વ્યથ છે) ૩૩

પરાધીન વૃથા જન્મ, પરસ્ત્રીણ વૃથા સુત્રમ્ ।

પરગેહ વૃથા લક્ષ્મીર્ષિયા યા પુસ્તકે વૃથા ॥ ૩૪ ॥

પરાધીન જન્મ વૃથા છે, પરસ્ત્રીને વિષે જે સુખ તે વૃથા છે, પર ઘરને વીષે જે લક્ષ્મી તે વૃથા છે અને પુસ્તકને વિષે જે વિદ્યા તે પણ વૃથા છે ૩૪

નાલસ્યેન સમ સૌખ્ય, ન પ્રિયા સદ્ નિદ્રયા ।

ન વૈરાગ્ય પ્રમાદેન, નારમ્ભેણ દયાલુતા ॥ ૩૫ ॥

આલસ્યની માથે સુખ ગહેતુ નથી, નિદ્રાની સાથે વિદ્યા રહેતી નથી, પ્રમાદની માથે વૈરાગ્ય રહેતો નથી અને આર-ભની માથે દયા ગહેતી નથી ૩૫

સાં કિં સમા યત્ર ન સન્તિ વૃદ્ધા

વૃદ્ધા ન તે ચૈ ન વદન્તિ ધર્મમ્ ।

ધર્મ, સ નો યત્ર ન ચૈવ સત્ય,

સત્ય હિ તદ્યત્ર પરસ્ય રક્ષા ॥ ૩૬ ॥

વર્મકલ્પદ્રુમ, પૃ૦ ૭૮, શ્લોક ૬૫ (પ્ર સ)

જે સભામાં વૃદ્ધ જનો ન હોય તે શુ સભા કહેવાય ? જે વૃદ્ધો ધર્મ ન કહે તે વૃદ્ધો ન કહેવાય જે ધર્મમાં સત્ય ન હોય તે ધર્મ ન કહેવાય અને જે સત્યમાં પર-પ્રાણીની રક્ષા હોય તે જ સત્ય કહેવાય છે ૩૬

મા ભુજ્જન્મ મહાકુલે તદપિ ચૈન્મા ભુદ્વિપત્ સાઽપિ ચૈ-

ન્મા ભુદ્ ભુરિકલત્રમસ્તિ યદિ તન્મા ભુદ્ દયાર્દ્ર મનઃ ।

તદ્વેદસ્તિ તદસ્તુ મૃત્યુરયં ચૈત્તસ્યાપિ નાસ્તિ ક્ષણ-

સ્તઞ્જમાન્તરનિર્વિગ્નેપમદમદ્દેશાન્તરઽસ્તુ સ્થિતિ ॥૩૭॥

ક્ષેમ દ્ર કવિ

પ્રથમ તો ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ ન હોય કદાચ ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ થાય તો વિપત્તિ ન થાય કદાચ વિપત્તિ આવી પડે તો ઘણી સ્ત્રીઓ ન હોય કદાચ તે પણ હોય તો ન્યાયી બીતુ મન ૧ થાય કદાચ તે પણ થાય તો મૃત્યુ થાય કદાચ તે મૃત્યુનો પણ સમય ન હોય તો જન્માતરની જેવા નારા કે નબળા પરદેશમાં સ્થિતિ-રહેવાનું હોય ૩૭ સારભૂત વસ્તુ:-

દયૈવ ધર્મણુ ગુણેણ દાન, પ્રાયેણ ચાન્ન પ્રથિત પ્રિયણુ ।

મઘ પૃથિવ્યામુપકારકેણ, તીર્થેણ માતાપિતરાં તયૈવ ॥ ૩૮ ॥

ધર્મસ્વપદ્મ પૃ૦ ૮૮, શ્લોક ૭૧ (૬ લા)

પૃથ્વી ઉપર સર્વ ધર્મમાં દયા ધર્મ ઉત્તમ છે, સર્વ ગુણોમાં દાન ગુણ શ્રેષ્ઠ છે, પ્રાયે જીવે સર્વ પ્રિય વસ્તુઓમાં જ ન વધારે પ્રિય કહેતું છે, સર્વ ઉપકાર કરનારાઓની મધ્યે મેઘ શ્રેષ્ઠ છે, અને તે જ પ્રમાણે સર્વ તીર્થોમાં માતા-પિતા જ ઉત્તમ તીર્થ છે ૩૮

મન્ત્રાણાં પરમષ્ટિમન્ત્રમહિમા તીર્થેણ શુભુજયો

દાન પ્રાણિદયા ગુણેણ વિનયો મહા વ્રતેણ વ્રતમ્ ।

સન્તોષો નિયમ તપસ્સુ ચ શમસ્ત્રચેણ સર્વશન,

સર્વજ્ઞોદિતસર્વર્પણે પર સ્વાદ્યાર્પિત પર ચ ॥ ૩૯ ॥

ઉપદગનરક્ષિણી પૃ૦ ૯૦ (૫ વિ પ્ર)

મર્વ મત્રોને વિષે પરમેષીમત્રનો મહિમા મોટો છે, સર્વ તીર્થોમા નત્રુજય તીર્થ મોટું છે, મર્વ દાનમા પ્રાણી દયા એટલે અભયદાન ઉત્તમ છે, સર્વ ગુણોમા વિનય ગુણ ઉત્તમ છે, સર્વ વ્રતોમા બ્રહ્મચર્ય વ્રત ઉત્તમ છે, મર્વ નિયમોમા સતોપનો નિયમ ઉત્તમ છે, સર્વ તપમા શમતાશ્વ તપ ઉત્તમ છે, સર્વ તત્ત્વોમા સમક્રિતક્રમ તત્ત્વ શ્રેષ્ઠ છે, અને સર્વજ્ઞ કહેલા મર્વ પર્વોને વિષે સાવત્રચરિત્ત પર શ્રેષ્ઠ છે ૩૬

ન સદ્વાન્યાત્ પર પ્રથમ, ન કલાયાઃ પરં વનમ્ ।

ન હિંસાયાઃ પરોઽધર્મો ન મન્ત્રોપાત્ પર મુલમ્ ॥ ૪૦ ॥

આદ્યવિધિ, પૃષ્ઠ ૧૦૭

મારા વચ્ચન કરતા ખીન્ન કોઈ પરીકરણ નથી, કળાથી ખીન્ન કોઈ ધન નથી, હિંસાથી ખીન્ન કોઈ અવર્મ નથી, અને સતોપથી ખીન્ન કોઈ ગુણ નથી ૪૦

દાનેન તુલ્યો નિધિરસ્તિ નાન્યઃ,

સન્તોષતુલ્ય ધનમસ્તિ કિં વા ।

વિશ્વપણ શીલસમ કુતોઽસ્તિ ?,

લાભોઽસ્તિ નારોગ્યસમઃ પૃથિવ્યામ્ ॥ ૪૧ ॥

જેનપશ્ચત્તત્ર, પૃષ્ઠ ૧૫૫ શ્લોક ૧૩૨*

દાનની જેવો ખીન્ન કોઈ નિધિ નથી, મતોપની જેવો ખીન્ન ક્રમ ધન છે? (કોઈ જ નથી-મતોપ જ મોટું ધન છે) શીલ જેવો ભૂતણ કયાથી હોય? (ન જ હોય-શીલ જ અમૂલ્ય આભૂષણ છે,) તવા પૃથ્વીને વીધે આરોગ્ય જેવો ખીન્ન કોઈ મોટો-... છે જ નહીં ૪૧

મેા પુત્રપમા એક શૂરવીર નીકળે છે, હજાર પુરુષમા એક પડિત પીડળે છે, લાખ પુરુષમા એક વક્તા નીકળે છે, ઇતા એટલા બધામા દાતાર તો હોય કે ન પણ હોય સગ્રામમા જય મેળવવાથી ડાઈ શૂરવીર ડહેવાતો નથી, વિદ્યાભ્યાસ કરવાથી ડાઈ પડિત ડહેવાતો નથી, વાણીની ચતુરાઈથી ડાઈ વક્તા કહેવાતો નથી, તેમજ ધન આપવાથી જ માત્ર દાતાર ડહેવાતો નથી પરંતુ ઇદ્રિયોનો જય કરે તે જ શૂરવીર, ધર્મનું આચરણ કરે તે જ પડિત, અત્યવાદી હોય તે જ વક્તા અને પ્રાપ્તિઓના હિતમા રત હોય તે જ દાતાર ડહેવાય છે ૪૬, ૪૭, ૪૮

આનૃશસ્ય પરો ધર્મઃ, ક્ષમા ચ પરમં વલમ્ ।

આત્મજ્ઞાન પર જ્ઞાન, ન સત્યાદ્વિદ્યતે પરમ્ ॥ ૪૯ ॥

મહાભારત શાંતિપર્વ, અધ્યાય ૩૩૭ સ્કાં ૧૨
અકૂરતા જ ઉત્તમ ધર્મ છે, ક્ષમા જ મોટું ગુણ છે,
આત્મજ્ઞાન જ શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન છે અને નત્યથી બીજું કોઈ
ઉત્તમ નથી ૪૯

નાસ્તિ વિદ્યાસમં ચતુનાસ્તિ સત્યસમં તપઃ ।

નાસ્તિ રાગસમં દુઃખ, નાસ્તિ ત્યાગસમં મુરમ્ ॥ ૫૦ ॥

મહાભારત શાંતિપર્વ, અધ્યાય ૧૭૪, સ્કાં ૩૫
વિદ્યા સમાન કોઈ નેત્ર નથી, સત્ય સમાન કોઈ તપ
નથી, ગા. સમાન કોઈ દુઃખ નથી અને ત્યાગ સમાન
કોઈ મુખ નથી ૫૦

આપ્તસુ મિત્ર જાનીયાદ્યુદ્ધે શૂરમૃણે શુચિમ્ ।

માયાં ક્ષીણેષુ વિત્તેષુ, વ્યસનેષુ ચ માન્ધરાન્ ॥ ૫૧ ॥

હિતાપદેશ, મિત્રલાભ, શ્લો ૭૦

આપત્તિમા નિત્રની પરીક્ષા કરાય છે, યુદ્ધમા શૂરવીરની પરીક્ષા કરાય છે, દેહુ થઈ જાય ત્યારે પવિત્ર પુરુષની પરીક્ષા વાય છે, ધન ક્ષીણુ થાય ત્યારે સ્ત્રીની પરીક્ષા વાય છે અને ઝટકમા બાધવેની પરીક્ષા થાય છે ૫૧

સ્નાન મનોમલત્યાગો દાન ત્વમયદક્ષિણા ।

જ્ઞાન તત્ત્વાયસમ્મોધો ધ્યાન નિર્નિપય મન. ॥ ૫૨ ॥

વૃદ્ધસ્વતિસ્મૃતિ, શ્લો ૧૧૩

મનના મળનો ત્યાગ કરવો તે જ સાચુ મ્નાન છે, અભયરૂપ દક્ષિણા આપવી એ જ સાચુ દાન છે, તત્ત્વના અર્થનો બોધ થવો એ જ સાચુ જ્ઞાન છે અને ડોઈ પણ વિષયમા મન ન રહે તે જ સાચુ ધ્યાન છે ૫૨

તે પુત્રા યે પિતુમક્તા , સ પિતા યસ્તુ પોષકઃ ।

તન્મિત્ર યત્ર વિશ્વામ , સા માર્યા યત્ર નિર્વૃત્તિ ॥ ૫૩ ॥

વૃદ્ધચાળમ્યનોતિ અધ્યાય ૨ શ્લો ૪

જેઓ પિતાના ભક્ત હોય તે જ પુત્રો છે, જે પુત્રનુ પોષણ કરે તે જ પિતા છે, જેના પર વિશ્વાસ રાખી શકાય તે જ મિત્ર છે, અને જેને વિષે સુખ પામી શકાય તે જ ભાઈ કહેવાય છે ૫૩

નાસ્તિ મેઘસમ તોય, નાસ્તિ ચાત્મસમ ચલમ્ ।

નાસ્તિ ચક્ષુસમ તેજો નાસ્તિ ચાન્નસમ પ્રિયમ્ ॥ ૫૪ ॥

વૃદ્ધચાળમ્યનાતિ, અધ્યાય ૫, શ્લો ૧૭

મેઘના જળ સમાન ખીજી કોઈ ઉત્તમ જળ નથી,
આરમાના બળ જેવું ખીજી કોઈ બળ નથી, નેરના તેજ
જેવું ખીજી કોઈ ઉત્તમ તેજ નથી અને અન્ન જેવું
કોઈ પ્રિય નથી ૫૪

શાન્તિતુલ્ય તપો નાસ્તિ, ન મન્ત્રોપાત્ પર સુસમ્ ।

ન તૃષ્ણાયા, પરો વ્યાધિર્ન ચ વર્મો દયામમ ॥ ૫૫ ॥

વૃદ્ધચાળમ્યનાતિ, અધ્યાય ૮, સ્થાન ૧૨

શાન્તિ સમાન કોઈ ઉત્તમ તપ નથી, સતોષથી ખીજી
કોઈ ઉત્તમ સુખ નથી, તૃપ્તિથી ખીજી કોઈ મોટો રો
નથી અને દયાની જેવો ખીજી કોઈ ઉત્તમ ધર્મ નથી ૫૫

શીલ શૌર્યમનાલસ્ય, પાણ્ડિત્ય મિત્રસદ્ગ્રહ ।

અચોરહરણીયાનિ, પશ્ચેતાન્યધ્વયો નિધિ ॥ ૫૬ ॥

શીળ, શૂરતા-પરાક્રમ, અનાલસ્ય-ઉદ્યમ, પાંડિતાર્થ અને
મિત્રનો સંગ્રહ, આ પાંચ અધ્યય નિધિ સમાન છે, અને તે
ચોર વગેરેથી હરણ કરી શકાય તેવા નથી ૫૬

સુવર્ણપુષ્પિતા પૃથ્વી, વિચિન્નન્તિ ત્રયો જનાઃ ।

શૂરથ કૃતવિદ્યથ, યથ જાનાતિ સેનિતુમ્ ॥ ૫૭ ॥

જે પુરુષ શૂરવીર હોય, જે વિદ્યાવાન હોય અને જે
સ્વામીની સેવા કરવામાં નિપુણ હોય, આ ત્રણ મનુષ્યો
સુવર્ણના પુષ્પવાળી પૃથ્વીને ચુટે છે-પૃથ્વીમાં સુવર્ણરૂપી
પુષ્પોને મેળવે છે ૫૭

સમ્પત્ત સરસ્વતી સત્ય, સન્તાન સદનુગ્રહ ।

સત્તા સુકૃતસમ્માર, સકારા સપ્ત દુર્લભા ॥ ૫૮ ॥

સ પદા, મરન્વતી, સત્ય, મતાન (પુનાદિઠ), સત્પુરુષની
કૃપા, સત્તા (અધિકાર) અને સુદૃતની-પુણ્યની સામગ્રી આ
સાત 'સદાર' દુર્લભ છે ૫૮

યા રાકાશશિશોમના ગતવના સા યામિની યામિની,
યા સૌન્દર્યગુણાન્વિતા પતિરતા સા કામિની કામિની ।

યા સર્વજ્ઞનતિપ્રમોદમધુરા સા માધુરી માધુરી,
યા લોકદ્વયસાધની તનુમૃતા મા ચાતુરી ચાતુરી ॥૫૯॥

જે પૂર્ણિમાના ચંદ્રથી શોભતી અને વાદળા રહિત હોય
તે ગત્રિ જ રાત્રિ છે જે સૌંદર્યના શુણ્ણ કળીને સહિત અને
પતિને વિષે રાગવાળી હોય તે કામિની જ કામિની છે જે
સર્વજ્ઞને નમસ્કાર કરવાથી પ્રમોદવડે મધુર હોય, તે
મધુરતા જ મધુરતા છે અને જે પ્રાણીઓના બંને લોકને
સાધનારી હોય, તે ચતુરાઈ જ સાચી ચતુરાઈ છે ૫૯

વિના ગોરસ કો રસો મોજનાના,

વિના ગોરસ કો રસો શ્રવણીનામ્ ? ।

વિના ગોરસ કો રસઃ કામિનીના,

વિના ગોરસ કો રસઃ પણ્ડિતાનામ્ ? ॥ ૬૦ ॥

ગોરસ એટલે દૂધ, દહીં, ઘી વગેરે વિના લોજનમા શુ
રસ હોય ? ગોરસ એટલે પૃથ્વીના રસ વિના રાત્રીઓને શુ
રસ હોય ? ગોરસ એટલે ઇન્દ્રિયોના રસ વિના સ્ત્રીઓને શુ
રસ હોય ? અને ગોરસ એટલે વાણીના રસ વિના પંડિ
શુ રસ હોય ? ૬

અમાર વસ્તુ:—

માતા यस्य गृह नास्ति, भार्या छन्दानुवर्तिनी ।

अरण्य तन गन्तव्य, ययाऽरण्य तथा गृहम् ॥ ६१ ॥

જેને ઘર માતા ન હોય અને ભાર્યા પોતાની ઇચ્છાને અનુસરનારી અનુછદી હોય તે પુરુષે અરણ્યમાં જવું યોગ્ય છે, કેમકે તેને તો જવું અરણ્ય છે તેવું જ ઘર છે—અરણ્ય અને ઘર બંને તુલ્ય છે) ૬૧

अर्धातुराणां न गुस्त्रं वधुः, कामातुराणां न भयं न लज्जा ।
विद्यातुराणां न सुखं न निद्रा क्षुधातुराणां न रुचिर्न वेला ॥ ६२ ॥

हितापदम्, श्लोक ५९.

જેઓ ધન મેળવવામાં વ્યાઢૂળ હોય તેમને કોઈ ગુન નથી અને બધું પણ નથી કામથી વ્યાઢૂળ થયેલા પુરુષોને ભય કે લજ્જા હોતી નથી, વિદ્યા મેળવવામાં વ્યાઢૂળ થયેલાને સુખ કે નિદ્રા હોતી નથી અને ક્ષુધાથી વ્યાઢૂળ થયેલાને રુચિ કે વખત હોતો નથી ૬૨

भार्यावियोग स्वजनापवाद क्रणस्य शेष कृपणस्य सेवा ।
दारिद्र्यकाले प्रियदर्शनं च, विनाऽग्निना यत्र दहन्ति कायम् ॥ ६३ ॥

સ્રીનો વિયોગ, સ્વજનનો અપવાદ, દેણાનું શેષ (દેવું હેતા બાકી કાઈક રહ્યું હોય તે), કૃપણ માણસની સેવા અને ગરીબ સ્થિતિમાં પ્રિયજનનું દર્શન આ પાંચ બાબતો અગ્નિ વિના જ શરીરને બાળે છે (ગરીબીમાં પ્રિયજન આવે તો તેનો સત્કાર થઈ શકે નહીં તેથી તે હુ બહાયક થાય છે) ૬૩

સાર-અસારભૂત વસ્તુ —

વિદ્યાસમ નાસ્તિ શરીરભૂષણ, નિન્દામમ નાસ્તિ શરીરદૂષણમ્ ।
તૃષ્ણા સમા નાસ્તિ પરા ચ ચિન્તા, ક્લેશોપશાન્તઃ સમતા પરા ના ॥ ૬૪ ॥
દિગ્ગુલપ્રસ્થરણ, પૃ૦ ૨, શ્લોક ૧૨.

વિદ્યા સમાન (ખીલુ) શરીરનું ભૂષણ નથી, તેમ નિન્દા
સમાન (ખીલુ) શરીરનું દૂષણ નથી પણ તૃષ્ણાસમાન
ખીલુ મોટી ચિન્તા નથી તથા ક્લેશની શાંતિથી ખીલુ ઉત્કૃષ્ટી
સમતા નથી ૬૪

કસ્ય વક્તવ્યતા નાસ્તિ, સોપાય કો ન જીવતિ ? ।

વ્યસન કેન ન પ્રાપ્ત, કસ્ય મોક્ષ્ય નિરન્તરમ્ ? ॥ ૬૫ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય) સર્ગ ૨, શ્લોક ૮૦૮.

કોનામા ટીકા કંવા લાયક વસ્તુ નથી ? અને ઉપાય
પૂર્વક કોણ જીવનવ્યવહાર નથી ચલાવતું ? હુ ખ કોને
પ્રાપ્ત થયું નથી ? અને હમેશા મુખ કોને જી છે ? ૬૫

કોડતિમાર. સમર્થાના, કિં દૂર વ્યવસાયિનામ્ ? ।

કો પ્રિદેશઃ સુવિદ્યાના, ક પર પ્રિયવાદિનામ્ ? ॥ ૬૬ ॥

જૈનપદ્ધતિ, પૃ૦ ૭, શ્લોક ૨૨*

સમર્થ મનુષ્યોને ધરો ભાર પણ શો છે ? ઉદ્યમી મનુ-
ષ્યોને દૂર શું છે ? સારી વિદ્યાવાળાને પરદેશે જ્યો છે ?
અને પ્રિય વચન બોલનારને પારકો માણસ કોણ છે ? ૬૬

યર મૌન કાર્ય ન ચ વચનમુક્ત યદનૃત,

અર્થ કેવલ યમા ન ચ પરકલત્રાભિગમનમ્ ।

નર પ્રાણત્યાગા ન ચ પિશુનયામ્યેષ્વમિરુચિ-

વર મિદ્ધાશિત્વ ન ચ પરધનાસ્વાદનસુસમ્ ॥ ૬૭ ॥

હિતાપદશ મિત્રલાભ, શ્લોક ૧૩૫.

સુખા રહેવું નારું છે, પણ અનન્ય વચન બોલવું નારું નથી, પુરુષો નધુ સડ હોય તે સારા, પણ પરસ્ત્રી સાથે ગમન કરવું સારું નથી, પ્રાણનો ત્યાગ કરવો સારો છે, પણ હુમ્મ્યા માણસોના વચન ઉપર પ્રીતિ રાખવી નારી નથી, તથા ભિક્ષા માગીને ખાવું સારું છે, પણ અન્યના ધનનો સ્વાદ કરવાનું સુખ મેળવવું નારું નથી ૬૭

વર શૂન્યા શાલા ન ચ સલ્લ વરો દુષ્ટવૃષ્ભો

વર વેશ્યા પત્ની ન પુનરવિનીતા કુલવધૂ ।

વર વાસોડરણ્યે ન પુનરપિવેશ્યાધિપ્પુર,

વર પ્રાણત્યાગો ન પુનરધમાનામુપગમ. ॥ ૬૮ ॥

હિતોપદેશ, મિત્રલાભ પૃ૦ ૧૧, શ્લોક ૧૩

શાળા-ગાયો વગેરેને રાખવાનું સ્થાન શૂન્ય ખાલી હોય તે સારું, પરંતુ દુષ્ટ બળદ તેમાં હોય તે સારું નથી વેશ્યા બાયાં હોય તે મારી, પરંતુ વિનય રહિત કુળસ્ત્રી સારી નથી અરણ્યમાં વસવું સારું છે, પરંતુ અવિવેકી રાજાના નગરમાં રહેવું નારું નથી પ્રાણનો ત્યાગ કરવો સારો છે, પરંતુ અધમ પુરુષોનો સમાગમ સારો નથી ૬૮

કાકે શૌચ દ્યૂતકારેષુ સત્ય,

મર્ષ ક્ષાન્તિ સ્ત્રીષુ કામોપશાન્તિ* ।

ક્લીવે ધૈર્યં મદ્યપે તત્ત્વચિન્તા,

રાજા મિત્રં કેન દ્રષ્ટુમશક્તિર્વા ? ॥ ૬૯ ॥

રાજત ૨ (વિદ્યરણ), ભાગ ૨, શ્લોક ૭૭.

ઝાગડાને વિષે પવિત્રતા, બુઝારીને વિષે સત્ય, સર્પને વિષે ક્ષમા, સ્ત્રીને વિષે કામની શાંતિ, નપુસકને વિષે પત્ની ચિન્તા અને રાજાને વિષે મિત્રતા આટલી બાબત ઠાણે જોઈ છે કે ઠાણે નાહળી છે ? ઠાણે જોઈ નહીં નથી ૬૯

કોઽર્થાન્ પ્રાપ્ય ન ગર્વિતાં ત્રિપથિણ, કસ્યાપદો નાગતા.,
સ્ત્રીભિઃ કસ્ય ન હૃષ્ટિત્ત મુનિ મન, કો નામ રાજા પ્રિય ? ।

ક' કાલસ્ય ન ગોચરાન્તરગત કોઽર્થો ગતો ગોરવ,
કો ના દુર્જનવાગુરુનિપતિત, ક્ષેમેણ યાતઃ પુમાન્ ॥ ૭૦ ॥

વૃદ્ધચાણક્યનોત્તિ, અધ્યાય ૧૬, શ્લોક ૪.

કયો મનુષ્ય ધન પામીને ગવવાળો નથી થયો ? ત્રિપથમા મુખ થયેલા કોને આપત્તિ નથી આવી ? પૃથ્વી પર સ્ત્રીઓ-એ કોનું મન ખડિત નથી થયું ? રાજાઓને કોણ પ્રિય કોય ? મૃત્યુના પાંખમા કોણ નથી આવ્યો ? કયો યાચક ગૌરવને પામ્યો છે ? અને દુર્જન પુરુષની બાળમા પડેલો કયો પુરુષ ક્ષેમકૃશણને પામ્યો છે ? (કોઈ જ નહીં) ૭૦

ક્રોધો વૈરસ્યતો રાજા, તૃષ્ણા વૈતરણી નદી ।

વિદ્યા કામદુવા વેનુ, સન્તોષો નન્દન વનમ્ ॥ ૭૧ ॥

વૃદ્ધચાણક્યનોત્તિ, અધ્યાય ૮, શ્લોક ૧૦

કાષ જ યમરાજ સમાન છે, તૃષ્ણા જ નરકમા રહેલી
 વૈતરળી નામની નદી નમાન છે, વિદ્યા જ કામધેનુ ગાય
 નમાન છે, અને સતોપ જ નદન વન નમાન છે ૭૧

કાવ્ય ચેત્ત્વ સરમ કિમર્યમમૃત રક્ત કુરજ્જીવિશા,
 ચેત્ત્વ રન્દર્પવિષાણ્ડગણ્ડફલક મકાશશાઢ્ઢેન કિમ્ ? ।
 સ્માતન્વ્ય યદિ જીવિતાગધિ મુધા સર્થર્થુયો વૈમય,
 વૈદર્મી યદિ ર્દવયોગનમગ પ્રીત્યા સરત્યાઽપિ કિમ્ ? । ૭૨ ।

નગ્નિલાસ, અઢ્ઢ ૨, શ્લોક ૨

જો રમવાળું જાન્ય હોય તો અમૃતનું શું કામ છે ? જો
 કામદેવના આવેશથી શીક્ષા (શ્વેત) વચેલા ગડસ્થળવાળું
 ઓનું મુખ હોય તો પૂર્ણિમાના ચંદ્રનું શું કામ છે ? જો
 હવિત પર્થત સ્વતન્ત્રતા હોય તો સ્વર્ગ, પૃથ્વી અને પાતા
 ળના વૈભવનું શું કામ છે ? અને જો ભરશુવાનીવાળી પત્ની
 હોય તો કામદેવની સ્ત્રી રતિ અને પ્રીતિનું શું કામ છે ? ૭૨

ઉદારસ્ય તૃણ વિક્ત, શૂરસ્ય મગ્ન તૃણમ્ ।

વિરક્તસ્ય ટ્ઠણ માર્યા, નિ સ્પૃહસ્ય તૃણ જગત્ ॥ ૭૩ ॥

ઉદ્ભટસાગર, પ્ર. ૧, શ્લોક ૧૩૪

ઉદાર માણસને ધન તૃણ સમાન છે, શૂરવીરને મરણ
 તૃણ સમાન છે, વિરક્તને-વૈરાગ્યવાળાને ભાથો તૃણ સમાન છે
 અને સ્પૃહા રહિત પુરુષને આખું જગત્ તૃણ સમાન છે ૭૩

લોભશ્વેદગુણેન કિં વિશુનવા યદ્યસ્તિ કિં પાતૃકે ,

સત્ત્વ ચેત્ત્વમા ચ કિં તુચિ મનો યદ્યસ્તિ તોર્યેન કિમ્ ? ।

સાંજન્ય યદિ કિં વલેન મહિમા યદ્યસ્તિ કિં મળ્ડનૈઃ,

મદ્વિદ્યા યદિ કિં ધનેરપયશો યદ્યસ્તિ કિં મૃત્યુના ? ॥૭૪॥

નીતિગતક (મતુકરિ), શ્લોક ૪૪

જે લોભ હોય તે બીજા અશુભથી-દોષથી શુ ? બીજા દોષનુ શુ નામ છે ? એ જ મોટો દોષ છે જે પિશુનતા-આડિયાપાડુ હોય તે બીજા પાપનુ શુ કામ છે ? જે મત્ય હોય તે તપનુ શુ પ્રયોજન છે ? જે મન પનિત્ર હોય તે તીર્થનુ શુ કામ છે ? જે મર્જનપાડુ હોય તે બળનુ શુ ઝગ છે ? જે પોતાનો મહિમા-પ્રભાવ હોય તે ઘરેણાનુ શુ કામ છે ? જે માગી વિદ્યા હોય તે ધનનુ શુ કામ છે ? મને જે અપકીર્તિ હોય તે મૃત્યુનુ શુ ઝગ છે ? (અપકીર્તિ જ મૃત્યુ છે ઈત્યાદિ નર્વાત્ર નાણુ) ૭૪

મતાર્થસાર્યસ્ય વર ત્રિદેશો ભ્રષ્ટપ્રતિજ્ઞસ્ય વરં વિનાશઃ ।

કુતુહિસજ્ઞાદ્વરમેક્કતાઽદ્રૌ, વર દગિત્રી મટ્ટપાપચિત્તાત્ ॥ ૭૫ ॥

જેના ધનનો મમૂહ નાશ પામ્યો હોય એવા પુરુષને પન્દેશ સાગ છે, જે પ્રતિજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ થયો હોય તેનુ મરણ સારુ છે, કુતુહિવાળાનો મગ કરવા કરતા પર્વાતમા એડલા રહેવુ સારુ છે, અને ઘણા પાપી ચિત્ત કરતા દરિદ્રી હોય તે મારો છે ૭૫

કોપસ્ય સજ્ઞાદ્વરમગ્નિસેવન, મનોઽમિપજ્ઞાદ્વરમદ્રિલક્ષ્મનમ્ ।

સચ્છબ્રહ્મદુર્દેવરમલ્પકુદ્રિતા, મર્તાનિપાતો વરમુગ્ધલોભતઃ ॥૭૬॥

ક્રોધનો મગ કરવો, તે કરતા તે અગ્નિનુ સેવન સારુ છે, સચ્છબ્રહ્મ મનની આસક્તિ રાખવી, તે

તો પર્વતનું ઉલ્લંઘન કરવું-પર્વતમા બટકવું સારું છે,
કપટવાળી બુદ્ધિ રાખવી, તે ઠરતા તો અટપબુદ્ધિ હોય તે
સારી છે, અને તીવ્ર લોભ રાખવો, તે ઠરતા તો ખાડામાં
પડવું સારું છે ૭૬

सन्तवेष्टमृतेन किं यदि खलस्तत्कालदूटेन किं,
दातारो यदि कल्पशाखिमिरल यद्यर्थिन किं तृणै ? ।

કિં કર્પૂંશલાકયા યદિ દય પન્થાનમતિ પ્રિયા,
મમારઽપિ સતીન્દ્રજાલમપર યદ્યસ્તિ તેનાપિ કિમ્ ? ॥૭૭॥

ને દુનિયાના અતુરુપો હોય અમૃતનું શું કામ છે ?
ને ખળ પુરુષો હોય તો ઝાળકૂટ વિપત્તિ શું કામ છે ? ને
દાતાર પુરુષો હોય તો કલ્પવૃક્ષોનું શું કામ છે ? ને યાચક-
જનો હોય તો તૃણની શી જરૂર છે ? ને દૃષ્ટિના ભાગમાં
પ્રિયા ચાલતી હોય (પ્રિયા પોતાની દૃષ્ટિ પાસે જ હોય) તો
ઝૂંપરની રાણીનું શું કામ છે ? અને ને આ સ સાર છતાં
પણ બીજું ઈંદ્રબળ હોય તો તે ઈંદ્રબળથી શું રજ છે ?
કાંઈ જ નહીં ૭૭

का विद्या कविता विनाऽर्थिनि जने त्याग विना श्रीथ का,
को धर्म कृपया विना क्षितिपति को नाम नीति विना ? ।

કાં સ્તુતિર્નિય વિના કુલમધુ કા સ્વામિમર્તિ વિના,
મોગ્ય કિં રમણી વિના ક્ષિતિવલે કિં જન્મકીર્તિ વિના ? ૭૮

કવિતા વિનાની વિદ્યા શું કામની છે ? યાચક લોને
દાન આપ્યા વિનાની લક્ષ્મી આ કામની છે ? કૃપા વિનાનો

ધર્મ શા કામનો છે? ન્યાય વિનાનો રાજા શા કામનો છે?
વિનય વિનાનો પુત્ર શા કામનો છે? પતિભક્તિ વિનાની
કુળસ્રી શા કામની છે? સ્ત્રી વિના ભોગ શા કામના છે?
અને કીર્તિ વિના પૃથ્વી પર જન્મ વચાનુ શુ ફળ છે? આ
મર્મ વ્યર્થ છે ૭૮

દુર્લભ વસ્તુ:—

પ્રાક્ષણજ્ઞાતિરદ્વિષ્ટો વણિજ્ઞાતિરચ્ચક્ર: ।

પ્રિયજાતિરનીર્પ્યાલુ', શરીરી ચ નિરામય: ॥ ૭૯ ॥

વિદ્વાન્ ધની ગુણ્યર્ગર્', સ્ત્રીજનસ્વાપચાપલ: ।

રાજપુત્ર: સુચરિત , પ્રાપ્તેણ ન દિ દૃશ્યતે ॥ ૮૦ ॥

ત્રિપદિ, પૃષ્ઠ ૧, સર્ગ ૧, શ્લોક ૭૪૩ ૭૪૪.

જાતે પ્રાક્ષણ હોય અને દ્રેષ રહિત હોય, વણિક જાતિ
હોય અને અવચક્ર હોય-ઠગારો ન હોય, ક્ષત્રિય જાતિ હોય
અને ઇર્ષ્યા રહિત હોય, પ્રાણી-મનુષ્યાદિક શરીરે રોગ રહિત
હોય, વિદ્વાન પુરુષ ધનિષ્ઠ હોય, શુણી પુરુષ ગવ રહિત
હોય, સ્ત્રી જન અપજાતા રહિત હોય, અને ગજપુત્ર સદાચાર
વાળો હોય આવા પુરુષો પ્રાપ્તે દેખાતા નથી-કોઈક જ
હોય છે ૭૯, ૮૦

સદ્ભાવો નાસ્તિ વેશ્યાના, સ્થિરતા નાસ્તિ સમ્પદામ્ ।

ત્રિવેકો નાસ્તિ મૂર્સાણા, વિનાશો નાસ્તિ કર્મણામ્ ॥ ૮૧ ॥

ધર્મકલ્પદ્રુમ, પૃષ્ઠ ૨૧, શ્લોક ૧૭૭ (પ્ર સ)

વેશ્યાઓને સાચો સ્નેહ હોતો નથી, સ પત્તિને સ્થિરતા
હોતી નથી, મૂખ જનોને વિવેક હોતો નથી, અને કર્મનો
નાશ થતો નથી એટલે લોગવ્યા વિના નાશ થતો નથી ૮૧

ન શૈલશૃંગે કમલ પ્રરોઢતિ,

ન દુર્જનાત્ ક્વાપિ શુભ પ્રવર્તતે ।

ન સાધવો યાન્તિ રૂદાપિ મિક્રિયા,

યવા પ્રકીળા ન ભવન્તિ શાલય. ॥ ૮૨ ॥

જેન પશ્ચતત્ર, પૃ ૭૧ સ્કા ૨૭૮

પર્વતના શિખર ઉપર કમળ ઊગતુ નથી, દુર્જન માણ-
સથી કદાપિ શુભ-સાર કાચું થતુ નથી, સત્પુરુષો કદાપિ
વિકારને પામતા નથી, અને જવને વાવવાથી કદાપિ ડાગેર
ઊગતી નથી ૮૨

નિ સ્પૃહો નાધિકારી સ્યાન્નાકામી મણ્ડનપ્રિય. ।

નામિદગ્ધ પ્રિય વૃયાત્, સ્ફુટગત્તા ન વચ્ચક. ॥ ૮૩ ॥

જેન પશ્ચતત્ર, સ્કા ૧૨૪*

જે સ્પૃહા રહિત હોય તે રાજ્યમા અધિકારી થઈ શકતો
નથી, અથવા જે રાજ્યમા અધિકારી હોય તે સ્પૃહા રહિત
હોતો નથી, જે અકામી હોય તેને મહન-શરીરની શોભા-પ્રિય
હોતી નથી, અથવા જેને મહન પ્રિય હોય છે તે અકામી હોતો
નથી-કામી જ હોય છે, મૂખ માણસ પ્રિય વચન બોલી શકતો
નથી, અને જે સ્પૃહ (સત્ય)વકતા હોય તે ધૂત હોતો નથી ૮૩

નિર્ગતમધુર નાસ્તિ, નાસ્તિ મૂલમનોપધમ ।

નિર્વેના પૃથિવી નાસ્તિ, આમ્નાયા. લલુ દુર્લભા. ॥૮૪॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અ૦ ૭૩, શ્લોક ૧૧૦

કોઈ પણ અક્ષર ખીજ (મત્ર) ગહિત નથી, કોઈ પણ મૂળિયુ ઔષધ વિનાનુ નથી, તથા પૃથ્વીનો કોઈ પણ ભાગ ધન વિનાનો નથી, પરંતુ તેના જાણનારા દુર્લભ છે—કોઈક જ હોય છે ૮૪

ત્યાજ્ય વસ્તુ.—

લોભમૂલાનિ પાપાનિ, રસમૂલાનિ વ્યાધય. ।

સ્નેહમૂલાનિ દુઃખાનિ, ત્રીણિ ત્યક્ત્વા સુખી મત્ર ॥ ૮૫ ॥

ઉપદેશમાલા (ભાષાન્તર) પૃ૦ ૪૨. (પ્ર. સ) *

પાપનુ મૂળ લોભ છે, વ્યાધિનુ મૂળ મધુરાદિક રસ છે, અને દુઃખનુ મૂળ (કારણ) સ્નેહ છે, તેથી લોભ, રસ અને સ્નેહ એ ત્રણનો ત્યાગ કરી તુ સુખી થા ૮૫

તરુદાહોઽતિશીતેન, દુર્મિશ્વમતિવર્ષણાત ।

અત્યાહારાદર્જીર્ણ ચ, અતિ સર્વત્ર વર્જયેત્ ॥ ૮૬ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય) સર્ગ ૧, શ્લોક ૧૦૩.

અત્યંત શીત પડવાથી વૃક્ષો બળી જાય છે, અત્યંત વૃષ્ટિ થવાથી દુકાળ થાય છે, અને અત્યંત આહાર કરવાથી અભુજી થાય છે તેથી સર્વ કાર્યમાં સર્વ ઠેકાણે અતિનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે ૮૬

અતિદાનાદ્ઘર્તિર્દ્વોઽતિગર્ણ ચ રાગઃ ।

અતિરુપાદૃતા સીતા, હ્યતિ મર્વત્ર વર્જયેત્ ॥ ૮૭ ॥

અત્ય ત દાન કરવાથી બલિ રાજા બાધનને પામ્યા,
અત્ય ત ગર્વ કરવાથી ગવણુ મરાયો અને અત્ય ત રૂપવાળી
હોવાથી મીતા હજી કરાઈ, માટે સર્વત્ર અતિપણાને વર્ણવું
જેવંતે ૮૭

પરદાઃ પરદ્રવ્ય, પરીપાદ પરસ્ય ચ ।

પરીહાસ ગુરો. સ્થાને, ચાપલ્ય ચ પ્રિવર્જયત્ ॥ ૮૮ ॥

પરત્રી, પરધન, પરની નિદા, પરની હાસી અને શુરને
સ્થાને અપજાતા, આ સર્વ ત્યાગ કરવા લાયક છે ૮૮

મહાનદીપ્રતરણ, મહાપુરુષપ્રિગ્રહમ્ ।

મહાજનવિરોધ ચ, દૂરત પરિવર્જયેત્ ॥ ૮૯ ॥

મોટી નદી તરવી, મોટા પુરુષની સાથે યુદ્ધ અને મહા-
જનની સાથે વિરોધ, આ સર્વ દૂરથી તજવા યોગ્ય છે ૮૯
સાધનભૂત વસ્તુ:—

દાન દહતિ દોગત્ય, શીલ સૂજતિ સમ્પદમ્ ।

તપસ્વનોતિ ત્વાસિ, ભાવો ભવતિ ભૂતયે ॥ ૯૦ ॥

સૂક્ષ્મનાયલી (વિજયસનસૂરિ), પૃ૦ ૪૭, શ્લોક ૪૯૫ (જાત્મા સ)

દાન દુર્ગતિને બાળી નાખે છે એટલે દાન દેવાથી દુર્ગતિ
પ્રાપ્ત થતી નથી, શીલ પાળવાથી સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, તપ
કરવાથી તેજની વૃદ્ધિ થાય છે અને ભાવથી વિભૂતિ પ્રાપ્ત
થાય છે ૯૦

અર્થસ્ય મૂલ પ્રિયગાર્ ક્ષમા ચ, કામસ્ય વિત્ત ચ વપુર્વયથ ।

વર્મસ્ય દાન ચ દયા દમથ, મોક્ષસ્ય સર્ગાર્થનિવૃત્તિરવ ॥ ૯૧ ॥

ઉપદેશપ્રાસાદ, ભાગ ૨, પૃ૦ ૭૦ (પ્ર સ)

પ્રિય વાણી અને ક્ષમા એ અર્થનું (ધન વગેરે પ્રયોજનનું) મૂળ કારણ છે, ધન, સાત શરીર અને યોવન વય એ ઝામનું મૂળ કારણ છે, દાન, દયા અને ઇદ્રિયોનું દમન એ ધર્મનું મૂળ કારણ છે, તથા સર્વ પ્રકારના અર્થની નિવૃત્તિ સર્વનો ત્યાગ-એ મોક્ષનું મૂળ કારણ છે ૯૧

આચારઃ કુલમાख्याતિ, વપુરાख्याતિ મોજનમ્ ।

સમ્ભ્રમઃ સ્નેહમાख्याતિ, દેશમાખ્યાતિ માપિતમ્ ॥ ૯૨ ॥

સૂત્રમુક્તાવલી, પૃ૦ ૨૩૬, શ્લોક ૨૫ (હો. હ)*

આચરણ ઉપરથી માણસનું કુળ જણાઈ આવે છે, શરીર ઉપરથી તે કેવું ભોજન કરતો હશે ને જણાઈ આવે છે, તેનો સ્નેહ કેવો છે? તે સહન ઉપરથી જણાઈ આવે છે, તથા ભાષા ઉપરથી તેનો દેશ જણાઈ આવે છે ૯૨

દુર્મન્ત્રાનૃપતિર્નિનશ્યતિ યતિઃ સજ્ઞાત્ સુતો લાલનાત્,
નિપ્રોક્તધ્યયનાત્ કુલ કુતનયાત્ શીલ સલોપામનાત્ ।

મૈત્રી ચાપ્રણયાત્મમૃદ્ધિરનયાત્ સ્નેહઃ પ્રાસાશ્રયાત્,
સ્ત્રી મદ્યાદનરક્ષેણાદપિ કૃપિસ્ત્યાગાત્પ્રમાદાદ્ધનમ્ ॥ ૯૩ ॥

જેનપચ્ચતન્ત્ર, શ્લોક ૧૦૯*

દુષ્ટ મત્રથી-વિચારથી (અથવા દુષ્ટ મત્રીથી) રાજાનો વિનાશ થાય છે, સગથી યતિ વિનાશ પામે છે, પુત્ર લાડ લગવવાથી વિનાશ પામે છે, બ્રાહ્મણ અભ્યાસ નહીં કરવાથી નાશ પામે છે, કુળ ખરાબ પુત્રથી નાશ પામે છે, શીળ હુમ્મ્યા મ સની સેવાથી નાશ પામે છે, મૈત્રી અનઅતાથી નાશ પામે છે, સ્ત્રી સમજાવી નાશ પામે છે, સ્નેહ પરદેશ

પામે છે, સ્ત્રી મદિરાવી નારા પામે છે, ખેતી નહીં સભાજવાથી
ન શ પામે છે, અને આપી દેવાવી તથા પ્રમાદથી ધન નાશ
પામે છે ૯૩

કિમશ્ચ્ય બુદ્ધિમતા, કિમસાધ્ય નિશ્ચય દૃઢ દધતામ્ ।

કિમવશ્ય પ્રિયચમા, કિમલભ્યમિદોદ્યમસ્થાનામ્ ॥ ૯૪ ॥

પञ्चतन्त्र, પૃ. ૪૩, શ્લોક ૧૮૪

આ જગતમા બુદ્ધિમાન પુરુષોને કયુ કાર્ય અશક્ય છે? દૃઢ
નિશ્ચયને ધારણ કરનાર પુરુષોને કયુ કાર્ય અસાધ્ય છે? પ્રિય-
મધુર વચન બોલનાર પુરુષોને કાંઈ વશ થતુ નથી? ઉદ્ય-
મમા રહેલા પુરુષોને કંઈ વસ્તુ મળી શકતી નથી ? ૯૪

ઉત્તમ પ્રણિપાતન, શૂર મેદન યોજયેત્ ।

નીચમલ્પ્રદાનેન, દૃષ્ટ ધર્મેણ યોજયત્ ॥ ૯૫ ॥

उपदेशप्रास्ताव मूल भाग २, पृ० ७० (प्र स)*

ઉત્તમ પુરુષને નમસ્કાર સાથે જોડવો એટલે તેને નમ
સ્કાર કરી પ્રસન્ન કરવો, શૂરવીર માણસને લેદવડે જોડવો એટલે
તેને લેદ પમાડવો, નીચ માણસને અદ્ય દાનની સાથે જોડવો
એટલે તેને કાંઈક આપીને અનુકૂળ કરવો, અને પ્રિય માણ
સને ધર્મ સાથે જોડવો એટલે તેને ધર્મ પમાડવો ૯૫

કમ્માણિ સર્વાણિ ચ મોહનીયે, દુ છાનિ સર્વાણિ દરિદ્રતાયામ ।

પાપાણિ સર્વાણિ ચ ચોર્યભાવ, દોષા અશેષા અનૃત્તે મરત્તિ ॥ ૯૬ ॥

धमकल्पद्रुम, पृ० १६६, श्लो ४

મોહનીય કર્મમા અર્થ કર્મો રહેલા છે, દરિદ્રતામા સર્વ

હુ જો રહેલા છે, ચોરીને વિષે સર્વ પાપો રહેલા છે અને
અસત્યને વિષે સર્વ દોષો રહેલા છે-૬૬

દુર્મેત્રી રાજ્યનાશાય, ગ્રામનાશાય કુઝર. ।

શ્યાલકો ગૃહનાશાય, સર્વનાશાય માતુલ ॥ ૯૭ ॥

વૃહસ્પત્યોધમાલા (ચરાહમિહીર), જા ૧૯, શ્લોક ૪૩.

ખરાબ મત્રી રાજ્યના નાશ માટે છે, હાથી ગામના
નાશ માટે છે સાજો ઘરના નાશ માટે છે અને મામો સર્વના
નાશ માટે છે ૯૭

સત્યાનુસારિણી લક્ષ્મી, કીર્તિસ્ત્યાગાનુમારિણી ।

અમ્યાસસારિણી વિદ્યા, બુદ્ધિ. કર્માનુસારિણી ॥ ૯૮ ॥

લક્ષ્મી મત્યને અનુસરે છે એટલે જ્યાં સત્ય છે ત્યાં
લક્ષ્મી છે, દાનને અનુસારે કીર્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, અમ્યાસને અનુ-
સારે વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે, તથા બુદ્ધિ કર્મને અનુસરનારી
હોય છે-૯૮

યન્ત્રમેકો દ્વયોર્મેન્ત્ર, ત્રિભિર્ગીત ચતુષ્પથમ્ ।

કૃપિં ચ પન્નમિં કુર્યાત, મહ્ગ્રામો મહુર્મિર્જનૈ ॥ ૯૯ ॥

કોઈ યંત્ર વગેરે આજેખવો હોય તો એકાતમા એક જ પુરુ-
ષની જરૂર છે, કોઈ વિચાર કરવો હોય તે વખતે બે પુરુષની
જ જરૂર છે, ગીત ગાવામા ત્રણની જરૂર છે, 'માર્ગે-પરદેશ
જવામા ચારની જરૂર છે, ખેતી કરવામા પાંચની જરૂર છે-૯૯
સુદસમયે જરૂર છે ૯૯

અણેય વસ્તુ:—

રાષ્ટ્રસ્ય (રાજ્ય) ચિત્ત કૃપણસ્ય તિત્ત,

મનોગ્થ દુર્જનમાનુષાણામ્ ।

દ્વિયાશ્ચરિત્ર પુરુષમ્ય ભાગ્ય,

દેસા ન જાનન્તિ કુતો મનુષ્યાઃ ? ॥ ૧૦૦ ॥

ધર્મદાસપુરાણ (ગનુધર), અન્યાય ૭, શ્લોક ૪.

રાજાના ચિત્તને, કૃપણ પુરુષના વિત્તને, દુર્જન મનુષ્યોના મનોરથને, સ્ત્રીના ચરિત્રને અને પુરુષના ભાગ્યને દેશે પણ જાણતા નથી, તો પછી મનુષ્યો કયાથી જાણે ? ૧૦૦

અશ્વપ્તુત માધવગર્જિત ચ,

સ્ત્રીણા ચ ચિત્ત પુરુષમ્ય ભાગ્યમ્ ।

અર્ચણ ચાપ્યતિર્ચણ ચ,

દેસો ન જાનાતિ કુતો મનુષ્યાઃ ? ॥ ૧૦૧ ॥

પ્રબોધચંદ્રિકા, શ્લોક ૨૧૩

અશ્વનું કૂદવું, વસ્તુ ઋતુમા મેઘની ગર્જના, સ્ત્રીઓનું ચિત્ત, પુરુષનું ભાગ્ય, વરસાદ ન થવો અને અતિવૃષ્ટિ નવી, એ સર્વ દેવ પણ જાણતા નથી, તો પછી મનુષ્ય કયાથી જાણે ? ૧૦૧

અસાધ્ય વસ્તુ —

જામાતા જઠર જાયા, જાતપેદા જલાશય. ।

પૂરિતા નૈવ પૂર્યન્તે, જકારા પન્થ દુર્ભરા ॥ ૧૦૨ ॥

બૃહત્પ્રશાધમાલા (વરાહમિહોર), અન્યાય ૧૯, શ્લોક ૪૪

જમાઈ, જઠર (ઉદર), જાયા (સ્રી), જાતવેદ (અગ્નિ) અને જળાશય (સમુદ્ર) આ પાંચ જઠારવાળા પદાર્થો હું ખેડીને ભગી શકાય છે તેમને પૂર્ણ કર્યા છતાં પણ પૂર્ણ થતા નથી (અર્થાત્ જમાઈ તથા સ્રીને અલકારાદિક ઘણું આપ્યું હોય તોપણ તેમને તૃપ્તિ થતી નથી, હમેશા પુષ્કળ મિષ્ટાન્નાદિક જમ્યા છતાં ઉદર ખાલી થઈ જાય છે, અગ્નિમાં ઘણા કાષ્ઠાદિક નાખ્યા છતાં તે શાત વતો નથી, અને સમુદ્રમાં મેઘ તવા નદીઓનું ઘણું જળ આવ્યા તે છતાં ભરાઈ જતો નથી) ૧૦૦

ભિક્ષુકની તુંખડી —

તન્વી ચારુપયોધરા સુમદના શ્યામા મનોહારિણી,
નીતા નિષ્કરુણેન કેનચિદહો દેશાન્તરાદાગતા ।
ઉત્સન્નોચિતયા તયા રહિતયા કિં જીવન પ્રેક્ષસે,
મિશ્નો ! તે દયિતાઽસ્તિ કિં ? ન હિ ન હિ પ્રાણપ્રિયા તુમ્હિકા ॥ ૧૦૩ ॥

સૂક્ષ્મ શરીરવાળી, સુદર પયોધર ચતનવાળી, સારા મુખવાળી, શ્યામા (લુવાન સ્રી) અને મનને હૃદય કરનારી તથા પરદેશથી પ્રાપ્ત થએલી એવી તેણીને અહો ! કોઈ નિર્દય માણસ ઉપાડી ગયો. જોળામાં ઘેમવાને ઉચિત એવી તેણીના વિના શું તું મારું જીવન જીવે છે? હું જીવી શકીશ એમ તું માને છે? (આવું કોઈ ભિક્ષુનું વચન સાંભળી કોઈ પુરુષે તેને પૂછ્યું કે) હૈ ભિક્ષુ! શું આવી તારી સ્રીને કોઈ હાડી ગયો? (ત્યાં ભિક્ષુએ જવાબ આપ્યો કે) ના, ના, તે તો મારી પ્રાણુવી પણ પ્રિય એવી તુંખડી હતી (તુંખડી પણ પાતળી, સુદર

રૂપ, યુવાવસ્થા, કૌમળતા, અત્યંત મુખીપણુ, એકાત
વાસ, કોઈ કાર્ય વગર ખાલી રહેવું-નવરાશ, બહુ હાસ્ય,
શૃંગારની અનેક ચેષ્ટાઓ તથા ગરિષ્ઠ-માદક લોજન આ
બધા કારણો પ્રાય પ્રદ્યયર્થના નાશક નિવડે છે ૯

અબ્રહ્મદોષે ન વયો ન જાતિ-ર્વર્ણોઽધિકારોઽપિ ન હતુરસ્તિ ।

અતો યુવૈવાન્ત્યજ એવ દોષી, વૃદ્ધોચ્ચગો નૈતિ વચો ન મત્યમ્ ॥૧૦॥

મુનિ હિમાશુચિજય

પ્રદ્યયર્થનો નાશ કરવામા ઉન્નમર, જાતિ, વેષ કે અધિ-
કાર એ સાચા-નિશ્ચિત-કારણો નથી, તેથી બુવાન હોય
તથા હલકી જાતિનો હોય તે જ પતિત વાય, વૃદ્ધ અને
છિન્ની જાતિના બધા શુદ્ધ જ રહી શકે છે તે વગેરે (તેવા)
વાક્યો સાચા નથી ૧૦

કામી : અધ

અનેકદીપેષુ ગૃહ જ્વલત્સુ, પ્રકાશિતાયામથ ચન્દ્રિકાયામ્ ।

અનર્ઘ્યસ્ત્નાશુરવિપ્રકાશે, મત્યપ્યહો ! કામિનનોઽન્ધ ણ્વ ॥૧૧॥

પશ્યન્તિ નોલૂકવિલોકન દિને,

પદાર્થજાત ન ચ પ્રાપ્તમા નિશિ ।

કામી ત્વહો ! કામહતાઽઽત્મલોચનો

દિને નિશાયા ચ વિલોકતેઽપિ ન ॥ ૧૨ ॥

મુનિ હિમાશુચિજય

ધરમા અનેક દીવાઓ જાગતા હોય, પૂનમની અજવાળી
રાત-જ્યોત્સ્ના ખીલેલી હોય, અમૂલ્ય રત્નોના કિરણો તથા

સૂર્યનો પ્રકાશ હોય છતાં આશ્ચર્ય છે કે કામજ્વરવાળો કામી આપલો જ હોય છે મા-બહેન, જાત-જાત, ધર્મ-અધર્મ, યશ-અપયશ એ તાંઈ પણ દેખતો કે મમજતો નથી ૧૧

કોઈ પણ વસ્તુને ધૂવડની આખો દિવસમા જ ભેઈ શકતી નથી કાગડા ક્ષત રાત્રે જ ભેતા નથી, પરંતુ સાશ્ચર્ય હું ખની વાત છે કે કામ ભાવનાથી જેના આત્મા તથા નેત્રો નદ્ર થયા છે તે કામીજન તો દિવસે કે રાત્રે ડ્યારે પણ ભેઈ શકતો નથી સદાને માટે આપલો જ છે (મતલબ કે કામીજન બધું જ્ઞાન ભૂલી જઈ જડ જેવો થાય છે) ૧૨

મુષ્ણન્તિ વિષયસ્તેના દહતિ સ્મરપાવક* ।

રુન્ધન્તિ વનિતાવ્યાધા*, મઙ્ગરઙ્ગીકૃત નરમ્ ॥ ૧૩ ॥

સ ગે-પરિગ્રહે અગ્નિકાર કરેલા માણસને-પરિગ્રહધારી મનુષ્યને વિષયરૂપી ચોરો લૂટે છે, કામરૂપી અગ્નિ બાળે છે અને સ્ત્રીરૂપી શિકારીઓ રૂધે છે ૧૩

બ્રહ્મચર્યખંડન રૂપ:-

યસ્તુ પ્રવ્રજિતો મૃત્વા, પુનઃ સેવેત મૈથુનમ્ ।

પટિર્વર્ષમહસ્રાણિ, વિષ્ઠાયા જાયતે કૃમિઃ ॥ ૧૪ ॥

શતાતપસ્મૃતિ, અધ્યાય ૧૯, સ્લોક ૬૦.

જે માણસ દીક્ષા લીધા પછી પાઠો બ્રહ્મચર્યનું ખંડન કરે તે સાઠ હજાર વર્ષો સુધી વિષ્ઠામા કીડા થાય છે ૧૪

અભક્ષ્ય પદાર્થો:-

દ્વિદલાન્ન પર્યપિત્ત, શાકપૂપાદિક ચ યત્ ।

દધ્યદ્વિતયાતીતં, કથિતાન્નફલાદિકમ્ ॥ ૧૫ ॥

કાલલોકપ્રકાશ, સગ ૩૦, શ્લોક ૭૦૪

વિદળ (કાચા દહી, દૂધ કે દાશ સાથે કઠોળની કોઈ ચીજનું મિશ્રણ થાય તે વિદળ કહેવાય છે,) વાસી શાક, રોટલી, પુરણા વગેરે, બે દિવસ ઉપરાતનું દહી અને બગડી ગયેલ અન્ન કે રાજવગેરે (અભક્ષ્ય સમજવા) ૧૫

ગત્રિશ્રુતિકૃતા ધૂત-માર્જાર-ફણિતા મત્રા ।

મવેયુર્નરકાધ્વાન, પ્રધાનજ્ઞાનપ્રવિતા, ॥ ૧૬ ॥

મવિષ્યદત્તચરિત્ર, અધિકાર ૯-૧૦, શ્લોક ૧૫

રાત્રિભોજન કરનારને ધુવડ, બીલાડી તથા સપના ભવે મળે છે અને શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનથી રહિત તેઓ નરકગામી થાય છે ૧૮

રાત્રિભોજનત્યાગ:-

મલ્લિકા ચટ્કા કાકા., રુપોતાદ્યા પરડપિ હિ ।

તિર્યશ્ચો નિશિ નાદન્તિ, મનુષ્યાણા તુ કા કથા ? ॥ ૧૭ ॥

મવિષ્યદત્તચરિત્ર અધિકાર ૯-૧૦ શ્લોક ૧૯

માખીઓ, ચકલા, કાગડા, કબૂતર વગેરે અને બીજા પક્ષ પ્રાણીઓ રાત્રે ખાતા નથી, તે પછી મનુષ્યને માટે તે પૂછવું જ શું ? ૧૭

અનર્થદડ -

લખંડની પપળી ચુછી, જલકુમ્ભ પ્રમાર્જની ।

પથ્થ શૂના ગૃહમ્થસ્ય, વધ્યતે યાસ્તુ વાહયન્ ॥ ૧૮ ॥

ઉપદશપ્રાસાદ, સ્તમ્ભ ૯, વ્યાસ્યાન ૧૨૪*

ખાડણી, ઘટી, ચુલો, પાણિયારુ અને સાવરણી ગૃહસ્થો-
ના આ પાત્ર વાના હિમાના સ્થાન છે તેને વાપરવાથી
હિસા લાગે છે ૧૮

ધન યચ્છાઽર્જ્યતં કિશ્ચિત્, કૂટમાન-તુલાદિભિઃ ।

નશ્યેત નૈવ દૃશ્યેત, તપ્તપાત્રેઽમ્બુપિન્દુવત્ ॥ ૧૯ ॥

ઉપદગપ્રાસાદ સ્તમ્ભ ૯, વ્યાખ્યાન ૧૨૬ *

ખોટા માપ અને ખોટા તોલથી જે કાંઈ દ્રવ્ય મેળવાય
છે તે અગ્નિથી તપાવેલા વાસણ ઉપર મૂકેલા પાણીના ટીપા
ની જેમ નાશ પામે છે, અને તેનું નામ-નિશાન પણ
જોવામા આવતું નથી ૧૯

પૌપધનુ સ્વરૂપ —

પોપ ધર્મસ્ય ધત્તે યત્, તદ્ભવેત્ પૌપધનતમ્ ।

આહારદેહસત્કારાન્નહ્યવ્યાપારવર્જનમ્ ॥ ૨૦ ॥

કાલ્લોકપ્રકાશ, સર્ગ ૩૦, શ્લોક ૭૧૪.

જે ધર્મના પોપણને ધારણ કરે તે પૌપધનત કહેવાય છે
તે મતમા આહાર, શરીરનત્કાર, અપ્રદ્વચ્ચ અને વ્યાપારનો
ત્યાગ કરવાનો હોય છે ૨૦

અતિથિમતનું સ્વરૂપ:-

સદા ક્વચિદ્ વા દિવસે, સાધુના દાનપૂર્વકમ્ ।

શુજ્યતે યત્ તદતિથિસવિમાગાભિધ વ્રતમ્ ॥ ૨૧ ॥

કાલ્લોકપ્રકાશ, સર્ગ ૩, શ્લોક ૭૧૯

હમેશા અથવા (શક્તિ અનુનારે) કોઈક દિવસે સાધુઓને
દાન આપવાપૂર્વક લોજન કરવું તેને અતિથિમ વિભાગમત
કહ્યું છે ૨૧

વિષયોની ભયંકરતા:-

અપાતમધુરાઃ મર્મે, ત્રિપયા પ્રાન્તદારુણાઃ ।

મરે કિન્ચિન્ન પશ્યામિ, માર રમ્માન્તરે ડર ॥ ૨૨ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૧, શ્લોક ૭૪.

જ્યાં વિષયો ઉપરથી ભેતા (પ્રારમ્ભમાં) મીઠા લાગે છે
પણ તેનો અંત-ઠેકો તો બહુ ભયંકર હોય છે (આ કારણથી)
કેળના થડની અંદર કંઈ પણ સાર મરવ હોતું નથી, તેમ
આ સંસારમાં જરા પણ નાર કેળાતો નથી ૨૨

કષાયોના નાશનો ઉપાય:-

વૈરાગ્યદ્વસ્તિન પીઠે, મમારોપ્ય સમાનસમ્ ।

વિવેકવિનયાર્થેર્દિ, જીયાત્ ક્રોધાધરીન્ બુધ* ॥ ૨૩ ॥

ધર્મવિયોગમાલા, શ્લોક ૩૩

વિદ્વાનોએ વૈરાગ્યરૂપી હાથી ઉપર પોતાના મનને બેસાડી,
વિવેક વિનય વગેરે (શુભો રૂપી શસ્ત્રો) થી ક્રોધ, માન, માયા,
લોભ, કામ, મોહ વગેરે શત્રુઓનો નાશ કરવો જોઈએ ૨૩

કરોપિ યત્ પ્રેત્યહિતાય કિન્ચિત્,

કદાચિદલ્પ સુકૃત કથન્ચિત્ ।

મા જીહ્વસ્તન્મદમત્મરાદ્યૈ-

ર્તિના ચ તન્મા નરકાતિથિર્થઃ ॥ ૨૪ ॥

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, અધિકાર ૭, પૃઠ ૭૫, શ્લોક ૧૩

કોઈ વખત મહા સુરકેલીએ આવતા હવ માટે જરા કાંઈ સારુ કામ (સુકૃત્ય) કરવાનું તાજે બની આવે તો પછી વળી તેને મદ મત્સર કરીને હારી જઈશ મા, અને સુકૃત્ય વગર તું નરકનો પરોણો વઈશ મા ૨૪

ધત્સે કૃતિન્ યદ્યપકારકેષુ, ક્રોધ તતો ધેહ્યરિપદ્મક એવ ।

અધોપકારિષ્વપિ તદ્ગતાર્તિકૃત્કર્મ હૃન્મિત્રમહિર્દિપત્સુ ॥૨૫॥

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, અધિકાર ૭ શ્લોક ૧૦

હે પડિત ! તારું અહિત કરનાર ઉપર તું ક્રોધ કરતો હો તો પડ્વિયુ (છ શત્રુ-કામ, ક્રોધ, લોભ, મન, મદ અને હર્ષ) ઉપર ક્રોધ કર અને જો તું તારા હિત કરનાર ઉપર પણ ક્રોધ કરતો હોય તો સસારમા થતી સર્વ પીડા કરનારા જે કર્મો છે તેઓને હરી જનારને (ઉપસંગી કરનારા વગેરે) જે ખરેખરા તારા હિતેન્દ્ર છે અને બાહ્ય દૃષ્ટિથી જે તારા શત્રુ જેવા લાગે છે તેના ઉપર ક્રોધ કર ૨૫

મોહનુ પ્રાબલ્યઃ-

મગન્ ! ન ભવેદ્ મોહો જગત્યસ્મિન્ સુદુર્જનઃ ।

મોક્ષમાર્ગસ્તદા ન સ્યાદ્ મુમુક્ષુણા સુદુર્ગમઃ ॥ ૨૬ ॥

મુનિ હિમાશ્રુવિજય

હે ભગવાન ! આ મસારમા જે દુષ્ટ એવો મોહ નરે

તો મોક્ષમા જવાની ઈચ્છાવાળા નતપુરુષોને માટે મોક્ષનો માર્ગ દુષ્કર-કઠિન ન થાત (અર્થાત્ મોક્ષ મેળવવામા મહાન બાધક મોહ જ છે) ૨૬

મોહનાશનો ઉપાય:-

રાત્રિવદ્નાશયત્યાશુ, મોહ સુમનમા ગુણાન્ ।

ઉદેતિ જ્ઞાનસૂર્યશ્ચેત્, તદા મોહપરાજયઃ ॥ ૨૭ ॥

મુનિ હિમાશુવિજય

જેમ રાત, ફૂલોના વિકાસાદિ શુભોનો નાશ કરે, તેમ મોહ સતપુરુષોના શમદમાદિ શુભોનો વેગથી નાશ કરે છે જે જ્ઞાનરૂપી સૂર્ય જાગે તો મોહનો પરાજય થઈ જાય ૨૭

પુણ્યનો નાશ -

નૈવ પ્રધાયં હૃદિ માનરૈરિદિ,

“કથ પ્રસિદ્ધિર્ઋતિ દુષ્ટકર્મણામ્ । ”

યત્તોઽસ્તિ તપા પ્રવલ પુરાર્જિત,

પુણ્ય તુ નદેઽત્ર સમગ્રનાશનમ્ ॥૨૮॥

મુનિ હિમાશુવિજય

મનુષ્યોએ જેમ ન સમજવું કે “અયોગ્ય નિંદા કાર્ય કરનારાઓની પણ જગત્મા ખ્યાતિ (નામના) કેમ થાય છે ?” તેવા માણસોએ પૂર્વ જન્મમા કોઈ પ્રબલ પુણ્ય બાંધ્યું છે જેથી તેઓ આ જન્મમા ગમે તેવા દુષ્ટ કાર્યો કરે તોપણ જ્યાં લગી તેમનું પુણ્ય પૂરું થયું-ખૂટ્યું-નથી ત્યાં લગી તેમની ખ્યાતિ ટકે છે પણ તે પુણ્યનો નાશ થયો કે ખ્યાતિ

કરાવનારી બધી વસ્તુઓનો નાશ થઇ જશે બાપામા કહેવત છે કે—

જથ્થા લગ પુરથ પુણ્યકો, પુત્રો નહીં કરાર ।

નથ લગ સવ કુઝ માફ હૈ, આગુન કમ હજાર ॥ ૨૮.

પાપકાર્ય:—

શીતાચાપાન્મલિકાકતૃણાદિસ્પર્શાદ્યુત્થાત્કષ્ટતોડ્વપાદ્વિભેપિ ।

તાસ્તાથૈભિઃકર્મભિઃસ્વીકરોપિ,શ્વભ્રાદીનાવેદનાધિગૃધિયતે ॥ ૨૯ ॥

અધ્યાત્મરૂપદ્રમ, અધિકાર ૧૦, પૃ ૧૨૨, શ્લોક ૨૫

ટાઢ, તડકો, માખીના ડસ અને કર્કશ તૃણાદિના સ્પર્શથી થયેલા બહુ થોડા અને થોડા વખત સુધી ચાલે તેવા કષ્ટોથી તુ ડગી જાય છે અને તારા પોતાના કૃત્યોથી પ્રાપ્ત થનારી નરક નીગોદની મહાવેદનાઓનો અગીકાર કરે છે ૨૭ છે તારી અછલને! ૨૯

ચાર ભાવનાના નામ:—

મૈત્રીપ્રમોદકારુણ્યમાધ્યસ્થ્યારયા મહાગુણાઃ ।

યુક્તસ્તૈર્લભતે મુક્તિ, જીવોડનન્તચતુષ્ટયમ્ ॥ ૩૦ ॥

પાર્શ્વનાયચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૬, શ્લોક ૩૮૨ (ય. ચિ પ્ર.)

મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યન્ધ નામના (ચાર) મહાગુણો છે તે ગુણોથી યુક્ત એવો માણસ અનંત ચતુષ્ટયને અને મુક્તિને મેળવે છે ૩૦

ચાર ભાવનાનું સ્વરૂપ:—

મૈત્રી પરહિતે ચિન્તા, પરાર્તિચ્છેદધી કૃપા ।

મુદિતા સદ્ગુણે તુષ્ટિર્માધ્યસ્થ વાપ્યુપેક્ષણમ્ ॥ ૩૧ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (૫૬) સર્ગ ૬, સ્કાં ૩૮૩ (ય વિ. પ્રં)

પારકાના હિતનો વિચાર તે મૈત્રી ભાવના, પારકાના હુ ખને છેદવાની બુદ્ધિ તે કરણી ભાવના, સદ્ગુણો ઉપર પ્રેમ તે પ્રમોદ ભાવના અને પાપીની ઉપેક્ષા કરવી તે માધ્યત્થ ભાવના મળુવી ૩૧

અનિત્ય ભાવના.-

મન્યે યવાઽમ્રપટલમિદમગ્રે વ્યશીર્યત ।

તથાઽન્યદપિ સસાર, સર્વં ક્ષણવિનશ્વરમ્ ॥ ૩૨ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (૫૬) સર્ગ ૧ સ્કાં ૭૮૧ (ય વિ પ્રં)

જેવી રીતે (આપણી) સામે આ વાદળા વેરાઈ જાય છે તેની માફક સસારમા બીજી બધી વસ્તુઓને હું ક્ષણમા નાશ થવાવાળી માનુ છું ૩૨

વિદ્યુદુદ્યોતગહ્લક્ષ્મીરિષ્ટાના સક્ષમા પુનઃ ।

માર્ગસ્થતરુચિશ્રાન્તમાર્થસયોગસન્નિભા ॥ ૩૩ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (૫૬) સર્ગ ૧, સ્કાં ૭૮૨ (ય વિ પ્રં)

લક્ષ્મી વિજળીના ચમકારા જેવી અને ઇષ્ટ વસ્તુઓના સયોગો માર્ગમા રહેલ જાડવાઓ નીચે આરામ લેવા બેઠેલા કાંકલાના સયોગો જેવા (અસ્થિર) મમજવા ૩૩

રમણીય ક્રિયત્કાલ, તારુણ્ય શુક્રચાપત્ ।

પ્રિયાણામપિ નિગાહ, સ્નહરક્ત પતન્નત્ ॥ ૩૪ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (૫૬), સર્ગ ૧, સ્કાં ૭૮૩ (ય વિ પ્રં)

આ સ્ત્રી ઘોડો ઠાળ રહેનારી, યૌવન ઈદ્રધનુપના જેવું અને પ્રિયજનોના નિર્વાહમાં રહેલો રાજ પતિના જેવો (અનિત્ય) સમજવો ૩૪

પ્રચલ્લલસદ્ફ્રાન્તચન્દ્રિમ્બદગ્રહે ।

નારીમનમિ કથેત પ્રતિગ્ધ સતા ભવેત્ ॥ ૩૫ ॥

પાર્શ્વનાયચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૧, શ્લોક ૭૪૪ (ય યિ મ)

હીલોળા લેતા પાણીમાં પડેલા ચંદ્રના ણિળની જેમ પ્રહણ ન કરી શકાય એવા સ્ત્રીના મનમાં મનજોનોનો ઢેવો રહેલો હોય? (ન હોય) ૩૫

સ્વમેન્દ્રજાલાદિષુ યદ્વદાર્મ રોપશ્ચ તોપશ્ચ મુધા પદાર્થ ।

તથા ભવેડસ્મિન્ ત્રિપયં સમસ્તૈરપ વિભાવ્યાત્મલયેડપદેદિ ॥ ૩૬ ॥

અન્યાત્મકલ્પદ્રુમ, શ્લોક ૨૭.

જેવી રીતે રામ અથવા ઇન્દ્રજીત વગેરેમાં પ્રાપ્ત થએલા પદાર્થોપર રોપ કરવો કે તોપ કરવો તે તદ્દન નકામો છે તેવી રીતે આ જવમાં પ્રાપ્ત થએલા પદાર્થો ઉપર પણ રોપ કરવો કે તોપ કરવો તે નકામો છે, આવી રીતે વિચાર કરીને આત્મ-મમાધિમાં તત્પર થા ૩

અનાદિનિધને દ્રવ્યે, સ્વપર્યાયા પ્રતિલક્ષણમ્ ।

ઉન્મજ્જન્તિ નિમજ્જન્તિ, તલકલ્લોલમજ્જલે ॥ ૩૭ ॥

પ્રતિલક્ષણ

આદિ અને અત રહિત એવા દ્રવ્ય, પદાર્થ જે વિશે હરેક ક્ષણે પોતાના પર્યાયો, જળને વિશે તરંગ ની રચના જેમ ઉત્પન્ન થાય છે અને નિમજ્જા પામે છે (આવી શક્તિ અસ્તિ રહે, -

નની ૪૩૨—

પદિ પુત્રાદ્ ભવેત્ સ્વર્ગો દાનધર્મો ન વિદ્યત ।

પુત્રિતસ્તત્ર લોકોઽય, દાનધર્મો નિરર્થકઃ ॥ ૩૮ ॥

ઉત્તરાધ્યયન ટીકા (કમલસયમ), પૃ. ૨૭૩

જો પુત્રથી સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થતો હોય અને દાનધર્મ છે જ
 નથી, તો તેમા આ સમગ્ર લોક ઠગાયો છે, અને દાનધર્મ
 નથી પડે છે (માટે તે વાત સત્ય નથી) ૩૮

નને માટે ૪૩૨ી સામગ્રી —

પાત્ર ક્ષેત્ર દર્દિર્વેષ્ઠા, ધન રીજ શમો જલમ્ ।

વાક્ય વાતો યશ્ચ પુષ્પ, ફલ પુષ્પ સુર રસા ॥૩૯॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (પદ), સર્ગ ૬, શ્લોક ૦૧૩૬ (ય વિ પ્ર)

(આ શ્લોકમા ખેતી અને દાનને સરખા જાણીને તેમા ૪૩૨ી
 યોજીને ક્રમવાર વર્ણુન આપ્યું છે) દાનમા પાત્ર જોઈએ, ખેતીમા
 ખીન જોઈએ, દાનમા હાતાર જોઈએ, ખેતીમા વાવનાર
 જોઈએ, દાનમા ધન જોઈએ, ખેતીમા ખીજ જોઈએ, દાનમા શાંતિ
 જોઈએ, ખેતીમા પાણી જોઈએ દાનમા (મીઠી) વાણી જોઈએ,
 ખેતીમા (અનુકૂળ) વાયુ જોઈએ, દાન પછી યશ મળે છે,
 ખેતીમા ફૂલ આવે છે દાનનુ ફળ પુણ્ય થાય છે, ખેતીમા
 ફળ આવે છે દાનથી (છેવટે) સુખ થાય, છે, ખેતીથી (છેવટે)
 અનેક પ્રકારના) રસો થાય છે (દાન અને ખેતીમા ઉપર વર્ણુ
 ખેતી ચીજોમા જે જે વસ્તુ જેવી જેવી મારી ખોટી મળે તેવું
 તેવું સારુ ખોટું પરિણામ સમજવું) ૩૯

દાન કેને આપવું —

ન કેવલ વ્રાહ્મણાના, દાન સર્વત્ર શસ્યતે ।

મગિનીમાગિનેયાના, માતુલાના પિતૃસ્વસુઃ ॥ ૪૦ ॥

દરિદ્રાણા ચ મન્યુના, દાન કોટિગુણ ભવેત્ ।

માતૃગોત્રે શતગુણ, સ્વગોત્રે દત્તમક્ષયમ્ ॥ ૪૧ ॥

દાનમઞ્જૂપા

દરેક ઠેકાણે કેવળ બ્રાહ્મણોના દાનના જ વખાણુ નથી કર્યા પણ બહેન, ભાણેજો, મામા, ફઈ, દરિદ્રો અને ભાઈઓને આપેલ દાનતુ કરોડગણુ ફળ મળે છે વળી માતાના ગોત્રમા આપેલ દાન સોગણુ અને પોતાના ગોત્રમા આપેલુ દાન અક્ષય (કદી નાશ ન પામે એવું) થાય છે ૪૦-૪૧

અભયદાન મહિમા:—

જીવિતવ્ય દદાનેન, દત્ત ત્રિશુવન તતઃ ।

હરતા તત્તુ સર્વસ્વ, હૃત શૂન્યીકૃત જગત્ ॥ ૪૨ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૨, શ્લોક ૪૮ (ય. વિ પ્ર.)

જે જીવિતદાન (અભયદાન) આપે છે તેણે ત્રણે જગત આપ્યું ગણાય અને જે જીવિતને હરી લે છે તેણે બધું હરી લીધું અને જગત શૂન્ય કર્યું સમજવું ૪૨

રાજસિક દાના:—

યત્તુ પ્રત્યુપકારાય, ફલમુદિશ્ય ના પુન ।

દીયતે હિ પરિક્લિષ્ટ, તદ્ દાન રાજસ સ્મૃતમ્ ॥ ૪૩ ॥

(પદ્ય), સર્ગ ૬ શ્લોક ૫૪૫ (ય વિ પ્ર.)

જે બદલો લેવા માટે અથવા કોઈ પણ પ્રકારના ફળને ઉદ્દેશીને અથવા તો કલેશપૂર્વક દાન દેવાના આવે તેને રાજસિક દાન કહ્યું છે ૪૩

તામસિક દાન —

અદેશકાલે યદ્ દાનમપાત્રેભ્યશ્ચ દીયત ।

અસત્કૃતમવજ્ઞાત, તદ્ દાન તામસ સ્મૃતમ્ ॥ ૪૪ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (પૃષ્ઠ), સર્ગ ૬, શ્લોક ૫૪૬ (ય ધિ. પ્ર)*

દેશકાળ જોયા વગર, અપાત્રને, સત્કાર વગર અથવા તિરસ્કારપૂર્વક જે દાન અપાય તે તામસિક દાન કહેવાય છે ૪૪

અદત્ત દાન —

અદત્ત તુ ભયક્રોધશોકપ્રગ્ભજાન્વિતૈ ।

તથાત્કોચપરીહામવ્યત્યાસચ્છલયોગત ॥ ૪૫ ॥

ચાલમૃદાસ્વત્રાર્તમત્તોન્મત્તાપવર્જિતમ્ ॥

કર્તામમેદ કર્મેતિ, પ્રતિલોભેચ્છયા ચ યત્ ॥ ૪૬ ॥

અપાત્રે પાત્રમિત્યુક્ત, રાયે વા ધર્મસદ્વિત ।

યદત્ત સ્યાદપિજ્ઞાનાદદત્તમિતિ તત્સ્મૃતમ્ ॥ ૪૭ ॥

શબ્દરૂપદ્રુમ

અદત્ત-દાન દીધેલ છતાં નહીં દીધેલ બરાબર, અર્થાત્ પાછા લઈ શકાય તેવું દાન આ પ્રમાણે બાણુવુ — જે દાન ભય, ક્રોધ, શોક, આવેશ કે ગેજાથી યુક્ત માણુને આપ્યું હોય, તેમજ અગત્ય હર કરવા માટે, મશ્કરીમા, બદલાની ઇચ્છાથી કે કપટમા ફ્રમાઈને આપ્યું હોય, બાળક, મૂઠ, પર-

તત્ર, દુ ખી, પીધેલ અને ઉન્મત્ત (ગાડા) માણસે આપેલુ,
“આ માન અમુક કામ કરી આપશે” એવા બદલાના લોભથી
આપેલુ, કુપાત્રને પાત્ર સમજીને કે ધર્મકાર્યમા વપરાશે
એમ સમજીને (પછી અધર્મકાર્યમા વપરાય તે) આપેલુ,
તવા અન્નણુપણે આપેલુ દાન દીધુ હોવા છતા, અદત્ત-
નહી દીધેલુ કહ્યુ છે (એટલે કે આવુ દાન પાણુ લઈ શકાય
છે) ૪૫-૪૭

પુનર્જન્મનું પ્રમાણુ:—

કસ્થમપ્યેયમમી કૃપીવલા,

ક્ષિપન્તિ રીજ પૃથુપક્કસદ્ગટે ।

વયસ્ય ! કેનાપિ કથ તિલોક્તિ,

મમસ્તિ નાસ્તીન્યથા ફલોદય. ॥ ૪૮ ॥

કરુણાવજ્રાયુધ નાટક, ક્ષાં ૫૦

હે મિત્ર ! તુ કહે છે કે પરલોક છે કે નથી તે કોણે જોયુ
છે ? તો તેજ પ્રમાણે હુ પણ તને કહ્યુ છુ કે—ખેડૂત લોકો
પોતાના હાથમા ગેલેલા દાણાને મોટા કાદવના નમૂડમા નાખે
છે, તો તેના ફળનો ઉદય છે કે નથી એ શુ કોઈએ જોયેલુ છો? ૪૮

કર્મનું કાર્ય:—

શુમાશુભફલ કર્મ, મનોગામ્દેહસમ્ભવમ્ ॥

કર્મજા ગતયો નૃણામુત્તમાધમમધ્યમા ॥ ૪૯ ॥

માનવચમત્કાલ, અધ્યાય ૧૨ ક્ષાં ૩.

સારા અને પાપીય દળવાળુ કર્મ મન, વચન અને કાયાથી

તો મન, વચન અને કાયાક્રમ) નજી અધિષ્ઠાનવાળા પ્રાણીનું પ્રવર્તક છે એમ જાણવું ૫૫

મનશુદ્ધિનું મહત્વ.-

ગૃહંપિ વ્રમતા નિત્યમશ્રતામપિ શ્રદ્ધયા ।

મન શુદ્ધ્યા ભવદ્ ધર્મસ્તપસાઽપિ ન તાં વિના ॥૫૬॥

વાશ્વતાષ્વચરિય (૫૫), સ્તમ ૩, સ્કાં ૨૫૧

જલ્લે ધરમા રહેતો હોય અને શ્રદ્ધાપૂર્વક લોજન કરતો હોય તોપણ મનશુદ્ધિ હોય તો ધર્મ થાય છે અને જો મન શુદ્ધિ ન હોય તો તપ કરવા છતાં પણ ધર્મ નથી થતો ૫૬

મન જાણવાનો ઉપાય:-

આકારેરિક્ષિતૈર્ગત્યા, ચેષ્ટયા માપણેન ચ ।

નેત્રવકત્રપિકારણ, ગૃહ્યતેડન્તર્ગત મન. ॥ ૫૭ ॥

જૈનપદ્યતત્ર વૃં ૭૮, સ્કાં ૨૧

આકારવડે, ઇગિતવડે ગતિવડે, ચેષ્ટાવડે, બોલવાવડે અને નેત્ર તથા સુખના વિકારવડે મનુષ્યની અંદર રહેતું મન— મનના વિચારો, ઇચ્છા વગેરે મહુણ કરાય છે—જાણી શકાય છે ૫૭

મનની અસ્થિરતા -

શોકે પ્રિયેકે તુ રુદાચિદેય, મોગેડન્વદા-

ધર્મઽધિભૂતેષ્વધિદેવતેષુ, પ્રયાતિ

ચચત એવુ મન કોઈ વાર શોક કરે છે, કોઈક વાર વિવેક (તાત્ત્વિક વિચાર) કરે છે, કોઈ વાર ભોજની ભાવના, તો કોઈ વાર યોગ અને વિયોગના માર્ગમા પ્રયાણ કરે છે, કદાચિત્ શરીર શબ્દ પૈદ્દગલિક વિચારણામા તફલીન થાય છે, તો વળી કયાંક દેવદાનવમત્રાદિના ચમત્કાર તરફ દોરાય છે આવી રીતે ચચલ ચિત્તની જુની જુદી અવસ્થા ક્ષણક્ષણમા બદલાતી જાય છે એ દુષ્કાળ વાત છે મન કયાં ચિંતર રહેતુ નથી મન માકડુ છે ૫૮

સાચી કઈ ગતિ મળે -

અન્યપક્ષિસ્થાપરતા, મનોમાકાયર્મજઃ ॥

દોષં પ્રયાતિ જીમોઽય, મયોનિશ્ચતેષુ ચ ॥ ૫૯ ॥

યાગ્નવલ્ક્યસ્મૃતિ, અધ્યાય ૨, શ્લોક ૧૩૦

મન, વચન અને ઠાયાના કર્મજન્ય દોષોથી જીવ અનુક્રમે નરક ગતિ, તિર્થચગતિ અને આવરગતિને મેડો બવોલગી પામે છે ૫૯

નરકગતિનું જરણુ -

પરદ્રવ્યાપ્યભિધ્યાયસ્તથાઽનિષ્ઠાનિ ચિન્તયન્ ।

વિતથાભિનિવેશી ચ, જાયતેઽન્યાસુ યોનિષુ ॥ ૬૦ ॥

યાગ્નવલ્ક્યસ્મૃતિ, અધ્યાય ૩, શ્લોક ૧૩૩

પારકા દ્રવ્યનુ ચિંતન કરનાર, પારકાનુ જીવું વિચારનાર અને ખોટો આગ્રહ રાખનાર (પ્રાણી) છેલ્લી-નરક ગતિમા ઉત્પન્ન થાય છે ૬૦

આત્મદ્રોહમમર્યાદ, મુદ્ધમુદ્જિતસત્પથમ્ ।

મુતરામનુકમ્પેત, નરકાર્ષિષ્મદિન્ધનમ્ ॥ ૬૧ ॥

આચારાદ્વચ્ચ, પૃષ્ઠ ૨૧૬ ૧૫૭મા સૂત્રનો ટીકા

આત્માના દ્રોહીને, અમર્યાદ પુરુષને, મૂઢને અને સન્માર્ગથી
પતિત વચેલાને, નરકની અગ્નિના ઇન્ધન, (નરકના ડુંખનો બચ)
સ્વાભાવિક રીતે ડરાવે છે ૬૧

તિર્થંચગતિનું કારણ —

અદત્તાદાનનિરત , પરદરોપસેવક* ।

દ્વિસકથાપિધાનન, સ્થાપરેષ્વજાયતે ॥ ૬૨ ॥

યાદ્યવત્કથસ્મૃતિ, અધ્યાય ૩ શ્લોક ૧૩૫

વગર અપાયેલું લેવામા લાગેલો પરદારાતુ સેવન કરા
નારો અને વિધાન વગરની હિસા કરનારો જીવ સ્થાપરોની
ચોનિમા જન્મે છે ૬૨

પુરુષોઽનૃતવાદી ચ, પિશુન પરુષસ્તથા ।

અનિવદ્ધપ્રલાપી ચ, મૃગપક્ષિષુ જાયતે ॥ ૬૩ ॥

યાદ્યવત્કથસ્મૃતિ અધ્યાય ૩, શ્લોક ૧૩૬

જે પુરુષ અસત્યવાદી, આડિયો, કઠોર વચન બોલનાર
અને જોમ કાવે તેમ બકવાદ કરનાર હોય તે પશુ કે પક્ષિમા
(તિર્થંચ ચોનિમા) જન્મ લે છે ૬૩

સ્વર્ગ-સુખ મહિમા—

યથા પ્રાત કથિત્કુશલમુપસ્યેન કુમતિ—

સ્તુપારસ્યાવશ્ય તુલયતિ તુપારણ જલધિમ્ ।

યા સ્વર્ગોદગ્રપ્રચુરસુખમન્દોહમમુના,
પ્રઃ સૌરાજ્યેન ત્વમપિ ગતયુદ્ધે ! તુલયસિ ॥૬૪॥

કચ્છનાવજ્ઞાયુધ નાટક, સ્કાં ૪૮

મ કે.ઈ.ક કુબુદિવાળો મતુલ્ય પ્રાત કાળે ડાબના તૃણના
|| ગ પર રહેલા ઝાકળના ણિહુએ કરીને સમુદ્રની તુલના
જ પ્રમાણે હે બુદ્ધિરહિત ! તુ પણ સ્વર્ગના અત્યંત
પુષ્પના સમૂહની આ પૃથ્વીના રાજ્યવડે તુલના કરે છે ૬૪

પુનિનું સ્વરૂપ:—

મહાદેવ પૂછછતિ—

કીદૃશા મહારાજ !, કર્મ કુર્વન્તિ કીદૃશમ્ ? ।

અવતારકથા લેવા, મહાદેવ ! નિગદ્યતામ્ ॥ ૬૫ ॥

જવાબ—

પંડકમ્બલસપૂત્તા અજલોમપ્રમાર્જની: ।

પૃથ્વન્તિ શુદ્ધમાહાર, શાસ્ત્રદૃષ્ટ્યા ચરન્તિ ચ ॥ ૬૬ ॥

તુમ્હોફલકરા મિશ્વામોજનાઃ શ્વેતપાસસઃ ।

ન કુર્વન્તિ કદા કોપ, દયા કુર્વન્તિ જન્તુષુ ॥ ૬૭ ॥

પદ્મપુરાણ

પર્વતીએ મહાદેવજીને પૂછ્યું-હે મહારાજ, તે (જૈન
શાસ્ત્ર) કેવા હોય છે? કેવા પ્રકારનું કર્મ કરે છે? અને
જીવન કેવું હોય છે, તે હે મહાદેવજી ! આપ કહો ૬૫.
મહાદેવજી બોલ્યા-તે (સાધુઓ) ઠાઠો અને કાબળીઓ

કરીને સહિત હેય છે, બકરા-ઘેટા-ની ભીનની પૂજણી (ઓઘા) રાખે છે, શુદ્ધ આહારને ગ્રહણ કરે છે અને શાસ્ત્ર પ્રમાણે આચરણ કરે છે ૬૬

વળી હાથમા તેઓ તુળી પાનને (તુળડી) રાખે છે, શ્વેત વસ્ત્રને ધારણ કરે છે, ભિક્ષા માગી લોજન કરે છે, તેઓ ક્યારે પણ ક્રોધ કરતા નથી સદા સર્વ પ્રાણી ઉપર હયા કરે છે ૬૭

ગુરુ સાથેનું વર્તન—

દુષ્કૃત ન ગુરોર્નૃયાત, ક્રુદ્ધ ચૈત પ્રસાદયેત્ ।

પરિવાદ ન શૃણુયાદન્યેપામપિ જલ્પતામ્ ॥ ૬૮ ॥

મહાભારત, શાન્તિપર્વ અધ્યાય ૧૧, સ્લોક ૧૦૭

ગુરુના દ્વિષિત કામું ખુલા કરવા નહીં, ગુરુ ક્રોધ પામ્યા હોય તો તેને (વિનયાદિક વડે) પ્રસન્ન કરવા અને બીજાઓ કહેલા અવશ્યવાદ (નિદાને) સાંભળવા નહીં ૬૮

ભક્તના ગુણ.—

સન્તુષ્ટઃ સતત યોગી, યતાત્મા દ્વદનિશ્ચય ।

મન્યર્પિતમનોવુદ્ધિર્યો મદ્રક્ત. સ મે પ્રિય, ॥ ૬૯ ॥

મનવદ્ગીતા અધ્યાય ૧૨, શ્લોક ૧૪

જે નિરતર સતોષી, યોગી, આત્માને નિયમમા રાખનાર, દૃઢ નિશ્ચયવાળો, અને મારે વિષે જ મન તથા બુદ્ધિને સ્થાપન કરનાર હોય, તે જ મારો ભક્ત છે, અને તે જ મારે પ્રિય છે ૬૯

અંતરાત્મા —

બહિર્માર્વાતિક્રમ્ય, યસ્યાઽત્મન્યાઽઽત્મનિશ્ચયઃ ।

મોઽન્તરાત્મા મતસ્તજ્ઞઃ, વિશ્રમધ્યાન્તમાસ્કરૈઃ ॥ ૭૦ ॥

બાહ્ય પદાર્થોને છોડીને પોતાના આત્માની અદ્વૈત જેને
આત્માનો નિશ્ચય છે તેને સર્વંશ પુરુષોએ અન્તરાત્મા માન્યો
છે ૭૦

બહિરાત્મા:—

આત્મબુદ્ધિઃ શરીરાદૌ, યસ્ય સ્યાદાત્મવિશ્રમાત્ ।

બહિરાત્મા સ વિજ્ઞેયો મોહનિદ્રાઽન્તચેતનઃ ॥ ૭૧ ॥

આત્માની અજ્ઞાનતાને લીધે જે જીવની શરીર-ધનમાલ
વગેરે જડ પદાર્થોને આત્મા માનવાની બુદ્ધિ છે અને
જે મોહનિદ્રાથી આત્માનુ જ્ઞાન બૂલેલો છે તે જીવ બહિ-
રાત્મા બાધ્યો ૭૧

અ તરાત્મા તથા બહિરાત્મા —

આત્મધિયા સમુપાત્તઃ કાયાદિઃ કીર્ત્યંતેઽન્તર હિરાત્મા ।

કાયાદિઃ સમધિષ્ઠાયકો મવત્યન્તરાત્મા તુ ॥ ૭૨ ॥

યાગશાસ્ત્ર, પ્રકાશ ૧૨, શ્લોક ૭.

(આત્મબુદ્ધિથી માનેલા) શરીરોદિને જે આત્માપણે
માને છે તે બહિરાત્મા કહેવાય છે અને કાયાદિ જડ પદાર્થોના
અધિષ્ઠાયકને જે આત્મા તરીકે માને છે તે અન્ત-
રાત્મા કહેવા

પરમાત્મા—

ચિદ્રૂપાનન્દમયો નિ શેષોપાધિર્જિત શુદ્ધ ।

અત્યક્ષોઽનન્તગુણ , પરમાત્મા કીર્તિતસ્તત્ત્વૈ ॥ ૭૩ ॥

યાગશાસ્ત્ર પ્રકાશ ૭, શ્લોક ૮

ચિદ્રૂપ, આનન્દમય, સમગ્ર ઉપાધિથી રહિત, શુદ્ધ, અક્ષોષી પર, અનન્ત ગુણ યુક્ત એવા આત્માને જ્ઞાનીઓ પરમાત્મા કહ્યો છે ૭૩

નિર્લેપો નિષ્કલ્લહ શુદ્ધો નિષ્પન્નોઽત્યન્તનિવૃત્ત ।

નિર્વિકલ્પથ શુદ્ધાત્મા, પરમાત્મેતિ નિર્ણિત ॥૭૪॥

વિષયકષાયાદિથી નિર્લેપ, નિષ્કલ, શુદ્ધ, પૂર્ણસિદ્ધ, યુક્ત, વિકલ્પોથી રહિત અને જે પવિત્ર છે તે આત્મા—શુદ્ધને પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે ૭૪

પરમાત્માની આરાધના —

યૈનૈવારાધિતો ભારત, તસ્યાસૌ કુરુત શિવમ્ ।

સર્વનન્તુસમસ્યાસ્ય, ન પરાત્મવિભાગિતા ॥ ૭૫ ॥

યાગસાર, પ્રસ્તાવ ૧, શ્લોક ૨૦

જે મનુષ્ય આ પરમાત્માની ભાવથી આરાધના કરે છે, તેનું તે પરમાત્મા કન્યાણુ કરે છે સર્વ પ્રાણીઓને વિષે સમાન એવા આ પરમાત્માને કાંઈ મધ્ય પોતાનું કે પરનું નો વિભાગ નથી ૭૫

પરમાત્માની સ્તુતિ —

ય શૈવાઃ સમુપાસત શિવ ઇતિ વ્રહેતિ વેદાન્તિનો
 વૌદ્ધા મુદ્ધ ઇતિ પ્રમાણપટમઃ કર્તેતિ નૈયાયિકાઃ ।

અર્હન્નિત્યથ જૈનશાસનરતાઃ કર્મેતિ મીમાસકાઃ,
 સોઽય મો વિદધાતુ મ્હિચ્છિત્તફલ ત્રેલોક્યનાથ. પ્રમુ. ॥ ૭૬ ॥

હનુમન્નાટક

શિવભક્તો જેને શિવરૂપે મેવે છે, વેદાંતીઓ જેને બ્રહ્મ-
 રૂપે સેવે છે, બૌદ્ધજનો જેને બુદ્ધરૂપે માને છે, પ્રમાણુને વિષે
 નિપુણ એવા નૈયાયિકો જેને કર્તારૂપે માને છે, જૈનધર્મના
 શાળી લોકો જેને અરિહંતરૂપે માને છે, તથા મીમાસકો
 જેને કર્મરૂપે માને છે, તે આ તમામ લોકના પ્રભુ તમને
 વાંચિત-ધૃતિહિત રૂપ આપો ૭૬

જિનપૂજનો વિધિ:—

પદ્માસનમમામીનો નાસાગ્રન્યસ્તલોચન. ।

મોની રત્નામૃતાસ્યોઽય, પૂજા કુર્વાન્નિનેશિતુ ॥ ૭૭ ॥

ધિવેકવિલાસ ઉદ્યાન ૧, શ્લોક ૯૭.

માણુને પદ્માસન (પદ્માડી) વાળીને, નાકના અગ્રભાગ ઉપર
 પોતાની દૃષ્ટિને સ્થિત કરીને, પોતાનું મોઢું વચ્ચે (મુખકોણ)
 ધી બાધીને અને ઠંઠ પાપુ બોલ્યા વગર શ્રી ત્રિનેશ્વર ભગ-
 વાનની પૂજા કરવી જોઈએ ૭૭

ધર્મનું આરાધન —

પીડયેન્ન જગ ચાવદ્ વ્યાધિર્યામન્ન વાધતે ।

મૃત્યુર્ધાવતિ નો યાત્ત, તાવદ્ ધર્મો મિધીયતે ॥ ૭૮ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (૫૬), સર્ગ ૧, શ્લોક ૭૬૯, (ય વિ. પ્ર)

જ્યા લગી ધડપણે પીડા ન કરી હોય જ્યા લગી રોગે
બાધા ન કરી હોય અને જ્યા લગી મરણ આવ્યું ન હોય
ત્યા લગીમા ધર્મનું આપન કરી શકાય છે ૭૮

સુખં ચ ન વિના ધર્માત્, તસ્માદ્ધર્મપરો ભવેત્ ।

મત્ત્યા કલ્યાણમિત્રાણિ સેવતેનરદૂરગ. ॥ ૭૯ ॥

અષ્ટાઙ્ગદ્વય (વામ્બટ) અધ્યાય ૨, શ્લોક ૨૦

ધર્મ વગર સુખ નથી (મળતું) તેથી ધર્મપરાયણ થવું
જોઈએ, અને ઇતર-પાપમિત્રોથી દૂર રહીને કલ્યાણકારી
પુણ્યશાલી મિત્રોની ભક્તિપૂર્વક સેવા કરવી જોઈએ. ૭૯

વૈરાગ્યશુદ્ધધર્મા, દૈવાદિસત્તત્ત્વવિદિરતિધારી ।

સપરવાન્ શુભવૃત્તિ, સામ્યરહસ્ય મજ શિવાર્થિન્ ॥ ૮૦ ॥

અવ્યાત્મકલ્પદ્રુમ શ્લોક, ૪

વૈરાગ્યે કરીને શુદ્ધ નિષ્કલંક ધર્મવાન થા, (માધુના ઠરા
યતિધર્મ અને શ્રાવકના બાર મત તેમજ આત્મશુદ્ધિમા
રમણતા કરવારૂપ શુદ્ધ ધર્મવાળો થા) દેવ, ગુરુ, ધર્મનું
શુદ્ધ સ્વરૂપ બાળુનારો થા, સર્વ પ્રકારના સાવધ યોગથી
નિવૃત્તિરૂપ વિરતિ ધારણ કર (સત્તાવન પ્રકારના) સર્વ
વાળો થા, તારી વૃત્તિઓને શુદ્ધ રાખ અને સમતાના રહસ્યને
તું જાણ ૮૦

સાચો ધર્મી:—

જૈવો વાચ્ય: સ એવાન્યશિવકરણધી. સત્પ્રયામ: સદૈવ,
પ્રોક્ત* સન્ન વૈષ્ણવો ય: પરમયદ્ધરણે વ્યાપ્તચિત્તો ભવેત્ સ: ।
વાચ્યો જૈન સ શુદ્ધોઽપિલજનમનસા સૌખ્યદ: સદ્ગુણો ય
આર્ષે સત્પારસી યો વિદધતિ વિધિના નામધારી તદન્ય* । ૮૧॥

ધર્મચિયોગમાલા, શ્લોક ૩૯

જે હમેશા ખીજાનું બહુ કરવાની ભાવનાવાળો હોય
અને સારું કામ કરનાર હોય તે શૈવ છે જે ખીજાના બચને
(હું ખને) ટાળવા માટે પોતાના ચિત્તથી (વચન-શરીરની સાથે
મનથી પણ) પ્રયત્ન કરતો હોય તે સાચો વૈષ્ણવ છે જે
જગતના સઘળા પ્રાણીઓને સુખ આપનાર અને શુષ્કિયલ
હોય તે શુદ્ધ જૈન છે અને જે મહિમાપિત-આત્મ
તત્વોપયોગી કાર્ય કરે છે તે સાચો પારસી છે બાકીના
તો બધાય નામ ધારી છે અર્થાત સાચા શૈવ, વૈષ્ણવ,
જૈન અને પારસી નથી ૮૧

જૈનધર્મનો પ્રચાર—

વિचार्य सम्यक् समयस्य पद्धति,

युक्त्याऽनुभूत्या च समन्तताद् भुवि ।

सुश्रानकै साधुगणै सुसाधनै ,

प्रचारणीया जिनधर्मभाषना ।" ૮૨ ॥

મુનિ દિમાંશુવિજય

યુક્તિ અને અનુભવથી જમાનાનો તથા આગમનો વિચાર

કરી (જમાનાને ઓળખી) સાચા શ્રાવક તથા સાધુએ ઉચિ
ઉપાયોથી જશતમા જૈનધર્મની ભાવનાનો વિસ્તાર કરે
જેમણે ૮૨

અન્ય દર્શનોત્તુ અકાર્યઃ—

સ્વયં કુમાર્ગ લપતા નુ તામ, પ્રલમ્ભમન્વાનપિ લમ્ભયન્તિ ।
સુમાર્ગગ તદ્વિદમાદિશન્તમસ્યયાઽન્યા અમન્વન્તે ચ ॥ ૮૩ ॥

અયોગવ્યવહરેઽવદ્વાત્રિગિકા (દ્વેષચત્ર), શ્લોક ૭

જેઓ અસૂચાવડે અથ્થ ધયેલા છે તેઓ પોતે બલે કુમા-
ર્ગનો ઉપદેશ આપે, પરંતુ તેઓ બીજા સન્માર્ગવાળાને
પણ ઉપાલબ્ધ આપે છે એટલે કે સસારસમુદ્રમા નાખવાનો
પ્રયાન કરે છે, તથા જે સન્નાર્ગમા રહેલા છે, સન્માર્ગને
જાણે છે અને સન્માર્ગનો ઉપદેશ આપે છે તેમની પણ તેઓ
અવગણના કરે છે ૮૩

જૈનદર્શનોત્તુ મહત્ત્વ —

પ્રાદેશિકેભ્ય પરશાસનેભ્ય, પરાજયો યત્ તથ શાસનસ્ય ।
સ્વદોત્તપોત્તગુતિદમ્ભરેભ્યો વિદમ્ભનેય દરિમણ્ડલસ્ય ॥ ૮૪ ॥

અયોગવ્યવહરેઽવદ્વાત્રિગિકા (દ્વેષચત્ર), શ્લોક ૮

(સમસ્ત તથમાથી માત્ર નયના એક) પ્રદેશને જ માન
નારાપર શાસન થકી જે તમારા શાસનનો પરાભવ તે તો પતંગિ
યાના બગ્યાની કાતિના આઠ મરથકી સૂર્યમહાજની વિહંગના
તુલ્ય છે (એટલે કે પતંગિયો પેતાની કાતિવડે મૂર્ખની કાતિનો
પરાભવ કરે તેવું તે અશક્ય છે) ૮૪

૨ વ્યવહારિક વિભાગ

ક્ષત્રિયનો શબ્દાર્થઃ—

નો ક્ષત્રચન્દસ્યાર્થં ત્વ, જાનામિ યદહો ક્ષતાત્ ।

ત્રાયન્તે સર્વલ લોક, કથ્યન્ત ક્ષત્રિયાસ્તતઃ ॥ ૮૫ ॥

પાશ્વનાયચરિત્ર (પદ્ય), સર્ગ ૧, શ્લોક ૧૨૦ (ય વિ ગ્ર)
તને ક્ષત્રિય શબ્દનો અર્થ ખબર નથી લાગતો (એ
શબ્દનો અર્થ એ છે કે) હું ખથી બધા લોકો રક્ષણ કરવાના
કારણે જ તે ક્ષત્રિય કહેવાય છે ૮૫

બ્રાહ્મણનું સ્વરૂપઃ—

યોગસ્તપો દમો દાન, સત્ય શૌચ દયા શ્રુતમ્ ।

વિદ્યાવિજ્ઞાનમાસ્તિક્યમેતદ્ બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥ ૮૬ ॥

ઘશિષ્ટસ્મૃતિ.

યોગ, તપ, ઇન્દ્રિયોત્તુ કમન, દાન, સત્ય પવિત્રતા, દયા,
શાસ્ત્રનું શ્રવણ, વિદ્યા, વિજ્ઞાન અને આસ્તિકતા, આ
બ્રાહ્મણનું લક્ષણ છે ૮૬

અયોગ્ય બ્રાહ્મણ પૂજનકળ —

ધિર્મૂ રાજ્ય તસ્ય રાજો વૈ, યસ્ય દેશેઽધમા જનાઃ ।

પૂજ્યન્તે બ્રાહ્મણા મૂર્ખા દાનમાનાદિકરપિ ॥ ૮૭ ॥

તે રાખના ગળયને ધિછાર છે કે જેના હેશમા અધમ
માણસો (અને) મૂર્ખ એવા બ્રાહ્મણો, દાન અને સન્માન વગે
રેથી પૂજાય છે ૮૭

કુબ્રાહ્મણ-
-

પરકાર્યવિહન્તા ચ, દામ્ભિકઃ સ્વાર્થસાધક ।

છલી દ્વેષી મૃદુઃ કૂરો વિપ્રો માર્જાર ઉચ્યતે ॥ ૮૮ ॥

પારકાનું કામ બગાડનાર, દબ કરનાર, સ્વાર્થસાધુ, છળ
કરનાર, દ્વેષ રાખનાર, તમાલો અને ઘાતકી, આવા પ્રકારના
બ્રાહ્મણને બિલાડા જેવો કહ્યો છે ૮૮

વાપીકૃપતઢાગાનામારામસુરવેશ્મનામ્ ।

ઉચ્છેદને નિરાશઙ્ક, સ વિપ્રો મ્લેચ્છ ઉચ્યત ॥ ૮૯ ॥

વાવ, કૂવા, તળાવ, બગિચા અને દેવમંદિરનો નાશ
કરવામા જે અચકાય નહીં તે બ્રાહ્મણને મ્લેચ્છ કહ્યો છે ૮૯

દેવદ્રવ્ય ગુરુદ્રવ્ય, પરદારામિમર્શનમ્ ।

નિર્વાહઃ સર્વભૂતેષુ, ચિપ્રથાળહાલ ઉચ્યતે ॥ ૯૦ ॥

દેવદ્રવ્ય ખાનાર, ગુરુદ્રવ્ય ખાનાર, પરદારાનો સગ કર-
નાર અને દરેક પ્રકારના પ્રાણીઓમા નિર્વાહ કરનાર બ્રાહ્મ-
ણને ચાડાલ કહ્યો છે ૯૦

અપૂજ્ય પૂજન કૃત્વા-
-

અપૂજ્યા યત્ર પૂજ્યન્તે, પૂજ્યાના ચ વ્યતિક્રમ ।

ત્રીણિ તત્ર મવિપ્યન્તિ, દુર્મિશ્વ મરણ મયમ્ ॥ ૯૧ ॥

ત્યા પૂજવાને અયોગ્યનુ પૂજન થાય છે અને પૂજ્યોનો તિરસ્કાર થાય છે ત્યા હુકાળ, મરણ અને બચ એ ત્રણે (આક્રોશ) થાય છે. ૯૧

સુપાત્રના ભેદ -

પાત્ર ચ ત્રિવિધં તત્ર, સમતાશ્રીચિમ્બૂપિતાઃ ।

જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપરત્નત્રયાન્વિતા. ॥ ૯૨ ॥

પ્રશાન્તતનુગાઢ્વચિત્તા મધ્યમાત્રોપજીવિનઃ ।

રતાઃ પરહિતે નિત્ય, યતયઃ પાત્રમુત્તમમ્ ॥ ૯૩ ॥

સમ્યગ્દર્શનયન્તસ્તુ, દેશચારિત્રયોગિનઃ ।

યતિધર્મેચ્છવ. પાત્ર, મધ્યમં ગૃહમેધિનઃ ॥ ૯૪ ॥

સમ્યક્ત્વમાત્રસન્તુષ્ટા ત્રતશીલેષુ નિ.સ્પૃહાઃ ।

તીર્થપ્રભાવનોદ્યુક્તાસ્તૃતીય પાત્રમુચ્યતે ॥ ૯૫ ॥

પાશ્વનાથચરિત્ર (પદ્ય) સર્ગ ૬, શ્લોક ૫૪૭ થી ૬૪૦ (ય વિ પ્ર.)

પાત્ર ત્રણ પ્રકારનું કહ્યું છે તેમાં (૧) સમતાશ્રી લક્ષ્મીથી શોભતા, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ ત્રણ રત્ને કરીને સહિત, અત્યંત શાંત મન, વચન અને ક્રિયાવાળા, ભક્ત્ય પદ્ધતિથી જ આજીવિકા કરનારા અને પારકાના ભલામાં સદા તત્પર રહેનાર એવા મુનિઓ ઉત્તમ પાત્ર સમજવા, (૨) સમ્યગ્દર્શને કરીને સહિત, દેશચારિત્ર-શ્રાવકધર્મ-સહિત અને સાધુ ધર્મની ઇચ્છાવાળા એવા ગૃહસ્થો મધ્યમ પાત્ર સમજવા (૩) જેઓ સમકિતમાત્રથી સતુષ્ટ મન અને વિષે ઉદાસીન હોય અને તીર્થ

કરવામા તત્પર હોય તે ત્રીજા પ્રકારનું-સાધારણ પાત્ર
સમજવું ૬૨-૬૫

અનર્થના કારણો.-

હિંસાસ્તેવાન્યથાકામ, પૈશુન્ય પરુપાનૃતે ।

સમ્મિત્ત્રાલાપવ્યાપાદમભિધ્યાદગ્નિપર્યયમ્ ॥ ૯૬ ॥

શાપ કમતિ દશથા, કાવચાહ્માનમૈસ્ત્યજૈત્ ।

અષ્ટાઙ્ગહૃદય (લામટ), અધ્યાય ૨, શ્લોક ૧૧

હિંસા, ચોરી, અયોગ્ય મૈથુન, ચાક્રી, કઠોર વચન, અસત્ય
વચન, લેદી વાતોવાપ, ખીજતું બુદ્ધિ વિચારવું, પશ્ચાત્યની
ધ્વજા, અને દૃષ્ટિનો વિપર્યાય આ દશ પ્રકારનું પાપકર્મ
મન, વચન અને કાયાથી તજવું ૬૬

મધ્યમ પુરુષ:-

યે રાગપ્રસ્તમનસો વિવેકવિક્લા નરા ।

રુધામિચ્છન્તિ કામસ્ય, રાતમાસ્તે દ્વિ મધ્યમા ॥ ૯૭ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (૫૫), સર્ગ ૨, શ્લોક ૧૦૩૧

જે લોકોના મન રાગવાળા છે અને જે વિવેકહીન
છે તથા કામની ઈચ્છા કરે છે તે મધ્યમ કોટિના રાજા
પુરુષ છે ૬૭

અધમ પુરુષ -

માયાશોકમયક્રોધલોભમોહમદાન્વિતા ।

યે વાચ્છન્તિ કામામેધ, તામમાસ્તે નરાધમા ॥ ૯૮ ॥

પાર્શ્વનાથચરિત્ર (૫૫), સર્ગ ૨, શ્લોક ૧૦૩૪

માયા, શોક, ભય, ક્રોધ, લોભ, મોહ અને મદે કરીને
સહિત એવા જે માણુનો અર્થ જ્યાં (પૈમાની ચર્ચા) ઈચ્છે છે
તે તામસિક પ્રકૃતિના અધમ પુરુષો જાણુવા ૯૮

નીચનો સ્વભાવ:-

છિન્નેષુ રાગેષુ તુષ્ટ., શમ્ભુર્દશસુ મૂર્ધસુ ।

શતેષ્વપિ શિરસા છિન્ને, દુર્જનસ્તુ ન તુષ્પ્યતિ ॥૧૧॥

નલવિલાસ, અઢ્ઢ ૭, શ્લોક ૧૧.

(રાવણે પોતાના) દશ મસ્તકોને છેદ્યા ત્યાં મહાદેવ રાવણ
ઉપર તુષ્ટમાન થયા, પરંતુ ને જો મસ્તકો છેદ્યા છતાં
દુર્જન માણુસ તુષ્ટમાન થતો નથી ૯૯

સ્થ વપુર્ન ચ તિલોચનહારિ રૂપ,

ન શ્રોત્રયોઃ મુણ્દમારટિત કદાચિત્ ।

હ્ય ન સાધુ તવ કિંચિદિદ તુ માધુ,

તુચ્છે રતિ કરમ ! કણ્ઠકિનિ દુમે યત્ ॥૧૦૦॥

અન્યાત્તિમુક્તાવલો (નિ. સા)

હે ભાટ ! તારું શરીર લૂણુ-સુક (ખરમટ) છે, તારું રૂપ
મનુષ્યોના નેત્રને હરણ કરનારું (મનોહર) નથી અને તારો
શબ્દ કદાપિ મનુષ્યના શ્રોત્રને સુખ આપનાર નથી આ પ્રમાણે
તારું કાંઈ પણ સારું નથી તોપણ એટલું તો એક સારું છે
કે તુચ્છ કાટાવાળા વૃક્ષ ઉપર તારે પ્રીતિ છે ૧૦૦

શૈત્ય નામ ગુણસ્તવૈર ભવતિ સ્વામાયિકી સ્વચ્છતા,

કિં ત્રમઃ ચાંત્ર્યજન્યશચયઃ સ્મર્યેન ગમ્યાગમે ।

કિં વાઙ્મ. પરમુચ્યતે સ્તુતિપદ યજ્ઞીવન દેહિના,
ત્વંચેન્નોચયેન ગચ્છસિ પય. ! કસ્ત્યા નિરોદ્ધુ ક્ષમ. ? ॥૧૦૧॥

ઉપદેશતરંગિણો, પૃ૦ ૨૦૮ (ય વિ પ્ર)

હે પાપી ! શીતળતાનો ગુણ તારો જ છે, તારી સ્વચ્છતા-
નિર્મળતા સ્વભાવથી જ છે, તારી પવિત્રતા વિષે તો ગુ કહીએ ?
કેમકે તારા સ્પર્શ વડે બીજા અપવિત્ર હોય તે પણ
પાવનતાને પામે છે, આથી વધારે તારી સ્તુતિ શી કરવી ?
પ્રાણીઓનું જીવન જ તું છે આવો છતાં પણ તું જો નીચ
માર્ગે જાય તો પછી તને રોકવાને કોણ સમર્થ છે ? ૧૦૧

અપાત્રે રમતે નારી, નીચ ગચ્છતિ કૂલિની ।

ગિરૌ વર્ષતિ યર્જન્યો લક્ષ્મીઃ શ્રયતિ નિર્ગુણમ્ ॥૧૦૨॥

ત્રિપટિ૦, પર ૯, સર્ગ ૪, શ્લોક ૧૧

ઓ અપાત્ર (કુરૂપ) સાથે ક્રીડા કરે છે, નદી નીચે જાય
છે, મેઘ પર્વત પર વરસે છે અને લક્ષ્મી નિશુલ્બ જનની
પાસે જાય છે ૧૦૨

સેવાનિદા.—

સેવા શ્વૃત્તિયંરુક્તા, ન તૈઃ સમ્યગુદાહૃતમ્ ।

શ્વાન કુર્વન્તિ પુચ્છેન, ચાદુ મૂર્ધ્ના તુ સેવકાઃ ॥૧૦૩॥

ધ્રાવ્યધિધિ, પૃ૦ ૮૭, (આત્મા સ)

આજીવિકાને માટે પરની જે સેવા કરવી તે તો શ્વાનવૃત્તિ
છે. એમ જે પડિતોએ કહ્યું છે, તેઓએ બરાબર કીક કહ્યું

નથી, કેમકે દૂતરાઓ પોતાના પૂછડાવડે પરની ખુશામત કરે છે, અને સેવકો તો મન્તક વડે પરની ખુશામત કરે છે, તેથી સેવકો દૂતરાથી પણ વધારે નીચ છે ૧૦૩

શસ્ત્ર વગરનો વધ —

આજ્ઞામજ્ઞો નરેન્દ્રાણા, ગુરુણા માનમર્દનમ્ ।

પૃથક્શય્યા ચ નારીણા (મર્મપ્રાક્ય ચ લોકાના)મશસ્ત્રવધ ઉચ્યતા ।

ચાળમ્પનોતિ

રાજાની આજ્ઞાનો ભગ, ગુરુના માનનું ખડન અને સ્ત્રી-ઓની જુદી શર્યા અથવા લોકોના મર્મનું વચન આ સર્વ તેમને શસ્ત્ર સહિત વધ કહેવાય છે ૧૦૪

ગૃહસ્થોનો સામાન્ય ધર્મ—

સ્વેષુ દારેષુ સન્તોષઃ, શૌચ નિત્યાનમ્નયતા ।

આત્મજ્ઞાન તિતિક્ષા ચ, ધર્માઃ સાધારણા નૃપ ॥૧૦૫॥

આનૃશસ્યમર્હિસા ચાપ્રમાદઃ સન્નિભાગિતા ।

શ્રાદ્ધકર્માતિથેય ચ, સત્યમક્રોધ એવ ચ ॥ ૧૦ ॥૬

મહાભારત, શાન્તિપર્વ, અધ્યાય ૩૦૩

પોતાની પત્નીમા સતોષ, પવિત્રતા, કદી પણ ઇર્ષ્યા નહી કરવાપણુ, આત્માનું જ્ઞાન, ત્યાગની ભાવના, દયાળુપણુ, અહિંસા, ઉદયમ, મેત્રા-સુશ્રૂષા, શ્રદ્ધા, પરોણાગત, સત્ય અને અક્રોધ આ, હે રાજા, (ગૃહસ્થોના) નાધારણુ ધર્મ છે ૧૦૫-૧૦૬

સાચું સુખ —

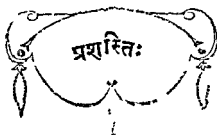
તુષ્ટર્થોભ્યાનય ઝોગા, પ્રયત્નંતે મુદાઽગિતા ।

નબ્યાધ્યવ્યનુગાપ્તૈર્ નૃત્મદન્ત રિજ્ઞા જના ॥૧૦૫॥

મુનિ દ્વિમાંતુષિઞ્ચય.

જ તુષ્ટ-અભ્યાસ-નિયમ છે તેવા સુખને મે વર
ભક્ત દોઢો દોઢાથી પ્રયત્ન કરે છે, બ્યાદે જે મુદર
તમ વિષય છે તેમ સુખને નાટે તેા વિરજા-કેટલાક જાન્ય
જ ક હોય જ કલ્યાણ ગણે છે-પ્રયત્ન કરે છે ૧૦૭

યદ્યરાદ્ ધીમાણિભદ્રો
વિજયતેતરામ્

जरा जरासन्धनृपेण मुक्ता, निश्वेष्टमातेनुषी कृष्णमैन्यम् ।
पलायिता यत्स्नपनाम्बुना त, शङ्खे-वर पार्श्वजिन नमामि ॥१॥

अद्याप्यप्रहरिता त्रिगुधाः सुधाभा,
भायामयप्रशमनीं शमनीयतापाम् ।
वाच निपीय ममतामसमा श्रयन्ते,
यस्य स्तनीमि चरम तमह जिनेशम् ॥ २ ॥

जगत्प्रभोस्तस्य मुखाद् द्विनिर्गता,
निशम्य रम्या त्रिपर्दी त्रिनिर्ममे ।
यो द्वादशाङ्गो शिवमार्गदीपिका,
जीयात् सुधर्मा गणभृत् स सर्वदा ॥ ३ ॥

तत्पट्टे क्रमशो जम्बूस्वामिप्रभृतयस्ततः ।
सूर्यो भूरयोऽभ्युन्नज्ज्ञानतिमिराशयः ॥ ४ ॥

अकब्जरक्षोणिपतिः स्वराज्ये, यस्योपदेशैः प्रतिबोधमाप्य ।
अमारिमुद्बोधयति स्म सूरि, श्रीह्रीरूपूर्वो विजयस्ततोऽभ्युत् ॥५॥

विभिन्नत्रामुत्पन्नं यदाज्जो,
नगरकुलमिती मुनिभि विद्वान् ।

अहं वन्द्यं बहुदम्यं तदाऽ

अनिम सन्त्ययम विजयो गणी ॥ ६ ॥

तदा बहुदम्यं यत्पु मानगालिपु ।

अत्र अन्तर्मातानां ज्ञानागुरोश्चन ॥ ७ ॥

धीयुद्धिरिजयो नाम्ना, मुनिराजो यदन्यथे ।
विज्ञाता यद्व्यग्रीषा ॥, मुनीनां सर्वव्यनया ॥ ८ ॥ पुनश्च ।

तच्छिन्नाऽनृ गृहवन्निष्ठितानिभ्यागामी,
अत्र गच्छ मुनिराजुनायकं अन्तर्मुनि ।

याताऽप्याना निश्चिन्तयतां नागरस्थाऽदारी,
इताभाषी नमोऽहं बहुद रद्विषयन्त्रा मुनीन्दु ॥ ९ ॥

विज्ञाता विज्ञाय रमेमुनीधमोऽनृ,

अन्तर्मातानामन्तर्मातानाम् ।

तदा अन्तर्मातानां यनाऽनृ अन्ते,

मानवकाऽपि नाना गवा यदा

॥ १० ॥

कामनां पुन विज्ञाता विज्ञाय रमेमुनीधमोऽनृ,

अन्तर्मातानां यनाऽनृ अन्ते, अन्तर्मातानां यनाऽनृ

अन्तर्मातानां यनाऽनृ

अन्तर्मातानां यनाऽनृ

अन्तर्मातानां यनाऽनृ

यस्यातिस्मिधकरान् प्रतिभापदुत्त्व-

वैदुष्यधैर्यमुनितादिगुणान् समीक्ष्य ।

काशीनृपः सह बुधविविधप्रदेश-

र्दत्ते स्म सूरिपदवीं महताऽऽदरेण ॥१२॥ (त्रिभिर्विशेषकम्)

तदीयशिष्यो विबुधो महात्मा, य शान्तमूर्तिः प्रथितः पृथिव्याम् ।

आनूशिलालेखसुमग्रह च, व्यधात् पुरातत्त्वसुशोधपूर्वम् ॥१३॥

अन्येऽपि येन रचिता बहवः प्रमन्धाः,

सिन्धून् पुनर्विहरता प्रतिगोध्य लोकान् ।

हिंसामुरादि विनिवारितमुग्रपाप,

जीयाज्जयन्तविजयः स गुरुर्मदीयः ॥१४॥ (युग्मम्)

इतश्च गूर्जरेष्वस्ति, राजधन्यपुर पुरम् ।

उत्तुङ्गैः प्रवरैरर्हन्मन्दिरैः परिमण्डितम् ॥ १५ ॥

श्रेष्ठी त्रिरुमचन्द्रोऽभूत्, तद्वास्तव्यो वणिग्गरः ।

जिनेन्द्रदेशित धर्मे, सदा स्थिरदृढाश्रय ॥ १६ ॥

तस्य प्रधानदेवीति, धर्मपत्न्यजनिष्ट या ।

सदाचारा सुशीला च, पतिभक्तिपरायणा ॥ १७ ॥

तयोर्मौघीतिनामास्ति, धर्मकर्मरता सुता ।

पुरां स्तो हरगोविन्दवृद्धिचन्द्राभिधौ पुनः ॥ १८ ॥

लब्धव्युत्पत्तिको ज्येष्ठो न्यायव्याकरणादिषु ।

अभूदध्यापकी बङ्गनिश्चविद्यालये चिरम् ॥ १९ ॥

संपादितान्यनेकानि, तेन शास्त्राणि धीमता ।
 कृतं प्राकृतशब्दानां, कोशोऽपूर्वश्च विभुतः ॥ २० ॥ (युग्मम्)
 अनुजस्तु गुरोः पार्श्वं, दीक्षा भागवर्तो श्रयन् ।
 गुरुणा कृतया ख्यातो, विशालविजयाख्यया ॥ २१ ॥
 गुरोः प्रसादतस्तनालोढ्य शास्त्राम्बुधिं ततः ।
 साराणि सूक्तरत्नान्यादाय ग्रन्थं कृतो ह्ययम् ॥ २२ ॥
 मनसा सावधानेन, कृतेऽत्र ग्रन्थकर्मणि ।
 काश्चन रसलनाया स्युस्ता मेक्षाभ्यन्तु मज्जना ॥ २३ ॥

समाप्तोऽयं

सुभाषित-पद्य-रत्नाकरनामा

ग्रन्थ

सुभाषित-पद्य-रत्नाकरना चार भागना

श्लाकोनी

अकारादि-अनुक्रमणिका

अरुणदुर्बल शूर	८७६	अद्भुतगुप्ताधामपि य	७२०
अकृत य न कर्तव्यम्	११११	अनुष्ठुतिपुल्लिङ्गम्	१२६६
अकस्मिन् परस्तावत्	८७४	अनुष्ठादरमन्वस्तु	१०६७
अकारणमधीयान	८१०	अच्छेद्याऽयमभेद्योऽयम्	१०२
अकारात् कुर्वते काशम्	८३	अजरामरवत्प्राज्ञ	१३८३
अकामनिर्जरारूपात्	७५६	अज्ञानन्माहात्म्य पततु	६२
अकिञ्चनमसम्ब यम्	२०७	अज्ञीर्णे पुनराहारे	१०५०
अकुक्कुमा सपट्कर्मा	८४२	अज्ञीर्णे भेषज वारि	१०५८
अकृताखण्डधर्माणाम्	१११८	अज्ञीर्णे भाजनत्यागी	६६१
अकृत्वा परस तापमगत्वा	११०७, १३८७	अज्ञश्चाश्रद्मानश्च	१३३०
अक्षरस्यापि चैकस्य	५२२	अज्ञानकुलनामानम्	२०१
अक्षाण्येव स्वकीयानि	३५६	अज्ञाते दु प्रवेशे च	१०३६
अक्षाध्वाग्निश्चलान् धत्स्व	३६३	अज्ञान खलु भो कष्टम्	६८८
अग्नापुत्रीर्णे जातायाम्	१०११	अज्ञानतममाज्ञश्च	६८७
अग्निना सिच्यमानोऽपि	५३	अज्ञानतिमिरान्धानाम्	५२१
अग्निमूर्ति कथ ध्याते	७६१	अज्ञानी क्षपयेत् कर्म	६८७
अग्निर्जल द्विपग्निधम्	८१	अज्ञा केचिद्विदधति	५६६
अग्निशुश्रूषया क्षान्त्या	५०२	अणीयसा साम्यनियन्त्रणाभुवा	७६८
अग्निस्तम्भा जलस्तम्भ	७४३	अणुवतमहाघते	६३७
अग्नि सूते यथा धूमम्	३६५	अतः करिष्यार्जुगता विशुद्धिम्	१२६४
अघटितघटितानि घटयति	१३१	अतितप्त पानीयम्	१२८२
अङ्ग गलित पलित मुण्डम्	२८८	अतिनष्टा न फलदा	२८६
अङ्गारकर्मप्रमुखाणि पञ्च	१६६		
अङ्गार-वन-शकट	१६५		

अतिथिभ्याऽशनायास	२०४	अदत्त तु भयकाध-	१८३४
अतिथियस्य भग्नाश	२०६	अदत्त धन नादद्यात्	७२
अतिदानादुबलिवद्ध	१४११	अदत्त नादत्ते कृतसु कृतकाम	६७
अतिपरिचयादवज्ञा	१२८६	अदत्तस्यानुपादानम्	५६८
अतिरोद्र सदा काधी	७८४	अदत्तादाननिरत	१४४०
अतिसञ्चयलब्धानाम्	१२३६	अदत्तादानमाहात्म्यमहा	७१
अतिहृष्यऽतिदार्ढ्येऽतिस्थूते	१२६०	अदत्तानामुपादानम्	१४३७
अनुलसुखनिधानम्	४०२	अदत्त दधबुद्धिया	३७६
अतैजसानि पात्राणि तस्य	५१७	अदशाकालयोध्याम्	६६१
अतैजसानि पात्राणि		अदशकाले यद् दानम्	१४२४
मिश्रायम्	५१७	अद्विगात्राणि शुष्यन्ति	७६५
अत्यन्त कुहता रसायन		अद्यभ्योनविनाशस्य	४२६
विधिम्	१३४८	अद्विष्ट सखभूतानाम्	२४१
अत्यन्त यदि बल्लभम्	४०८	अद्वेष्टा सखभूतानाम्	५०
अत्य तयिमुखे वैद्य	१३२१	अधमा धनमिच्छन्ति	२५७
अत्यम्बुपानाद्विपमा		अधर्म धनमिति या	१२४४
सनाद्य	१००	अध क्षिपति कृपणा	१२२४
अत्यम्बुपानाद्य विषय		अधीत यत्किञ्चित्तदपि	८६४
तेऽन्नम्	१०५७	अधीत्य चतुरा वेदान्	८५८
अत्यायमतिदातारम्	१२२१	अधीत्यनुष्ठानतप शमाद्यान्	२६५
अत्यासन्ना विनाशाय	८७१	अधीत्य वेदशास्त्राणि	१२०६
अत्युपगुण्यपापानाम्	७५४	अधीत्य शास्त्राणि भवन्ति	
अथवा जायमानस्य	८१	मुखा	४८४
अथ पञ्चसमितिगुति—	६८३	अधीयान श्रुत तन	५६८
अथाष्टावात्मगुणा	६१०	अधीतमुखहस्ताहि	१०४६
अथाऽहिमा क्षमा सत्यम्	५७८	अध्यात्मवर्णितध्याने	६६२
अदण्ड्या दण्डयन् राजा	८२७	अध्यात्मविदा मूर्च्छाम्	११०

अभ्यासशास्त्रसम्भूत-	१६०	अनिरुद्धमनस्क सन्	७१
अध्यापनमध्ययनम्	८५३	अनिष्टमिष्ट मिश्र च	१३
अनग्निरतिकेता वा	५१०	अनिष्ट पचरे बूक	७
आतिव्यक्तगुप्ते च	६६०	अनुकूलन खलतुङ्गाधमि-८६	
अन तकायसन्धाने	१२४	अनुकूला विमलाङ्गीम्	६८
अनन्तदुःख सत्सार	५८५	अनुचितकायारम्भ	१३४१
अनन्यजन्य सौजन्यम्	५८१	अनुद्गमो पादनवज्रमदीया	७०१
अनन्यदर्शी सततम्	५३१	अनुद्वेगस्तर वाक्यम्	४३१
अनन्यसा शरणक्षीतिभाजम्	३८६	अनुभूत न यद् येन	१३२१
अनभ्यासे विष शास्त्रम्	१३२८	अनुभूत धृता इष्ट	१२५६
अनशनमूनाद्वरता	४३२	अनुमन्ता प्रितसिता	३२
अनशनमौनाद्वर्यम्	४३२	अनुमान त्रिधा पूरशेर - ७८६	
अतल्यै किमहो जल्पे	१२१७	अनुराग जना याति	८१०
अनागतविधातारम्	१२१६	अनुलामो धिनीतश्च	१४२
अनादरो विलम्बश्च	४११	अनुवादादरासूया-	१०७३
अनादानमदत्तस्य	१६	अनेकज तुसङ्गात-	१४६
अनादिकाल जीवेन	३२८	अनेकदीपेषु गृहे ज्वलत्सु	१४२२
अनादिनिधने द्रव्ये	१४३१	अनेकपयायगुणैरुपेतम्	१७४
अनाद्यन्तस्य लोकस्य	४६८	अनेकशास्त्र बहु वेदितव्यम्	६५५
अनामिकाऽन्तराखाया	१२५८	अनेकसंशयाच्छेदि	१२०७
अनारम्भा हि कायाणाम्	१२४१	अन्तक पर्यवस्थाता	३४७
अनाहृतमविज्ञातम्	२०३	अन्तरङ्गारिपङ्क्ति	६६१
अनाहृत प्रविशति	८६५	अन्तरायघुटंशानम्	१७४
अनिच्छताऽपि दुःखानि	१३१८	अ त मानपदुर्न सिद्धयुक्त	१३७६
अनिच्छन् कर्मवैषम्यम्	२३८	अनर्महत्ताऽन	

अन्ये तमसि मज्जाम	31	अपरायत्तमात्मसुखपरहितम् ८०२	
अर्घं वै प्राणिना प्राणा	१०६६	अपहारा इयधारणयानासन-	१२७१
अग्नव सुखिता नित्यम्	६१७	अपात्रे पात्रमियुक्त	१४३६
अग्नवानां परं नास्ति	६१८	अपात्रे रमत नारा	१६५१
अग्नवानै पर्यादानै	६६१	अपायबहुज पापम्	४२६
अ यदथ मयद्वास	१०२३	अपार व्यस्ततामनाधो	५७३
अ यत् यपुरिद् आयात्	४६१	अपार मसारे कथमपि	६६५
अयस्य तापनाद्यथ	३६८	अपाधलाभा फलकण्टता तथ	१११३
अग्न्यायपि च ग्याताति	१८१	अपाजयि या सहकार	
अ यायधित्तं ग्याताऽपि धम	१८८०	पादपम्	४३०
अ यायानितधिसधत्	१०२	अपास्ता शेषदीपाणाम्	८४७
अ यायिदयपाखण्डि	१२३५	अपि तापससङ्गरथा	४००
अयायापात्तधित्तस्य	१७०	अपुत्रस्य गतिनास्ति	६७७
अ यायोपार्जित द्रव्यम्	१२३६	अपुत्रस्य गृह शुचम्	१३१६
अन्यायापार्जितेयिसेयम्	१२४०	अपुत्र्या यत्र पूज्यन्ते	
अग्यासक्त जने स्नह	१३२८	पूज्यानां च	१४५०
अ ययामपि देधानाम्	५११	अपुत्र्या यत्र पूज्यन्ते	
अन्येस्तनार्जित धित्तम्	४६४	पूज्यानां तु	११६२
अ योऽभ्यतस्थान्तर्भावात्	७७१	अपुत्र्या त्वादिगुणैरनुत्तरम् २	
अन्योऽन्यं भयचक्रे याता	७७१	अपैति तत्त्व सवसत्यलक्षणम् ७७८	
अ यापकारकरणम्	११६०	अप्यौषधहत जग्धम्	१५०
अ याऽह स्वजनात्परिजिताय १५५		अप्राप्तकाल यचनम्	१०७४
अपकारिणि कापकोष्	२३१	अप्राधितानि दुखानि	१३२२
अपकारिणु मा पापम्	२४३	अवधूनामसौ बन्धु	५७४
अपदो दुरगामी च	१३७८	अब्रह्मदाये न यया न जाति	१४२२
अपमान पुरस्कृत्य	११६२		
अपरस्य बुद्धिसौख्य	७७८		

अमक्षयपरिहारश्च	११८४	अमोघवचन कल्प	८३४
अमक्षयाणि न भक्षयाणि	१२७	अमोघा वासर विद्युत्	१३६१
अभय सर्वसत्त्वेष्व	२७	अय लाक परलाक	७०
अभय सर्वभूतेष्व	२६	अय निज परा चेति	६१७
अभावे दन्तकाष्ठस्य	१०२८	अयममृतनिधानम्	१००६
अभावे बन्धहेतूनाम्	७६८	अयमात्मैव चिद्रूप	८०२
अभूतोद्भावन चाद्यम्	५८	अयमात्मैव मसार	८१३
अभेद्यो वादिभिर्जनैर्	५६५	अय पाता नार तरति	७१०
अभोज्य प्रादुराहारम्	१२५	अरण्य सारङ्गौ-	२५८
अभ्यक्तस्नाताशितभूषित	१०३३	अरण्यज तरो पुष्पम्	२५६
अभ्यस्ते किमु पुस्तकं	६१७	जरेख बहुरेख वा	१२६१
अभ्यासाद्धार्यते विद्या	१२६८	अर्केऽधास्तमिते	१३५८
अभ्यासी वाहने शास्त्रे	८३७	अजनोय कलायद्भि	५८५, १११०
अभ्यासेन क्रिया सघा	१२४४	अथ पय द्रव सर्व-	१२११
अभ्युत्थानमुपागते गृहपतो	६६६	अर्थप्रायनशङ्कया न	१२२
अभ्युत्थानादियोगश्च	५२१	अर्थस्य मूल प्रियवाक्य	
अभ्रच्छाया तृणादग्नि	१०८६	क्षमा च	१४१२
अम ब्रमक्षर नास्ति	१००५	अयस्योपाजने दु खम्	१२२६
अम दानन्दजनने	३२०	अयस्योपाजने यत्न	१२१२
अमरा किङ्करायन्ते	८३	अर्धागमा नित्यमरोगिता च	११२३
अमार्ग वर्तमानस्य	८३६		
अमात्रस्यामष्टमा च	७१	अर्थातुराणा न गुरुन बन्धु	-१४०२
अमृतश्चेतना भागी	७८३	अयानामचने दु खम्	१२२३
अमृत कालकूर्ट स्यात्	७५१	अर्थार्थी जीवन्मोक्षाय	१२१२
अमृत मिशिरे वद्वि	१३२७	अर्थो ज्ञानाग्निश्च	७७१
अमेध्यमध्ये कोटस्य	७	अर्थो नराणा पतिरङ्गनानाम्	
अमेध्यसम्भव नागान्	१०५०		१०७७

अथ तमसि मज्जाम	७१	अपरायत्तमात्सुक्यपरहितम् ८०२	
अथ घे प्राणिना प्राणा	१०४६	अपहारा हयधारणयानासन-	
अथ च सुखिता नित्यम्	८१७		१०७६
अनदानात् पर नास्ति	८१८	अपात्रे पात्रमियुक्त	१४३४
अन्नदानै पयादानै	८८१	अपात्रे रमत नारी	१४५४
अ यदथ भग्नहास	१०२३	अपायश्चलुल पापम्	४२८
अ यत् वपुरिह जीयात्	४६६	अपार व्यसनाभ्याधौ	५७३
अयस्य तापनाद्यथ	३६८	अपार ससारे कथमपि	८६५
अन्यायपि च रयातानि	१८१	अपाधलाभा कलकण्ठता तथ	१११३
अ यायचित्ता वृताऽपि धमः १२८०		अपालयित्वा सहकार	
अ यायानितवित्तवत्	१०२	पादपम्	४३०
अ यायिद्वपाखण्डि	१२३१	अपास्ता शेषदापाणाम्	४४७
अ यायापात्तवित्तस्य	१२०	अपि तापससङ्गत्या	४००
अ यायोपार्जित द्रव्यम्	१२३८	अपुत्रस्य गतिनास्ति	८७७
अन्यायापार्जितैर्वित्तवत्	१२४०	अपुत्रस्य गृहश्रयम्	१३१८
अन्यामक्त जने स्नेह	१३२८	अपूज्या यत्र पूज्यन्ते	
अ येपामपि देधानाम्	५११	पूज्यानां च	१८५०
अ येस्तेनार्जित वित्तम्	४६४	अपूज्या यत्र पूज्यते	
अ याऽन्यतस्या तर्भावात्	७७१	पूज्यानां तु	११८१
अ योऽन्यं भयचक्रे याता	७३१	अपूषशा त्यादिगुणैरनुत्तरम् २	
अ यापकारकरणम्	११६०	अपैति तत्त्व सदसत्त्वलक्षणम् ३७८	
अ याऽहस्यजनात्परिजनाच्च ४५५		अप्यौषधवृते जग्धम्	१५०
अपकारिणि कापक्षेत्	२३१	अप्राप्तकाल वचनम्	१०७४
अपकारिणु मा पापम्	२४३	अप्राथितानि दुःखानि	१३२२
अपदो दूरगामी च	१३७८	अवधूनामसौ वधु	५७४
अपमान पुरस्कृत्य	११६२	अवहृदापे न वया न जाति	
अपरत्य बुद्धिसौख्ये	७७८		१४२२

अमक्षयपरिहारश्च	११४	अमोघवचन कल्प	८३
अमक्षयाणि न मक्षयाणि	१२७	अमोघा वासरे त्रिद्युत्	१३६
अभय सचसत्तेभ्य	२७	अय लाक परलाक	७१
अभय सर्वभूतेभ्य	२६	अय निजः परा वेति	८१
अभावे द तकाष्टस्य	१०२८	अयममृतनिधानम्	१३०
अभावे बन्धहेतूनाम्	७६८	अयमात्मैव त्रिदुरूप	८०
अभूतोद्भावन चाद्यम्	५८	अयमात्मैव ससार	८१
अभेद्या वादिभिर्जैर्न	५६५	अय पाता नीर तरति	७१
अभोज्य प्रादुराहारम्	१२५	अरण्य सारण्यै-	२१
अभ्यक्तस्नाताशितभूषित	१०३३	अरण्यज तरो पुष्पम्	२५
अभ्यस्ते किमु पुस्तक	६५७	अरख बहुरेख वा	१२६
अभ्यासाद्धार्यते विद्या	१२६८	अर्कऽर्धास्तमिते	१३५
अभ्यासी चाहने शाल्वे	८३७	अज्ञनोय कलापद्भि	५८५, १११
अभ्यासेन क्रिया सवा	१२४४	अर्थ एव ध्रुव सर्व-	१२७
अभ्युत्थानमुपागते गृहपतो	६६६	अर्थप्राथनशङ्कया न	१३२
अभ्युत्थानादियोगश्च	५२१	अर्थस्य मूल प्रियवाक्	
अभ्रच्छाया तृणादग्नि	१०८६	क्षमा च	१४१
अम प्रमक्षर नास्ति	१२०५	अथस्यापाजने दु खम्	१२२६
अम दानन्दजनने	३२०	अथस्योपात्तने यत्न	१२१२
अमरा किंकरायन्ते	८३	अर्थांगमा नित्यमरागिता च	११२
अमार्गे घतमानस्य	८३६	अर्थातुराणा न गुर्ले वधु	१४०
अमात्रास्यामष्टर्मा च	७६	अर्थानामजने दु खम्	१२२
अमृतश्चेतनो भागी	७८३	अर्थांर्वा जीयलाकाऽयम्	१२१
अमृत कालकूर्टं स्यात्	७५१	अर्थो ज्ञानाग्नि	७७
अमृत गिशिर वह्नि	१३२७	अर्था तराणा पतिरङ्गनानाम्	१०७
अमेभ्यमध्ये कोटस्य	७		
अमेभ्यसम्भय नाशान्	१०५०		

अहनतिगुरुमीति	११२७	अगनीयन् सदा मासम्	४१
अवाभ्यष्टितया लोक	१२१५	अशाश्वतानि गात्राणि	५८०
अद्वद्धमतरा फलानि	५६८	अशुचिकरणसामथ्याद्	४६७
अहंदुभ्य प्रथम निवेद्य	८८	अशुचि पापकमा य	८६३
अलङ्घ्यताना द्रव्याणाम्	१२८५	अशौचमाश्रयविधिम्	८४८
अलसभ्य कुतो ऽवद्या	१८६१	अश्नातियामासमसौ ऽवधसे	१४४
अलसा म वदुद्धिश्च	७५	अश्लपाया यदा भद्रे	१३७२
अलापु दाहपात्र च	५५७	अश्व नैव गज नैव	४६
अलाभे न विपादो स्यात्	५४८	अश्वमेधसहस्र च	५४
अलीक चे न माप त	५१	अश्वत्थुप्त माधवगर्जित च	१४१६
अल्पश्रेते तु मिद्धानाम्	८१२	अश्व शस्त्रं शास्त्रम्	११८१
अल्पानामपि वस्तूनाम्	११४८	अष्टकुलाचलसप्तसमुद्रा	३८१
अथकाग्रार्थि सः कृचम्	१०२७	अष्टमो कमघाताय	१८८
अथगच्छति भूदचनन	१३४३	अष्टयपाधिसो मत्य	१८१
अवञ्चक स्थिर प्राग	८७५	अष्टादशपुराणेषु	७५३
अवद्यत्यागत सव-	७०८	अष्टौ मासान् विहार स्यात्	५६१
अवध्याया विशेषास्ति	१०७१	असयमकृतात्मेकान्	८६४७३
अवलोक्षयो न चादश	१३५	असंज्ञय महाबाहा	६५८
अवशोद्विचिन्तानाम्	६८१	असहजलपानात्तु	१८७
अवश्य यातार	६७	असत्यता लघीयस्त्वम्	६२
अवश्य नाशिनी बाह्यस्य	२२३	असत्यभाषण द्युतम्	२००
अवश्यम्भाविभाषानाम्	१३११	असत्यमप्रत्ययमूलकारणम्	६४
अवाप्य धमावसर	५८३	असत्यवक्तुभुवि पक्षपातम्	६५
अविमृश्य ऋत कायम्	११०५	असत्यवचन प्राज्ञ	६२
अधिसरादनयोग	५३	असत्यवचनाद्वैर-	६३
अव्ययस्थितमयाद्वै	२६	असन्तुष्टा द्विजा नष्टा	१२८६
अशक्त कुरुते कायम्	६०१	अस तोषमविश्वाप्तम्	१११
अशनाक्षीनि दानानि	४०६	असम्पत्त्या स्वमात्मानम्	११६७

असम्भव हेममृगस्य जन्म १२४५

असावनक्षरा लेख ५७०

असुभृता यधमाचरति क्षणाद्
१-६

असृज्यतस्य जननी २६४

अस्तङ्गत दिवानाये १५६

अस्ततन्द्रित पुष्पि ३ ७

अस्तस्थान रवेज्यष्ट- १२५०

अस्ति चेद्ग्राथमिदृशानम् १७०

अस्त्य तु पर तीर्थम् ६६२

असारे खलु ससारे ६६८

अस्थि नास्ति शिरो नास्ति
१३८०

अस्थिष्वथा सुख मामे १२५८

अस्थि घसति रुद्रश्च ८६

अस्मिन्नसारे ससारे निसर्गेण
७३८

अस्मिन्नसारे ससारे सार ६६८

अस्यस्युच्चै शकलितवपु ८६०

अस्य दग्धोदरस्यार्थे १०६३

अस्त्रे घसति रुद्रश्च ८८

अहयूनामहङ्कारम् १३०८

अह कर्ता च हताऽहम् ११६२

अहङ्कार वल दपम् ५३६

अहङ्कारा हि लोकानाम् २४८

अहयहनि भूतानि ३५०

अहं ममेति मन्त्राऽयम् ३३०

अहिंसा ७ १५५ ८

अहिंसा नाम यद्वाके १०१६

अहिंसा परमं दानं

शुभम् १२

अहिंसा परमं दानं

पदम् १०

अहिंसा परमं ध्यानम् १०

अहिंसा परमं पुष्पम् १०४१

अहिंसा परमा धर्मस्तथाऽ

हिंसा पर तप १०

अहिंसा परमा धर्मस्तथाऽ-

हिंसा परा दमः ८

अहिंसा परमा धर्मो ह्यहिंसैव ११

अहिंसा परमा यज्ञ ६

अहिंसा पूजको धर्म २१

अहिंसाप्रथमं पुष्पम् १०११

अहिंसार्थाय भूतानाम् ६

अहिंसालक्षणो धर्म १७

अहिंसा सकला धर्म ६

अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्याग ५८१

अहिंसासत्यमस्तेय त्यागो ५६७

अहिंसा सत्यमस्तेय ब्रह्मचर्यम्
५५३

अहिंसा सत्यमस्तेय ब्रह्मचर्या-

८८५

अहिंसा सत्यमस्तेय शौच ५६६

अहिंसा सत्यवचन सर्व-

भूतानुकम्पनम् ६४३

अहिंसा सत्यवचन सत्र	
भूतपु चाजयम्	११२८
अहिंसा सम्भवा धम	१
अहिंसासूत्रतास्तेय	५१७
अहिंन्त्रस्य तपोऽक्षय्यम्	८
अहिं नप च शादूलम्	१२६२
अहा दुर्जनससगात्	११४१
अहा ध्यानस्य माहात्म्यम्	५०४
अहा माहस्य माहात्म्यम्	३२२
अहा योगस्य माहात्म्यम्	७१४
अहायनदिनारात्रि-	१८८
अहा लाभस्य साम्राज्यम्	२७१
अहा मुखऽवसाने च	११३
आकाङ्क्षितानि ज नूनाम्	२७७
आकर सवदापाणाम्	२७३
आकारैरिद्विद्वैगत्या	१५५ १७३८
आकाशगामिना विप्रा	८४१
आकाशात् पतित तोयम्	५११
आकिञ्च य सुम ताप	११७७
आक्रान्तेन महापलेन मुनिना	६ ३
आकुपेन मतिमता	७११७
आक्षपादमत दय	७७४
आखेटकपु विभ्येन्	१३३१
आगमश्चास्यचनम्	७८६
आचारसंहिता बुद्धि	७७१
आचार कुलमारयाति	१८१३
आचार परमा धम	१०११
आचार प्रथमा धम	१ १८

आचारालुभते धर्मम्	१०११
आचार्यपुस्तकन्याससहा-	
यवलुभा	१२०४
आज मसिद्ध कौटिल्यम्	८०४
आजोत्रिकार्थमिह यद्यति	
ययमेव	५५०
आज्ञा यत्र पुरस्कृत्य	४६२
आज्ञाऽपायविपाकानाम्	
इत्थ वा	४६१
आज्ञाऽपायविपाकानाम्	
धम	४८१
आज्ञाप्रवचने जने	३८७
आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणाम्	१४५१
आज्ञाविचयमपायविचयम्	४६०
आज्य प्राज्य स्वप्ने	१२८१
आतुर व्यसने प्राप्त	८८१
आत्मकार्य परित्यज्य	१ ७१
आत्मरतेनाग्निशिष्टस्य	१२१
आत्मद्रोहममयादम्	१४०
आत्मधिया समुपात्त	१४४३
आत्मना यत्कृत कर्म	१३३
आत्मप्रज्ञासापरदोषहान-	७०६
आत्मबुद्धि शरीरादौ	१४४३
आत्मवत्त्वमभूनेपु	२८
आत्मार्थ जीवलाकऽस्मिन्	१११४
आत्मार्थ सीद्मानम्	११११
आत्मन विषये पाशे	८११
आत्मान सतत रक्षेन्	१०६

आत्मान स्नापयेन्नित्यम् ७११
 आत्मा नदी सयमतायपूर्णा ७१२
 आत्मान तापयेन्नित्यम् ३१५
 आत्मान धर्मकृत्य च २८१
 आत्मानमन्यमथ हन्ति
 जहाति धर्मम् २३१
 आत्मानमात्मना वेत्ति ११७
 आत्मान परितापयत्यनुकुलम् २२
 आत्मान भावयेन्नित्यम् २११
 आत्मान म यते नैक ७६१
 आत्मनो देहिनो मित्रा ११७
 आत्मायत्तमपि स्वात्मम् ३०१
 आत्मायत्ते गुणादाने ११२
 आत्मा यद्विनियोजित ३५१
 आत्मा विष्णु समस्तानाम् २७
 आत्मा वै सुमहत्तीर्थम् ७२७
 आत्माऽस्ति कर्मास्ति ३८७
 आत्मैव ह्यात्मन साक्षी ६२१
 आत्मोपम्येन सर्वत्र दया २३०
 आत्मोपम्येन सर्वत्र सम ५३७
 आदाननिक्षेपविधेर्विधाने ७१०
 आदानस्य प्रदानस्य १११२
 आदित्यचन्द्रहरि- ३१३
 आदित्यचन्द्रावनिजोऽ
 नलश्च १२६५
 आदित्यस्य गतागतैरहरह ७३१
 आदित्यादिषु चरिषु १०३८
 आनेय सुभग सौम्य २१
 आदौ न वा पण्यम् ११८१

आदौ मज्जनचीरदारति
 लक्षम् १००२
 आदौ रागस्ततो द्वेष ३७१
 आदौ रूपविनाशिनी १०५१
 आद्यते पशवो दया ८५२
 आधारमस्मकोपीन- ७८०
 आधिव्याधिजराभृत्यु- ७३७
 आनन्दाय न कस्य म म
 शक्या १३४१
 आन दाश्चणि रामाच ११२
 आनशस्यमर्हिसा च १४१५
 आनृशस्य परो धम ८१८, १३७८
 आन्तमहूर्तिक सम्यग्दर्शनम् ३६५
 आन्विक्षिकीत्रयीधार्ता- ८३४
 आपत्काले तु सम्प्राप्ते ६२३
 आपन्नाशाय विबुधै ६२७
 आपत्सु मित्र जानीयात् १३८८
 आपदामापतन्तोनाम् ११३२
 आपद्गत हससि किम् १२३०
 आपद्वापादिता नैव ११६२
 आपातमधुरा सर्वे १४२१
 आपातमात्रमधुरा १०५
 आपातरभ्ये परिणामदु खे ६०
 आप्लावयति नाम्भोधि ४७१
 आमगोरससपृक्तद्विदलादिषु १३२
 आमगोरससपृक्त द्विदल १२१
 आमरणा ता प्रणया ६१०
 आयव्ययमनालोच्य १२२८

आयावर्ध नियुजात	१२२७	पर्याम् ८६४	
आयासकायभयदु एमुपति मय	२५३	आहत्य महिनापनम्	१०८
आयुवीघनर यपुर्यरतम्	०	आहस्य स्थिगतामुपति	१२११
आयुर्वपगत नृणाम्	१०८८	आहस्य हि मनुष्याणाम्	११७१
आयु कर्म च धित्त च	१०४	आयतो दक्षिण भाग	१२१७
आयु कलालालाज कतिपय-३१२		आजादामस्तु या जात	२८६
आयु वामयमानन	१३०३	आजानाम तरो माग्यजला	५३१
आरब्धस्यापघर्गे स्फुरदम-		आशायाः ये दामा	२६०
मति ८२५		आगा हि जाकान् यज्जाति २०	
आरम्भाणा विवृत्तिद्रविणसक-		आगैव राक्षसी पुमान्	२८७
जता ७३०		आपाटे दशमी कृष्णा	१२५०
आरम्भोऽय महानेर	१२२१	आसनं गयनं गहम्	१२७८
आराधिताऽस्त्यसौ	१०८०	आसनस्थपदा नाद्यान्	१०८६
आरम्भमुनिर्योगम्	२३५	आसनादानि सयाषय	७१०
आरुढा शुभमिभम्	१०८०	आस्त यथानाञ्जननो पानाम् ६७१	
आरुढा प्रथमधेणिम्	१२१	आहारनिद्राभयमैधुन च	१७१
आराग्य वृत्तसौभाग्यम्	५८२	आहारनिद्राभयमैधुनानि	१८७
आराग्यमानप्यमविप्ररास	११२३	आहारस्य तु द्वौ भागौ	१०४८
आराहा गावृपे वृक्ष-	१२७२	आहारज्जायत प्याधि	१०२१
आर्त रीद्र च धर्म्य च	४८१	आहारे मैधुने जेष	१३१७
आर्त रीद्रमपष्यान्-	१७१	आहारेमधुरस्नाहस्तरेः	१११
आत्त-रीद्रपरित्यागात्	५०२	आहारा गरलायत	
आत्तस्तृष्णा युधाभ्यां य	२०३	प्रतिदिनम्	१३४३
आत्ता दधाप्रमस्यति	१३८४	इदिताकारतरय	८३८
आत्त तिर्यगितिस्तथा	५००	इच्छति शती महस्रम्	२७८
आर्याद्वा कुलरूपसपरदायुध	१२१	इच्छा मूच्छा कामः	३०७
आर्योऽपि दोषान् खजवत्		इच्छेद्येद्विपुजा प्रीतिम्	११८२
		इत्याऽप्ययनदाने च	८१६
		इतो रागमहाभाधि	१७५

इत्यनित्यं जगद्वृत्तम्	४५१	इष्टं दृष्ट्वा स्वप्नम्	१२७४
इत्येतन् पञ्चमिध चारित्र्यम्	६८८	इहामुत्र विरुद्धं यत्	५२५
इत्येव सर्वभेदानाम्	६५५	इहापवर्त्तिर्मम केन कर्मणा	५८२
इदं स्वजनदेहजातनय-	३४६	इदंश ध्रमणं हृष्टा	५३४
इदमयं हि पाणिङ्गुलम्	१२२८	इयोभापैवणाऽऽदान-	७०७
इदं प्रकृत्या विपरीतशीकृतम्	५२६	इयं रोषा दापो द्वेव	३११
इदु निन्दति तस्कर	११८६	इयं घृणी त्वसन्तुष्ट	११३१
इन्द्रचापसमा भोगा	४५३	इश्वरा नाम सन्तोषी	३०३
इन्द्रत्वऽपि हि संप्राप्ते	२७८	उक्त संप्रतिमा प्रयात्	१०६८
इन्द्रधनु कराऽऽष्टकं च	१००६	उक्तेऽनृते भवेद्यत्र	५२
इन्द्रियप्रमय सौख्यम्	३५८	उक्षा पताका कमलाभिपेक्ष	१२५५
इन्द्रियप्रसर रुद्धया	३६४	उद्यास्यस्यनुदिनम्	५५५
इन्द्रियाणां जये गुरो कम्	६३८	उत्क्षेपणापक्षेपणाकुञ्चनम्	७७८
इन्द्रियाणां जये गुरो धर्म	१३६७	उत्खातनिधिशक्या क्षितितलर२६३	
इन्द्रियाणां निरोधेन	८०५	उत्तम प्रणिपातेन	१४१४
इन्द्रियाणां यदा छेदे	३५६	उत्तमाना प्रसङ्गेन	११४१
इन्द्रियाणां विचरताम्	३६१	उत्तमा बुद्धिक्रमाण	१०८३
इन्द्रियाणि च सवस्य	१११६	उत्तमा ह्यात्मचि ता च	११८६
इन्द्रियाणि प्रवर्तन्ते	४६४	उत्तिष्ठति निजासनादुन्नतशिर	
इन्द्रियाण्येव तत्सर्वम्	३६२		८८८, ११८१
इन्द्रियापेक्षया प्राय	६१६	उत्थायोत्थाय यो धन्यम्	११०५
इन्द्रियै सममोहस्य	४८४	उत्पद्यते विपद्यन्ते	२८
इन्द्राऽपि न सुखी तादृक्	३०४	उत्पद्यमान प्रथमम्	२२८
इन्द्रा इन्द्राद्याऽप्येते	४५८	उत्पादस्थितिभङ्गादि-	४८३
इमे मम धनाङ्गज-	३४३	उत्तमर्षन्ति ते यावत्	२१३
इयं माक्षकठे राने	६१८	उत्सवयन् देवगान्	२६७
इष्टनसंप्रया	४५५	उत्साहसम्पन्नमदीधनम्	१०२०

पतस्सम्यग्दर्शनम्	१७१	कथं न रमते चित्तम्	३८०
पतस्मिन् सततं यत्न	१७५	कथं नाम न मेव्यते	८७१
पतद्वय परं ब्रह्म	११२	कथमुत्पद्यते धम	५१६
पतानि दुर्लभानि प्राप्तयताऽपि	१२१	कदापि यस्या न गुणा	
पता या प्रक्षस लक्ष्मी	१५१	चिनी स्यात्	१०१३
पतेषा या समाऽवस्था	७८१	कनीनिकेय नयस्य	३८२
पत सप्तपुण्या परायणटका	८१६	कन्दमूलानि ये मूढा	१२६
पत हि रिषयो धारा	२०६	कपा-गा-भूषणलोकानि	५-
पतैस्तपामि कुरुते	१०६०	कयागाशङ्कभेरादधि-	१२५२
पव कमाणि पुन पुन	१२६	कस्यां लुप्त फल पक्वम्	१२७३
पत्र चरित्रस्य चरित्रयुते	१८४	कयाविक्रयिणश्चैव	१११
पव भ्रमत संसारसागर	१४	कपटा ललक क्षान्त	८०८
पव य आस्तिकं नाथम्	५११	कपिलानां सहस्राणि	२३
पयसिध हि या हस्तूया	५३३	कफभूत्रमलप्रायम्	७१०
पव ध्ययस्थित लोक	४११	कफविशुषमलामश-	७१७
पव पञ्चविधा धम	६८४	कमलाकररत्नाकर-	१२३७
पवा प्रसाद प्राप्य	२	कस्य स्वद धमा भूज्ज्वा	८६
पञ्चवराजराजाऽपि	१००५	करमदयिते यत्तम्पीत	
पञ्चवय ताऽपि हि निध		सुदुर्लभमकदा	११११
नास्त	१२२१	करस्थमप्ययमी तृयोदला	१४३५
पेश्वयस्य विभूषण सुजनता	८२	कराल विकटं मुण्डम्	१३५२
ओचित्य ये विजानति	६१८	करिष्यामि करिष्यामि	१३५२
ओचित्याशुक्रशालिनीम्	२४१	करण सलिलार्द्रेण	१०५२
कटिस्थकरवैशाख-	४८६	कर दात बुद्धि ध्यानम्	६१२
कटुस्वरस्त्व विकभृत्		करे श्लाघ्यस्त्याग	६१३
तथाऽपि	१३०३	कराति दाप न तमत्र कस्तरो	३७८
-का दावजण्ड च	१५८	कराति पुण्येजिननायकस्य	
			१०४२

हराति मास बलमिद्रि		कर्मेन्द्रियाणि सयस्य	१०१८
याणाम्	१४५	कर्मेधन यद्धानात्	१६२
करोति विरति धय	१६३	कर्मेधन समाधित्य	८०७
हराति शोभामलके स्त्रिया		कर्माद्याद् भवगतिर्भय	
क	१३७६	गतिमूला	७३५
कराति हे वैश्यसुत	११२	कलहकलभविन्ध्य	२७४
करापि यत् प्रेत्यहिताय		कलङ्केन यथा च द्र	३६६
किञ्चित्	१४२६	कलासीमा काव्य सकल	
कणामृत सूक्तिरसं विमुच्य	६०३	गुणसीमा	१३६६
कर्तव्य जिनचन्दनम्	६८८	कलौ कराले न सुख लभेत	
कर्तव्य प्रतिदिशस प्रसन्न-			११५१
चित्ते	५८६	कल्पद्रुम कल्पितमेव सूत	
कर्तव्या गुणसङ्ग्रह	११७३		११३६
कर्पासभस्मतकास्थिरार्णम्	१२७६	कल्पयेदकृत पक्षे	१०३२
कपूरधूलोरचितालाल	११०३	कल्पयत किमिति कार्मण-	
कम जीय च सश्लिष्टम्	१७६	चिन्ता-	७६७
कर्मणा बध्यते जन्तु		कलोलचपला लक्ष्मा	३४५
१३२, १८३६		कवित्वमाराध्यमतीर मेधा	६०५
कमणा मनसा वाचा	३	कवित्वशक्तिर्हि दिवोऽथ	
कर्मणा माहनीयेन	३३१	तीर्णा	६४३
कमणो हि प्रधानस्थम्	६२२	कपायकटुपा जीय	२११
कमण्येयाधिकारस्ते	६३१	कपायपशुभिर्दुष्टे	५१
कर्माणि सधाणि च माहनीये	१४११	कपायमुक्त कथित चरित्रम्	७००
कमानुभावदु खित एवम्	६२५	कपाययशसो जीय	२१२
कमायत्त फल पुमाम्	१३१७	कपायविजये सौख्यम्	२१८
कमारण्य दहति शिलिवत्	४२०	कपायविषयातानाम्	२११
कर्मेन्द्रियाणि वाक्पाणि-	७८२	कपायविषयाहार-	१८८

कपायसङ्गो न सहत धृत्तम् ७००	कान्तार न यथेतर ४३१
कपायान् शत्रुवत् पश्येद् २१३	कान् पृच्छाम सुरा स्वर्गे ६४५
कपाया विषया यागा ७५५	कामक्रोधाद्भिस्तापै ११८
कपायास्तन्निहन्तव्या २१६	काम क्रोध भय लोभम् २०६
कष्टापाजितमत्र धित्तम् ३४६	काम क्रोध लाभ मादम् १०७
कस्तूरी जायते कस्मात् १३७६	कामरागस्नेहरागौ ३०८
कस्य वक्तव्यता नाऽस्ति १४०३	काम क्रोधश्च लाभश्च २१३
कस्य स्यान् स्पलितम् १०८६	काम क्रोधस्तथा माद २११
कस्यादशात् क्षपयति तम ११५५	काम क्रोधस्तथा लाभ राग २०८
कस्यापि चाप्रता नैव ११२०	काम क्रोधस्तथा लाभो हर्ष ११२७
क कण्टकाना प्रकराति तैक्ष्ण्यम् ७३२	कामालाभाद्भयात्क्रोधात् ५८
क काल कानि मिथ्याणि ११०५	कामिना कामिनीना च १०६
कारु पक्षिषु चाण्डाल ११८६	कामी त्यजति सद्वृत्तम् १०१
का कामधनुरिह कश्चित्तामणि ७४३	कामन विजितो ब्रह्मा ८५
काक शौच द्यूतकारपु सत्यम् १४०१	कायषाड्मनसां दुष्ट— १७६
काके सार्द्धं वसन् हस ११४४	कारणात् प्रियतामेति १२१३
काचकामलदापण ३६७	कारणात् प्रियतामेति ११६२
काच काञ्चनससर्गात् ११३५	कारयत्यकर्तारम् १३०६
काणा निमग्नविषमोक्षतद्विष्टरक १०८६	कारण्येन हता वधयसनिता ८८४, १३६२
कातराणा यथा धैर्यम् ७२	कार्यं च किं ते परदोषदृष्ट्या ११६६
का तव कामता कस्त पुत्र ३४१	कायाय चलित स्थानाद् १२५३
काऽत्र धो धाणिभिन् ८३	कार्येण लोक निजधमगहणा १०२०
काम्ताऽधरमुधाऽऽस्त्रादाद्याम् ६८०	कार्यपु म त्री वरणपु दासी ६६६
प्रीतिपरानुज ७४६	कालत्रयेऽपि यत्किञ्चित् १०७२

कालातीत तु यत् कुर्यात् १३५८
 कालुष्य जनयन् जडस्य ११५
 का विद्या कविता विना १४०८
 काव्य करोतु परिजल्पतु
 सस्कृतं या १०१६
 काव्य चेत् मरस् किमर्थम्-
 मृतम् १४०६
 काव्यशास्त्रविनादेन १३५७
 कासश्वासज्वराजोर्ण- १०२६
 किं विविक्तेन मौनेन ५५५
 किं व्रतेन तपोभिरा २६७
 किं ज्ञेयं सुमतिमताऽपि-
 तत्र कर्तुम् १३४५
 किं हारं किमु कङ्कणै १०६६
 किं करिष्यन्ति पाण्डित्यम् ८८२
 किं करोति नर प्राह ६२६
 किं कवेस्त्वस्य काव्येन ६४४
 किं कपायकलुषं दुष्प्रेत्यम् २१७
 किं किं तेन कृतं न किं
 विवक्षितम् १२०८
 किं कुलेन विशालेन १२०७
 किं कोकिलस्य विहतेन
 गते घसन्ते १३८२
 किं क्लिष्टेनेन्द्रियरोधेन ६६६
 किं गुणैस्त्वस्य कतव्यम् ११८३
 किञ्चापिजो विपाकोऽयम् ६३३
 किञ्चिन् परस्व न हरेत् १३८५
 किं चिन्तितेन १४

किं जातैर्वद्भुभि करोति ६७८
 किं ध्यानेन भवत्वशेष- ५१८
 किं नास्ति मरणं तस्मिन् ३४७
 किमत्र विरसे सुखम् ३५५
 किमशक्यं बुद्धिमताम् १४१४
 किमिष्टमत्र खरसूकराणाम् ८८२
 किमिह परमसौरयम् ११६८
 किं पौष्य रक्षति येन नात्तान् १३६१
 किं बुद्धेन किमोजेन ६६३
 किं भूषणं सुन्दरसुन्दरीणाम् १०७६
 कीदृशोऽपि सुमनः सङ्गात् ११५१
 कीर्त्तिग्रीव्यरहारसाधनतया १२८७
 कुक्कुटीं घडवा कौञ्चाम् १२७३
 कुक्षिं शाकेन पूर्यत ७०
 कुप्रामयास कुजनस्य सेवा ११२६
 कुप्रामयास कुनरेद्रसेवा ११२६
 कुङ्कुमं रुज्जलं काम १००३
 कुठारमालिका दण्डा ११४८
 कुण्डले नाभिजानामि ७७
 कुत कृतस्त्वस्य यश ६३६
 कुतूहलाद् गीतनृत्त- १६६
 कुतूहलान्मृत्युप्रेक्षाम् १७१
 कुपात्रदानाद्य भवेत्परिद्व ४१२
 कुपात्रेऽन्यत्तद् विद्या ८८१
 कुम्भमीना तरेऽष्टम्याम् १३७२

कुर्यात्तथायसम्बन्धम्	१२३७	कृमितुल्यैः किमस्माभि	३५६
कुर्याद्वयसहस्रं तु	२६	कृपिगोरक्षबाणिज्यम्	८६३
कुर्या न कक्ष कम्	२४२	कृष्ण वृत्तमशस्तम्	१२७६
कुलनातितपोरूप-	२५४	कृष्णमुखी न मार्जारी	१३७८
कुल च शील च सना-		कृष्णरक्ताम्बरा नारीम्	१३५१
यता च	८६३	कृष्णादिद्रव्यसाचि-यात्	७०४
कुलद्वयविशुद्धा ये	८१८	कृष्णेनाराधितामागती	
कुल पवित्र जननी वृत्तार्था	४८६	वस्य	२००
कुलीनगुणोपतम्	८२४	केनाञ्जितानि नयनानि	७०२
कुलिन पण्डितो धार्मी	६०६	केनाऽपि सार्धं वसता	
कुलीना धृतसम्पत्ता	८३४	सतामहो	११८७
कुलीनै सह सम्पत्कम्	१२६०	केऽपि सहस्रम्भरय	६३०
कुलीनोऽपि सुनीचाऽप्र	१२१३	केयूरा न विभूषयन्ति	
कुष्ठिनोऽपि स्मरसमान्	१०१५	पुरुषम्	१०६६
कुसुमस्तवकस्येव	६१६	केवल कवलदानम्	६०२, ८१४
कुसुमकुङ्कुमाभायन्ति		कशप्रहान् प्रहाराश्च	१३८६
चितम्	१०५८	केशप्रसाधन नित्यम्	१०३३
कूप हृदऽधम स्नानम्	१०३६	कशप्रसाधनादशदर्शनम्	१०२२
कृतकमक्षया नास्ति	६२४	काकिलाना स्वरा रूपम्	१०६४
कृतमपि महापकारम्	६०५	को गुणस्तथ कदा च कदायै	२१४
कृतसङ्ग सदाचारै	८६०	कोटिज मकृत पुण्यम्	५१४
कृति कमण्डलुमौण्ड्यम्	७७२	काटीदधरो नर द्रव्यम्	२७८
कृतेष्वमात्येषु पुरातनेषु	८३५	काऽतिभार समर्थानाम्	१४०३
कृत्वाऽर्हत्पदपूजनम्	११२६	का देवो धीततमा	५१२
कृत्स्नकर्मक्षया-माक्ष	८१६	का न याति वश लोके	८१५
कृमिकीटपतङ्गेषु	१४२०	कापस्य सङ्गाद्धर्मनिसेवनम्	१८०७
कृमिकुलचित लालाकिम्	११२	कोपः करोति प्रितृमातृ-	२२५

कोपेन य परमभीप्सति
 हस्तुमञ्च २२६
 कोपे सति स्यात्कुत एष
 मुक्ति- २१७
 कोपोऽस्ति यस्य मनुजस्य २२२
 कोऽप्यन्य एव महिमा ३६७
 कोमलाऽपि सुरम्याऽपि १०७३
 कोऽयान् प्राप्य न गाघत
 १४०५
 कोलाहले काक्कुलस्य जाते
 १३६७
 को वा वित्त समादाय २६४
 कोविदो वाऽथवा मूर्ख २०८
 को हि जानाति कस्वाद्य ४५४
 कौटिल्यपटय पापा २६६, ६०५
 कौशेय कृमिज सुवर्णम् १११५
 क्रियाविरहित हन्त ४८२
 क्रियाशून्यस्य वो भाव ४४१
 क्रियाहीनश्च मूर्खश्च ८५७
 क्रीडाभू सुकृतस्य दुष्कृ
 तरज १६
 क्रूरकमसु नि शङ्कम् ४४८
 क्राधवहेस्तद्वहाय २३३
 क्रोध नाम मनुष्यस्य २२७
 क्रोध परितापकर २१६
 क्रोधात् प्रीतिविनाशम् २१५
 क्रोधाद्भवति सम्मोह ११७६
 क्रोधाद्युग्रवतुष्कपायचरण १३६३

क्रोधेन वर्धते कम २१६
 क्रोधो नाशयते बुद्धिम् २२४
 क्रोधो न्यक्कृतिभाजन न १०८३
 क्रोधो वेधस्थता राजा १४०५
 क्राधा हि शत्रु प्रथमा
 नराणाम् २२६
 हिश्य ते केवल स्थूला
 दग्ता ६६१
 क्लिश्यते केवल स्थूला
 मन्मथ ६६१
 क्लेशलेशोऽपि यत्र ११३४
 क्लेशार्जित सुखकर रम
 नीयमर्थम् २६७
 क्वचित् पृथ्वीशय्य ११६३
 क्वचित् कामासक्त ४२०
 क्वेदोमण्डलमगुधि ११८२
 क्षणयामदिवसमासच्छलेन
 १०८७
 क्षणिका सर्वसस्कारा ७७३
 क्षते प्रहारा प्रपतन्ति तीव्रा
 १३३१
 क्षत्रियस्य परो धर्म ८२०
 क्षत्रियस्य विशेषेण ८२०
 क्षत्रियस्यापि यजनम् ८१८
 क्षणे हृष्टा क्षणे तुष्टा ६५६
 क्षणे हि समतिक्रा ते ५८०
 क्षतव्यो म नुद्धीनाम् २४०
 क्षमया क्षीयते कम २१४

क्षमया मृदुभावा	२१७	क्षीर राजाद्वया जाते	१०३१
क्षमा दान दमा ध्यानम्	८४१	क्षमा मृदुद्वयामनोविजययो	११५
क्षमा धनु करे यस्य	२४४	खड्गधारा मधुलिप्ताम्	३७१
क्षमायाश्च सदा त्यागी	७०१	खण्डनी पेयणी चुल्लो	१८२४
क्षमा दाता गुणग्राहो	८७७	खण्डितेऽप्यरणोः काष्ठे	७८२
क्षमो यत्कुरुते कायम्	२२०	खण्डीकृताऽपि पापात्मा	६०२
क्षय पूर्वा तिथि काया	१८३	खादन्न गच्छामि हसन्न जल्प	८६८
क्षा त न क्षमया गृहाचितसुखम्	३५१	ख्यात सामान्यत साध्य—	७८६
क्षान्तितुल्य तपा नास्ति	१३६६	गच्छता च यदा श्वा	१२५२
क्षान्तिरेव महादानम्	२४०	गच्छता य यदा श्वान कर्णौ	१२५४
क्षा तो दातो मुन	५२७	गच्छता य यदा श्वानो जमध्यम्	१२५३
क्षान्त्या क्रोधा मृदुत्वन	२१८	गजाश्वपोतोक्षरथान्	५१३
क्षान्त्यादिभिर्गुणैर्युक्त	८४३	गणयन्ति नापशब्दम्	६४२
क्षा त्या शुष्यन्ति विद्वांस	७६५	गत तत् तारुण्यम्	२६५
क्षयापशमिक भावे	४८१	गतपद्म यथा तुम्बम्	८८७
क्षिणाति याग पापानि	७१७	गतमोहाधिकाराणाम्	६८०
क्षितितलजयन चा	६८६	गतायसार्थस्य वर विदश	१४०७
क्षीर भुक्त्वा रत कृत्वा	१२५३	गतिस्तारा स्वरा घाम	१२५४
क्षारसुरारक्तपेयो	१२८५	गत प्रेमाद्य धे प्रणय—	८४
क्षीरात्समुष्णृत त्वाज्यम्	८११	गत शोका न कतव्य	१३५६
क्षरिणात्मगतद्वन्द्व दि	६३०	गतु समुल्लङ्घ्य भयादव्या य	६८०
क्षुनृद्द्विमाष्णानिलक्षित—	६४६	गर्जज्ञानगजात्तुगा	२०७
क्षुधाबुता मानविहीनता च	६४५	गर्भे विलीन वरमत्र मातु	६८६
क्षेत्रे प्रकाश नियत कराति	६८२	गर्भे न्यासापहार च	८६२
क्षेत्रेषु ना वर्षासि	७१८	गर्भाभावो घृणाऽभावा	८७२
क्षेत्रेषु सप्तस्वपि पुण्यपुष्टये	७१६	गर्वेण मातृपितृ राधयमित्रवर्गा	२५२
क्षौर श्लोक विषयिद्वि	१०३१	गलति सकल रूपम्	१०८०

गात्रसङ्कुचित गतिविगलिता १०७८	गुरोराज्ञा सदा रक्षेत् ८५०
गाम्भीर्यं धैर्यमौदायम् १०००	गूरा पतिव्रतानां च ११८७
गावो गधेन पदपङ्क्ति १२८१	“ गु ” शब्दस्य धकार
गीते नृत्ये पठे वादे १२८८	स्याद् ५१६
गुणवद्वहुमानादे ४८५	गूढं च मैथुनं धार्ष्ट्यम् १११८
गुणवृद्धये ततः कुर्यात् ४८२	गृहद्वारखलुक्षेत्रम् ३१३
गुणश्च दोषता याति ७५१	गृहस्थस्तु दयायुक्त ८८०
गुणानामेक आधार ३८१	गृहस्याना सहस्रेण ५३७
गुणायन्ते दोषा ८८३	गृहस्था नैव ते क्षेया १३२८
गुणास्तावद्यशस्तावद् ८५८	गृहस्थो ब्रह्मचारी च १८०
गुणा खलु गुणा एव न	गृहादिकृमाणि विहाय भव्या १०४५
गुणा धनहेतवः १२२३	गृहिणोऽपि हि धन्यास्ते १८०
गुणा खलु गुणा एव न	गृहे चैवात्तम स्नानम् १०३५
गुणा फलहेतवः १२२३	गृहेऽपि वसता निरयम् १४३८
गुणी गुण वेत्ति १११७	गोपालो नैव गोपाल १३७४
गुणेषु क्रियता यत्न १११६	गारस मापमध्ये तु १३२
गुणैस्तुहता याति १११६	ग्रहणोद्वाहसकातो ४१४
गुणैरेव महत्त स्यात् १११५	ग्रहा रागा विषा सपा ६२८
गुणैर्भूयते रूपम् १०८१	ग्रामाणां सप्तके दग्धे १०५८
गुणेषु रागो व्यसनेऽशब्द ८२५	ग्रासाद्वधमपि ग्रासम् ४०८
गुणैरपि न पूर्णोऽसि १ ८५	ग्रीष्मह्रैमतिकामासान्धौ ५६२
गुरो यत्र पूज्यते १२१८	ग्रीष्मे वर्षासु च चङ्ग्री १३८७
गुरुभक्तो भृत्यपोषी ८८४	घृष्ट घृष्ट पुनरपि ८८२
गुरुश्रूयसा जन्म ८८७	घोरा दुर्गतिमेतपलीकलवम् ६१
गुरुपदशमालम्ब्य ३८५	चक्रो त्रिशूलो न हरो न विष्णु १३७५
गुरोरधीताखिलवैद्यविद्य ८६८	चक्रेशकेशवहलायुधभूतितोऽपि २८३
गुरोरपि ५२५	

त पुत्रा य पितुभक्ता	१३६८
तऽप्यध या पशुप्राया	६००
तेषा प्रयाणा शुश्रूषा	६७३
तया सम्भ्या वृथा ज्ञानम्	१३३६
तैलक्षय यथा द्वाप	६३६
तैलश्रोमाससभागा	१६५
तैलाभ्यङ्ग नरा यस्तु	१६६
तै कर्मभि स जीवा विवश	६२५
त्यक्तपुत्रकलत्रस्य	१२०
त्यक्तभागापभागस्य	१८७
त्यक्तव्या ममकार	३३१
त्यक्तसङ्गो जाणयासा	७१५
त्यक्तातरौद्रध्यानस्य	१७३
त्यक्ते परिग्रहे साधा	११६
त्यक्तापात्त मधरतम्	८४९
त्यक्त्वा कुटुम्बयास तु	८८५
त्यज कामाथया सङ्गम्	३३७
त्यजत युवतिसौख्यम्	३३८
त्यज दुजनससगम्	६५५
त्यजति मित्राणि धने	
विहानम्	१२१५
त्यजन् दु शीलससगम्	७१५
त्यज स्पृहा स्व शिष्यमजामे	७१८
त्यजेत्पुत्रार्ता महिला	
सपुत्राम्	१०५५
त्यजेत्पुत्रार्था परदार	
सङ्गम्	१००७

त्याग एव हि सर्वेषाम्	४७७
प्रय स्थानं न मुञ्चति	१२६१
प्रयातज्ञानमया मानु	१६२
प्रया च दण्डनीत्यां च	८३६
प्रातु न शक्या नयदु खतोय	३२५
त्रिकालविषयव्यक्ति	६५३
त्रिलाककालप्रयसमयामुत्तम्	३८२
त्रिलोक्यामपि ये दोषा	२८३
त्रिविध नरकस्यैवम्	६५२
त्रिस प्य दयाचा विरचय	८४
त्रैकाल्य जिनचन्दन प्रतिदिनम्	६८७
त्रैलाक्यमखिल दत्त्वा	१०६०
स्य राजा ययमप्युपासितगुरु-	५४४
त्यङ्मासमेदाऽस्थिपुरीषमूत्र-	६१७
त्यया सधमिद व्याप्तम्	१५६
वग्ध खाण्डवमजुनेन	१३१६
दग्धे वाजे यथाऽत्य तम्	६३३
दण्डकम्बलसयुक्ता	१८४१
दत्तमिष्ट तपस्तप्तम्	२४
दत्तस्तन जगत्यकार्तिपटह	८७
दत्त स्वल्पोऽपि भद्राय	१२३८
दत्त्वा दानं जिनमतर्था	४२१
ददति विषयदाया	१०७
ददतु ददतु गालामालिमन्ता	
भव त	२४२
ददाति दुःख बहुधाऽतिदु -	
सहम्	३८०

ददाति प्रतिगृह्णात ११७८	दरिद्राणां च वधूनाम् १४३३
ददातु दानं बहुधा चतुर्विधम् ७७८	दरिद्रान् भर कौत्सेय १३२२
दधातु धर्मं दशधा तु पावनम् ३८१	दशदिग्गमने यत्र १२१
दधात्यापदि धर्मम् ८०८	दशभिर्भोजितेऽपि ८२८
दधिदुग्धपरित्यागाद् १८६	दशलक्षणानि धर्मस्य ५७७
दधिजाभाद् धनोत्पत्ति १२७३	दशस्त्वपि कृता विश्व १२१
दन्तकाष्ठममावास्याम् १८५	दस्यारन्यस्य काये च ७८२
दन्तत्वक्केशाङ्गुलिपञ्च-१२५८	दाक्षिण्यं स्वजने वया परजने १०१६
दन्तदाढ्याय तज्ज्या १०२८	दाक्षिण्यलज्जे गुरुदेवपूजा १२१८
दन्तस्य निघण्णकेन राजन् १२८७	दातव्यमिति यद् दानम् ८११
दन्तान्मौनपरस्तेन १०२७	दातारं दृष्य मये २८२
दन्तैर्हीनं शिलाभक्षी १३७८	दानं यित्तादृत वाच १३८२
दमो दया ध्यानमहिसन तप ३८०	दानं सदा यच्छति मागणेभ्य १७८
दमो देव-गुरुपास्ति २८	दानं सुपात्रे विशदं च शालम् ५७८
दम्भपथतदम्भोलि ६८१	दानं च विफलं निश्चयम् ३६८
दम्भेन व्रतमास्थाप २६७	दानं चाध्ययनं चैव ८१८
दया घिता दय-गुरुक्रमार्चा २१	दानं तीर्थं दमस्तीत्यम् ७२८
दयाऽङ्गना सदा सेव्या १७	दानं दरिद्रस्य प्रभाश्च शान्ति ६३८
दयादमध्यानतपोवतादय ३७८	दानं दहति दौगत्यम् १४१२
दया दानं दमो दनपूजा ८८३	दानं दुर्गतिवारणम् ४०५
दया-दानपरा नित्यम् १८	दानं धर्मपुरा विष्णु ४१३
दया लज्जा क्षमा श्रद्धा ८८५	दानमध्ययनं यद्वा ८५४
दया समस्तभूतेषु ८६८	दानमध्ययनं वाता ८६३
दयाहीनं निष्फलं स्यात् १७	दानमिदं तपं शौचं तीर्थं वेदा ४३८
दयैव धर्मपु गुणेषु दानम् १३८४	दानमिदं तपं शौचं तीर्थसेवा ६६३

दानमोचि यजिमानम्	१२८०	दिश्यात्फामरतिमुग्रान्	७८
दानं पुत्रा तदध्यय	११०	दिश्यात्शरिक्रमानाम्	७४
दानं प्रजापतिप्राणम्	८३१	श्रीश्री गङ्गाता दिनमक्रमश्च	७०२
दानमोचनं मरुभवन	४३८	दानदु स्थितशरिश्च तानाम्	४६७
दानमोचनपानाय	३३०	दानस्थापनं गतम्	८१७
दानानि राजानि तपोमि		दानाद्वस्त्रमन्त्राश्च	५१७
पुत्रा ८००		दापिका स्तब्धनिषाणा	१११
दानं तपोमि शौर्यं च	१०८५	शीघ्रास्तपश्च दिन भौमशान्	१२५
दानं तुल्यं निधिरस्ति		दापां भक्षयत यथा नम्	१०५१
नान्य १३६५		दापां यथा निधृतिमभ्युपन	११६
दाननं भूतानि यशाभयन्ति	४२२	दापां यथाऽन्तरा-रि	५३३
दाननं नागा मुलभा भयन्ति	८२४	दायतं धियमानस्य	४१८
दाननं ऋषयश्च नयनं पिशा	६०७	दीयमानं हि तपति	१२२८
दाननं नयनं नयति	८२५	दीयमानायुर्गङ्गाध्या	५८३
दानं गतिं जनं भवि	७४४	दायमानायुः परं कृणु	१२
दानं गतिं तपस्यश्च	४४२	दायश्चमसुया च	८१७
दायाश्च कृहयति	१२३०	दीयश्चर्गा विशाचन	८८१
दाया परं यकारा यन्धुचन	३२५	दीयागुनश्च श्रवते यदि	८११
दायिनागनं दानम्	१२८०	दुग्धमिश्रयावतमादियाकरा	३७६
दारपुं किञ्चित् स्थजनेषु किञ्चित्		दुग्धमिषयपाश्चाद्—	१०४
१०१६		दूरं विशाले जनं प्रप्तुमुक्ते	१११
दास्तप्यमतिं यितनाति	३५५	दुग्धमिषयपाश्चाद्—	५३८
दिग्धतं परिमाणं यत्	१७८	दुग्धमिषयपाश्चाद्—	२२५
दिनयामि यो सायं प्रातः	२८८	दुग्धनं परिश्रुतं य	८६८
दिवाकोटिमयागं नृ	१०३१	दुग्धनं मिषयाशो च	८६८
दिवा पश्यति नां पूरु	१००	दुग्धनं समं सख्यम्	११४५
दिवा यामयनुष्कण	१११०	दुग्धजानामनाथानाम्	८२३
दिश्यं चूनरत्नं पोषा	२५३	दुग्धमिषाद्यमन्नसद्वद्ग्रहणं	११६७

दुमन्त्रान्नपतिर्विनश्यति	१४१३
दुर्मन्त्रा राज्यनाशाय	१४१५
दुवचन पराधीनम्	३८२
दुवाराचारणेन्द्रा जितपवनजघा	८६०
दुष्कृतं न गुरोर्नृणात्	१४४२
दुष्टमन्तर्गत चित्तम्	१०३५
दुष्टस्य दण्डं सुजनस्य पूजा	८७७
दुष्टा भाया शठ मित्रम्	१३५२
दुष्टा रामा मुक्ता दुष्टा	७५२
दुष्ट्राप मकराकरे	३५७
दुष्ट्राप्य प्राप्य मोक्षमयम्	६४१
दुष्टं यथा बहुविधम्	११८८
दुष्टं ससारिणं स्कन्धा	७७१
दुष्टं श्लोकुक्षिमव्ये प्रथममिह	६४३
दुष्टप्रतिक्रियायम्	६२०
दुष्टं प्राप्य न दानं स्यात्	५४६
दुष्टमायतनं चैव	७७०
दुष्टं पापात् सुखं धमात्	५८३
दुष्टात्मकेषु निषेधेषु सुज्ञाभि	मानं ११३१
दुष्टानि नरकेष्वतिदुःसहानि	२८५
दुष्टानि यानि ससारं	१४६
दुष्टानि तल्लगतं तल्लभोक्तं	च २२७

दुग्धिनं काकजङ्घा	१७६८
दुःखो दुःखाधिकान्पश्येत्	३१६
दुःखेष्वनुद्विग्नमना	५३०, १२४२
दुःस्वप्ने देवगुरू	१७७५
दूरादायसथान्मूत्रम्	१०२८
दूरायात पथश्चान्तम्	२०८
दृढानामुपैति धैराग्यभाश्रया	३५३
दृश्यं वस्तु परं न पश्यति	१००
दृश्यं ते बहवा लोका	११८४
दृष्टं किमपि लोकऽस्मिन्	११२१
दृष्टा स्वप्ना ये सत्रं प्रति	१२७२
दृष्टिपूतं न्यसेत् पादम्	१३८३
दृष्टिरागा महामोह	३०८
दृष्ट्वा च दानता यातान्	११३८
दयं भो न धनं धनं	सुविप्रिना ४०८
दधताद्युपदेशोक्त्य	१२६८
दयताराधनं चैव	१३७
दयतासन्निधौ वाक्यम्	५८
दयता पितरा गात्रानृषा	१७७२
देवद्रव्यगुरुद्रव्य-	८५७
देवद्रव्यं गुरुद्रव्यम्	१४५०
देवद्रव्येण या वृद्धि	७७५
देवद्विजगुरुप्राप्तपूजनम्	४३४
दयपूजा गुरुपास्ति	१०२३
देवपूना दया दानम्	८०६
दय-मनुष्य-नारीणाम्	८४४

देवमानुषतियशु	१७६	दौर्भाग्यजनना माया	२६४
दधसाधुपुरस्वामि—	१०४७	दौर्भाग्यं प्रण्यता वास्यम्	७९
देवस्य प्रतिमाया याया—	१२७७	धूत सवापदा धाम	१३३३
देवे तीर्थे तथा मन्ये	४४१	धूत यो यमदूताभम्	८३०
देवाचनाविकार्याणि	१०२२	धूत च मास च सुरा च	१३३२
देवेषु किल्विषा देव	३६७	धूतपापी निजद्वेषी	१३२०
देवेषु च्यवनविद्यागदुखि	तेषु ६३६	धूत मासं सुरा वेदया	१३३२
देवेभ्यु भुक्त पूषाङ्गे	१५६	धूतस्य व्यसन त्याज्यम्	१३३४
देवा वलितरागारि	८०५	धूताद् प्रसिध्नादहश्च	१३३३
देवापहारव्याजेन	३५	धूताद् राज्यविनाशनम्	१३३२
देवाऽपि शङ्कुते तेभ्य	११६८	धूताश्रमेनापि च राज्यभारम्	१३३४
देवाऽष्टदशभिर्दोषैर्मुक्त	५१२	द्रव्यक्षेत्रादिभाषा ये	८६५
दश काज कार्यम्	१३५७	द्रव्यं गुणस्तथा कर्म सामान्य	७७७
दशसामायिक धाद्	१७८	द्रव्यं गुणस्तथा कर्म सामान्य	७७७
देशाटन पण्डितमित्रता च	१२८८	द्रव्यं च चतुर्यकम्	७७६
दह दहति कोपाग्नि	२२८	द्रव्यनाशे तथात्पत्तौ	१३५०
दहस्य नृपण तन्द्रा	११२१	द्रव्यं नवविध प्रोक्तम्	७७७
दहीति भापते यत्तु	१३२३	द्रव्यस्त्रीमाससंपर्कात्	५४६
देहीति घचन श्रुत्या	८५६	द्रव्याणां निखिला भावा	३६६
दोषजालमपहाय मानसे	८६०	द्रव्याणि तिष्ठन्ति	४६०
दोषधातुमलाकीणम्	४६८	द्र याशा दूरतस्त्यक्त्वा	३०२
दोष न त नपतय	२२०	द्रष्टु स्वदापान् लाकानाम्	११२१
दोषाणा कारण मद्यम्	१३४	द्वयो समानगुण्या	६२८
दोषाणामाकर काम	१०६	द्वान्निश्चयनो राजा	१२६५
दापतु सत्तु यदि काऽपि			
ददाति शापम्	२४३		

द्वात्रिंशद्विंशतिमुक्तम्	१७५	यनैः स्वयाभिमानेन	१४०
द्वाविंशति सलिले पातयौ	१३२१	य यास्ते य इनीयास्ते	६८
द्वावती समीचीनौ नु	५५४	धर्मं सत्यं श्रुतं न्यायम्	११११
द्विचत्वारिंशता भिक्षा-	७०६	धर्मकामाथकार्येषु	६६३
द्विताया द्वित्रिंशे धर्मं	१६८	धर्मकार्यं मतिस्नायद्	५८७
द्वितीया पञ्चम्यष्टम्येकादशी	१६८	धर्मकृत्येषु सारं हि	२०६
द्वितीया वर्जिता स्नाने	१०३५	धर्मज्ञा धर्मकृता च	५१६
द्विरलान पयुपितम्	१४२३	धर्मतत्त्वमिदं ज्ञेयम्	१६
द्वे कार्ये कुलीन इह	६१२	धर्मध्याने भवेद् भाव	४६०
द्वे ब्रह्मणी प्रदितव्ये	१२४७	धर्मध्याने क्रियालोपे	१०७२
द्वे पश्चात्तत धृतेरपचय	११६	धर्मं धुनोति विधुनोति	३६८
द्वेपेऽपि बाधकश्च श्रवणम्	११७५	धर्मं न कुरुषे मूर्ख	५८४
धर्मे कृतिन् यद्यप्यकारकम्	१४२७	धर्मप्रधानं पुण्यम्	५६४
धनं यच्चाऽप्यते किञ्चित्	१२३६, १४२५	धर्मप्रभावतः कल्पश्रुमाया	४७६
धनं हरन्तीं निधनं करन्तीं	१०१३	धर्मप्राधाकरं यच्च	१२१७
धनदो धनार्थिना प्राक्त	५७१	धर्मप्राप्ता हि ते ज्ञेया	१३४१
धनहानं शतमरुम्	२७८	धर्मममाविरोधेन	८६५
धनिकं श्रात्रियो राजा	१२६८	धर्ममाचरं यत्नेन	५८०
धनिनाऽपि निरुद्धमादा	६११	धर्मरतं समधातुर्य	१२७०
धनेन किं या न ददाति	नाश्रुते १३६२	धर्मशास्त्रार्थकुशला	८३८
धनेषु जीवितयेषु	२६३	धर्मश्चेत् परदारसङ्गकरणात्	६००
धनेन हीनाऽपि धनी मनुष्य	४००	धर्मश्चेन्नावसोदेत	५७५
धनैर्दुःकुलीना कुलीना	क्रियन्ते १२१४	धर्मश्रुतिप्रणमद्वलवर्जिता	हि ११००
		धर्मसंस्कारतः सर्वे	८५२
		धर्मस्य दया मूलम्	२४२
		धर्मस्य दुर्लभो ज्ञाता	५८२

न परावतन राशे	११८
न पधसु न तीथपु	१०३८
न पाणिभ्यामुभाभ्या तु	१३८४
न पिता भ्रातर पुत्रा	४५८
न पित्रन् पशुपत्तायम्	१०५७
नपुसकर तियक्त्वम्	१० ८
न प्रगस्त निशि स्नानम्	१०३७
न प्रज्ञा जन्मन काय	२०५
न प्रम नौपय नापा	८६८
न यध्य न ह्यप्रिश्वस्ता	११६०
न वाप्या नो मुहदा न बहुमा	३६
न प्रत परदुपण परगुणम्	८६०
न भक्षयति या मासम्	३६
न मरति धर्म भ्रातु	६५६
न मरति मिनुनानाम्	११८०
नभाभूया पूषा कमलाधनभूया	
मधुकर	२५६
न भ्राता बान्धवा कस्य	४६४
नमस्कुर्वात्तता भक्त्या	११७७
न मातरि न दारपु	६२५
न मुक्ताभिर्न माणिक्ये	८१
न यत्प्रमादयोगन	३
नयनकुचा तरनासाहनु-	१२५८
न यत्रसाध्य न च तन्त्रसाध्यम्	१३३५
नयभङ्गप्रमाणाढ्याम्	४८१

न यस्य मित्रं न च काऽपि	शत्रु ५२८
न याति कतमा योनिम्	७३५
न युज्यत तद्विदुष	११७०
नयन नेता विनयेन शिष्य	१३८८
न यानिनापि सस्कार	८४६
नरक यानि दु खानि	६५०
नरकेषु दवयानिषु	६०५
न रण विजयाच्छुर	१३६७
नरस्य दक्षिणे पार्श्वे	१२६५
नरस्याभूषण रूपम्	२४०
नराणा नापिता धूर्त	६०३
न लालयति या लक्ष्मीम्	१२२८
नयस्रात स्त्रद्विन्नरस-	४७०
न यद्विस्तृणकाष्ठाद्यै	६०६
न धिना परिषादन	६००
न विस्मरति सशतस्तु	६३४
नवीनजिनगेहस्य	७२१
न वत्ति या यस्य गुणप्रकपम्	६८८
न वेदैर्नैवदानैश्च	३४
नये वयसि य शाश्वत	२३४
न च ताडनात् तापनात्	११६२
न याधिन विष नापत्	८६४
न प्रतैर्नोपवासैश्च धर्मेण	६६४
न प्रतैर्नोपवासैश्च न च	८२८

न शक्य निर्मलीकर्तुम्	४७०
न शब्दशास्त्राभिस्तस्य मोक्ष	८१३
न शान्ताऽन्तस्तृष्णा	२८०
न शैलशृङ्गे कमल प्रराहति	१४१०
नश्यति नोति याति वितनाति-	४५८
नश्यन्ति ब्रातय प्राय	३६६
न श्राव्य कुस्पन्	१२७४
नष्ट मृतमतिका तम्	८६८
न ससारोत्पन्न चरितम्	७४०
न सत्यमपि भाषेत	४३
न सद्वाक्यात् पर वक्ष्यम्	१३८५
न स मन्त्रा न सा बुद्धि	७५०
न समा वासरा सर्थ	७३४
न सम्भाषेत् स्त्रिय काञ्चित्	५५६
न सहस्राद् भवेत्तुष्टि	२७७
न सा कला न तज्ज्ञानम्-	१००२
न सा दीक्षा न सा भिक्षा	१०
न सा भार्येति वक्तव्या	८८४
न साम्येन विना ध्यानम्	३१८
न स्त्री न्यजति रक्तायम्	१२५६
न स्नानेन न मौनेन	५२२
न स्नानैर्माघमासस्य	३२१
न स्वल्पस्य कृते भूरि	८५७
न	१३

न हिंस्यात् सप्तभूतानि	नानुत्तम् ५८८
न हिंस्यात्सप्तभूतानि	मित्रायण- ५
न हि भयति प्रियाग	८८५, १११७
न हि मांस तृणात्काष्ठाद्	४०
न हीदृश सघननम्	१२८७
नाकर्मशीते पुरुषे प्रसामि	१२२२
नाकालमृत्युन व्याधि	८३०
नाकृत्वा प्राणिना हिंसाम्	५०
नागो भाति मदन	१०८५
नाजीविकाप्रणयिनी-	५४३
नातिक्लृप्त नातिमायम्	१२८८
नातिमाना नातिनम्रा	१०००
नातो भूयस्तपाधर्म	२५
नादत्ते कस्यचित् पापम्	३२४
नानाकमविपाकरूपाकप्रसताम्	२७५
नानादीपप्रकाशेषु	८१२
नानाजयो विशुध्यति	२७१
नानुद्यागवनान च प्रमरता	१२०४
नापत्यानि न वित्तानि	४५८
नाभेयनेमीश्वरतीयनाथ-	८१७
नाभ्युत्थानक्रिया यत्र	२०६
नामुग्र हि सहायायम्	५७४
नालसा प्राप्नुवन्त्यर्थान्	१२२२
नालस्येन सम सौख्यम्	१३६

नार्वं चटति य स्वप्ने	१२८४	निदाघे दाहात्त प्रचुरतरतृष्णा-	१३०६
नाशाम्बरत्वे न सिताम्बरत्वे	७६६	निद्रात्त परमेष्ठिसंस्मृतिरथा	६८८
नासक्त्या सेवनीया हि	१०१०	निद्रा मूलमनर्थानाम्	१३७०
नास्तिक पिशुनश्चैव	८९७	निद्राऽऽहारो रत भीति	११६०
नास्ति कामसमो व्याधि	२१५	निन्द तु नीतिनिपुणा	६४६
नास्तिक्य वेदधर्मे	११५०	निन्दायोग्यजने साधम्	८६५
नास्ति जात्या रिपुनाम	६३३	निन्दास्तुतिसम धीरम्	५३३
नास्ति नानसमो दीप	६८४	निपतन्त उत्पतन्त	६५०
नास्ति नित्यो न कता च	३७७	निपानमिध मण्डूका	६३०
नास्ति नायासमो ध धु	८६५	निमित्तमुद्दिश्य हि य	८६८
नास्ति मेघसम तोयम्	१३८६	निरक्षर घीक्ष्य महाधनत्वम् -	१२०५
नास्ति विद्यासम चतुः	१३६८	निरर्थिका न कुर्वति	४
नास्ति वदात्पर शास्त्रम्	४०७	निरवद्य वदद्वाक्यम्	१०६६
नास्ति श्रद्धासम पुण्यम्	१२२६	निरस्तभूषोऽपि यथा विभाति	६६८
नास्ति सत्यात् परा धम	५४	निरातड्को निराकाङ्क्ष	५०६
नास्त्यसद्भाषित यस्य	८०७	निरालम्बा निराधारा	४७७
नास्त्यहिसापर पुण्यम्	१२	निरालोक जगत्सवम्	६८३
नास्त्यारोग्यसम मित्रम्	१०६६	निरीहा निरहङ्कारा	५२७
नाह नारका नाम	६११	निरुत्साह निरानन्दम्	८७८
नाह स्वर्गफलोपभोगतृपित	४८	निगुणस्य शरीरस्य	११५३
निगोदष्यथ त्रियन्तु	६३	नगुणेष्वपि सत्त्वपु	८८८
निजप्रजा बालकभाषकालात्	८७४	निजगाम कर्षं तस्य	७६१
निजभाषाया हरणे	१२७६	निजरणलोकविस्तार-	४५०
नित्य स्नाता सुगन्धा च	८६८	निजराकरणे बाह्यात्	४३३
नित्य प्राधात्तपो रक्षेत्	२१५		
नित्यमित्रसमो दह	६२१		
नित्यानित्यानि चत्वारि	७७८		
नित्योद्यतस्य पुदपस्य	११६७		

निर्जितमदमदनानाम् ५४२, ८११

निर्दग्ध सद्यो दानी दातो

दक्ष ऋतु सदा ६४३

निर्दग्ध सद्यो दानी दातो दक्ष

सदा मृदु ६४४

निदयत्यमहङ्कारस्तृष्णा १२३६

निर्वीजमक्षर नास्ति १४१०

निर्वीजा पृथिवी गतौपविरमा

१३६०

निर्ममत्वं विरागाय ८०८

निर्ममत्वं पर तरयम् ३३६

निर्ममत्वे सदा सौख्यम् ३३२

निममो निरहङ्कार ५०८

निर्मलं स्फटिकस्येव ३०३

निर्मायो य कुपालुय १११६

निर्लेपस्य निरूपस्य ४६८

निर्लेपो निष्कलह शुद्ध १४४६

निर्वाणदीपे त्रिमु तैलदानम्-

१३५८

निर्वाणपदमप्यक्रम ६६८

निर्व्याजा दयिते ननादृषु १००३

निघतयत्यन्यजनं प्रमादत ५११

निशानां च दिनानां च ८०

निशान्त्यघटिकायुग्मे १२७१

निष्पादितो न कनापि ६७१

निहतस्य पशायक्षे ४६

निहित यस्य १३०७

नि कणेऽपि गोतिरोतिरफजा

३७

नि काशनीया विदुषा २६१

नि शेषकल्याणविधौ समयम्

७०१

नि शेषजाकथनदाहविधौ समयम्

३०३

नि शेषलोक्यवहादक्ष ६८१

नि सङ्गतामेहि सदा ११०८

नि सङ्गा निमम ग्रान्त ६७६

नि स्पृहा नाचिहारी १४१०

नीचैर्गोवावताग्धरमज्जिनयत ६१६

नीतिं निरस्यति विनीतमपा-

कराति २४८

नीतिनाम सदञ्जनम् १०८९

नीतिं संगतिं मूषणम् १२८९

नीराग तस्याकटाक्षितमिव ४४०

नीलीक्षेत्र वपयस्तु १३०

नीलामदगन्धाय — ११८

नेत्रद्वे श्रवण्युगले ४६८

नैतद् भूतं भवति वा ८१४

नैतास्ता मङ्गाद्रिकाननमुप

११४३

नेपाविज्ञां चत्वारि

७०४

नेष प्रशय हृदि मानयैरिव

१३४४

नेष व्याकरणश्चेति पितर

नैयाऽस्मि रात्ररात्रस्य	५४२	पञ्चरिशतितत्तीयम्	७८३
नैयाहुतिन च स्नानम्	११२	पञ्चाधिकाविंशतिरस्तदापि	१८५
नो क्षत्रगन्धस्यार्थं त्वम्	१४४६	पञ्चाक्षवाहिरमणम्	१६४
नाद्येहसेत् सगन्धं च	१३८४	पञ्चेन्द्रियाणि त्रिभिधं वलं च	२७
नादकृत्स्नगात्राऽपि	७५४	पञ्चेन्द्रियाणि गन्धाद्या	७७२
नादकमपि पातव्यम्	१६२	पञ्चैनानि पवित्राणि	५६६
ना दुष्कमप्रयास	७०२	पठक पाठकश्चैव	४८३
नापकारं विना प्रीति	११४४	पण्डिताऽसौ विनीताऽसौ	४०२
नापक्षितया चिद्वद्वि	६३२	पण्डितैः सह साङ्गत्वं	११४२
ना भूयाऽज्यलनैविना	४३१	पतङ्गभृङ्गमीतभसारंगा	३५१
ना मृत्तिरा नेत्र जलम्	६३२	पतति दशना यस्य	१२७८
नाभ्यजानुश्चिर तिष्ठेत्	१०२३	पतिकार्यरता निरत्यम्	१००१
नार्धं तिर्यग् न दूर वा	१२८८	पतितं विस्मृतं नष्टम्	१६
नार्धं न तिर्यग् दूर वा	३०८	पतितंश्च कथा नेच्छेदामनम्	११४४
ना जीलं प्रतिपालयति	४३३	पतिरत्र गुरु स्त्रीणाम्	५२१
यायसम्पन्नविभय	६६०	पतिनावापरा धम	६६३
न्यायागतन द्रव्येण	४०६	पनी प्रमत्तो सुत	७४८
यायेन दण्डन राक्ष	८२६	पत्र नैव यदा करोरविटपे	१३११
न्यायापात्रितवित्तन	१२३६	पद वासा गदात्	१००४
पश्य वा यदि वाऽप्यम्	५६०	पद पदऽधिगम्यते	८८६
पक्ष सज्जलन प्रत्या—	२१०	पद पदं सति भटा रणात्कटा	१३३५
पक्षपाता न मे धोर	३१७	पद्मपत्रसमा निज्ञा	१२५७
पक्षपाता भवेद् यस्य	१३६६	पद्मासनसमासीन	१४५५
पङ्गु-कुष्ठि-कुणित्यादि-	३३	पयोदपटलत्वेन	१५८
पङ्गु मूक च कुञ्ज च	१००८	पपाद् द्वे पारि द्वादसि	१३५६
पञ्चपथी तथा पक्षे	१६८	पयायुत शर्करया कटूयत	३७८
पञ्चमर्कं वस्तु	७८७		

परकायविहन्ता च	१४५०	परार्थग्रहणे येषाम्	११
पर ज्ञानफल वृत्तम्	१६८	परार्थनिष्ठचित्तस्य	११५५
परदारपरद्रव्य-	७६३	पराधसाधने यस्य	११६०
परदारं परद्रव्यम्	१४१२	पराधस्वार्थराजायकारकम्	१०१६
परदारान् परद्रव्यम्	६८४	परावृत्ति पुराधीतागमोच्चार	
परदारेष्वससर्ग	८८३		१०२
परद्रव्य यदा दृष्टा	१७८	परिग्रहग्रहावेशाद्	११३
परद्रव्याण्यभिध्यायन्	१४३६	परिग्रह चेद् व्यजहा गृहाद्	११६
परद्रव्यादिहरणम्	८४०	परिग्रहमहत्वाद्धि	११७
परद्रव्येष्वभिध्यानम्	१४३६	परिग्रहात्स्थोदृतधर्मसाधना	११३
परनिन्दास्तु ये मूका	८८४	परिग्रहाधिक शान्ते	११०
परपरिभजपरिधादात्	७७३	परिग्रहान् परित्यज्य	८४६
परप्रणीता हि गुणा यशस्करा		परिग्रहारम्ममन्ता	४२८
	११८४	पारग्रहायमारम्भम्	११८
परप्राणैर्निजप्राणान्	११५८	परिणतजनसखा	१२८८
परमानन्दरम्य तद्गीयते	८०१	परिमर्षसि क्षिमिति लोकात्	
परमान दसम्पन्नम्	१०२		१०७७
परसम्पत्समुत्कर्षद्वेष	८८७	परिपतिन्नि नन्वार	१०८३
परस्त्रीपरद्रव्येषु	१०१८	परित्रय जनकनरप	६३६, १३६८
परस्त्री मातेय क्वचिदपि	८२८	परीपहत्य नृकम्	४३२
परस्परस्य ममाणि	१०७१	परापहत्य गूरा	७६७
परस्य पीडापरिवर्जनात् ते	१३८३	परीपहनदागतिशूलनिवृत्तनक्षम	
परहितचिन्ता मैत्री	४४४		६३८
परात्मना रक्षणहेतवे भा	११५६	परीपहाशा सहस्र न	५५०
पराधीन धृथा जन्म	१३६३	पराङ्मना शान्त	८३२
पराध यजयेद्यस्तु	१०१३	पराप चतामि प्रतिविद्यसम्	११४
पराभूतोऽपि पुण्यात्मा	८६१	पर दितमविर्मेत्री	

पराक्ष कायहस्तारम्	६२३	पात्र च त्रिविधं तत्र	१८५१
परापकरणं येषाम्	१११०	पादपङ्कजसलोनम्	५३८
परापकारकरणात्	७७७	पादमायात्रिधिं कुशम्	१०२४
परापकारशूयस्य	१११७	पादनं कार्यं पारयम्	१२२७
परापकार कतस्य	११५८	पानीयं वा निगयासम्	२३६
परापकाराय फलति पृक्षाः	१११६	पानीयस्य क्रिया नक्तम्	१०२६
परापदत्रलायाम्	६५३	पापं लुप्यति दुर्गतिम्	१०४३
परापदश पाण्डित्यम्	६१०,	पापं हि कम फलति	६३१
	८५३	पापकमघट पूर्णं	४५
पराऽप्युत्पद्यमानम्	६५७	पापबुद्ध्या भवत् पापम्	७५०
परा कथ्यते वा मा या	१०६७	पापभीष्टं प्रसिद्धं च	६६०
पञ्च य इव भूतानाम्	८२६	पापाबुद्ध्या यत्कर्म	६३२
पयटत सदा यामी	५६३	पापान्निवारयति यावत्ते हिताय	६२२
पयटत् कीटवद् भूमिम्	५६२	पापा कादम्बरीवान-	१४०
पयाया सति य चाष्टौ	१८४	पादप्यमनृतं धेध	१८३६
पयताग्रं रथा याति	१३८१	पिना गुदं पिना दध	६७२
पशूना रक्षणं दानम्	८६२	पिता माता धाता	५२०
पश्य कमवशात् प्राप्तम्	११६६	पिता योगाभ्यास विषयविरति	५४६
पश्यति प्रथम रूपम्	४६६	पितुमातुं गिशूनां च	१०४७
पश्यन्ति नेलूकपिल्लोकने द्विने	१४२२	पितुमातुं स्वसुभ्रातु	४५६
पश्यन्नेव परद्रव्य-	३३३	पित्रं ह्यद् च चाक्षताचने	७८८
पश्य सन्नमको नाम	२०८	पित्रं नद्यं स्वयमव नाम्ना	११५६
पाकारणाद्यत पापम्	८७८	पिताचनेष कामन	१०७
पापदुष्टं गमिना कचान्	१०२	पोडयेन जरा याधद्	१४४६
पापक्षेत्रं दर्शिता	१४२२	पोडयन्ते ज तरा यत्र	१०३४

पोतवस्त्रधरा नारीन्	१२८३	पुष्पाणि क्षारवस्त्राणि	१८८
पोषा ज्ञानामृत भुक्त्वा	३०१	पुष्पादिमासस्यागात्	१८७
पीनाह पीतगण्डा लघु		पुष्पाणां निश्चिते नाशे	११५३
समदशना	६६६	पूनाफज्जानि पत्राणि	१२६२
पीयूषमसमुद्रात्पम्	६७०	पूजा चिन्ने द्रव्ये रतित्रयेषु	८०६
पीयूषादिय नीहन्त्यम्	३७०	पूना प्रभूणां मुगुरा सपया	१०२२
पुसा यस्य गुरुन् यावत्	१०८६	पूनामाचरता जगत्त्रयपते	१०८१
पुण्य चित्त व्रततपानि		पूजाऽहता गुरा सेवा	६८७
यमापयासे	२३३	पूज्य स्वदशे भवतोह राज्यम्	६८७
पुण्यमेष भयममदारणम्	७४३		६८७
पुण्याना प्रकटप्रदासपटह	६२	पूजोऽपि कुम्भो न करोति	
पुण्याथमपि नारम्भम्	८१६	शब्दम्	६५६
पुत्ररुजप्रपरिग्रहममत्त्व-	३३०	पूर्णाऽहमर्थरिति मा प्रसीद्	१३०७
पुत्रदा करमे रेखा	१२६३	पूर्व शुभोऽशुभ	१२७०
पुत्रमास घर भुक्तम्	१३०	पूवमनिष्ट दृष्ट्वा	१२७०
पुत्रसु पापकुशला	६६५	पूर्वसेवा तु तन्त्रे	८७१
पुत्रैर्मित्रगृहेऽपि	६४७	पृथिव्या त्रीणि रत्नानि	१२६७
पुत्रा मे भ्राता मे	३२७	पृथि-यामप्यह पाप	७
पुनर्निरपराधानाम्	८२१	पेशु-य परयाद् च	३१३
पुन पुन प्रपच्येत	१३३६	पाप धमस्य धत्ते यन्-	
पुन प्रभात पुनरेव शव्यरी	११७४	जाहार .	१६८५
पुराणेषूक्तमस्त्येवम्	५५२	पाप धमस्य धत्ते यन्-	
पुराऽऽसौत् स्वजनस्तेऽय	४६६	दृष्ट्वा .	१८३
पुरुषोऽनृतचाश च	१४४१	पाप पुष्टि च मन्त्र	१८६
पुष्पाति य दहमपान्यचितयन्		पापवग्रहप्रद	१८६
		पापमेव नृनन्दन	१८६
		प्रकाशप्रद	१८६

वज्राति तता बहुविधम यत्	६२८	उधा वा यदि वा विष्णु	५१०
वधुर्वैरिज्जनायते गुणवती	७१२	वोद्धाना सुगता देव	७७०
वलादसो माहरिपुर्जनानाम्	३२६	वोद्धानामृतसुप्रतो मतमभूत्	५६६
वहिभासानतिक्रम्य	१४४३	ब्रह्मचर्यतपायुक्ता	८४८
बहुपुत्रा दुष्टी गात्रा	८७८	ब्रह्मचर्यं ध्रुव यज्ञ	३८
बहुनामप्यसाराणाम्	११४८	ब्रह्मचर्यमहिंसा च	५८८
बह्वर्णी चापसत्पुष्ट	१३०२	ब्रह्मचर्यरता नित्यम्	५२७
बाधवधनेन्द्रियस्तुष्ट्यागात्	४८०, ५३८	ब्रह्मचर्येण तपसा	१६०
बाधप्रमध्यऽपि जन	१३१०	ब्रह्मचारिसहस्रं स्यात्	५३७
बालमूढास्वतंत्र-	१४५४	ब्रह्मचारी गृहस्थो वा	५५१
बालस्नायत् कोडाऽऽसक्त	७३३	अथवा	
बालं पश्यति लिङ्गम्	८६०	ब्रह्मचारी गृहस्थो वा	२३८
बाल पुत्रा नीतिषाम्यापचारै	१०७६	यति	
बाले बाला विदुषि विदुधा	८११	ब्रह्मतत्त्व न जानाति	८५७
बाला यौवनसपदा परिगत	७३३	ब्रह्मराक्षसचेताल-	५१५
बाल्यात् प्रभृति च दायै	६४४	ब्रह्ममत तोदतर वधाना	१८१
बाल्यादपि चरेद्धमम्	५८७	ब्रह्मव्रतरता ये च	१४२०
बाल्ये मोहमहा धकारगहने	१०८४	ब्रह्मलोभ्रूणगाघात-	७१७
बाल्यभाय पुरस्कृत्य	४८३	ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमित	६२३
बिभेपि यदि ससारात्	३६२	ब्राह्मणज्ञातिराक्षय	१४०८
बीजमुष्टिं विना न स्यात्	५८७	ब्राह्मणा क्षत्रिया वैद्या	१३३८
बीजायाम्युपदधाति	६८३	ब्राह्मस्य भाष कल्याणि	८४७
बडे फज तत्त्वविचारण च	१३८८	ब्राह्मे मुहूर्ते उत्तिष्ठत्	८८८
		ब्राह्मे मुहूर्ते बुध्येत	१०२१
		ब्रूतेऽह कृतिर्निग्रह मृदुतया	३२२
		भक्तिं तीक्ष्णकर गुरो	८०३
		भक्तियुक्ताऽपि नम्राऽपि	८७३

भक्षयन् माक्षिक क्षुद्र—	१४७
भक्षयन्ते येन मासानि	८५६
भगवन् न भवेद् मोह	१४२७
भगवन्नामधेयास्तु	७८६
भग्ने राजबले परेण	८३७
भजत भवत धर्म्यम्	५८८
भनस्व मैत्री जगद्गिराशिषु	४४५
भष्टा नष्टा भारमिध्वापि नष्ट	

१३४६

भर्तुर्विरहतो नार्य	३०८
भय प्राणान्तिरु मुक्त्वा	५६३
भयकाटिभिरलुलभम्	११७०
भयकाटीदुष्पामराप्य	५८८
भवति जन्तुगणो मदिरारसे	१४१
भवति भिषगुपायै	१३०८
भवति मरण प्रत्यामन्नम्	५८८
भवन्ति नम्रास्त्वय फलागमै	

२६२

भवन्ति सङ्गता सद्भि	११३८
भववीजाङ्कुरजनना	५०६
भवभागशरीरेषु	३३६
भवारण्य मुक्त्वा यदि	३५५
भवितव्य भवत्येव	१३१२
भवितव्य यथा येन	१३११
भवित्रो भूताना परिणतिम्	६२८
भवेद्युतसिद्धानाम्	७८०
भवेद्यु प्राणनः पापान्	७५१
भव्यजीव -	५७८

भव्यैश्च भावना भाव्या	४४१
भाग्यघन्त प्रसूयेथा	१३१०
भानो करेरसस्पृष्टम्	१५५
भार चोर्दु क्षमे पुत्रे	८७८
भायावियोग स्वजनापवाद	

१४०२

भार्यय मधुराकृनिर्मम	३२६
भालमुरा घदनमिति	८२२
भावनाभिरविभ्रान्तम्	३१८
भाषना मोक्षदा स्वस्थ	४७८
भारयिव्यममनित्यत्वम्	४४८
भावस्निग्धैष्यकृतमपि	८७०
भावस्यैकाङ्गवीरस्य	४३८
भावापयोगशू या	४८२
भिक्षाटनं जपो ध्यानम्	५५३
भिक्षुका नव याचते	४१०
भियते भूधरा येन	११४७
भिन्न शरीरता जीव	४६७, ७६७
भीरोराकुलचित्तस्य	१०१०
भुक्त हलाहल तेन	१३०
भुक्त्वाऽप्यनन्तशो भोगान्	२८७
भुटकेन केवलो न स्त्रीमाक्ष	७६६
भूतात्तवन्नरोत्ति	१३८
भूपाला अपि दुर्गपाल—	४२३
भूपैर्भूपसुतैः प्रधानपुरुषैः	१२८७
भूमिज वृक्षज वाऽपि	१३१
भूमिगात्रा हिरण्य च	५५४
भूमिर्मित्र हिरण्य वा	

भूयासोऽपि हि पाप्मान	७११	मणिता घलयं घटयेन	
भूयते हि परं ज्ञानम्	६७३	मणि १०६५	
भूशय्या भैक्षमशनम्	२६२	मणिबन्धात् पितुर्जेखा	१२११
भूषणाद्यानघाप्यादौ	३२६	मन्तेभक्तुम्भदलने	६६
भैक्षेण वर्तयेदित्यम्	५६०	मदनोऽस्ति महाव्याधि	१०६
भोगा न भुक्ता वयमेव		मदिरापानमात्रेण	१३७
भुक्ता ३४६		मदिरामवमत्तोऽपि	१२३२
भोगार्थमेतद् भविना शरारम् १८५		मद्य द्विधा समादिष्टम्	१३३
भागे रागभय कुले	३३४	मद्यस्य शवस्येव	१४०
भोगादभोगयो सरया	१२३	मद्यपानरसे मम	१३८
भाजनान्तर याज्यम्	१०५३	मद्यमत्ता न जानाति	१३६
भाजनानन्तरं वामकरिस्थ १०५३		मद्य मास नयनीतम्	१२६
भोक्षेत् सुखेप्सा जगतोह		मद्यासक्तिच्छेदवाद् परस्मै ८३२	
विद्यते ११४३		मद्ये मांसे च मधुनि	१३४
धाम्यत्युच्चमुख क्षमा नम-		मधुकरगणभूतत्यक्त्वा	११०४
यित्वम् २५२		मधुनोऽपि हि माधुयम्	१४६
धूम्रभङ्गुरमुत्ता विकराल-		मद्यपाने वृत्ते काध	१३५
रूप २३२		मधुपाने मतिभ्रश	१३५
मक्षिकामुखनिष्ठयुत		मधुमासस्त्रियो नित्यम्	१५४
जन्तुघाताद्भवम् १४७		मद्ये रया कुशतां कुरङ्ग-	१०१
मक्षिकामुखनिष्ठयुत		मध्वस्यत कृपा नास्ति	१४८
जन्तुलक्षक्षयाद्भवम् १४७		मने एव मनुष्याणाम्	१५३
मक्षिका वणमिच्छन्ति ११६७		मनसश्चेन्द्रियाणां च	१३७
मक्षिका चटका काका १४२४		मनसा चिन्तित कार्यम्	१२६६
मज्जत्यश्न किजाक्षाने	१८८	मनसाऽपि परेषां य	१०११
मध्वर्कं लुङ्गयस्त्र च	५५४	मनसि वचसि काये	८६०
मणाविष प्रतिच्छाया	५०१	मनस्तत्र वचस्तत्र	३०८
		मनस्यन्यद् वचस्यन्यत्	३७५

मनस्याह्लादिनी सेव्या	२४१	ममत्वाज्जायते लाभ	३२७
मनस्यी प्रियते कामम्	११६३	ममाहमिति चैष यावद्	११०,
मन कपिरय विश्व—	१५७		२५१
मन क्षपाचरो ब्राह्मन्	१५८	मयि भक्ता जन सव	११११
मन प्रसाद सौम्यत्वम्	४३४	मयूरगजहसाश्व—	१२१२
मन शुद्धिश्च सम्यक्त्वे	३६३	मरण प्रकृति शरीरिणाम्	४५६
मन शुद्धिमविभ्राणा	११४	मतव्यं कातरिणापि	१३५६
मनीषिणं सन्ति न	६२१	ममस्पृष्टममराचा कथितपर-	
मनुष्येभ्यो वरो मत्स्य	११७६	गुण	८२१
मनोयोगा बलोयाश्च	१५४	मर्तं स्पर्णगत घटि	८३१
मनोवच काययशादुपागत	७१६	मलयाचलगन्धेन	११४१
मनोवाक्कायकामाणि	७५५	महातमपि दानानाम्	२५
मनावाक्काययोगेषु	८७८	महाकाधो महामान	५०७
मना विशुद्ध पुण्यस्य तीव्रम्	३२८	महाज्ञानं भवचस्य	५०१
मनालयात्रास्ति परा हि योग	७४२	महानदीप्रवरणम्	१४१२
	१५४	महानिशाया प्रकृते	३५२
मना हि जगता कर्तुं	१५४	महानुभावससर्ग	
मना हि सर्वभूतानाम्	१५६	गङ्गा	११३१
मन्त्रादी कलायुक्त	६०६	महानुभावससर्ग	
मन्त्राणा परमेष्ठिमन्त्रमहिमा	१३६४	पञ्च	११३१
मन्त्रिणा भिन्नसन्धाने	१२४६	महारम्भासन्ना सततममितै	
मन्दिराद्विमुखा यस्य	२०७		१५१
ममनस्य कादलत्वम्	१३	महाद्यतधरा धीरा	५१७
मन्ये यथाऽन्नपटलमिदमे	१४३०	महो रम्या शय्या	५४७
ममकाराहङ्कारी	३०५	मासभक्षयिताऽमुत्र	४१
ममत्वमात्रेण मन प्रसादसुखम्	१२३४	मासमिथ सुरामिथम्	१०१२
		मासादनाज्जनानां हि	४४

मासादनात् प्रणश्यति	४४	माता मूषा दुहिता	४७१
मासान्यशित्या विविधानि मत्स्य	१४३	माता यदि विष दद्यात्	४५७
मासाशनाज्जीवधानुमाद्	१४५	माता यस्य गृहे नास्ति	१४२
मासाशनाप्ररक्त एष	४३	माता पैरो पिता शत्रु	६७५
मासाग्निनक्ष्त्र दृश्यन्ते	४६	मातुः स्तन्य रत्न प्राडा	१०७६
मासाशितो नास्ति दयाऽनुभा		मातृजग्याप्रपानात्परसम्	४६६
जाम्	१४३	मातृपितृसहस्राणि	
मासास्यादनलुब्धस्य	४२	अनेकज्ञ	४६२
मा करण कर पाप	१०५३	मातृपितृसहस्राणि	
मा कायात् काऽपि पापानि	४४६	प्रतिजन्मनि	३६१
मा कुर्व धनजनयोधनसम्	२४६	मातृपित्रानुराचाय-	११४६
मा जानीत धय बाला	६१०	मातृपित्राद्विबुद्धानाम्	६७६
मातर पितर पुत्रम्	२८१	मातृयत् परद्वाराश्च	६५७
मातर स्वसुतां जामिम्	१०१	मातृयत् परद्वारान् य	१०११
माता गङ्गासम तोयम्	६७२	मातृय सवभूतानाम्	८
मा तात साहस कार्पा	२४६	मात्रा स्वम्ना दुहित्रा या	७६
माता नास्ति पिता नास्ति	३४०	माधुकरं समाहृत्य	५६०
माता निन्दति नाभिनन्दति		माध्यस्थ्य वैराग्य विरामता	३३४
पिता	१३२१	मानं मुञ्चति गौरवम्	१०५५
माता पशुनां सुतसत्तयैव	६७१	मानस प्राणिनामय	६५६
माता पिता कलाचायाः	५२०	मानस्तम्भ दद भङ्गकथा	६१०
माता पिता स्व सुगुरुश्च		मानाद्वा यदि वा लेभात्	६४
तत्यात्	६७३	मानापमानयास्तुल्य	११२०
मातापित्राश्च शुभ्रयाम् ये कुर्वन्ति		मानी विनीतिमपहस्यविनीति-	
सदादृता	६३६	रगी	२५६
मातापित्रोश्च शुभ्रयाम् ये कुर्वन्त्या-		मानुष्य परवशज म विभव	
दृता नरा	६७६		७४५

मानुष्यकर्मभूम्यार्यदेश- ३८८

मानुष्यमायदेशश्च ३८९

मा भूज्जन्म महाकुले तदपि १३९३

मायया राजते वेद्या १०९४

मायानिरसन कृत्वा ५०३

मायालोभक्षुधाऽलस्य १४५

मायाशीलः पुरुषो यद्यपि २१५, १११४

मायाशोकभयक्रोध १२३६, १४५२

मायाऽहङ्कारलज्जाभि ४११

मार्जारभक्षिते दुःखम् ३२९

मायमाणस्य हेमाद्रिम् २२

मालास्पर्ज्जोऽहि दृष्टश्च १२७१

मा विपीद कृत चाण्यै १३१७

मासे मासे हि ये वाला २९९

मासैरष्टभिरहा च १११०

मासोपघासनिरतोऽस्तु तनोतु सत्यम् २२१

मित्रद्रोही कृतघ्नश्च १५१

मित्रद्रोहो न कर्तव्य ९२१

मित्रघान् साधयत्यथान् ९२७

मित्रस्वजनबन्धूनाम् ९२५, ११३३

मित्रे नन्दति नैव नैव पिशुने ५-६

मिथ्यात्वत्यागत शुद्धम् ३८४

मिथ्यात्व परम बीजम् ३८३

मिथ्यात्व परमो ७७

मिथ्यात्वशून्यमु मूल्य ३८३

मिथ्यात्वगैलपक्षच्छिन्- १७०

मिथ्यादृष्टिरविरत ४७१

मीमांसका द्विधा कर्म ७८५

मुक्तिकारणधमाय ९१८

मुक्तिमिच्छसि चेत्तात ८०५

मुक्ता दुर्मतिमंदिनीम् ३४३

मुख पद्मदलाकारम् २१८

मुखरध्रमनाडिद्य १०७२

मुच्यते शृङ्खलावद्ध ३०७

मुदिता यपि मिश्राणि १३१२

मुनिना मसृण शातम् ५५५

मुष्णन्ति विषयस्तेना दहति १४२३

मुहूर्त्तमपि नासीत ५१४

मुहूर्त्तातर्भन स्थेषम् ४८९

मुहूर्त्तावधि सावद्य- १७३

मूत्र वा कुप्ते स्वप्ने १-७८

मूत्रात्सर्गे मलोत्सर्गम् १३१७

मूत्रस्य पञ्च चिह्नानि ९१३

मूर्खं नियानितऽमात्ये ८३१

मूर्खो द्विजाति स्ययिरो गृहस्य ११३०

मूर्खोऽगान्तस्तपस्वी ११३०

मूर्च्छाछन्नधियाम् ११९

मूलरून सम भाव्यम् १२८

मूल धमद्रुमस्य द्युपात- २५९

मूल धमस्य सम्यक्त्वम् ३९१

मूल बाधद्रुमस्यतद् ३९१

मृगमीनसज्जनानाम्	६३२	माक्ष कमक्षयादय	१०१
मृगध्यात्रादरा भागी	१२११	माक्षाकाङ्क्षैस्तानन	६०६
मृगा मृगै सहमनुमज्जन्ति	६२६	माहा धकारभ्रमतोदतायत्	१७७
मृत-चालिणी-मद्विद-	८८५	मौना-मूक प्रयचनपटु	८७०
मृतागामपि जन्तूनाम्	१३७३	मौना यस्माद्वृत कुपात्	१०२१
मृता नैव मृतास्तऽपि	५८०	म्लायति पुष्पनिचया	५६१
मृत स्वप्नमात्रेऽपि	१५१	य इहायुतसिद्धानाम्	७७६
मृत्युर्जरा च -याधि-	१०६२	य एव मित्र हृदयेन यस्य	६३०
मृत्यु' गरीरगातारम्	१३१६	य एवादि स एवास्ते	१-७७
मृत्योर्विभ्यति ते बाला'	१३५५	य शैवा समुपासते शिष इति	१४४५
मृदुलै श्यामलस्निग्धै	१२११		
मृदा नारसहस्रेण	१०३७	यक्षाणा च विजाचानाम्	५१४
मृदा परिभव (या) नित्यम्	११०१	यश्च कामसुख लोक	२६६
मेघच्छाया खलमीति	१०८६	यच्चितित तद्विद दूरतर	
मघा पिपीलिफा हन्ति	१५६	प्रयाति १३११	
मघा परस्मिन् द्वितधी	४८५	यद्येह स्यात् सुखं किञ्चित्	७३८
मैत्रा परद्वित चिन्ता	१४२६	यजन यानन दानम्	८५३
मैत्रोप्रमादकारण्यमाध्यस्थ्या		यजार्थं पशव स्त्रिण	४६
रया १४२६		यत एव च ससार	७३८
मैत्रो प्रमाद कद्वर्णा च	८४१	यतश्छायाऽप्येषाम्	३५१
मैत्रीयशोयततपोनियमाश्रुक्पा-		यतिने काञ्चन द्रव्या	१५२
२२१		यत्कम पुरा विहितम्	१२४
मैत्री सकलसखेषु	४४८	यत्क्रपायजनित तप सौख्यम्	२११
मै यङ्गना सदापास्या	६३१		
मध्यस्थहा तथा	८१६	यत्क्रावण्यहिरण्यनम्	८८१
मैयादिघासित चेत	४७२	यत् किञ्चन शरीरस्थम्	४६७
मैयाश्च न हि घासाऽस्ति	८००	यत् किञ्चित् त्रिषु जाकेषु	४३७

यत् कीर्त्या धवलीकृत त्रिभुवनम्

८६०

यत् तत् पुरा कृत कर्म

१३०५

यत् तु प्रत्युपकाराय

१४३३

यत्नादपि परह्येगम्

१४१८

यत् पर यद्गुराराध्यम्

८२८

यत् परित्यज्य गन्तव्यम्

४८०

यत्पूयार्जितकर्मशैलकुलिशम्

४२७

यत् प्रजापालने पुण्यम्

८२८

यत् प्रातस्तत्र मध्याह्ने

४५०

यत् प्रातः सस्कृत धान्यम्

१०८०

यत्र गच्छति पर परिपाकम्

४८७

यत्रान्यत् शरीरस्य

४६५

यत्र जातास्तत्र रता

३४४

यथा काष्ठं च काष्ठं च

१३१२

यथा खरश्च दनभारवाही

८६०

यथाख्यात हित प्राप्य

८१०

यथा गुडादिदानेन

६६३

यथाचतुर्भिः कनकं परीक्ष्यत

८२०

यथा चित्तं तथा वाच

८८८

यथा ह्यायाऽऽतपो नित्यम्

६१४

यथाऽऽत्मनि च पुत्रे च

१४

यथा दीपो निघातस्य

६०८

यथा धेनुसहस्रेषु

६१५

यथा नमति पायामि

०६२

यथा मोता रसेन्द्रेण

५४३, ८१२

यथा नेत्रे तथा

१११०

यथान्धकारान्धपटावृतो जन

३८१

यथा पृथिव्यां वीजानि

६१४

यथा प्रातः कश्चित्

१४४०

यथाऽऽस्तु पतितः शकः

४१७६

यथा वीजानि राहति

४१७

यथाऽभक्ष्यं न भक्ष्येत

३६७

यथामृगा मृत्युभयेन मोता

७४८

यथाऽऽमुदा विलीयन्ते

४३६

यथा यथा धानवलेन जीवः

६८५

यथा यथा पुनकृतस्य कमणः

६२७

यथायततः कथितं जिनेश्वरैः

४०१

यथा लाभस्तथा लाभः

२७८

यथा लोहं सुवर्णत्वम्

६१८

यथाऽदितियो साधो

८८१

यथाऽऽस्थिततरानाम्

६६७

यथाऽऽस्थितमालम्ब्य

४८७

यथा विद्वद्भास्तदमाश्रयन्ति

१२१४

यथा सङ्गपरित्यागस्तथा

४८०

यथैधासि समिद्धाऽग्निः

६८८

यथैधात्मा परस्तद्वद्

११५७

यथैकैकं हस्तं

११६७

यद्वाऽधः क्षितौ वित्तम्

२८५

यद्ध्येषां हितं न स्यात्

११६८

यद्भावि न तदभावि

१११०

यदमीषां महर्षिणाम्	४१४	यदैष जायत भेद	७८४
यदयं स्वामी यदिद सन्न	३२८	यद् ददाति यदश्नाति	१२१६
यदा किञ्चिद्विज्ञाऽहम्	१२०६	यद् ददासि विशिष्टेभ्य	४०७
यदाचरन्ति विद्वांस	११०८	यद् दुराप दुराराध्यम्	४२७
यदा ध्यायति यथोगी	५०६	यद् दुर्गामदधीमदन्ति	२८४
यदा न कुरुते पापम्	६७८	यद् दधैरपि दुर्लभ च घटते	४०४
यदा मनसि सञ्जातम्	६६७	यद् द्वारे हृदय हृदा ननु	५६१
यदा यदा हि धर्मस्य	५६६	यद् ध्यायति यत् कुरुते	१३
यदा सवपरद्रव्यम्	८४४	यद् भक्ते फलमहदादिपदवी	७२५
यदा सर्वं परद्रव्यम्	६८	यद्यपि यद् नानाधीपे	१२४८
यदा सर्वं परित्यज्य	६७८	यद्यल्पेऽपि हृते द्रव्ये	१५०
यदा सर्वान्नित्यक्षम्	६७८	यद्याद्यचारिण्डूपात्	१०३०
यदि प्राचा तोये तरति	३०	यद्वाज्यं न्यायसम्पन्नम्	१०६६
यदि नारतमित सूर्ये	४१०	यद्दु मुमे मवति	४५१
यदि पुत्राद् भवत् स्वयम्	१४३२	यद्दु विशापणादुपचिताऽपि	४७३
यदि भवति समुद्र	८१	यन्ममेका इयाम ग्रम्	१४१५
यदि यक्षाश्च वृक्षाश्च	३६	यन्मपीडा निर्लाघ्नम्	१६५
यदि रामा यदि च रमा	६८३	य इष्टं ग यधते स्नेह	६८१
यदि घटति त्रिदण्डम्	६६४	यद्य दु खेन सम्मिश्रम्	७६६
यदि सङ्कल्पता हिसाम्	३४	यन्निर्वृत्तितकोत्तिधर्मनिधनम्	७३
यदि सत्सङ्गानिरत	११४०	य मातापितरौ क्लेशम्	८७२
यदिह क्रियत कर्म	६२८	यया धर्ममधर्मं च	१२४३
यदिह भवति सौख्यम्	६२, ३०१	ययारव सम वित्तम्	६२८
यदीच्छसि वशीकृतुम्	३७४	यदैरङ्गुष्ठमभ्यस्ये	१२६६
यदुत्साही सदा मर्य	१२१४	यशस्करे कर्मणि मित्रसमूहे	१२२५
यदैष किञ्चिद् विषमप्रकल्प-		यस्तमारु पिदेत् सोऽपि	११४०
तम्	३२५	यस्तु प्रयजिता भूत्वा	८८, १२२३
		यस्तु भूतौ तमारु च	१३३६

यस्तु मत्स्यानि मासानि ४५
 यस्तु मोहेन घाऽन्यस्माद् ५५८
 यस्तु वृन्ताक-कालिङ्ग- १२८
 यस्तु सघत्सरं पूर्णम् १०५०
 यस्तु सुप्ते हृषिकेशे १४२
 यस्त्यक्तवा तृणवत् १२०
 यस्त्विन्द्रियाणि मनसा ८०८
 यस्माच्च बद्धयते कर्म ३११
 यस्माद्वाधिर्भवति वितति २५०
 यस्माद् विघ्नपरम्परा ४३७
 यस्मिन् कुले यः पुरुष प्रधान १३००
 यस्मिन् कृते कमणि ८६१
 यस्मिन् गृहे सदा नाथ १३०
 यस्मिन् देशे न सम्मान ८६६
 यस्मिन् रष्ट्रे भय नास्ति
 निग्रहा १०८६
 यस्मिन् रष्ट्रे भय नास्ति
 निग्रहो ८७७
 यस्मै ददाति धिवरम् १३०५
 यस्य कार्यमशक्य स्यात् ११६४
 यस्य क्षेत्रं नदीतीरे ६५६
 यस्य चात्मसमो लोक ८४५
 यस्य चित्तं दयास्यूतम् ८६८
 यस्य चित्तं द्रवीभूतम् ८०७
 यस्य चित्तं प्रविक्षितम् ५२४
 यस्य ४८८

यस्य त्रिवर्गशून्यानि ११६६
 यस्य न ज्ञायते शीलम् ११३६
 यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा १२४५
 यस्य निखिलाश्च दाया ५०७
 यस्य पादयुगपर्युपासनाग्नौ १३०७
 यस्य प्रज्ञा जगद्वाकहिता- ८४२
 यस्य बुद्धिवल तस्य ८३६
 यस्य रागादिदायेण ६६४
 यस्य लोके दया नास्ति ८५५
 यस्य वित्तं न दानाय १२१६
 यस्य सर्वे समारम्भा ८५८
 यस्य स्वरोऽथ नामा ८२२
 यस्याग्रे वर्तते वित्तम् १२११
 यस्या धनो माधववासुदेव १३५
 यस्यार्थास्तस्य मित्राणि १२१३
 यस्याऽस्ति वित्तं स नर कुलीन १२१२
 यस्या प्रसादादशोऽपि १२१०
 यस्येन्द्रियाणि विषयेषु ४६५
 यः कर्मपुद्गलादानच्छेद ७५६
 यः काकिणीमप्यपथप्रपञ्चाम् १२२१
 यः कुर्यात् सर्वकार्याणि १०६०
 यः क्षोणीं निजका न रक्षति ११०६
 यः परवादे मूक ८१२
 यः परेणोपदिष्ट ३६८

य पुष्पैर्जिनमर्चति	१०४४
य पृष्ट्वा कुरुते कायम्	२११
य ससारनिरासलालसमति -	७२३
य सम सर्वभूतपु	५३२
य समुत्पतितं क्रोधम्	६०८
य सवज्जनभिस्नेह	१२४३
य सूयचन्द्रमसोर्विभवम्	१२८०
य स्वघो गुह्या सारम्	२४६
य स्वदारपु सतुष्ट	७८
याचितो य प्रहृष्येत	८०५
या छद्भेददमनाङ्कनदाहदाह-	२६६
या चिन्तयामि सततम्	८६
यातना विविधामत्र	७२
याता याति महीभुज	१३६४
याति कालो गलत्यायु	४५२
यात मय्यचिराद्भिदाघमिहिर-	११५४
याप्रार्थ भोजन येषाम्	१३६०
या देव दधताबुद्धि	३८७
यादृश क्रियते कम	६२६
यादृशी जायते लेश्या	७०६
यानि कानि च पापानि	१६०
यानि द्विषामप्युपकारकाणि	१२३२
याति दुष्पदुरितानि दूरत	१०४२
या पाणिप्रदलालिता सुसरला	१४१८

या पुण्यपापयारग्रहणे	४७
या प्रत्यय बुधजनेषु निराकरोर्	२६
याममध्ये न भोक्तव्यम्	१०६
यामस्त शिवमस्तु रोहणगिर	११४
या मातृमातृपितृबान्धवमित्र	पुत्र-२६६
या योगी द्रुहदि स्थिता	३१
याऽरण्य राक्षसात् सिद्धि	६०
या राकाशशिशोभना गतघना	१४०१
या रामदापाविद्वजो जनाताम्	३१६
याधज्जनन तारमरणम्	७३६
याधजीव तु या मासम्	४६
यावत्परगुणदापवरिकीतने	४६६
यावत् स्वस्थमिदं शरीरम्	१३५६
यावत् स्वास्थ्य शरीरस्य	४२६
यावद्यस्य हि कामाग्नि	१०६
यावद्व्यत्यकालऽपि	५६३
यावद् व्याधिविवाधया	४८८
यावति पाशुरामाणि	३४
यावन्न गृह्यसे राम	११७४
यास्तामिच्छा धतामिच्छा-	८६
या सिद्धयाऽष्टावपि दुर्लभा ये६६०	
या सुखोपवृत्तिरुत्तवधिया	त्वम् १२३३

युगान्तरप्रेक्षणत स्वकार्यात् ७०८	
यूका-मत्कुण-दशादीन् २२	
यूप द्वित्वा पशुन हत्वा ४८	
ये चापणि ग्रहीतारो निर्लोभा ८४३	
ये तु प्रकृत्याऽणुकपाययुक्ता १४५	
येन कनाप्युपायेन १०३६	
येन येन ह्युपायेन ७५५	
येन सरक्षित नित्यम् ८४२	
येन स्याद्दुता लोक ८७४	
ये न हृष्यन्ति लाभेषु ५३०	
येनान्धीकृतमानसो न मनुते २२४	
येनि स्पृहास्त्यक्तसमस्तरागा १०८	
येनेह क्षणमद्गुरेण वपुषा ३५०	
येनैवाराधितो भावात् १४४४	
येनोत्पादव्ययधौष्ययुक्तम् ७६५	
येऽपि परिग्रहास्त्यक्त्वा ५३८	
ये प्रवज्या समागृह्य ५३२	
ये भक्षयन्ति पिणितम् ४२	
ये भक्षयन्त्यन्यपक्षम् ३२	
ये रागप्रस्तमनस १४५२	
ये रात्रौ सर्वदाऽऽहारम् ११४	
येऽद्या क्लेशेन देहस्य १२३१	
ये लुब्धचित्ता विषयादिभोगे ५५१	
ये लुब्धचित्ता विषयाद्यभोगे ६०२	
ये लेखयन्ति जिनशासन-	
पुस्तकानि ७२३	
ये लेखयन्ति सकलम् १२०८	

ये लाकद्वयसापेक्षा ६०१	
ये वर्धिता करिकपोलमदेषु	
भृङ्गा ११२५	
ये शान्तदाता धृतिपूर्णकर्णा ८४८	
येषा न वद्या न तपो न	
दानम् ६१७	
येवामध्यात्मशास्त्रार्थ-	१६२
येषा रेखा इमास्तिस्त्र १२११	
येषु यावच्च रागाऽभूत् ३०५	
ये स्त्रीशस्त्राक्षसूत्रादि-	५१४
ये कारुण्यपरिग्रहान्न गणित ८८७	
ये सन्तोषामृत पीतम् ३०४	
ये सन्तोषादक पीतम् ३०३	
या गच्छेत् परदारास्तु ८४०	
यागनिरोधाद्भनस्तततिक्षय २१३	
योगयुक्ता विशुद्धात्मा ५३१	
यागस्तपो दमो दानम् ८४३, १४४६	
योगस्थे च हृषीकेशे १०१३	
योग सर्वविषयद्वल्लोषिताने ७१४	
योगिनो मुक्तिकामस्य ५४८	
योगे पीनपयोधराश्रिततनो ६६	
या अर्जुनसिंहासितधर्मकमणा	
५६६	
याऽस्ति नाम मधु मेपजेच्छया	
१५१	
यो ददाति मधु श्राद्धे १५०	
यो ददाति सहस्राणि २४	

या दद्यात् काञ्चनं मेढम्	२४	यौवन धनसम्पत्ति	१३३१
या दधाति सृण पक्त्रे	१३३५	योषन नगनदास्पदापमम्	७३४
या दहधनवधुभ्य	४६१	यौवन प्राप्य सर्वाय-	१०७८
या द्यूतधातुवादादि-	१२३८	रक्त मूलकमित्थाहु	१२८
यो धर्मं धृतचारित्र-	५८८	रक्षार्थं खलु सयमस्य	११४
या धमशीला नितमानरोपी (पा)	११८८	रक्षेच्छरणमायातम्	४१८
यो ध्रुवाणि परित्यज्य	१३६५	रक्ष्यमाणमपि स्थातम्	३०६
या न ददाति न भुङ्क्ते	१२१६	रचासि दृगना यत्र	३७२
या न मुह्यति लम्बेण	३३२	रदन्तीह पुराणानि	१८८
या न साधयते धमम्	६०६	रण फलेद्य वृक्षध्येत्	१०८८
यो नात्मने न गुरव	१५	रते घाते चिताधूमस्पर्श	१०३५
या नास्तस्व भूरिन्म-	३३८	रत्नत्रयीं रक्षति येन जीव	६६७
यानियन्त्रसमुत्पन्ना	८८	रत्नानामिष राहणक्षितिधर	७२४
या वधन-वध-क्लेशान्	२०	रमणीयं कियत् कालम्	१४३०
या भूतभ्यभयं दद्यात्	२६	रम्यं येन जिनालयम्	७२०
यो भ्रातरं पितृसमम्	११७८	रम्यं रूपं करणपटुता	५८४
या मा सयगतं ज्ञात्वा	७	रम्यमापातमात्रे यत्	८८
या मानुषस्य मस्तक-	१२८१	रसातलं यातुं यदत्र पीडयम्	१०३७
यो मा पश्यति सर्वत्र	६१८	रसायनक्रियावादे	५५३
या मित्रं मधुना विकारकरण	२२६	रसामृगमांसमेदाऽस्थि-	४७०
या यजेताश्वमेधेन	३८	रसैश्चलितं निस्थावम्	१२५
या यमर्षं प्राययत्	११६८	रसा भोगावधि कामे	६८१
या यजयेत् स वैरूप्यम्	१८७	रागद्वेषकपायादि-	४८२
यौवनं जरया प्रस्तं शरीरम्	२८४	रागद्वेषकपायाद्यै	४८२
जीमन् जरया प्रस्तमारोग्यम्	२८५	रागद्वेषमयो जीव	२१०
जीवितं चित्तम्	४५५	रागद्वेषयिनिमुक्तम्	५३३
		रागद्वेषयिनिमुक्त	७०६

रागद्विपत्रियुक्तात्मा	५३१	रात्रिभुक्तिरुता धूक-	१४०४
राग दशोर्वपुषि कम्पमनेक-		रात्रिगमिष्यति मविष्यति	
रूपम्	२२६	सुप्रभातम्	२८७
रागो द्वेषश्च मोहश्च	३६७	रात्रियन्नाशयत्पाशु	१४२८
रागद्वेषाभिभूतत्वात्	६६३	रात्रेश्वतुर्पु यामेषु	१२७१
रागद्वेषौ महामहौ	५०७	रात्रौ सन्ध्यासु विद्यादौ	१०३२
रागादिज्ञानसन्तान-	७७३	रामासङ्ग परित्यज्य	७७
रागादितिमिरष्यस्त-	३०६	राष्ट्रस्य (राज्ञश्च) चित्तम्	१४१६
रागादिष्वा तविष्यमे	१७७	रक्ष यपुर्न च विलोचनहारि	
रागादीना गणो यस्मात्	७७२		१४५३
रागाद्यस्मा प्रमाद्व्यसन-	७२८	रचिर्निनोक्ततरपेषु	३८७
रागाद्युक्तशत्रुसहतिकरम्	५१७	रूप च तादृश्यमुदुत्तरसौख्यम्	
रागाद्यो हि जन सर्व	३१०		१४२१
राजपत्नी गुरो पत्नी	६७१	रूप तु धर्मस्य न साधन हि	
राजसूयसहस्राणि	५०		१०६१
राजा कुञ्जधूर्ध्विप्रा	१२६२	रूपमारोग्यमेवर्व्यम्	१४
राजा गृह्णन् कर पृष्ठा	८२७	रूपयौवनसम्पन्ना,	१२०६
राजाग्निजलदाघात	१२२६	रूपस्य च पदस्य च	४६६
राजा पिता च माता च	८२३	रूपेभ्वत्स्वकुलनातितपोवजाज्ञा-	
राजाऽस्य जगता बृद्धे	८२३		२५५
राज्ञा स्त्रीणा च देशानाम्	१७२	रे रे चित्त कथ आत	३२१
राज्ञा परीक्षित सर्गोपयासु	८३३	रेवतीराहिणोपुष्य-	१३७२
राज्ञा प्रतापश्च सुनीतिमत्ता	११०८	रागमार्गधर्मौ मुक्त्वा	१७०
राज्यं प्राज्य मदजलरुणान्	५६०	रागहरणेऽप्यशक्ता	४६२
राज्याय पादयो रक्षा	१२६०	रोगाघातो दु खार्दितस्तथा	४५७
राज्योपभोगशयनासनवाहनेषु		रागो चित्प्रवासी पराश्रमाज्ञी	
			१३५३
		रोगिणा सुहृदो वैया	६२५

रागपु वेषस्तमसि प्रदीपा १४४८

राजु बाजमृणाजतन्नुनिरसो

८६७

राक्षति सायकैषिन्नुम् १०७३

रक्षिम् ! क्षमस्य सक्षनीयमिदं

दुष्टम् १२३१

रक्ष्मीदायादाधत्वार १८२३

रक्ष्मीवसति घाण्डाय १२१८

रक्ष्मीस्त स्वयमभ्युपैति ७२४

रक्ष्मी कामयत मति ४११

रक्ष्मा पाणितले तस्य १५

रक्ष्मी मपति नीचमणयपय

१२२६

रज्जा गुणौघवननाम् १२००

रज्जा स्नेह स्वरमधुरता १०४१

रज्ज्वाभनृचतुष्कस्य ८६८

रज्जु बुद्धिरजापमापदम् ११४०

रज्ज्वेग्ननज्जलनपत् २७१

रज्ज्वाऽपि धर्म सकल जिना

दितम् ५७६

रज्ज्वत् समतति दीधाम् १६८

रज्ज्वत् श पराधीनात् १३३४

रज्ज्वत् चाध्व च द्राम १२१४

रज्ज्वत् गृह्णन् चैव

अभक्ष्याणि १२७

रज्ज्वत् गृह्णन् चैव

- धार्ताक १२५

लाजनाद् बहवो दाया ६८

लाजयद् पञ्च वपाणि ६८

लायप्यरहितं रूपम् १

लुब्धिता पिच्छिकाहस्ता ७६

लुब्धानां याचक शत्रु ६३

लूतास्यतन्नुपति १०५

लेप्सयन्ति नरा धन्या ७२

लाकक्ष्यभ्यसनषट्षिपित्रीपिता-

कुणम् १०६

लाकस्याधास्तयकथम् ४७

लाक सज्जयाधार १०२

लाक गृच्छति मे धार्ताम् १०८

लाक्षातिर्याहिन मार्गे ७०

लाकायता यद् द्येयम् ७८

लाकाचितं शुद्धजनम् १०

लाकाऽत्रिताऽपि कुलजोऽपि १०

लाक दुमहता ख्याता १०८

लाका जगद्व्यापिणी ४७

लाभमूलानि पापानि २१२, १४

लाभध्वेगुणन किं १४०

लाभ प्रातष्ठा पापस्य २७

लाभात् क्रोध प्रभवति २७

लाभात् कामः प्रजायत २७

लाभात् क्रोध प्रभवति २८

लाभाद्वाह प्रवधत २८

लाभादय नरा मूढा २८

लाभाद् द्वेषाद्भयाद्वापि ८४

लाभादिनी निर्दजा च १०१

लोभाविष्टो नरो वित्तम्	२७६
लाभेन बुद्धिश्चलति	२८४
लाघवमर्दी तृणच्छेदी	१०८७
लौकिके कर्मणि रत	८५१
लोल्येन किञ्चित्	८१४
वस्तु नैव क्षमा जिह्वा	३७२
वस्तुत्वं य कश्चित् च	१२७७
वस्तुत्वशक्ति कवितापटुत्वम्	१०१६
वक्त्र परापवादन	३७०
वच सत्य गुरो भक्ति	५६६
वणिक् पण्याङ्गना दस्यु	११
वदन दशनत्रिहीनम्	१०७८
वध्यस्य चौरस्य यथा पश्याथा	१३६७
वनानि दहतो बहे	६६०
वने जाता वन त्यक्त्वा	१३८०
वनेजा शशिकुन्दाभा	१३७८
वने पद्मासनासीनम्	७१५
वनेऽपि दोषा प्रभवति	
राणिनाम्	३०६
वनेऽपि सिंहा मृगमास-	
भक्षिण	८१६
वने रणे शत्रुजलाग्निमध्ये	७४७
वने वसति का वीर	१३८१
वन्द्याभिन्दति दुःखितानु-	
पहसति	६०१

वपुर्ग्रंथो वयो वित्तम्	६६४
वपु पत्रित्रीकुरु तीर्थयात्रया	११६५
वर नरकयासाऽपि	११३५
वय येभ्या जाता	१०४
वयमिह परितुष्टा वत्कलैस्त्र	
दुःखै	३००
वर विप भक्षितमुग्रशपम्	१७३
वर विप भुक्तमनुक्षयक्षमम्	३७७
वर शून्या शाजा	१४०८
वर श्रद्धात्सद्भात्	८५
वर हलाहल पीतम्	१५१
वर हलाहल भुक्तम्	३५८
वर क्षिप्त पाणि	८६६
वर छाया वर वायु	३७१
वर नरकयासाऽपि	३६२
वरमेकस्य सत्यस्य	२३
वर पवतदुर्गेषु	८६७
वर प्रज्ज्वा ज्वलित हुताशनम्	८५
वर प्राणपरित्याग	२५७
वर मोन कायम्	१८०३
वर्जयित्वा तु कमलम्	१३००
वर्धस्य जीव जय नद विभो	
चिर त्यम्	२७६
वपासु जवणममृतम्	१०५२
वपासु शुभकार्याणि	१०६४
वपास्येकत्र तिष्ठेत	५६४
वलिभिमखमाका तम	२६५

वश्येन्द्रिय नितात्मानम्	१२१६	विशत्यङ्गुलमान तु	१०५६
वसामि नित्य सुभग प्रमल्ल	१२२०	विकल्पचपकैराहमा	३२७
वसार्धिरमामास्थि—	४७०	विकल्पविषयात्तीण	२३४
वसुधाऽऽवरण पुरुष	१०५१	विप्रमात्रातयिश्वाऽपि	१००८
वस्तुना लाभनायस्य	१३११	विप्रदा गश्मुञ्जमालया	७१६
वत्त्र जडेन पुत स्यात्	८३५	विप्रारायसर मीनी	६४६
वत्त्रान्तकृताभृत्—	१२७७	विचाय सम्यक् समयस्य	
वद्विस्तस्य नलायत नलनिधि ८४		पद्धतिम्	११०६, ११०७
वाग्वाणिपादचापव्यम्	१३८१	विचित्रवणाचितचित्रमु—	
वाक्वय-मत्र रसादीनाम्	८८	समम्	३८०
वाङ्मनाभ्या शरारण	५२८	विचिन्त्यमेतद्रूपताऽहमक	४६३
वाचना तु गुरुता त	१०६१	विज्ञायति महादापम्	१५२
वाचा शौचं च मनस	७६२	विज्ञाया स्तनति भूमितल	
वाच्य स शिष्या भुवि		सतृष्णाः	२६०
नाभ्यगाली	६५०	विज्ञेन वेत्ति वदया	१०१४
वाणी रसवती यस्य	१०८२	विद्वत्पद्मशैथिल्यम्	१३४
वाताय कपिला विद्युत्	१२११	विद्वज्यति कुवाधम्	५१८
वातादुद्धूतश्चत्रा त—	७७६	विद्वेषु धनं विद्या	८३
वादाश्च प्रतिषादाश्च	६६८	विद्यया तपसा तीर्थ—	३२०
वादा जलया पितृण्डा च	७७५	विद्या तपा धन शौचम्	५६२
वानप्रस्थन किं तस्य	१३४०	विद्या ददाति विनयम्	१२०६
वाक्प्रीतिपानता याति	१३६	विद्या नाम नरस्य रूपम्—	
वापाकूपतडाग—	१४५०	धिकम्	१२०३
वापीप्रविहारणवनिता—		विद्या मित्र प्रवासेषु	६२६
वागी	८३१	विद्याया यदि वा मन्त्रे	४६७
वासर उरन या च	१५८	विद्यारूपयुत शिष्य	६५१
		विद्यारान् कदणायुक्त	७०५

विद्याविनयसम्पन्ने	८६०	विना गोरस को रसा	
विद्या विनयोपेता	१२००	भोजनाताम्	१४०१
विद्या प्रियादाय धन मदाय	८६४	विना प्रिया को गृहमागतानाम्	८६५
विद्यासम नास्ति शरीरभूषणम्	१४०३	विनिर्मल वार्यणश्च द्रुकान्तम्	५३५, ६६६
विदुदुधातग्लक्ष्मी	१४३०	विनीत स्थूललक्ष	८३३
विद्वत्कुर्य कुर्य	८६१	विपत्तौ किं विपादेन	१३०८
विद्वत् च नृपत्य च	८५८	विपदि धैर्यममयाभ्युदये	क्षमा ८१३
विद्वत्स गतश्च स्फुरन्ति	८३५	विपद्यपि गता सन्त	८८८
विद्वत्सायदुष्टो विचारयचनै	६०	विपरीतास्तु वर्मस्य	७५३
विद्वानपि परित्याज्य	१२६६	विपरीते सति धातरि	१३१२
विद्वानेव विजानाति	८६१	विभयश्च शरीरं च	६०६
विद्वान् धनी गुण्यमर्ष	१४०६	विमचे सति सन्तोष	१११५
विद्विष्टपतिता मत्त-	८२६	विमघो वीतसङ्गानाम्	१३२८
विधेय सत्प्रापानाम्	१८५	विभिन्ना अपि पन्थान	३५३
विनय राजपुत्रेभ्य	८५३	विमर्गपूर्वक स्वार्थस्थापकम्	१०६७
विनयफल शुश्रूषा	२६०	विमुक्तकल्पनाजालम्	७१२
विनयव्यपेतमनस	२६१	विमुक्तगत्तादिसमस्तदूषणम्	३८८
विनयधुतगालानाम्	२४७	विरमत युवा कामार्थेभ्यः	५८८
विनयायत्ताश्च गुणा सर्वे	२६०	विरला जानति गुणान्	८१६
विनयेन विद्या प्राप्ता	१२०३	विराधकालेऽपि विपक्षयोगे	१११७
विनयमिदं यत्	३६८	विराधता च धुजनेषु नित्यम्	६४७
विनयलाभा विषयेषु नि स्पृहा	८११	विलग्नस्तु गले वाल	१५६
विना मुग्धयो गुणतीरधिभ्य	५१६	विलम्बो नैव कतव्य	५८३
विना तेजाऽन्तर	१७८४		

विलिरय रसनां जिह्वा-	१०२७	विषयेभ्यो विरक्तानाम्	७२०
विलेपनायमासक्त	४६८	विषयारगदष्टस्य	२१८
विचित्तवर्णाभरण सुखक्षुति	१२०२	विषस्य विषयाणां च	१०५
विचरद्विपद्यक्षै	३६०	विस्मृत्य भेदभायान् स्थान्	११४७
वित्रेकघनसारिणीम्	८८	विहाय कामान् य सर्वान्	२०७
वित्रेकविकल गिणु	३४७	वीतराग यता ध्यायन्	५००
वित्रेक परमो धम	११८८	वीतरागो जिना दय	५८
वित्रेक सयमा ज्ञानम्	१३६	वृक्ष क्षीणफलं यजन्ति	११६१
विशुद्धपरिणामेन	२३७	वृक्षाश्चिद्व्या पशुन् हरन्	४७
विशुद्धादत्र सकल्पात्	४४२	वृक्षाग्रवासी न च पक्षिजाति	१३७७
विश्वच्छायाधिधायी	१	वृक्षाग्रवासी न च पक्षिराज	१३७६
विश्वज-तुष्टु यदि क्षणमेकम्	११२८	वृद्धास्तृष्णागलापूर्णे	३५६
विश्वस्तानपि वञ्चयत्यनुदिनम्	२७०	वृद्धौ च मातापितरौ	८७५
विश्वस्ता मुधधीलोक	२८	वृत्ताक श्वतवृत्ताकम्	१२७
विश्वामित्र-पराशरप्रभृतय	८५	वृत्ताकान् राजमापाश्च	१०१४
विश्वसायतन विपत्तिदहनम्	५६	वृष्टिशोतातपक्षाम-	११६७
विश्व कला परिचिता यदि	११८०	प्रेक्षासनसमाधस्तात्	४७५
विश्वोपकारि धनम्	४०६	वदा यक्षाश्च शास्त्राणि	३१५
विषभारसहस्रेण	२५३	यदनापि तथा नैव	८४८
विषयप्रतिभासम्	६६७	उदयास्तङ्गाश्च सततं	१०१८
विषयसुखनिरभिजाप	५०५	वेद्याऽसौ मदनञ्चाला	१०१३
विषयामिपजालुधा	१०८८	वेद्यराज नमस्तुभ्यम्	८६८
विषयो द्वयपुद्गलानाम्	७७५	वेद्या वदति कफपित्तमरुद-	
		विकारम्	१३१८

वैभाराद्रितटे गत	५०१
वैभाष्य नैष कस्यापि	११८७
वेयावृत्त्य पितृ-पान	२०७
वैर विवर्धयति सख्यमपा करोति	२२७
वैराग्यभाषनामन्त्रै	८७
वैराग्यशस्त्रद्वतमाह-	३५४
वैराग्यशुद्धिधर्मा	१४४१
वैराग्यहस्तिन पीठ	१४२६
वैशेषिकाणा योगेभ्य	७७६
व्यतोपात्त रज्ज्वरि	१०२६
व्ययमायोचित कुपन्	६६०
व्ययसाये निर्वो धर्म-	१२२७
व्ययसायाऽप्यसौ	८६५
व्ययस्थित प्रशा तारमा	६५६
व्यसनमेति कराति धनक्षयम्	१३६
व्यसनमेति जनै परिभूषत	१३८
व्यसनेऽपि सर्वेषु	१२४६
व्याकरणात् पदसिद्धि	१२४७
व्याख्यानव्ययन निनालय-	१६६
व्याघ्र-याल-नलानलादि-	८४
व्याघ्रस्तुष्यति कानने	११०२
व्याजे स्याद् द्विगुण वित्तम्	४२२
व्याधिज मज्जरामृत्यु-	४५७

याधिमान् यदि पश्येच्च	१२८३
व्यापारिमिश्र विप्रैश्च	१२३७
व्योमनि स वास कुक्षते	६००
व्रनन्ति ते मूढधियः परा भयम्	१२६३
व्रतानामपि शेषाणाम्	८६
शक्तितोमरदण्डासि-	१२६०
शक्तिर्न विद्यते येषाम्	७६३
शक्या नशीकर्तुमिभाऽतिमत्त	६८६
शक्यो वारयितु जलेन	६६४
शक्याऽस्ति सम्बोधयितु जघुर्जन	६५२
शङ्का काङ्क्षा विचिकित्सा	४००
शतेषु जायते शूर	१३६७
शत्रुभिर्निहित शस्त्रम्	३८२
शत्रौ मित्रे वृणे स्त्रणे	३१६
शत्रौ मित्रे पुत्रे व रौ	८०६
जनै पथा जनै कथा	१११२
शम एव पर तीर्थम्	२३५
शम नयति भूतानि	७६०
शमयति यश हेग सूने	११४६
शम-शील-दयामूलम्	३०
शमसवगनिर्वेदानुक्त्याभि	३६६
शमसवगनिर्वेदानुक्त्यास्तिनश्य-	३६५

प्राज्ञे ज मदिने चेष	१०२६	शुक्राका धर परमतत्त्वपथप्रकाशो	१२०७
आत्तानामलसाना च	१३७	अपचा अपि धमस्या	८५२
अियो दालाजाला	८४२	अध्रद्वाराणि चत्वारि	१२७
अियोऽपायाघातास्तृगनलचरम्	३३६	अध्रद्वाराणि पञ्चैव	१३३६
ओतीथवा धरनसा	७३०	अशुराधितसम्बाधियस्यै	११४६
ओद्वीपायनतापसेन	३१२	अ कायमद्य पुरीत	
ओग्रहदत्ता नरचक्रवर्ता	७४२	न हि प्रतीक्षत	१३४७
ओमायणीग्रामगत प्रभास्वरम्	२	अ कायमद्य पुरीत	
ओनलतरङ्गतरला	४५५	न हि मृत्यु	१११३, १३५५
ओर्षिद्युच्चपला वपुर्षिधुनितम्	३४६	अेतवत्परा नारीम्	१२७८
आस्वरजागमा यन	३६१	अेतमपस्य दशनम्	१२८५
धुतमतिबलपीय-	३४४	पट्टक कक्षा यक्ष	१२५६
धुतशीठविनयस्तूपणस्य	२४६	पट्टकणो भिद्यत म प्र	१२६५
धुवा धर्म विज्ञानाति	१२०६	पट्टपण्डराज्य भरत	४४३
धूयता धमस्वरस्वम्	८	पट्टविशदङ्गुलायामम्	१०५६
धूयत किल साम्बेन	१३६	पट्टपरा मासि विनया	१६३
धेय पुष्पकन वृक्षात्	१३८८	पट्ट दापा पुरुषेणह	११७२
धेय सौभाग्यमध्यम्	५६४	पण्डित्यमिन्द्रियचउदम्	१००७
धेयासि बहुविधानि	१११२	पष्ठचष्टर्मा पञ्चदशीम्	७७
धेयाऽर्जिना हि भूयास	११७२	म एव रम्य पुत्रो य	८७६
धेया हि ज्ञानमभ्यामात्	४७८	मयमधर्माविवदशरीरा	५५६
ध्यात्र धुतमेव न कुण्डलेन	११५३	मयम सूतत शोचम्	५७६
ध्यात्रिय अपच स्वामी	४७१	मयमात्मा धये शुद्ध-	६७४
आप्य स एका भुवि मान		सयुक्ताधिकरणत्वम्	१७२
धानाम्	६०७	सयागमूला जीवन	१३४२
		सयागे श्रीर्महो भाग	१२३५

सयोजितकरेः के के	२८६	सहपायतया जीव	७५७
सयस्तरण यत् पापम्	१०५६	म रुतश्च पुमान् लोकं	६७६
सयरकल तपोबलमथ	२६२	सकृन्मयाचिता भाग	१२३
सयरस्तनिराधेन	७५७	सकृदय भुञ्जत य	१२३
सयेच यागितामेव	८००	स क्राधमानमायालाभे	२१२
सशेखे ये मनुना सदैव	१३३०	सगुणमपगुण वा धुरता	
ससार एयायमनथसार	४६२	कायजातम्	११०६
ससारवीनभूतानाम्	७५६	सगुणो निर्गुणो वाऽपि	६७७
ससारभीक्ष्मि सन्नि	१५२	सङ्कष्टेगो १ द्वि कर्तव्य	११५०
ससारमूलमारम्भा	११०	सङ्कल्पयाऽनेकरूपाऽपि	५१०
ससारमृगवृक्षानु	३१६	सङ्गता राजकार्येषु	८३५
ससारविपवृक्षस्य	६८५	सङ्गात् सङ्गायते गृहि	२८५
ससारसर्गणिर्जोभ	२७२	सङ्गाद् भवत्यस ताऽपि	११२
ससारसागरनिरुणदत्त		सङ्गीतानप्रगोतरूपरमणी-	४१५
चित्ता	३५७	सङ्ग्रहैकपर प्राय	४१०
ससारावासनिवृत्ता	६४८	सङ्ग्रामे प्रहरणसङ्कटं	
ससारावासभीक्ष्णाम्	३५३	गृहे वा	१३१३
ससारिणश्चतुर्भेदा	६०५	सञ्चारिष्यप्रित्रदाहरचितम्	३३७
ससारी कर्मसयन्त्रात्	६२५	स जाता येन जातेन	१०८२
ससारगहनेऽत्र चित्रगतिषु	३३७	सङ्ज्ञानमूलगाली दर्शन-	७०३
ससारे दुःखदायानि	४५६	स ज्ञानदशनाप्ररणवद्य-	६२०
ससारे मानुष्य सारम्	५८१	सञ्चिततपोधनानाम्	१३५३
ससारयानि सौख्यानि	३४५	सञ्चितस्याऽपि महतो घटस२२१	
ससृजन्ति त्रिप्रिया शरी-		सङ्कटदनेर्बहनमङ्गनमाणैश्च	
रिण	१५३		५०३
स समलयनमन	३१	सङ्गादि परिहारण	७१३
सकलाऽपि कला कलावताम्	७४५	सततानुबद्धमुक्त दुःखम्	६४६

स तावद्देहिना भिन्न	११८	सत्येन तपसा क्षान्त्या	
सती पत्यु प्रभो पत्ति	११८८	सर्व	१३७
सती विटैय्याधननेमृगी च	११४५	सत्येन तपसा क्षान्त्यानेन	१३८
सत्क्षेत्रप्रतिपादित	४०१	सत्येन धायते पृथ्वी	५५
सत्त्वधमरता ये तु	८८५	सत्येन पूयते साक्षी	८२१
सत्पात्र महती श्रद्धा	४२२	सत्येन शुष्यते वाणी	१११
सत्य यूष तपो ह्यग्नि	५०	सत्येनात्पद्यत धम	५१८
सत्य च धमश्च पराक्रमश्च	१३८	सत्ये प्रतिष्ठिता लाका	५४
सत्यत्रेताद्वापरेषु	१३३८	सद्य सत्यवादा य	८८३
सत्य तपो ज्ञानम्	८५८	सदा क्वचित् वा दिवसे	१४२५
सत्य तीर्थं तपस्तीर्थम्	७२८	सदा चाग्नादिसंप्राप्त	२०४
सत्य दान तपोऽद्राहम्	८४१	सदा मूक्त्यमासेष्यम्	३७३, १०७०
सत्य दान तप शौचम्	८४१	सदाऽरिमन्याऽपि न वेरियुक्ता	१३७४
सत्य दान तप शौर्यम्	५८४	सदेकाऽह न मे कश्चित्	४११
सत्य नास्ति तपो नास्ति	८१७	सदोपमपि दीर्घेन	७५८
सत्यपृत वदद्वाक्यम्	११८५	सदोपध नयार्धं च	१२८१
सत्य ब्रह्म तपो ब्रह्म	८४७	सद्गहनज्ञानतपादयाद्या	१८८
सत्य माता पिता ज्ञानम्	५४७	सद्गहनज्ञानवलेन भूता	१८३
सत्य मित्रं प्रिय स्त्रीभि	१०७०	सद्धम सुभगा नोदक्	१३१
सत्यवाक् सुवताद्वारा	१०००	सदुभावो नास्ति चेश्यानाम्	१४८८
सत्यसंधा महात्मान	८३५	सदभिस्तु लीलया प्राक्तम्	१२००
सत्यस्य वचन श्रेय	५२	सद्य सम्मुच्छिन्नानन्त-	३७
सत्या हि मनस शुद्धौ	१११	सद्युक्त पूयते दै	७०१
सत्यानुसारिणी लक्ष्मी	१४१५	स धर्मो या दयायुक्त	५११
सत्यार्जवदयायुक्तम्	२०२	स धर्मो या निरुपध	१११५
सत्येन तपसा क्षान्त्या			
.. ये	५८२		

सन्ततिर्नास्ति वध्याया	१४०
सन्तति शुद्धसौजन्या	५८२
स तप्तायसि सस्थितस्य पयस	११३७
सन्तश्चेदमृतेन किम्	११०८
सन्त कापि न सन्ति	१३१०
सति विप्रे दुर्गाचारापदष्टार	८१४
सन्तु जाह्नवाणि सदाणि	१७१
सन्तुष्टता मध्यमप्रतिता च	१४२
सन्तुष्ट सतत योगी	१४४२
सन्तुष्टा सुखिनो नित्यम्	३०१
सन्तोषसारसद्रत्नम्	३०२
सन्तोषस्त्रिषु कतव्य	३०१
सन्तोष परम सौख्यम्	१८८
सन्तोष रघेपु दारेपु	७५
सन्तोषामृतवृत्तानाम्	३००
सन्त्यय लोकचिन्ताम्	५४०
सन्ध्याया यक्षरक्षाभि	१५७
सन्ध्याया श्रीदुह निद्राम्	१०२५
सन्निपातज्वरेणेव	२३२
सन्धासेनात्र किं तस्य	१३३८
सन्मागदर्शकं जीयाद्	३८६
स पुमानर्थवज्जन्मा	१०८२
सप्तप्रागे च यत्पापम्	१४८
सप्तद्वीप सरःन च	३५
स	३५६

सम शत्रौ च मित्रे च	५३४
समता सन्भूतेषु	८०६
समता सन्भूतेषु मनो-	७६१
समता सन्भूतेषु सयम	१७३
समतेकलीनचित्त	८०२
समत्वमवलम्ब्याथ	३१८
समदुःखसुख स्वस्थ	११२०
सम पश्यन् हि सत्र	८०६
समस्तकमक्षयताऽखिलाय	८०१
समस्तजन्तुप्रतिपालनाया	७११
समस्तलोकाकाशेऽपि	१०३
सम शत्रौ च मित्रे च	५२८
समानपुण्यपापानाम्	८०८
समीहित यन्न लभामहे वयम्	१२२
समुत्पत्ति च मासस्य	४०
समुद्रा स्थितिमुज्जति	८१७
सम्पत्तौ नियम शक्तौ	
दरित्रे	१३००
सम्पत्तौ नियम शक्तौ	
दारिद्र्ये	१३८२
सम्पत्तौ विस्मिता नय	८१४
सम्पत् सरस्वती सत्यम्	१४००
सम्पत्सु महता चित्तम्	१५५
सम्पदि यस्य न हर्ष	८७८
सम्पदो जलतरङ्गविलोला	
कुदत	४५०
सम्पदो जलतरङ्गविलोला	
परहित	

समन्त्रेष्वपि भागेषु	३५८	सरजोहरणा भैक्षभुज्ज-	७८७
सम्पूर्णकुम्भा न कराति शब्दम्	२५४	सरागोऽपि हि देवधेव	५१५
सम्प्राप्य मानुषत्वम्	६६१	सरित्सहस्रदुष्पूर-	३६२
सम्प्लुतादक इराधुञ्जलानाम्	८८७	सराग स्वरजनद्वेषी कटुनाक	६४८
सम्बद्ध शुद्धसंस्कारम्	१०६८	सराग स्वरजनद्वेषी दुभाया	६४८
सम्भिन्ननाटुगिरसच्छिन्न-	६४६	सर्पोऽग्निष्ठाऽयवा लाभ	२७६
सम्भावन सङ्कथनम्	११४७	सर्वत्र तुहिताऽऽज्ञैराक्षैर	११८८
सम्मुख पतित स्वरस्य	१०३०	सर्वजीवदयार्थं तु	१३ १४२०
सम्यक् वगानचारिधिसम्पद	७०१	सर्वजीवसति पुण्यमीप्सति	४४२
सम्यक्त्वभावनाशुद्धम्	५३४	सर्वताऽत्य तन्त्रलेगाभौ	११२४
सम्यक्प्रमादस तुष्टा	१४५१	सर्वतो दशनश्चैत्र	४४२
सम्यक्प्रमादनीयम्	५०८	सर्वत्र जृम्भते तत्र	१३६३
सम्यक्त्वं परम रत्नम्	४०३	सर्वत्र न शस त्याग	१११८
सम्यक्त्वं भावयेत् शिष्टम्	७००	सर्वत्र राजवर्मोऽयम्	८१८
सम्यक्त्वरत्ननात्र पर हि रत्नम्	३६०	सर्वत्र शुचया धीरा	७५४
सम्यक्त्वरसहिता एव	३६३	सर्वत्र सर्वस्य सदा प्रवृत्ति	७४१
सम्यक्त्वेन हि युक्तस्य	४०३	सर्वथा स्थहितमाचरणायम्	६०७, ११७४
सम्यग् ज्ञानी वयावास्तु	५२८	सर्वदजलिपिशाता	८३६
सम्यग्दर्शनव तस्तु	१४५१	सर्वद्व द्व परित्यज्य	६७६
सम्यग्दर्शनसम्पन्न	४०१	सर्वनाशे समुत्पन्ने	८६२
सम्यग्दृष्टिज्ञानी	२०५	सर्व पदस्थस्य सुहृद्	८२३
सम्यग्विचायति विहाय मानम्	२५६	सर्वभक्षी वृता तोऽयम्	१३४६
सम्यग्विरक्तिननु यस्य चित्ते	८०६	सर्वभात्रपु मूर्च्छाया	११८
		सर्वभूतहितं कुर्यात्	८५४
		सर्वभूतसमो मन्त्र	५४३
		सर्वभूतेषु येनैकम्	६६८

सर्वमङ्गलनिधौ हृदि	
यस्मिन्	११२७
सर्वमवस्थानानाम्	३७४
सर्वमेतदिदं ब्रह्म	७८७
सर्वम हक्षयात् साम्य	११८
सर्वयज्ञेषु यज्ञानाम्	११
सर्वयज्ञेषु वा दानम्	८
सर्वलोकविद्वद् यद्	१०
सर्वविनाशाश्रयिण	२८३
सर्ववेदाधिगमन सत्यं	५५
सर्ववेदाधिगमन सर्व	११
सर्वसद्गुणपरित्याग	८०६
सर्वसद्गुणान् पशून् कृत्वा	५०
सर्वसत्त्वं दया मैत्रीम्	१८
सर्वसावधयोगानाम्	१८३
सर्वव्येष्टेष्टेष्टो हस्तम्	८४८
सर्वस्वहरण य धम्	१००८
सर्वभ्रातृहरा न तस्कर-	
गण	१८७५
सर्व परार्थमारम्भ	११५६
सर्वातिशययुक्तस्य	४८८
सर्वामिलापिण	५२४
सर्वारम्भपरित्यागात्	१८३
सर्वारम्भ परित्यज्य	१७५
सर्वाशुचिनिधानस्य	८१६
सर्वा सपत्न्यस्तस्य	११२
सर्व क्षयान्ता निवृत्त्या	४५४

सर्व जानन्ति जीवा हि	११३३
सर्वेऽपि जीवा स्वजनाः	३२८
सर्वेऽपि सत्तु सुखिन	४४६
सर्व यत्र विनेतार	११५१
सर्वे वेदा न तत् कुर्यु	१८
सर्वे यं योनिजा मस्या	८५१
मध्यामपि पापानाम्	२७२
सर्वेयामाश्रमाणा तु	५३७
सर्वेयामाश्रमाणा तु	७५६
सर्वेयामाश्रमाणा य	७५६
सर्वेभ्यपि तपोयाग	१८३
स सदा जीरते जाके	१३५४
स मुह्यो विपश्चार्थ-	८२२
स स्निग्धा व्यसनान्निवा	
रयति	१३८८
सस्यमन्त्राऽमृतस्यापि	११४५
सहकलेष्वर खेदमचि तयन्	३३६
मह तपोयमस्यमय यणाम्	७६६
सहसा विदधीत न श्रियाम्	११०६
सहस्रैरुपकाराणामुपायानाम्	८८८
सा फण्टाश्लेषमावृत्ते	१०१२
साफाजे सातपे साध-	
कारे	१०४८
सा किं सभा यत्र न	
सन्ति वृद्धा	१३८३
साहच्य जिह्वा जटीमुण्डी	७८४
साहचर्यानां स्यगुणा सत्त्वम्	७८२

साहच्य निरोधरा कचित् ७८१	सिद्धम त्रौपथ छिद्रम् १२८६
साहच्यैर्देव शिर कैश्चित् ७८१	सुकरं मज्जधारितम् ४८७
सा च सञ्जायते लक्ष्मी १२१७	सुक्षेत्रे वापयेद्भीज
साधुभ्य साधु दानम् ८५५	सुपात्रे निरपेद् धनम् ८८०
सानन्द सदन सुताश्च	सुक्षेत्रे वापयेद् बीज
सुधिय ८८२	सुपात्रे वापयेद् धनम् १३८८
सा प्रजा या शमे याति १२४२	सुखं वा यदि वा दुःखम् ११५८
सामान्य भवति द्वेधा ७७८	सुखं विपर्ययेवायाम् १०५
सामा यलाका महता	सुखं हि वाङ्मते सय ५७५
चरित्रम् १२८४	सुखं च न विना धर्मात् १४४६
सामायिक यथा सर्वे- ६८१	सुखदुःखे मनुजानाम् ६४३
सामायिक स्यात् त्रैविध्यम् १७४	सुखमास्ते सुख शेषे ७४४
सामायिकमि-याद्यम् ६८४	सुखस्य सार परिभु-
सामायिकविशुद्धात्मा ६७५	उच्यते ते १३८८
सामायिकव्रतस्थस्य १७७	सुखाय धासे यदि लाभमात्मन
सामायिकान्ययकपोपधानि १८८	२८२
सामेव हि प्रयाक्त्यम् ८४०	सुखार्थं सर्वभूतानाम् ५७५
साम्मथ यत्र सिद्धिर्न ८३८	सुखिनि सुखनिदानं दुःखिताना
साम्य स्याद् नेममत्वेन ४४८	१३०४
सारङ्गान् भ्रमरान् इभाश्च ३५७	सुखी भागी धनी नेता १२४८
सारङ्गी सिंहशाव स्पृशति	सुखेन त्यज्यते भाग १३६६
सुतधिया ५४०	सुगं वा वनिता वल्लम् ३५५
सा रघती या नरके प्रविष्टा ६५	सुतन्त्र सुपवित्रात्मा ८७६
सा सा सम्पद्यत युद्धि १३१६	सुत्यज रसलापट्यम् २६५
साहित्यसङ्गीतरत्नाविहीन ८६७	सुदानात् प्राप्यते भाग ४१३
सिंहादक वकादेकम् १३ २	सुदुष्टमनसा पूर्वं २२५
सिंहा वलो द्विद-शुकर	सुधीरथानने यत्नम् १२३८
मासभाजी ८६	मुपात्रदानाद्य भयद्विनादय ४१४

सुभगा दुर्भग श्रीमान्	६३०	सूर्यरूपपरत्नमयीम्	७१६
सुभाषितन गीतेन	५४६	सेनाङ्गपरिवाराद्यम्	४२३
सुरद्धि सुकुजोत्पत्ति	४१७	सेवा व्यवृत्तिर्यद्युक्ता	१४५४
सुरा पीत्वा तु या मत्स्य	१४१	सेय क्षान्तिर्माद्वयमाजय-५७७	
सुरा-लमुनसस्पृष्टम्	१३१	मे य स्यान्नार्थिसाथानाम् १२१२	
सुरासुरनर द्राणाम्	८००	सेय भूमिस्तदेवाम्भ ८८१, ११०१	
सुरासुरेन्द्रसम्पूज्य	५०७	सौख्य मित्ररुलपुत्र—	३४२
सुरूपा सुभगा गा ता	१०००	सौजन्य मङ्गति सद्भि	६१२
सुरेन्द्रनाग-द्रनरे द्रसपद	३८६	सौभाग्यादिप सुन्दरी	३६६
सुलभा पुरुषा राजन्	११७५	सौहृदेन परिण्यक्तम्	११८०
सुर्यपुष्पिणा पुष्पीम्	१४००	स्तब्धो विनाशमुपयाति	
सुश्रान्ताऽपि वहेद् भारम्	१००१	नताऽति वृद्धिम्	२५०
सुस्थे हृदि सुधासिक्तम्	७३१	स्तुत महेन्द्रैरभिरीक्ष्य यस्य	
सुस्यराऽलामि(मि)नी पीन-			१२०१
	१०००	स्ताकनाश्रतिमायाति	६०२
सुस्वादु यन्नपानानि	४६६	स्तोकोऽपि गुणिसर्ग	११३५
सुहृदि निरन्तरचित्ते	११३२	स्ताकोऽप्यग्निदहत्येव	३६५
सुहृद्भिराक्षेरेसरुद्धिचारितम्		स्त्राजातौ दाम्भिकता	११०२
	११०७	स्त्रीणा स्त्रोसद्भिर्गता सद्गम् ४८६	
सूक्तयो रामचन्द्रस्य	११२७	स्थले चरेच्च बाहित्यम्	२७२
सूक्ष्मे गोधूमचूर्णम्	१०५१	स्थाणुना पुरुषा वाऽयम्	२४५
सूक्ष्मवादरभेशभ्याम्	५६	स्थापयत् फागुनादूर्ध्वम्	१६८
सूक्ष्मयानोनि भूतानि	६०५	स्थापर जङ्गम चेति	८७६
सूक्ष्माणि जन्तूनि जलात्रयाणि		स्थूलरेखा दरिद्रा स्यु	१२६२
	५५६	स्नातमात्रस्य चेच्छाय	१३५१
सूत्रायसाधनमहात्रयधारणे १४६०		स्नातस्य विरुता छाया	१३५१
सूयचन्द्रमसाग्रतौ	४७७	स्नातानि येन तीर्थानि	१३३६

स्नानं दुःखान्नसा यत् १०३८	स्यता सुग घय ४६८
स्नानं कृत्वा जले गत १०३९	स्वहाररक्षणं यानम् १०१०
स्नानं नाम मन प्रसाद- सदनम् १०३८	स्वहार यय सताय ८८१
स्नानमुद्वेतनाभ्युदगम् ७८	स्वद्विजाता सप्रदा ८३३
स्नानं पूरमुत्तीर्णम् १०३८, १०८२	स्ववर्ति या यमियय १००१
स्नानं मनामलयाग १२८८	स्ववसमय गायम् ११०
स्नेह शब्दा गुणा यय ७७८	स्वतप्य नैय नभेन १२८१
स्नेहाभ्यरगा नयट राग १२७५	स्वप्नमनिष्ट दृष्टयो १२७१
स्नेहा दयाऽपि हृदि ४३	स्वप्नेद्रमात्रादिषु यद्वशासे रायघ १८३१
स्वशा गन्धाऽपि तस्य स्यात् ७८८	स्वप्नं पश्यति यः स्वप्नम् १२८८
स्वर्गा रूप रमा ग घ ७८	स्वप्नं मानयमृगवतिषु रज्ज-१०८१
स्वहायता मिलेयवन्त २६०	स्वप्ने यथाऽयं पुन्य प्रपाति ७३५
स्फुरन्मुपायाः नाग्ययम् १३१३	स्वप्नं हृदयसंस्थाम् १२८२
स्फूर्जन्निभकराज्यप्र- ७२८	स्वभायत प्रवृत्तानाम् ७३८
स्मरणं कतिन कलि ७५	स्वभाव नैय सुवर्गित ८६३
स्याद्वाक्य प्रमाणं ८४	स्वभावजागृत्स्वकारकारणम् ११८
स्याद्वाक्य विद्यत यमिन् ५८५	स्वभावला १३ किमपि २६४
स्युः वयादा माधमाम- ७१०	स्वयं कम करा यारमा १०२
स्वकमनिरता निष्कम् ८८६	स्वयं कुमार्गं लवतां तु नाम १८४८
स्वकलप्रवालपुनरुपभुवच ११००	स्वयं वृत्ताणि कमालि १२७
स्वकायपरकायम् ८१८	स्वयमुपवनं जनु १०३
स्वकीय परकीय च ७१२	स्वयमय गृहं साधु ८०२
स्वचित्तकलितता गय २८५	स्वयं पूरमण्ययि ७११
स्वजनाऽयं सुहृत्पुनरुपाया ११५०	स्वयं युतनामि ज'यल क ६३
स्वतन्त्रा य ' भूयासम् १०२४	स्वयं सुखाणि पराक्षानि ८३६
	स्वयं स्वयं गृहाद्गण १०४३

स्वगापवर्गदो द्रव्य-	१०४०
स्वगापवर्गसंपत्तिकारणम्	५६५
स्वगापवर्गा भवतो विभिन्नौ	८१५
स्वर्णस्थाले क्षिपति स रज	१९
स्वर्णादिकेऽप्यन्यवने पुन रये	१७
स्वल्पेनैव हि कालेन	१२८
स्वशरीरशरीरिणापि	८९७
स्वशरीरेऽपि न रज्यति	११२४
स्वस्तिके जनसीभायम्	१२१३
स्वस्तुति परनिन्दा या	३७३
स्वस्वकर्मरुतावेशा	२१७
स्वहित तु भवेत्तानम्	१०७
स्वांगम रागमात्रेण	३१७
स्वाग्नीना दयिता सुतात्रि	१३२५
स्वाध्यायगुणने यत्न	१०११
स्वाध्यायमावित्ससि ना प्रमादे	५४६
स्वाध्याय पञ्चधा ज्ञेय	१०११
स्वाध्यायाध्ययन जिनेन्द्रम-	
हनम्	१००५
स्वाध्यायेन गुरोर्भक्त्या	३८३
स्वाध्यायोत्तमगीतिसद्गतिजुष	५८८
स्वाध्यायात्थ योनिमत	
प्रशान्तम्	८७६
स्वाध्यायोऽध्यापन चापि	८५३
स्वाध्याया	८१२

स्वानुकूला त्रिया काले	४८१
स्वामिना स्वगुरुणा च	१ ७०
स्वामिभक्ता महोत्साह	८३३
स्वामिभक्त्यप्रमत्तया-	
द्विगुणे	११७८
स्वामी सम्भावितेर्वर्य	१७१
स्वाम्यमात्यश्च राष्ट्र च	१३०१
स्वाम्यर्थे यस्त्यजेत्	८७५
स्वाम्ये पगलता गुणे	८१४
स्वेषु दारेषु सन्तोष	-
धम	८१६
स्वेषु दारेषु स तोष	
धमा	१८५५
स्नेहान्यस्तशरीरस्य	१३१
स्वैर यत्र स यश्चमीति	७४०
हस त्व सत्यहसाऽसि	११४४
हसो न भाति बलिभोजन-	
वृन्दमध्ये	१०८७
हसो विभाति नलिनीदल-	
पुञ्जमध्ये	१०६७
हृत हर्षो शास्त्रनिशारदत्तम्	१६२
हृतव्य क्षमया काय	२१७
हन्ता चैवानुम ता च	३३
हस्ता पलस्य विक्रेता	३२
हरण प्रहरणभूषणमणि-	१२८२
हरति कुमति भित्ते मोहम्	११७७
हरत्येकादिनेनैव	२१६

हलादिखटन य व-	१८५	हित मित प्रियं काले	१०७४
हसति नृत्यति गायति उल्गति	१३६	हित मितं सदाऽश्रीयात्	१४८
हसने शोचनमचिरात्	१२७५	हित्वा हारमुदारमाकिकमयम्	३८
हस्तो स्थूलतर स चाङ्कुशवश	८३८	हिरण्य वा सुवर्णे वा	२८२
हस्तो दानविधर्जितो	८८६	हीनयानिषु यम्भ्रम्य	१८५
हानि कराति विसृज्य	१३४१	हीनाधिकेषु विदधात्यविचक-	
हासान्महान्तो लघवा भवान्त	१३१६	भादम्	१४७
हास्यादि तत पदकम्	५०६	हुतमिष्ट च तत च	४१८
हिमाऽनृतावय पञ्च	७५३	हृदय दह्यतेऽरपथम्	२६७
हिसामय शिशुकाडा-	१००	हृन्नाभिपद्मसङ्गाच्च	१५५
हिसास्तेयान्यघाकामम्	१४५२	हृदवाग्निं नमस्तुभ्यम्	१३२०
हिस्यन्ते प्राणिन सुखमा	१५५	हृम-मेतु-धरादीनाम्	२२
८८ लंकाके ७० = ५००० ४४		हृ लक्ष्मि क्षणिक स्वभाव-	
		वपले	१२३१

समाप्तऽय

चतुर्भागात्मक-सुभाषित-पद्य-रत्नाकरस्य
श्लोकानामकारायनुक्रम

અગાઉથી થયેલા માનવંતા ગ્રાહકો

[સુભાષિત પદ્ય રત્નાકર ગ્રંથના અગાઉથી કિંમત ભરીને થયેલા ગ્રાહકોને ચાર ભાગમાં સંપૂર્ણ આખો ગ્રંથ ચાર રૂપિયામાં ઘેર બેઠા પહોંચાડવાનું ઠગવવામાં આવ્યું હતું, તે દિસામે અગાઉથી થયેલા ગ્રાહકોના નામોનું શીરડું]

રાધનપુર (ગુજરાત)

નામ	નકલ
૧ પડિત હરગોવિંદદાસ ત્રીલોકચંદ શેઠ	૩૭
૨ શાહ મણીલાલ ભાણુભાઈ	૨૫
૩ શેઠ ગોડીદાસ ડોનાચંદની પેઠી	૨૫
૪ શેઠ લલ્લુભાઈ ન્યાલચંદ	૨૦
૫ શાહ સોમચંદ ગમાનચંદના દ્રુટ તરફથી	
હા દ્રુટીઓ	૧૫
૬ પારેખ ભોગીલાલ ચુનીલાલ	૧૧
૭ કેરડિયા જીવાભાઈ પરતાપમી	૧૦
૮ શાહ ઠાન્તિલાલ સુખમલ	૧૦
૯ શાહ જમનાલાલ ભીખાલાલ	૭
૧૦ વકીલ હરજીવનદાસ દીપચંદ	૫
૧૧ ધામી નેમચંદ બેગારશી	૫
૧૨ ગાધી લેરચંદ પરશોતમ	૫
૧૩ વખારીયા નાથાલાલ રવજી	૫
૧૪ મણીઆર માણેકલાલ ભાણુજી ગુલાબચંદ	૫
૧૫ શાહ હઠીચંદ મેઘજી હા દ્રુટીઓ	૫
૧૬ શેઠ સાર મણીલાલ બકેર	૫

૧૭ દોશી નાગરદાસ પુજમલ	૫
૧૮ દલાલ રતિલાલ પ્રેમચંદ હાલ સુખર્ષ	૫
૧૯ ડોકટર ચિમનલાલ બૂદરદાસ	૩
૨૦ વેરા દલસુખ સરખનદ	૩
૨૧ લીલોટા દલસુખ બનોપચંદ	૩
૨૨ શેઠ ધરમચંદ ગેનચંદ	૩
૨૩ સઘવી અમૃતલાલ કચરાચંદ	૩
૨૪ શાહ હરજીવન માનચંદ	૩
૨૫ શાહ જમનાલાલ કેશરીચંદ	૩
૨૬ શાહ માણેકલાલ અમુલખ	૪
૨૭ શાહ લેરચંદ ભુદરજાઈ	૨
૨૮ ઠેઠારી મગળજી જસરાજ	૨
૨૯ શેઠ ભુદરદાસ શામજી	૨
૩૦ શાહ શુભચંદ, ઈન્દિયાચંદ	૨
૩૧ વકીલ ચુનીલાલ મયાચંદ	૨
૩૨ શાહ જેથીંગલાલ ચુનીલાલ	૨
૩૩ ખડોર કરમચંદ હિજમશી	૨
૩૪ હગાડા જગજીવન સવાઈચંદ	૨
૩૫ શાહ ચંદુલાલ જેઠાલાલ હા ઝીણીખાઈ	૨
૩૬ શેઠ નરોત્તમદાસ નગીનદાસ હા દ્રસ્ટીઓ	૨
૩૭ ઠેઠારી વાડીલાલ ઈશ્વરદાસ	૨
૩૮ મથાલીયા મણીલાલ કરમચંદ	૨
૩૯ વીરવાડીયા વૃદ્ધિલાલ મગનલાલ	૨
૪૦ પટવા મણીલાલ કીશોર	૧
૪૧ પારેખ જેઠાલાલ હેમચંદ	૧

૬૩ ગોકુલચંદ્ર	૧
૬૪ સીરોહીયા વીરચંદ્ર સાહેબલાલ	૧
૬૫ રોપતનાલ	૧
૬૬ પક્ષાવરમલ	૧
૬૭ સપતલાલ પુનવત	૧

વાવ

૬૮ વાવ નેન લાયગ્રેરી હા રિખવચંદ્ર ત્રિલોચન	૧
૬૯ ૫ પુષ્પવિજય ગણી હા મુનિ ખીમાવિજય	૧

ગોધરા

૭૦ શાહ મલીનાલ તત્ત્વચંદ્ર	૧
---------------------------	---

ઝીંઝુનાડા

૭૧ માસ્તર સુખલાલભાઈ રવલ	૧
-------------------------	---

રાજકોટ

૭૨ ડોક્ટર વીરચંદ્રભાઈ લવચંદ્ર ઢોળી	૧
------------------------------------	---

શ્રી હિમાશુવિજયજ્ઞના લેખો

સ્વ૦ મુનિરાજ શ્રી હિમાશુવિજયજ્ઞએ ન્યાય, વ્યાકરણ, સાહિત્યની કલકતા યુનિવર્સિટીની પરીક્ષાઓ આપીને, પોતાની વિદ્વતાનો પરિચય જોમ જગતને કરાવ્યો હતો તેમ તેમણે આત્માનંદ પ્રકાશ, જૈનધર્મ પ્રકાશ, જૈન જ્યોતિ, વીર, પ્રભાત, જૈન મિત્ર, જૈન સાપ્તપ્રકાશ, ગંગા, કૌમુદી, પ્રગ્નજલુ, પુરતકાલય, સાહિત્ય, બુદ્ધિપ્રકાશ આદિ હિન્દી તથા ગુજરાતી અતિ પ્રસિદ્ધ પત્રોમાં સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, હિન્દી, ગુજરાતી ભાષામાં ઐતિહાસિક, સાહિત્યિક અને શિક્ષણ સંબધી લેખો લખીને પોતાની સંશોધકબુદ્ધિનો અને સાહિત્યપ્રિયતાનો પરિચય કરાવ્યો હતો, એ પ્રાપ્તી અગ્નિપ્રયુ નથી આ બધાં લગભગ ૭૦ જેટલા લેખોનો સંગ્રહ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે ઐતિહાસિક શોધોબોધી ભરેલા આ ગ્રંથનું સંપાદન મુનિરાજશ્રી હિમાશુવિજયજ્ઞના ગુરુ, પ્રસિદ્ધ સાહિત્યકાર મુનિરાજશ્રી વિદ્યાવિજયજ્ઞએ ધણી જ યોગ્યતાપૂર્વક કર્યું છે ૬૫૦ થી ૭૦૦ પાનાનો ગ્રંથ, ઊંચા પ્રેક્ષકગણો, પાકું બાઇન્ડિંગ છતાં, કિંમત માત્ર બે રૂપિયા રાખવામાં આવેલ છે આ ગ્રંથ શ્રી હિમાશુવિજયજ્ઞના સ્મારકમાં પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે

મુનિરાજોને વ્યાખ્યાનમાં વાચવા લાયક

પત્રાકાર બે ગ્રંથો

૧ પર્વકથાસંગ્રહ, ૨ દ્વાદશપ્રતકથાસંગ્રહ

આ બન્ને ગ્રંથ ૬૦ ગતલી લેન્ગપેપર ઉપર છપાવવામાં આવ્યા છે પત્રાકારે છે સરકૃતનું સાધા જ્ઞાન ધરાવનાર પણ વ્યાખ્યાનમાં વાંચીને શ્રોતાઓને આનંદ આપી શકે છે, કારણ કે કથાઓ અત્યંત સરસ છે અને ભાષા ધણી સળ છે ત્વગરથ વિદ્વાન મુનિરાજશ્રી હિમાશુવિજયજ્ઞએ આનું સંપાદન કર્યું છે

જો ખાત્ર આના છે

આખું

જગવિજ્યાત આખું પહાડની નાનામા નાની અને
મોટામા મોટી દર્શનીય વસ્તુઓ, સ્મૃતાઓ અને એક
દર્શકને ઉપયોગી વડા પડે એવી તમામ વસ્તુની
માહિતી આપનાર, તમજ આપના નદિરોની ઝીણાના
ઝીણી ફોરફોરો અને મુદર મુદર લાવોના લગભગ
૭૫ ફોટોઓથી અનકૃત આ પુસ્તક જેમ આખૂના
યાત્રીઓને ઉપયોગી છે, તેમ ભારતવર્ષની પ્રાચીન
શિલ્પકળા અને ઐતિહાસિક શોધખોળના અભ્યાસીઓ
માટે પણ ઘણું નહરવતુ છે એના લેખક છે ઇતિહાસ-
તત્ત્વવેત્તા, શા તર્મૂર્તિ મુનિરાજ શ્રી જય તવિજયજી

મોટો અન્ય મુદર એન્ટિક કાગળો, ૭૫ ફોટોઓ,
પાકુ બાઈન્ડિંગ અને ઉત્તમ જેકેટ હોવા છતાં

કિંમત માત્ર અટી રૂપિયા

આની હિંદી ભાષાની આવૃત્તિ પણ જવાર પડી ચૂકેલ
છે ફોટો વિશેષે જાણુ ઉપર પ્રમાણે જ કિ ર ૮-૦

શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જૈન ગ્રંથમાળા

છોટા સરાના, ઉલ્લૈન (માળવા)

અને

બજાણીતા બુકસેલરોને લાવી પણ મળશે

